

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI

AFYONKARAHİSAR İLİNE BAĞLI SULTANDAĞI İLÇESİ MONOGRAFİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Ayşe TOPAL

Danışman

Doç. Dr. Recep TEK

Nevşehir

Kasım, 2020

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI

AFYONKARAHİSAR İLİNE BAĞLI SULTANDAĞI İLÇESİ MONOGRAFİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Ayşe TOPAL

Danışman

Doç. Dr. Recep TEK

Nevşehir

Kasım, 2020

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Ayşe TOPAL

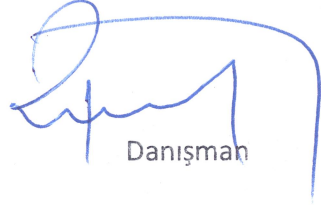

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Afyonkarahisar İline Bağlı Sultandağı İlçesi Monografisi” adlı Yüksek Lisans Tezi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Ayşe TOPAL

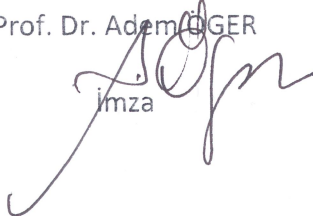
Danışman

Doç. Dr. Recep TEK

Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Adem ÖĞER

İmza

KABUL VE ONAY SAYFASI

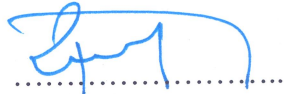
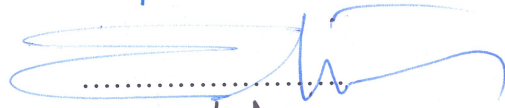

Doç. Dr. Recep TEK danışmanlığında Ayşe TOPAL tarafından hazırlanan “Afyonkarahisar İline Bağlı Sultandağı İlçesi Monografisi” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

17/11/2020

JÜRİ

Danışman : Doç. Dr. Recep TEK
Üye : Doç. Dr. Öğr. Üyesi Feriye ÇAPRAZ
Üye : Prof. Dr. Adem ÖGER

İMZA

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 04/12/2020 tarih ve 2020-53-1038 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

TEŞEKKÜR

Tezimi oluŐtururken değerli vaktini çalıŐmama ayırarak bana yol gösteren, hatalarımı dzeltmeme yardımcı olan bilim sofrasına birlikte oturduğum kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Recep TEK'e, yüksek lisans eğitimim boyunca kendilerinden ders aldığım ve devamlı olarak çalışmalarını örnek alacağım kıymetli hocalarım Prof. Dr. Adem ÖGER ve Dr. Öğr. Üyesi Erhan ÇAPRAZ'a sonsuz teŐekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmaya baŐladıęım andan itibaren yre halkıyla iletiŐime geçip görüŐmemi sağlayan, maddi ve manevi desteklerini bir an olsun esirgemeyen babam zcan TOPAL, annem Sevgl TOPAL ve kardeŐim Melisa TOPAL'a; tez yazma sürecinde yaŐadıęım stresli dönemlerde beni yalnız bırakmayan arkadaŐlarım Hakan KÜSMEZ ve Ezgi YEŐİLDUMAN'a; son olarak kültürel birikimlerini benimle paylaŐıp bu tezin oluŐmasında emeği geçen Sultandağı halkına teŐekkürü bir borç bilirim.

Ayşe TOPAL

Nevşehir, 2020

AFYONKARAHİSAR İLINE BAĞLI SULTANDAĞI İLÇESİ MONOGRAFİSİ

Ayşe TOPAL

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Kasım 2020

Danışman: Doç. Dr. Recep TEK

ÖZET

Gelenek, örf ve adet denilen her şey insan hayatını tümüyle etkilemektedir. Bu unsurlar insanın doğumundan ölümüne kadar kendisini var eden onu topluma kazandıran her şeydir. İnsan yediği yemekten, giydiği kıyafete kadar hayatının her safhasında onun etkisinde kalmaktadır. Bu etkileniş kimi zaman olumlu yönde kimi zaman da olumsuz yönde ortaya çıkar. Olumsuz yönde ortaya çıkan her durum yozlaşmış, kendi kültürel değerlerinden haberi olmayan bir neslin oluşmasına neden olabilmektedir.

“Afyonkarahisar İline Bağlı Sultandağı İlçesi Monografisi” adlı bu çalışmada ilçe ve yöresini meydana getiren kültürel yapı ve bu yapının temel taşları üzerinde durulmuştur. Yörede daha önceden yapılan folklor çalışmaları incelenmiş, bunun yanı sıra kaynak kişilerle görüşülmüştür. Elde edilen malzemeler bir araya getirilerek yazıya aktarılmıştır.

Sultandağı İlçesi; gelenek, görenek, örf ve adetleri içinde zengin bir kültürel yapıya sahiptir. Bu kültürel yapı doğum, düğün ve ölüm gibi hayatın her safhasında karşımıza çıkmıştır. Geçmişten günümüze gelmeyi başarabilen bu kültürel

değerlerimizin gelecek kuşaklara aktarılması yönünde bireysel olarak kültürel çalışmalar içerisinde bulunmuş Sultandağı'nın sözlü edebiyat ürünleri ve gelenekleri çeşitli derleme çalışmalarıyla yaşatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Sultandağı İlçesi'nin genel özelliklerinden bahsedilmiş; ilçenin tarihi, coğrafi, ekonomik yapısı üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda Sultandağı'nın sosyo-kültürel yapısı ve bu yapıda meydana gelen değişimlerden bahsedilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, ilçeye ait manzum ve mensur eserler "Halk Edebiyatı Ürünleri" başlığı altında değerlendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde geçiş dönemi folkloru, tedavi ve sağaltma yöntemleri, çocuk oyunları ve yöresel mutfak lezzetleri vb. bilgiler "Sultandağı İlçesinin Gelenekleri ve Ritüelleri" başlığı altında toplanmıştır.

"Yöreyle İlişkin Halk Kültürü Ürünlerinin İşlevsel Açıdan Değerlendirilmesi" başlığını taşıyan dördüncü bölümde ise halk bilimi kuramlarından işlevsel kuramın derlenen sözlü kültür ürünleri üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın sonuç kısmında ise elde edilen veriler genel olarak değerlendirilmeye çalışılmış; halk edebiyatı ürünlerinin bir kısmının eski önemini yitirerek unutulduğu, ilçenin geleneksel hayatının ise eskiye bağlı kalarak büyük oranda devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sultandağı, Monografi, Halk Edebiyatı, Halk Bilimi

SULTANDAĞI DISTRICT MONOGRAPHY IN AFYONKARAHISAR

PROVINCE

Ayşe TOPAL

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Turkish Folklore, Master Of Arts, November 2020

Supervisor: Assist. Doc. Dr. Recep TEK

ABSTRACT

The things that are called , tradition, custom and manners entirely affect the human life. These elements are the things that generate human from birth to death and bring human in society. Human is impressed by these elements at every stage of his life, from the food he eats to the clothes he wears. This influence sometimes occurs positively and sometimes negatively. Any situation that occurs negatively can lead to the formation of a corrupt generation that is unaware of its own cultural values.

In this study named “Monography of Sultandağı District of Afyonkarahisar Province” the cultural structure that generate the county and its region and this structure’s keystones are discoursed. Anticipatory folklore studies that are made in this region are analyzed, in addition to this reference people are interviewed. The materials obtained were brought together and transferred to writing.

Sultandağı has a rich cultural structure whit its customs and tradition. This cultural structure is encountered in every stage of life, such as birth, wedding and death. Sultandağı took part in cultural studies to transmit these cultural values that achieved to come from the past to the present to the future generations and the

county's oral literature products and folklore products are tried to keep alive with various compilation studies.

In the first part of the study Sultandağı district's general features are mentioned; the county's historical, geographical, economical structure is dwelled on. At the same time, the sociocultural structure of Sultandağı and the changes that occurred in this structure are mentioned. In the second part of the study, poetic and prosaic works belonging to the district and its region are evaluated under the title of "Folk Literature Products." In the third part of the study, folklore in the transition period, the methods of treatment and healing, games of children and local cuisine delicacies were gathered under the heading of "Traditions and Rituals Of Sultandağı district", in the fourth part of the study with the title of "Functional Evaluation of Local Folk Culture Products" the impact of functional theory from folklore theories on the compiled oral culture products are dwelled on. In the restatement of thesis, the acquired data was tried to be evaluated as a whole. It was concluded that some of the folk literature lost its former importance and was forgotten, and that the old life of the district continued to a large extent, depending on the old.

Key Words: Sultandağı, Monographs, Turkish folk literature, Folklore

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	v
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	vi
KABUL VE ONAY SAYFASI	vii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT	xi
Kısaltmalar	xxi
GİRİŞ	22

BİRİNCİ BÖLÜM

SULTANDAĞI İLÇESİNİN TARİHİ- COĞRAFI- EKONOMİK VE SOSYAL YAPISI

1.1 SULTANDAĞI İLÇESİNİN TARİHİ.....	26
1.1.1. Sultandağı İlçesi ve Şehrin Kuruluşu	26
1.1.2. Selçuklular Dönemi	26
1.1.3. Anadolu Beylikleri Dönemi.....	27
1.1.4. Osmanlı Dönemi.....	28
1.1.5. Kurtuluş Savaşı Dönemi	28
1.1.6. Cumhuriyet Dönemi.....	28
1.2. SULTANDAĞI İLÇESİNİN COĞRAFYASI	29
1.2.1. Yeryüzü şekilleri	29

1.2.1.1. Platolar- Ovalar	29
1.2.1.2. Göller.....	29
1.2.1.2.1.Eber Gölü	29
1.2.1.2.2. Akşehir Gölü	30
1.2.2. İklim Özellikleri.....	30
1.2.3. Bitki Örtüsü	30
1.3. SULTANDAĞI İLÇESİNİN EKONOMİK YAPISI	31
1.3.1. Tarım	31
1.3.1.1. Sultandağı Kirazının Tarihçesi	31
1.3.2. Hayvancılık	32
1.3.3. Sanayi	33
1.4. SULTANDAĞI İLÇESİNDE SOSYO-KÜLTÜREL HAYAT	34
1.4.1. Sosyo - Kültürel Hayat	34
1.4.2. Sosyo - Kültürel Hayattaki Değişmeler.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

SULTANDAĞI İLÇESİNİN HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

2.1. MANZUM TÜRLER	38
2.1.1. Maniler	38
2.1.2. Ninniler.....	50
2.1.3. Tekerlemeler	57
2.1.4. Türküler	70

2.1.5. İlahiler	83
2.1.6. Ağıtlar.....	89
2.2. MENSUR TÜRLER.....	97
2.2.1. Efsaneler	97
2.2.2. Masallar.....	101
2.2.3. Fıkralar	113
2.2.4. Memorat	121
2.3. MANZUM-MENSUR KARIŞIK TÜRLER	124
2.3.1. Duâlar (Alkiş).....	124
2.3.2. Bedduâlar (Kargış).....	127
2.3.3. Yeminler	129
2.3.4. Atasözleri	131
2.3.5. Deyimler.....	133
2.3.6. Bilmeceler	135

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SULTANDAĞI İLÇESİNİN GELENEKLERİ VE RİTÜELLERİ

3.1. GEÇİŞ DÖNEMİ FOLKLORU.....	141
3.1.1. Doğum Gelenekleri ve Uygulamaları	141
3.1.1.1. Doğum Öncesi Gelenekleri.....	141
3.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme	143
3.1.1.1.2. Gebelikten Korunma	146

3.1.1.1.3.Aşerme	147
3.1.1.1.4.Cinsiyet Belirleme	148
3.1.1.1.5.Hamile Kadının Kaçınmaları ve İnanmaları	149
3.1.1.1.6.Doğacak Çocuğun Özellikleri ile İlgili İnanışlar	151
3.1.1.2.Doğum Sırası Gelenekleri	152
3.1.1.3.Doğum Sonrası Gelenekleri.....	155
3.1.1.3.1.Lohusa Bakımı ve Ziyareti	156
3.1.1.3.2.Albastı İnancı.....	157
3.1.1.3.3.Kırk Basma İnancı.....	160
3.1.1.3.4.Kırklama ve Kırk Uçurma.....	161
3.1.2. Sünnet ve Sünnet Uygulamaları.....	164
3.1.3. Askerlik ve Askere Uğurlama Gelenekleri	165
3.1.4. Düğün Gelenekleri ve Uygulamaları	167
3.1.4.1.Evlenme Biçimleri	168
3.1.4.2. Evlenme Aşamaları.....	169
3.1.4.2.1. Görücüye Çıkma/Kısmet Açma	169
3.1.4.2.2. Kız İsteme	172
3.1.4.2.3. Söz Kesme	174
3.1.4.2.4. Nişan	175
3.1.4.3. Düğün Hazırlıkları.....	176
3.1.4.3.1. Düğüne Davet	176
3.1.4.3.2.Çeyiz Sergisi.....	176

3.1.4.3.3. Gelin Hamamı	177
3.1.4.3.4. Kızlar Giyinmesi	178
3.1.4.3.5. Kına Gecesi	179
3.1.4.3.6. Düğün	181
3.1.5. Ölüm ve Ölüm Gelenekleri	188
3.1.5.1. Ölüm Öncesi Gelenekleri	189
3.1.5.1.1. Ölümü Düşündüren Belirtiler	189
3.1.5.2. Ölüm Sırası Gelenekleri	191
3.1.5.2.1. Hastanın Öleceğinin Anlaşılması	191
3.1.5.2.2. Ölüm Akabinde Yapılan İşlemler	192
3.1.5.3. Ölüm Sonrası Gelenekleri	193
3.1.5.3.1. Yıkama	193
3.1.5.3.2. Kefenleme	195
3.1.5.3.3. Cenaze Namazı	196
3.1.5.3.4. Ölünün Gömülmesinden Sonraki İşlemler	197
3.2. TEDAVİ VE SAĞALTMA İLE İLGİLİ ADET VE GELENEKLER	198
3.2.1. Halk Hekimliği	200
3.2.1.1. Ocaklar	200
3.2.1.1.1. Alazlama Ocağı	201
3.2.1.1.2. Aydaş Ocağı	202
3.2.1.1.3. Bezeme Ocağı	202
3.2.1.1.4. Bulgur Püskürtme Ocağı	202

3.2.1.1.5.Demriye Ocağı.....	202
3.2.1.1.6.Kırık- Çıkık Ocağı.....	203
3.2.1.1.7.Kurşun Dökme Ocağı.....	203
3.2.1.1.8.Nazar Ocağı	204
3.2.1.1.9.Sarılık Süpürme Ocağı	204
3.2.1.1.10. Yel Ocağı.....	205
3.2.1.1.11.Yılcık Ocağı	205
3.2.2. Sağaltma Merkezlerine Başvurulmadan Yapılan Geleneksel Tedavi Uygulamaları.....	205
3.2.3. Türbe, Mezar, Yatır gibi Ziyaret Yerlerine Gidilerek Yapılan Halk Hekimliği Uygulamaları.....	216
3.2.4. Halk Veterinerliği	216
3.3. BAYRAMLAR VE YEREL KUTLAMALAR	218
3.3.1. Genel Olarak Bayram	218
3.3.1.1.Dini Bayramlar.....	218
3.3.1.2 Geleneksel Bayramlar	219
3.3.1.2.1. Hıdırellez	220
3.3.1.2.2. Nevruz	223
3.3.2. Festivaller	225
3.4. HALK MUTFAğI	226
3.4.1. Türk Halk Mutfak Kültürü.....	226
3.4.2. Normal Zamanlara Özgü Yiyecek Ve İçecekler	226

3.4.2.1.Çorbalar.....	226
3.4.2.2.Yemekler	227
3.4.2.3.Hamur İşleri.....	228
3.4.2.4. Tatlılar	230
3.4.2.5. İçecekler	230
3.4.3. Belirli Zamanlara Özgü Yiyecek Ve İçecekler.....	230
3.4.3.1. Düğünlerde Hazırlanan Yiyecek ve İçecekler	230
3.4.3.2. Ölümünden Sonra Verilen Yiyecek ve İçecekler.....	231
3.4.3.3. Kışlık Yiyecek Hazırlığı	231
3.5. ÇOCUK OYUNLARI	231
3.6. İNANIŞLAR	239
3.6.1.Dini İnanışlar ve Uygulamalar	240
3.6.1.1.Dua İle İlgili İnanışlar	240
3.6.1.1.1.Yağmur Duası	241
3.6.1.2. Yatır Ziyareti	243
3.6.1.3. Cin ve Meleklerle İlgili İnanışlar	244
3.6.2. Hava Olayları Ve Gök Cisimleriyle İlgili İnanışlar	247
3.6.3. Nazar İnanıcı	249
3.6.4. Ateş kültü ile ilgili inanışlar	252
3.6.5.Günlerle İlgili İnanışlar	254
3.6.6.Günün Vakitleri İle İlgili İnanışlar	254

3.6.7. Diğer İnanışlar	255
------------------------------	-----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖREYE İLİŞKİN HALK KÜLTÜRÜ ÜRÜNLERİNİN İŞLEVSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Halkbilimi Ürünlerinin İncelenmesinde İşlevsel Kuram	257
4.2. Yöreyle Ait Halk Kültürü Ürünlerinin İşlevleri.....	261
4.2.1. Hoş Vakit Geçirme, Eğlenme ve Eğlendirme İşlevi.....	261
4.2.2. Değerlere, Toplum Kurumlarına ve Törelere Destek Verme	264
4.2.3. Eğitim ve Kültürün Gelecek Kuşaklara Aktarılması	267
4.2.4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulma Mekanizması.....	270
SONUÇ	276
KAYNAKÇA	280
KAYNAK KİŞİLER	284
EKLER	287
ÖZ GEÇMİŞ	308

Kısaltmalar

A.g.e. : adı geçen eser

bkz : bakınız

ev. : Çeviren

vb. : ve benzeri

vs. : vesaire

vd. : ve diğerleri

M. : milattan önce

M.s : milattan sonra

TDK : Türk Dil Kurumu

KK : kaynak kişi

s. : sayı

ss : sayfa sayısı

GİRİŞ

Sultandağı Afyonkarahisar iline bağı küçük bir ilçedir. Eski adı İshaklı olan bu yerleşim yeri, Sultandağlarının eteklerinde kurulduğu için bu dağların adını almış ve 1958 yılında ilçe olmuştur. Sultandağı iki önemli göl olan Eber ve Akşehir gölleri arasında bulunmaktadır. Güney kesimlerinde Akdeniz iklimi görülürken kuzey kesimlerinde karasal iklim özellikleri görülür. Sultandağı ilçesinin Eber ve Akşehir gölleri arasında bulunması verimli toprak yapısına sahip olmasını sağlamıştır. Bundan dolayı ilçede toprağı bağı tarımsal faaliyetler yapılmakta ve özellikle kiraz ağaçlarından büyük bir ekonomik gelir sağlanmaktadır.

Yeryüzü şekillerinin ve iklim özelliklerinin elverişli olmasıyla birlikte yapılan çiftçilik faaliyetleri, ilçe merkezine yapılan göçleri arttırmıştır. Çevredeki yerleşim yerlerinden Sultandağı ilçesine yapılan bu göçler, ilçenin sosyo-kültürel özelliklerini kısmen de olsa etkilemiştir. Daha çok sözlü kültür ürünleri üzerinde meydana gelen değişiklikler teknolojinin ortaya çıkmasıyla birlikte daha çok artmış ve bu durum sözlü edebiyat ürünlerinin günümüzde eski öneminin kaybolmasına neden olmuştur.

İlçe merkezinde Çerkez, Türkmen ve Yörük aileler yaşamaktadır. İlçe merkezine yerleşen bu aileler ile Sultandağı yerlileri kısa zamanda kaynaşmıştır. Farklı kültür özellikleri gösteren bu insanlar devamlı olarak birbirleriyle iletişim halinde olmuştur. Bu durum hem bahçe alım satımı gibi ekonomik faaliyetlerde hem de kız alıp verme gibi sosyal faaliyetlerde kendisini göstermiştir.

Günümüzde Sultandağı ilçesi ile ilgili yazılmış iki kitap bulunmaktadır. Bu kitaplardan biri dönemin Belediye Başkanı Yüksel Özdemir tarafından yazılan ve 2014 yılında yayınlanan “Sultandağı (İshaklı) Tarihi” adlı kitaptır. Diğer kitap emekli tarih öğretmeni Rıza Selek tarafından 2015 yılında yayınlanan “Sultandağı’ndan Esintiler” adlı kitaptır. Bu kitaplar Sultandağı’nın kültürel özelliklerine çok az değinmekle birlikte daha çok ilçenin tarihini, coğrafyasını ve ekonomisini ön plana çıkarmaktadır. Bu yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda ilçenin tarihi, coğrafi ve ekonomik yapısı; gelenekleri ve sözlü edebiyat ürünlerinin bir arada bulunduğu bir çalışma yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı “Afyonkarahisar İline Bağlı Sultandağı İlçesi Monografisi” adını taşıyan bu tez çalışması yörenin tarihi, coğrafi yapısını; halk edebiyatı ve halk kültürü ürünlerini bir arada bulduran tek çalışma olması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Araştırmanın Konusu:

Kültür, belli bir yerde yaşayan insan topluluğunun bütün özelliklerini yansıtan önemli bir unsurdur. Örf, adet, gelenek ve görenekler halk kültürü araştırmalarıyla ortaya çıkmıştır. Bu yapılan çalışmalar arasında büyük bir öneme sahip olan monografiler, kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasına ve bunların kayıt altına alınmasına vesile olur. Çalışmanın konusu unutulmaya yüz tutmuş değerlerin tekrar gün yüzüne çıkmasıdır. Böylece geçmişini bilen halk, özünü oluşturan değerlere sahip çıktıkça var olmaya devam edecektir. Sultandağı yöresinde daha önce halk kültürü ile ilgili araştırmalar yapılmış olsa da kapsamlı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bundan dolayı halkbilimi verileri kaynak kişilerden alınan bilgiler, konu ile ilgili yapılan akademik çalışmalarla harmanlanarak yöreye ait ortaya çıkarılan kültürel değerler kayıt altına alınmıştır. Aynı zamanda Sultandağı ilçesinin tarihi, ekonomik ve coğrafi özellikleri hakkında bilgiler verilerek araştırma alanı birinci bölümde okuyucuya tanıtılmıştır.

Araştırmanın Amacı:

Zengin bir halk kültürünü içinde barındıran Sultandağı ilçesinin, adetler, gelenek, görenekler, geçiş törenleri vb. gibi halk kültürü ürünleri derlenip incelenerek bu ürünlerin gelecek kuşaklara aktarılması ve ilçenin kültürel değerlerinin tanıtılması amaçlanmıştır. Aynı zamanda halk bilimi kuramlarıyla elde edilen bilgiler bir araya getirilerek bu ürünlere bir halkbilimci gözüyle bakılması ve inceleme yapılması hedeflenmektedir.

Araştırmanın Önemi

Kültür ve bağlı olduğumuz değerler biz onu yaşattığımız sürece var olmaya devam edecektir. Sahip olduğumuz bu değerler geçmiş nesiller ve gelecek nesiller arasında köprü görevi yapmaktadır. Yok olan bir kültür yerini teknolojiyle birlikte ortaya çıkan modern yaşamın dayattığı ve geçmişinden haberdar olmayan bir neslin oluşmasına sebep olur. Var olduğu ve asıl benliğini kazandığı yerin tarihini, kültürel değerlerini bilmeyen, onu unutan ve buna izin veren insanlar gelecek nesillere örnek olamaz ve hep bir yerde takılıp kalırlar. Kendilerini tekrar etmekten öteye gidemezler. Bundan dolayı çalışma amacına ulaştığında, kendini, nereden geldiğini bilen, geçmişine sahip çıkan ve unutilan değerleri tekrar yaşatan bir nesil için büyük bir adım atılmış olacaktır. Aynı zamanda bu çalışma, ilçeye ilgili bundan sonra araştırma yapacak olanlara temel kaynak ve bilimsel bir veri de sunmuş olacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada elde edilen bilgiler gözlem ve yönlendirilmiş görüşme yöntemine başvurularak ortaya çıkarılmıştır. Sultandağı yöresi halkı ile yapılan görüşmeler, akademik çalışmalarla birlikte harmanlanıp yazıya aktarılmıştır. Araştırma yapılacak olan bölge, o yeri iyi bilen rehber kişiler aracılığıyla incelenmiştir. Görüşme esnasında başarılı bir şekilde sonuca ulaşmak için kaynak kişilere yöneltilecek sorular daha önceden hazırlanmıştır. Daha tatmin edici bilgiler alabilmek için konuşmayı seven hayata karşı tecrübe kazanmış, yaşlı kişilere başvurulmuştur.

Derleme sırasında ses kayıt cihazı kullanılarak daha sonra kaydedilen bilgiler yazıya aktarılmıştır. Araştırmaya konu olabilecek dikkat çekici unsurların fotoğrafı çekilerek çalışmaya eklenmiştir.

Alan araştırmasının yapıldığı ilçeye ilgili Afyonkarahisar İl Halk Kütüphanesi, Afyonkarahisar Valiliği, Sultandağı Kaymakamlığı ve Sultandağı hakkında bilgi veren yazılı kaynaklardan ve farklı web sayfalarından yararlanılmıştır.

Birinci bölümde Sultandağı ilçesinin tarihi, coğrafi, ekonomik ve sosyal yapısı incelenerek ilçe hakkında genel bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde yöre ile ilgili derlenen halk edebiyatı ürünlerine yer verilerek unutulmuş sözlü edebiyat ürünleri yazıya aktarılmıştır.

Üçüncü bölümde Sultandağı ilçesi halk bilgisi ürünlerine değinilmiştir. İnsan hayatının statüsünü oluşturan geçiş dönemi folkloru, tedavi ve sağaltma yöntemleri, bayramlar, halk inanışları vs. kaynak kişiler aracılığıyla öğrenilen bilgilerle gün yüzüne çıkarılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde folklorun işlevleri üzerinde durulmuş ve bu işlevler incelenen ürünler üzerinden örneklerden hareketle değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SULTANDAĞI İLÇESİNİN TARİHİ- COĞRAFI- EKONOMİK VE SOSYAL YAPISI

1.1 SULTANDAĞI İLÇESİNİN TARİHİ

1.1.1. Sultandağı İlçesi ve Şehrin Kuruluşu

Sultandağı Afyonkarahisar iline 70 km uzaklıkta Eber ve Akşehir gölleri arasında kurulmuş küçük bir yerleşim yeridir. (Özdemir, 2014:7). Yapılan görüşmeler esnasında KK16'dan öğrenilen bilgilere göre eski adı İshaklı olan Sultandağı, geçmiş yüzyıllarda evliyalara ev sahipliği yaptığı için “evliyalar şehri” olarak da bilinmektedir.

Sultandağı, Afyonkarahisar iline bağlı iç Anadolu bölgesinin batı kesiminde, sultan dağlarının eteklerinde kurulmuştur. 1 Nisan 1958 tarihinde yakınında bulunan Çiftlik köyü ile birleşerek ilçe olmuş ve kurulduğu dağın adını almıştır (Özdemir, 2014: 7).

1.1.2. Selçuklular Dönemi

Anadolu 1071 yılında Kutulmuşzade Süleyman Bey tarafından fethedilmeye başlandı. 1074 yılında karargâhını Birecik'te kurdu. Bizans imparatorunun tahtı ve Anadolu'daki toprakları 1077 yılından itibaren büyük bir tehlike altında kalmıştır. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, Kutulmuşzade Süleyman Bey'i Anadolu'daki aldığı topraklar için hükümdarlık haklarını tanımış ve ona Sultanlık menşuru vermiştir (Özdemir, 2014: 11).

Mişel Dũkas Rumeli'deki imparatoruna karşı gelerek hũkũmdarlıđını ilan etti. Anadolu orduları başkomutanı Nikefor Botanyetes de meslektaşının izinden giderek o da imparatorluğunu ilan etti ve Bizans başkentine doğru yũrũmek için hazırlıkları başlattı (Özdemir, 2014: 11).

Bu durum üzerine çok zor durumda kalan Bizans İmparatoru Mişel Dũkas, Anadolu'nun i taraflarını fetheden Kutulmuşzadelerden Mansur ile Sũleyman şah'tan Anadolu başkomutanı Nikefor Botanyetes'in İstanbul'a ilerleyişini durdurmaları için yardım istedi (Özdemir, 2014: 12).

Selçuklu Hũkũmdarı olan Alparslan ve diğer Tũrk komutanlar bu durumdan yararlanarak Nikefor Botanyes'e katıldılar. Botanyetes kendi ordusuna katılan Tũrk komutanlarını, Kutulmuş Oğulları'nın karargahına gũndererek karşılığında Bizans'a karşı serbest olmayı ve kendisine yardım edilmesini teklif etti (Özdemir, 2014: 12).

Kutulmuşzade Sũleyman řah bu tarihlerden önce Konya'yı ve Konya'nın batısında yer alan Kevele Kalesi'ni fethetmiş ve Batı Anadolu'ya kadar ilerlemeyi başarmıştır. Bu ilerleme sırasında Akşehir, Yahsiyan (Gølayır) ve İşhaklı'yı da topraklarına katmıştır. İşhaklı ilk defa Konya Selçuklu Hũkũmdarlıđı'nın kurucu olan Sũleyman řah tarafından Bizans'ın elinden alınmış ve Selçuklu Tũrk Devleti sınırlarına dâhil olmuştur. İşhak Bey'in de bu ordulardan birinde komutan olduğu dũřũnũlmektedir (Özdemir, 2014: 12).

1.1.3. Anadolu Beylikleri Dönemi

Afyonkarahisar'da bulunan İşhaklı, Germiyanoğulları Beyliği'ne sonradan Kadılık olarak bağlanmıştır. Beylikler arasındaki savaşlarda bir ara Hamitoğullarının eline geçen İşhaklı daha sonra Sahip Ata Oğulları beyliğine bağlanmıştır. Osmanlı dönemine kadar da bu beyliğe bağlı olarak kalmıştır (Özdemir, 2014: 16).

1.1.4. Osmanlı Dönemi

İshaklı Osmanlı döneminde önce Akşehir, Karaman, Konya ve Afyonkarahisar merkezlerine bağlanmıştır. En sonunda nahiyeliğe¹ düşürülerek, Bolvadin ilçesine bağlanmıştır (Özdemir, 2014: 20).

“Kanuni Sultan Süleyman döneminde Mühimme Defterlerinde İshaklı nâhiyesine bağlı köyler: Ak- Evlü, Ahi Hoca, Ak Koyunlu, Burhan, Çelik, Çiftlik, Çukur, Dereçine, Dere Hasan, Durud, Eber, Ecem, Ecem Hasanek, Elvanbeyli, Gedil, Hasanek, Kınık, Kırca, Küçük Hasane, Mes’ud Paşa, Oğuz, Salur, Taşköprü, Yaka Hasanek (şimdiki Yakasenek), Yan Köy, Yavi ve Yazı Çeliği. Bu köylerden bazıları Eber Gölü’nün su seviyesinin en yüksek olduğu dönemde su altında kalmış, bazıları terk edilmiş, isimleri değişmiş veya günümüzde komşu ilçelere bağlanmıştır” (Kiraz ve Kalitenin Ana Vatanı Sultandağı, 2014: 9).

1.1.5. Kurtuluş Savaşı Dönemi

Kurtuluş Savaşı sırasında İshaklı’da Hacı İsmail’in evinde askeri karargâh bulunmaktadır. Kurtuluş Savaşı sırasında askerler Afyonkarahisar cephesine doğru giderken bu cephenin sorumluluğu yedek subay olan Dereçineli Mehmet Emin Kandemir’e verilmiştir. Savaş zamanı her yerde olduğu gibi İshaklı’dan da her aileden bir veya birkaç kişi şehit düşmüştür. İshaklı ve çevresinde şehit olmadan yaralı bir şekilde dönen birçok savaş gazisi de bulunmaktadır (Özdemir, 2014: 26).

1.1.6. Cumhuriyet Dönemi

Savaştan sonra İshaklı tam bir nahiye merkezi haline gelmiştir. O dönemde İshaklı’da belediye’nin olmasının yanında kadılık da bulunmaktaydı. Cumhuriyet kurulduktan sonra kadılık hakimliğe dönüştürülmüş ve İshaklı’da sulh hakimliği görevi devam etmiştir (Özdemir, 2014: 27).

¹ Sözlükte “taraf, cihet, yöre, kenar, bölge” anlamlarına gelen nâhiye kelimesi Osmanlı idarî sistemi içinde bazen bir yönetim ünitesini ve bölgeyi, bazen de coğrafi bakımdan küçük veya büyük bir çevreyi, yöreyi ve hatta semti ifade eder. Tanzimat’tan sonra daha çok kazadan küçük idarî birimler için kullanılmıştır.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra İshaklı'da yerel yöneticiler arasında yaşanan tartışmalar yüzünden ilçelik kaybedilmiş, sıra belediyenin kaybedilmesine gelmiştir. 1930 yılında çıkan belediye kanunu ile nüfusu 2000'den az olan İshaklı belediye olmaktan çıkarılmış ve nahiye olmak kaydıyla muhtarlığa bağlanmıştır. Bu durumda nahiyelik de küçülmüş ve 1934'te sulh hakimliği kaldırılmıştır (Özdemir, 2014: 28).

İshaklı 1955 yılında o günün muhtarı Abdil Özdemir'in çabası ile ancak belediye olabilmıştır. İshaklı 1958 yılında ilçe olmuş ve Sultandağı adını almıştır (Özdemir, 2014: 29).

1.2. SULTANDAĞI İLÇESİNİN COĞRAFYASI

1.2.1. Yeryüzü şekilleri

1.2.1.1. Platolar- Ovalar

Sultandağı, "Çöl Ovası, Çamurca Ovaları ve Sultandağları'nın kuzey etekleriyle Kumalar dağlarının güney etekleri arasında sıralanır (www.afyon.ktb.gov.tr, 2019).

1.2.1.2. Göller

1.2.1.2.1.Eber Gölü

Eber Gölü, Sultandağı, Çay ve Bolvadin ilçeleri sınırları içerisinde yer almaktadır. Akarçay ve Sultandağlarından gelen kaynak suları ile beslenmektedir. Gölün derinliği 3. 98 metre olup denizden yüksekliği 966. 98 metredir. Bir zamanlar çok temiz olup kuş cenneti görünümünde olan göl, günümüzde insanların çevreyi kirletmeleri neticesinde bu güzelliğini kaybetmiştir. Eber gölünün kirletilmesinde Afyon şehrinden gelen atıklar, süt endüstrisi, şeker ve alkoloid fabrikalarının atıkları büyük rol oynamaktadır. Ayrıca atıklar Eber Gölü'nde biriktikten sonra göl arıtma vazifesi görmekte ve süzülen temiz su Akşehir Gölü'ne akmaktadır. Gölün derinliği bugün 1.70 metreye kadar düşmüştür. Gölde ekonomik değeri yüksek olan kamış üretimi, sazan, turna ve aynalı sazan balığı bulunmaktadır. Eber Gölü Konya Kültür ve Tabiat Varlıkların Koruma Kurulunun 22.6.1992 gün ve 1359 sayılı kararıyla 1.derece Doğal Sit Alanı ilan edilmiştir (www.afyon.ktb.gov.tr, 2019).

1.2.1.2.2. Akşehir Gölü

Akşehir Gölü, Afyonkarahisar ile Konya il sınırları içerisinde kalmaktadır. Derinliği 4.5 metre olan gölün denizden yüksekliği 956,19 metredir. Eber ve Sultandağı akarsularıyla beslenen Akşehir Gölü'nde turna, sazan balığı, yaban ördeği, yaban kazı, karabatak ve kara meke gibi hayvanlar bulunmaktadır. Gölde aynı zamanda kara ve su ürünleri avcılığı yapılmaktadır (www.afyon.ktb.gov.tr, 2019).

1.2.2. İklim Özellikleri

Ege denizine dik uzanan Sultandağları'nın yamaçlarına kurulan Sultandağı ilçesi göller bölgesinin kuzey ucunda olup değişik bir iklim yapısına sahiptir. Güneyinde Akdeniz, kuzeyinde ise karasal iklim özellikleri görülür. Batı Toros Dağları'nın İç Anadolu'daki uzantısı olan Sultandağı'nın ılıman iklim özelliklerine sahip olmasının temel sebebi, iki göl arasında bulunmasıdır (Kiraz ve Kalitenin Ana Vatanı Sultandağı, 2014).

1.2.3. Bitki Örtüsü

Sultandağı ilçesi bitki örtüsü bakımından çok zengindir. Akşehir ve Eber gölleri arasında bulunmasından dolayı verimli topraklara sahiptir. En başta gelen geçim kaynağı kiraz ağaçları olmakla birlikte pek çok meyve ağacı yetişmektedir.

Sultandağı ilçesin de genel olarak meşe, çam ve ardıç türü ağaçlar yaygın olmakla birlikte meyve ağaçları da bitki örtüsünü oluşturmaktadır. Kuzey kesimlerde bitki örtüsü karasal iklime bağlı olarak, bozkırdan oluşmaktadır. Kuzey bölgesi bozkır nedeniyle ekilemeyen geniş alanlara sahip olup küçükbaş hayvancılık yaygınlaşmıştır (Kiraz ve Kalitenin Ana Vatanı Sultandağı, 2014).

1.3. SULTANDAĞI İLÇESİNİN EKONOMİK YAPISI

1.3.1. Tarım

Sultandağı toprak bakımından elverişli bir bölgede bulunmaktadır. Halk kendi yetiştirdiği meyve ağaçlarından geçimini sağlamaktadır. Geçim kaynağının büyük bir çoğunlunu kiraz ve meyve ağaçlarından sağlayan halk, bunun yanında elma, kayısı ve erik ağaçları da yetiştirmektedir. Kavun, karpuz, mısır, patates, soğan, sarımsak ve her yerde yetişebilen diğer sebze ve meyveleri de ilçede görebilmek mümkündür (Özdemir, 2014: 72).

Sultandağı topraklarında ekilebilir arazinin 70.000 dekarlık alanı, çeşitli akarsularla, DSİ'nin yapmış olduğu derin kuyular ve halkın kendi imkânları ile sulanmaktadır. Bu sulanabilen sahanın 40.000 dekarlık kısmında modern meyvecilik yapılmakta, 30.000 dekarlık kısmında baklagiller ve diğer sanayi ürünlerinin ekimi yapılmaktadır. Sultandağı ilçesinde ayrıca arpa, buğday, yulaf, kimyon, mercimek üretimi yapılmakla birlikte sulanabilen yerlerde de haşhaş, fasulye, nohut ve diğer sebze çeşitlerinin ekimi yapılmaktadır (Özdemir, 2014: 72).

İlçe merkezi dâhil 8 yerleşim yerinde çeşitli meyve türleri yetiştirilmektedir. Standartlara uygun modern meyvecilik teknikleri ile yüksek kalitede kiraz, vişne ve elma üretilerek iç ve dış pazarlara gönderilmektedir (Özdemir, 2014: 72).

Son yıllarda ilçede bodur elma üretimine de geçilmiştir. Sultandağı ilçesine bağlı Dereçine Kasabası'na kurulan meyve suyu ve konsantre fabrikası meyve üretiminin bol olduğunun bir kanıtıdır (Özdemir, 2014: 72).

1.3.1.1. Sultandağı Kirazının Tarihçesi

Sultandağı halkı maddi geçim kaynağı bulabilmek için geçmiş yıllardan beri arayış içinde olmuştur. Çalışmayı seven Sultandağı halkı verimli toprakların üzerinde yaşamanın vermiş olduğu avantajla geçim kaynaklarının büyük kısmını tarım faaliyetlerinden sağlamıştır. Vişne, elma, erik, kayısı vb. türden meyveleri Sultandağı

topraklarına tanıtan genellikle öğretmenler olmuş ve ilk başlarda bunu yadırgayan halk bu meyvelerin yetişmesi için çabalayan kişilerin çok para kazandığını görünce ismi geçen meyveleri yetiştirmeye başlamıştır. Ancak halk ne kadar büyük bahçelerde bu meyveleri yetiştirmiş olsa da asıl geçim kaynaklarını kiraz bahçelerinden sağlamıştır. Tadiki markasıyla tescillenen napolyon kirazı 2019 yılında ilk kez Çin'e ihraç edilerek pazarlama sorunu tamamen ortadan kalkmış bu durum çiftçilerin gelirine büyük katkı sağlamıştır. Günümüzde halen yoğun bir şekilde bahçe yetiştirme uğraşları devam etmekte, mevsimlik işçi göçleriyle kiraz üretimi ve dağıtımı yapılmaktadır (Selek, 2015: 26).

İlçede Kiraz üretiminde Gölçayır'daki girişimcilerden etkilenilmiştir. 1970'li yıllarda Yahsiyanlı olan Ziya Ülkü napolyon cinsi kiraz yetiştirmiştir. Çevre kasabalardan gelen bahçesi olanlar Ziya Ülkü'den kalem getirip yerli kirazlara napolyon aşılamaşlardır. 1980'li yıllarda napolyon kirazı üretimi zirveye ulaşmıştır. Kiraz kantar mahali² denilen yerde ve tren istasyonunda küfelere konarak alıcılara peşin para ile satılmıştır. Kiraz üretiminde artış olduğunu gören tüccarlar Dereçine ve çevresine gelerek hallerde kiraz alımına başlamışlardır. Bu kazanç halkın ekonomisini de olumlu yönde etkilemiştir (Selek, 2015: 29).

Kiraz alım satımının çiftçi ekonomisine olumlu etkisi günümüzde de devam etmektedir. İlçede napolyon en kaliteli kiraz türü olup üretimi çok sık yapılırken; akçılı, karabalı, van kirazı gibi kiraz çeşitlerinin üretim miktarı azdır. Vişne, erik, armut, kayısı üretilen diğer meyvelerdir (Selek, 2015: 29).

1.3.2. Hayvancılık

Sultandağı ilçesinin Eber ve Akşehir göllerine olan yakınlığından dolayı balıkçılık faaliyetleri yapılmaktadır. Her ne kadar geçim kaynağı olmasa da hobi olarak insanlar balık avcılığı ile ilgilenmektedir. Bunun yanı sıra ilçede büyükbaş ve

² Kiraz alım satımının yapıldığı yer.

küçükbaş hayvancılık yaygın olarak yapılmaktadır. Son yıllarda arıcılık faaliyetleri de kendini geliştirmiş bal ticareti de küçük çaplı başlamıştır.

İlçe ekonomisine büyük katkısı olan mera hayvancılığı günümüzde yok denecek kadar azalmıştır. Son yıllarda besi hayvancılığı ile süt inekçiliği hızla çoğalmaya başlamıştır (Özdemir, 2014: 72).

Eski yıllarda Sultandağı'na bağlı Taşköprü, Üçkuyu, Yenikarabağ, Yeşilçiftlik, Kırca ve Yakasenek halkı Eber ve Akşehir göllerinde çalışmakta olup geçimlerini kamış ve balık ürünleriyle sağlamaktaydı ancak günümüzde Akşehir gölünün sularının kuruması ile göldeki balık üretimi tamamen durmuştur. Bu durum geçimini su ürünlerinden sağlayan halkı olumsuz yönde etkilemiştir (Özdemir, 2014: 72).

1.3.3. Sanayi

Sultandağı ilçesinde sanayi geçmiş yıllara oranla günümüzde kendini daha çok geliştirmiştir. Teknolojinin hayatımıza girmesiyle birlikte el gücü yerini makine gücüne bırakmış daha verimli bir iş gücü oluşmuştur. Sultandağı ilçesinde tarıma bağlı olarak sanayinin geliştiği söylenebilir. Kiraz üretiminin çok olmasıyla birlikte Morello adında meyve suyu fabrikası kurularak ülkenin çeşitli illerine satış gerçekleştirilmektedir.

Sultandağı ilçesinde 1991- 1997 yılları arasında açılan ve ekonomiye büyük etkisi dokunan kavala, konserve ve turşu fabrikasında 600 işçi çalışmıştır. Aynı zamanda yakın çevre illerden pek çok insan buraya çalışmak için gelmiştir. Bu durum ilçe ekonomisini canlandırmıştır ve ilçe bir süre sonra iş merkezi haline gelmiştir (Selek, 2015: 19).

1991 yılında kavala fabrikası inşa edilmiştir. Fabrikada konserve ve turşu olarak salatalık ve biber turşusu ile kiraz, vişne, üzüm, erik, kayısı, mandalina, portakal, greyfurt konserveleri yapılmaktadır. Bu ürünler üretildikten sonra yurt dışına ihraç

edilmekteydi. Bazı sebeplerden dolayı fabrika 1995 yılında kapanmak zorunda kalmıştır. Bundan dolayı fabrikada çalışan pek çok insan işsiz kalmıştır. 2007 yılında kavala, fabrikasını Nimes firmasına satmıştır. Günümüzde Nimes Sultandağı'nda varlığını devam ettirmekte çilek ve kayısı işlenmektedir (Özdemir, 2014: 68-69).

İlçede aynı zamanda bir adet sirke fabrikası bulunmaktadır. Bu fabrika alkolden fermantasyon ile sirke üretmektedir. Fabrika yılda 10-20 bin ton sirke üretimi yapmaktadır. Ancak bu fabrika 2013 yılında kapatılarak Sultandağı'ndan İzmie'e taşınmıştır (Özdemir, 2014: 68). İlçede yapılan tarımsal faaliyetler açılan sanayi kuruluşlarının yardımıyla birlikte daha da büyümüş ve kendini geliştirerek Sultandağı ekonomisine büyük oranda katkı sağlamıştır.

1.4. SULTANDAĞI İLÇESİNDE SOSYO-KÜLTÜREL HAYAT

1.4.1. Sosyo - Kültürel Hayat

Sultandağı ilçesi, kurulduğu zamandan bu yana içinde farklı kültürel yapıya sahip pek çok insanı bünyesinde barındırmıştır. İkliminden dolayı verimli toprak yapısına sahip olan ilçe, diğer köy ve kasabalardan göç almış ve bu durum farklı kültür yapısına sahip olan insanları bir araya getirerek kültür alışverişinin sağlanmasına neden olmuştur. Özellikle milli mütareke döneminde Doğu Anadolu bölgelerinden göç almış ve yerli halk bu insanlara sahip çıkarak onların gelecekteki yaşamlarını bu bölgede geçirmelerine izin vermiştir. Şu anda ilçede yerli halk dışında kendi kültürel değerlerine sahip çıkarak bölgede varlıklarını sürdüren Çerkez, Türkmen, Yörük ve göçmen aileler yaşamaktadır. Bundan dolayı Sultandağı ilçesi her anlamda zengin bir kültürel yapıya sahiptir.

Sultandağı ilçesinin tarihinden de anlaşılacağı üzere Bakır Çağı'ndan bu yana pek çok medeniyetin uğrak yeri olmuştur. Halkın, atalarından öğrendikleri bilgi ve tecrübeler günümüze kadar süregelmiş varlığını devam ettirmiştir. İlçede Selçuklu zamanlarından kalma bir kervansaray, Osmanlı dönemlerinden kalma bir cami bir hamam ve bir çeşme bulunmaktadır. Halk bu tarihi yapıları günümüze kadar

korumayı başarmıştır. Bunun yanında geçiş dönemi folkloru da gelenek halinde devam etmektedir. Düğün ve törenlerde yöresel kıyafetlerle birlikte oynanan kaşık oyunları, halk oyunları varlığını günümüzde de devam ettirmektedir. Sultandağı ilçesinde bayram kutlamaları devam etmekte ve her yıl düzenlenen kiraz festivalleri halkı bir araya getirerek yöresel tanıtımlar yapmakta ve coşkuyla kutlanmaktadır.

1.4.2. Sosyo - Kültürel Hayattaki Değişmeler

Kültür insanı insan yapan en değerli unsurlardan biridir. İnsan, içinde var olduğu toplumun kültürüne sahip çıkıp onu yaşatmaya devam ederse yaşamı boyunca kendini bilen bir birey olarak varlığını sürdürür. Toplumlar birbirleriyle geçmiş yıllardan beri bilgi aktarımında bulunmuş ve bu bilgi aktarımları toplumlar arasında bağ kurarak birbirlerinden etkilenmelerine neden olmuştur. Bu etkileniş zamanla bireyin içinde doğup büyüdüğü toplumun değerlerinden uzaklaşmasına ve özü itibarıyla bozulmaya yüz tutmuş bir yapının oluşmasına sebebiyet vermiştir. Çünkü kültür de insanlar gibi canlı bir hazinedir. Her an gelişip büyüyeceği gibi bozulup sahip olduğu değerlerden uzaklaşabilir. İnsan bu şekilde geçmiş kültürel değerlerini unutarak pusulasını kaybetmiş olur ve yanlış yollara giderek kendisine farklı bir dünya yaratır. O dünyanın içerisinde de zaman geçtikçe kaybolur. İşte insan geçmişin ona bıraktığı izi kaybetmez ve geldiği yolu bilirse gelecekteki yolunu çizmiş olur.

Teknolojinin ortaya çıkmasıyla birlikte insan hayatında birtakım değişiklikler olmuştur. Sultandağı yöresinde teknoloji, tarım ve ekonomide büyük yarar sağlarken kültürel bağlamda insanları birbirinden uzaklaştırmıştır. Bunun sebebi gelişmelerin modernleşme üzerinden algılanmasıdır. Eskiden daha sıkı olan insan ilişkileri bu modernleşme düşüncesiyle sarsılmış, birlikte hareket eden toplum yapısından bireysel hareket eden toplum yapısına geçilmiştir. Buna örnek olarak köy odalarını gösterebiliriz. Köy odalarının birlik ve beraberliği arttıran en önemli mekânlardan birisi olduğu görülmektedir. Örneğin, köyde yapılacak bir iş varsa imece usulüyle herkes o gün işini gücünü bırakarak köydeki işe gitmekte ve o işin bitmesine

yardımcı olmaktadır. Bir başka örnek ise bir kız istendikten sonra o kızın babası bu köy odalarına gelerek oğlanın kişiliği ve ailesi hakkında bilgi alır, tecrübeli, yaşı büyük kişilere danışarak kızını verip vermeyeceğine karar verir. Bunların yanında köye dışarıdan gelen misafir, o gün köy odasında en güzel şekilde ağırlandı. Ancak değişen yaşam şartları köy odalarının ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Bu durumdan hareketle insanlar birlik ve beraberlik içinde yaşamak yerine bireysel bir yaşam sürmeye kendini toplumdaki soyutlamaya başlamıştır.

Teknolojinin insan hayatına girmesi Sultandağı ilçesinin kültürel değerlerinde birçok değişimi meydana gelmiştir. Geleneksel olarak tarım ve hayvancılıkla uğraşan halkın en büyük yardımcıları öküzler, atlar ve eşeklerdi. Bu hayvanlar yardımıyla tarla sürülür veya gidilecek yere yine bu hayvanlar aracılığıyla gidilirdi. Ancak halkın makine ile tanışması beraberinde bu hayvanlara duyulan ihtiyacı azaltarak unutulmalarına sebep olmuş; bunların yerini traktör, tak tak gibi motorlu araçlar almıştır.

İlçede meydana gelen değişimler mekânsal olarak incelendiğinde, evlerin bahçesinde bulunan "ekmek evi" yemeklerin yapıldığı yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu evlerin içinde odun kömür gibi yakacak maddeler olur aynı zamanda sac denilen bir ocak çeşidi bulunurdu. Ekmek evlerinin yanı sıra insanlar kısa sürede bozulma ihtimali olan; turşu, salça, et gibi ürünleri "ambar evi" adını verdikleri karanlık ve soğuk odalarda saklardı. Ayakyolu, hela gibi isimler verilen tuvalet ise kanalizasyon sistemi olmadığı için evlerin bahçelerinde olurdu. Ancak teknoloji geliştikçe ekmek evlerinde yemek yapılan sac ocakları mutfağa girerek yerini tüplü ocaklara bırakmıştır. Ambar evlerinde saklanan yiyecekler buzdolaplarına taşınmıştır. Evlerin dışında bulunan hela, ayakyolu gibi isimlerle anılan tuvaletler zamanla evlerin içine girmiştir. Mekânsal açıdan dikkat çeken bir başka yer ise evlerin alt kısmı olan "hayat"tır. Zamanında ahır olarak kullanılan bu yer günümüzde kullanılmayan eşyaların konulduğu depo olarak kullanılmaktadır.

Geniş bir zamana yayılan doğum, düğün, ölüm, sünnet, askerlik gibi geçiş dönemleri de değişen yaşam şartlarından az da olsa etkilenmiştir. Düğün geleneklerine

bakıldığında evlenen çiftler ayrı eve çıkmaz damadın ailesinin evinde yaşardı. İlçedeki bu durum anne babaya saygı olarak görüldüğü için gelin daha evlenmeden kocasının ailesiyle yaşayacağını bilirdi. Ayrıca damadın diğer erkek kardeşleri de eşleriyle birlikte aynı evin farklı odalarında kalırdı. Böylece kayınbaba, kayınanne, oğulları ve gelinleri ile aynı çatı altında yaşardı. Zaman içerisinde maddi imkânların artması ve insanların kendi ayakları üzerinde durabilme düşüncesiyle gençler, ailesinden uzakta farklı evlerde oturmayı tercih etmektedir. Ancak Sultandağı'nın bazı köylerinde maddi yetersizlikten dolayı aile evinde kalmaya devam eden birçok evli çift bulunmaktadır. Kına geceleri incelendiğinde kaşık oyunlarının oynanması, "şip" olarak adlandırılan şalvar takımının giyilmesi günümüzde devam eden geleneklerimizdendir. Geçiş safhalarının her biri dikkatle incelendiğinde sözlü edebiyat ürünlerine göre daha az değişikliğe uğradığı görülmektedir.

İlçeden derlediğimiz atasözü, deyim, dua, beddua ve yemin gibi türler herhangi bir değişme göstermeden günümüzde varlığını sürdürmektedir. Ancak masal, fıkra, türkü, bilmece, tekerleme gibi birçok sözlü ürünün günümüzde eski önemini yitirerek unutulduğu görülmüştür. Hoş vakit geçirmenin bir parçası olarak görülen bu türler teknolojinin ilçeye uğramasıyla birlikte ötekileşmiştir. Televizyon ve bilgisayarın ortaya çıkması özellikle çocuklar üzerinden ilerleyen kültürel bazı değerlerin kaybolmasına sebep olmuştur. Örneğin, sokakta oynanan çocuk oyunlarının yerini bilgisayar oyunları almış; yaşlı kimseler tarafından anlatılan masallar ise yerini çizgi filmlere bırakmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

SULTANDAĞI İLÇESİNİN HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

2.1. MANZUM TÜRLER

2.1.1. Maniler

Anonim halk edebiyatı ürünleri içerisinde değerlendirilen mani, genel olarak dört dizeden oluşur 7 veya 8’li hece ölçüsüyle meydana getirilir (Artun, 2011: 147).

Gelenek ve dil ortaklığı bakımından geniş bir alana yayılmış olan mani, 7 heceli olup aaba şeklinde bir uyağa sahiptir. Mani, Anadolu başta olmak üzere Rumeli’de, Besarabya Gagavuzlarında, Kırım Tatarlarında, Azerbaycan’da kullanılır. Mani ismi Kırım Tatarlarında “mane”, Denizli’de “mâna”, Azerbaycan’da “mahni” olarak geçmektedir. Doğu-Anadolu bölgelerinde “mâni” kelimesinin yanında “bayatı” sözü de kullanılır. Urfa’da kadınların söyledikleri mânilere “me’ânî”, erkeklerin söylediklerine “hoyrat” denmektedir (Boratav, 1969: 185).

Mani söyleme, geçmiş yıllarda ortaya çıkan ve kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar gelmeyi başarabilen bir gelenektir. Manilerde Anadolu insanının bütün özelliklerini; düşünce yapısını, özlemlerini, sevgilerini görebilmek mümkündür (Artun, 2011: 147).

Manilerde asıl anlatılmak istenen duygu ve düşünceler son dizede verilir. Bundan dolayı ilk iki dize asıl anlatılmak istenen düşünceye giriş yapmak için söylenir. Manilerde üçüncü dize serbettir, böylece mani söyleyen kişiye kolaylık sağlamak amaçlanmıştır(Dilçin,2013:279).

“Halk arasında mani söylemek için, “mani yakmak”, “mani düzmek”, “mani atmak” gibi deyimler kullanılır. Mani söyleyenlere de “manici”, “mani yakıcı”, “mani düzcü” denir. Maniler kendilerine özgü bir ezgi ile bestelenerek okunur. Türk halkı arasında mani söylemek bir gelenek haline gelmiştir. Özellikle Anadolu’da kızlar ve kadınlar arasında mani söyleme geleneği çok yaygındır” (Dilçin, 2013: 280).

Kendine has bir geleneğe ait olan maniler bir ucuyla geçmişe, diğer ucuyla geleceğe uzanır. Maniler toplumu ayakta tutan önemli halk kültürü ürünlerindedir. Manilerde Anadolu insanının dünyaya bakışının yanı sıra estetik modelleri de temsil edilir (Artun, 2011: 147).

Sözlü kültür ürünlerinin yaşatılmaya çalışıldığı Sultandağı ve yöresinde mani söyleme geleneği hemen hemen unutulmuş durumdadır. Geçmişte söylenen maniler genellikle belli yerlerde, konuşulan konuya ve bulunulan bölgeye göre çeşitlilik göstermektedir. Ancak halk tarafından mani olarak bilinen çoğu sözlü kültür ürününün maninin kafiye şemasına ve hece ölçüsüne uymadığı görülmektedir. Kaynak kişiler aracılığıyla öğrendiğimiz bu ürünler, mektup manileri, gelin kaynana manileri, aşk ve sevgi manileri ve diğer maniler olmak üzere dört sınıfta değerlendirilmiştir.

Derlediğimiz manilerin içeriklerine baktığımızda “Mektup Manileri” başlığı altında toplanan manilerin daha çok okullarda öğrencilerin birbirlerinin hatıra defterlerine veya mektuplarına yazdığı hatıra gütme, yaşanan anıların unutulmaması gibi konulardan oluştuğu görülmektedir.

“Gelin Kaynana Manileri” başlığı altında derlediğimiz maniler gelin ve kaynananın atışmalarından oluşmaktadır. Damadın gelin ve kaynana tarafından paylaşılmadığı atışmaların da bu yüzden ortaya çıktığı kaynak kişilerle yapılan görüşmeler esnasında kaydedilmiştir. Bu başlık altında derlenen manilerden sadece iki tanesi gelin kaynana övgüsü ile ortaya çıkmıştır.

“Aşk ve Sevgi Manileri” başlığı altında değerlendirdiğimiz manilerin çoğu birbirini seven aşıklar tarafından oluşturulmuştur. Aynı zamanda ilçenin ekonomisine büyük katkı sağlayan kiraz ve vişne ağaçlarının da manilere konu olduğu görülmektedir.

“Diğer Maniler” başlığı altında topladığımız maniler günlük hayatta karşılaştığımız durumlardan oluşmaktadır. Aynı zamanda sözlü kültür ürünlerinden olan bedduaların maniye konu olabileceği görülmüştür.

Sultandağı ve yöresinden derlenen maniler şunlardır:

2.1.1.1. Mektup Manileri

Mani 1

Genç bir talebeyim

Yoktur kederim

Bu deftere yazana

Çok teşekkür ederim (KK3).

Mani 2

Bahçemizde gül açar

Kokusu her yana yayılır.

Sen uzaklara gidince

Bu yazı sana hatıra kalır (KK39).

Mani 3

Yaza yaza yaz geldi.

Çarşıya kiraz geldi.

Daha yazacaktım ama

Mürekkebe zam geldi (KK2).

Mani 4

Akıl bir gemi.

Fikir onun dümeni.

Unutma beni.

Unutmam seni (KK46).

Mani 5

Belki günün birinde

Saçların ağaracak

Bu günleri anarken

Gözlerin dolacak (KK5).

Mani 6

Bakacaksın o zaman

Bu yıpranmış mektuba

Hatırlarsın belki de

Hiç olmazsa bir kere (KK5).

Mani 7

Hayat baki olsaydı

Beni unutma derdim

Ama meçhul, sadece

Mesut ol diyeceğim (KK39).

Mani 8

Sepet sepet yumurta

Sakin beni unutma

Unutursan küserim

Mektubunu keserim (KK15).

Mani 9

Hatıra hatıra dedin

Başımın etini yedin

Al sana hatıra

Baktıkça beni hatırla (KK38).

Mani 10

Mısralarım işledim ufkumdaki sisleri

Sevgilerle yazdım sana bu bahisleri

Bana kalsa bunları yazmazdım

Sevgin getirdi aklıma bu mevzubahisleri (KK25).

2.1.1.2. Gelin Kaynana Manileri

Mani 1

Kaynana kazan karası

Görümce Allah belası

Damat beyi sorarsan

Baklavanın ortası (KK3).

Mani 2

Kaynana kaynana

Acıyorum sana

Kaynana dediğin

Dört bacaklı dana (KK3).

Mani 3

Irafa fincan koydum

İçine mercan koydum

Kaynanamın adını

Kuyruklu sıçan koydum (KK39).

Mani 4

Şu gelini ne yapmalı

Kaynar kazana atmalı

Odununu çok verip

Yandım diye ağlatmalı (KK38).

Mani 5

Gelin hanımın böreği

Pek güzeldir yemeği

Nasıl da güzel olur

Tarlasının keleş (KK23).

Mani 6

Gelinimin süsü var

Mutfağında tası var

Anasını sorarsanız

Her daim yası var (KK1).

Mani 7

Kaynana damdan düş geber

Görümce bu diyardan gider

Damat beyim benimle

Bir ömür rahat gezer (KK37).

Mani 8

Kaynana hep dır dır

Görümce ezelden cazgır

Oğulları vardır bir de

Sevgisi beni baştan yaratır (KK7).

2.1.1.3. Aşk ve Sevgi Manileri

Mani 1

Tepsi tepsi pırasa

Yapraklarına kar yağsa.

Bütün erkekler bekar kalsa,

Hepsi Ayşe diye yalvarsa (KK3).

Mani 2

Bahçede olur vişne

Kişne kır atım kişne.

Ben yardan ayrıldım,

Tatmasın bu duyguyu kimse (KK33).

Mani 3

İşimde kararım yok

Kârım yok zararım yok.

Bunca insan içinde

Bir benim yârim yok (KK33).

Mani 4

Güller güzeldir

Dikeni olmasa.

Sevmek güzeldir,

Ah ayrılık olmasa (KK4).

Mani 5

Denizde derin

Rüzgârda serin.

Senin en güzel yerin,

Siyah gözlerin (KK5).

Mani 6

Gülü bir gün

Seni her gün

Gülü soluncaya

Seni ölünceye kadar seveceğim (KK3).

Mani 7

Bin yıl ömrüm olsa

Bin yıl seni severdim.

Bin yıl seni sevseydim,

Bin yıl daha isterdim (KK28).

Mani 8

Sev seni seveni

Dünyada rezil olsa.

Sevme seni sevmeyeni

Dünyada vezir olsa (KK38).

Mani 9

Sev seni seveni

Yerde yılan olsa.

Sevme seni sevmeyeni

Bağdat'ta sultan olsa (KK38).

Mani 10

Mendilinde oya olam pul olam

Kabul eyle ben kapına kul olam

Dosta giden uzun ince yol olam

Yorulup terketme beni sevdiğim (KK14).

Mani 11

Kasabadan inelim

Yayan yürüyelim.

Sen orada ben burada,

Bakışarak konuşalım (KK7).

Mani 12

Karşıda Sultandağları

Aylardan nisan ayı.

Ben bir yâri sevdim de

Fena yaktım abayı (KK22).

Mani 13

Sultandağ'ın kirazı

Pek soğuk olur ayazı.

Bir yâr gördüm uzaktan,

Sanırsın dünyanın tek kızı (KK40).

2.1.1.4. Diğer Maniler

Mani 1

Kaynar kazan karası

Sen hep baş belası.

Ayrılırken ne olacak,

Başım dertsiz kalacak (KK2).

Mani 2

Ufukta bir gemi

Yoktur yelkeni

Dünya bir fener,

Durmadan döner (KK20).

Mani 3

Bayırda hamamım var

Sultandan fermanım var.

Yiğit isen gel bana,

Derdine dermanım var (KK33).

Mani 4

Maydonoz ot değil mi?

Yaprağı gök değil mi?

Arkadaşım bana küsmüş,

O bana dert değil mi? (KK5)

Mani 5

Kirazın dalları budak

Çıkarım üstüne yalın ayak.

Biraz buraya gel de

Seni de bizden sayak (KK32)

Mani 6

Sen bir meleksin

Dağda gezen eşeksin.

Ot versem yemezsin,

Allah belanı versin (KK39).

2.1.2. Ninniler

Ninniler sözlü edebiyatın belki de en anlamlı parçalarıdır. Anneler bebeklerini uyutabilmek veya sakinleştirebilmek için anlamlı dizelerden oluşan kendine has bir ezgiye sahip sözler söylerler. Bu sözler sözlü ortamın ürünü olduğu için söyleyeni zamanla kaybolur ve halkın ortak malı haline gelir. Ninni söyleme ve yakma geleneği eskiden olduğu gibi günümüzde de varlığını devam ettirmektedir.

Ninni kavramını Şükrü Elçin şu şekilde tanımlar: “Ninniler, annelerin süt emen çocuklarını uyutmak için ezgi ile söyledikleri manzum veya mensur sözlerdir” (Elçin, 2004: 271).

Ninnilerin temelinde var olan duygu annenin çocuğuna karşı beslediği sevgidir. Genel olarak ninniler çocuğun daha kolay bir şekilde uyuması, akıllı, ahlaklı ve uslu bir şekilde büyümesi, büyüklerini sevip sayması, fiziksel açıdan güzel olması, iyi bir mesleğe sahip olup vatanına, milletine faydalı olması, sağlıklı ve uzun bir ömür sürmesi için annenin duâ ve isteklerini dile getirdiği ezgilerdir. Anne bebeği için dua niteliğindeki bu ezgileri söylerken farketmeden de olsa bebek ile arasında psikolojik bir bağ kurmaktadır. Bundan dolayı ninniler, bebeği uyutmak için veya uslu durması için söylenen ezgiler dışında anne ve bebek arasında kurulan manevi ilişkiyi güçlendiren önemli bir bağıdır (Çoşkun, 2013: 504; Şimşek, 2016: 35).

“Türkiye Türkçesinde yazı dilinde söz konusu türün karşılığı olarak kullanılan “ninni” kelimesi, halk ağzında “nenni, nen, nennen”; fiil belirtirken “nenni çalmak, nen eylemek, nennen demek” şeklinde kullanılmaktadır” (Çelebioğlu, 1995: 12).

“Batı Türkçesi'nde bu kelimeye bağlı olarak “nenni çalmak: ninni söylemek” ve “uyku getirmek” deyimleri doğmuştur. Ninniye Kaşgarlı Mahmud, “balu-balı”, Azeri

Türkleri “laylay”, Kerküklüer “leyley”, Türkmenler “hu-di”, Özbekler “elle”, Kazanlılar ise “bişik cırı” adını vermişlerdir” (Elçin, 2004: 271).

“Muhtelif türkü, mani, ilahi, destan ezgilerinin yardımı veya irticalen meydana getirilen ölçülü, ölçsüz söz ve tekerlemelerle çocuğu oyalayan ninniler, hece vezni ve sade bir dille söylenirler. Umumiyetle dört mısralık bir bütün teşkil eden ninnilerin sonu bir bakıma nakarat gösteren “ninni yavrum ninni”, “uyusun da büysün ninni”, “e, e, e, ey” vb. sözlerle biter” (Elçin, 2004: 271).

Sultandağı yöresinde yapılan derleme sonucunda ninnilerin dörtlüklerden meydana geldiği ve sadece anne değil teyze, hala, babaanne, anneanne tarafından da söylendiği bilgisine ulaşılmıştır. Genellikle askere veya başka ölkelere çalışmaya gurbete giden baba ninniye konu olmuş ona duyulan özlem söyleyen kişi tarafından anlık duygularla ezgili bir biçimde ifade edilmiştir.

Sultandağı ve yöresinden derlenen ninniler şunlardır:

Ninni 1

Dandini dandini dastana

Danalar girmiş bostana

Kov bostancı danayı

Yemesin lahanayı (KK3).

Ninni 2

Bebeğin beşiği şandan

Bey babası gelir çam’dan

Yuvarlandı düştü damdan

Ninni de yavrum ninni (KK4).

Ninni 3

Kara çadır is mi tutar

Mardin kapı pas mı tutar

Benim kuzum pek de ağlar

Ninni de yavrum ninni (KK4).

Ninni 4

Tarlada delik testi

Deliğinden yellere esti

Benim yavrum bana niye küstü

Uyu yavrum ninni (KK5).

Ninni 5

Uyusun da büyüsün ninni

Tıpış tıpış yürüsün ninni

Büyü de işlere git yavrum

Sen kazan da el yesin oğlum (KK8).

Ninni 6

Ninni desem uyur mu ki

Benim kuzum büyür mü ki

Ben seni candan sevdim

Ninni derim kuzuma ninni

Uyuyup da uykusunu almaz

İçerlerin kuzum güllü

Eller kazansın da sen ye

Ninni derim kuzuma ninni

Ninni desem uyur mu ki

Yüzünü güller bürür mü ki

Benim oğlum pek küçücük

Ninni derim kuzuma ninni (KK10).

Ninni 7

Samanlıkta sarı saman

Dertlerim var tümen tümen

Ben derdimi ele demem

Büyü de dertleşelim kuzum ninni

Tarlalarda olur ahlat

Her anneler çeker zahmet

Medine'de ol Muhammed

Himmet etsin yavrum sana

Tarlalarda olur yaba

Savururlar kaba kaba

Merzifonlu pir baba

Himmet etsin yavrum sana

Adın güzel senin elden

Kurusun tülbentin yelden

Ben seni sakınırım

Kem nazardan, kötü dilden (KK11).

Ninni 8

Ağlarım analarla

Büyü de gez kuzum beylerle

Ev yapalım kuzum ev yapalım

Üstüne de çikalım aya bakalım

Senin baban gurbete gitmiş

Gelecek diye yola bakalım

Uzun kavak uzun kamış

Uzar gider vermez yemiş

Adalarda biter kamış

Uzar gider de vermez yemiş

Senin baban dökme gümüş su

Ninni de yavrum ninni

Ataların seni atmaz

Kuyumcular seni dökmez

Satın alayım desem de bahın yetmez

Bahı sağır kuzum ninni (KK17).

Ninni 9

Kökezin ekini göktür kuzum

Seni bize veren haktır kuzum

Kökezin yolların tozdur kuzum

Suları kireçlidir içilmez kuzum (KK22).

Ninni 10

Menevşe hane hane

Toprağı dane dane

Benimde kuzum dünyalarda bir tane

Benim de yavrum dünyalarda bir tane (KK23).

Ninni 11

Bebeğimin beşiği şandan

Yuvarlandı düştü de damdan

Beybabası gelir de şamdan

Nenni nenni bebek vay (KK23, KK31).

Ninni 12

Dandini gülüm dandırmalı

Gül suyuna bandırma

Giyindirip kuşandırıp

Emmesine göndermeli (KK29).

Ninni 13

Ninni desem ne seslenir

Keklik kafeste beslenir

Benim kuzum uyur uslanır

Uyu yavrum uyu ninni (KK33).

Ninni 14

Uyutayım seni

Büyüteyim seni

Akşam baban gelince

Kucağına vereyim seni (KK33).

Ninni 15

Dandini dandini dastanı var

Ayağına giyecek fistanı var

Babannesesi kızım fistan almamış

Oturmuş kızım da yas tutmuş (KK38).

Ninni 16

Dandini dandini danalı bebek

Elleri kolları kınalı bebek

Akşama babası gelecek

Yavruma mama getirecek

Hu hu hu Allah

Yavruma uyku ver Allah (KK39).

2.1.3. Tekerlemeler

Tekerlemeler bilmece, masal, oyun, halk hikâyesi, halk tiyatrosu gibi birçok halk edebiyatı ürünleri ile iç içe geçmiş durumdadır. Bundan dolayı tekerlemeler biçim, içerik ve fonksiyonları itibariyle sınırları tam olarak çizilememiş halk edebiyatı ürünleridir. Türlerden bağımsız olarak ortaya çıkan tekerlemeler de mevcuttur ancak âşık edebiyatı ürünlerinde ve masallarda bulunan ve tekerleme olarak adlandırılan mizahi manzum söyleyişler büyüklere özgü özellikler gösterir (Duymaz, 2002: 9).

Tekerleme, çeşitli Türk boylarında şu adlarla bilinir: “Azerbaycan Türkleri Âşık Edebiyatında; “tekerleme”, çocuk folklorunda; “sanama”, Dobruca Tatarları masallarında; “tekerleme”, Gagavuzlarda; “tekerleme, sayılmak, badaşmak”, Kazak Türklerinde; “öleñ (hayvan tekerlemeleri için), tekerleme”, Kırgız Türkerinde “cañılmaç”, Kıbrıs ve Makedonya Türklerinde; “tekerleme”, Özbek Türklerinde; “bala koşukları, sanaş, sanak”, çocuk folklorunda; “sayılmak” ve Türkmenistan’da “sanavaç”tır” (Kaya, 1999: 546).

“Tekerleme söyleyicisi, vezni, kafiye, aliterasyon ve seciden faydalanarak duyguları ve düşünceleri birtakım söz kalıpları içinde, ister açık ister kapalı bir şekilde ustalıkla

sıralar. Bu açık ve anlaşılır tasvirlerle asıl konuya girilmiş olur ve dinleyici tekerleme söyleyenin ne demek istediğini anlar” (Elçin, 2004: 589).

Ali Duymaz “Tekerlemeler” isimli kitabında tekerlemeleri şu başlıklar altında toplamıştır:

- A. Oyun Tekerlemeleri
- B. Yanıltmacalar ve Şaşırtmacalar
- C. Masal Tekerlemeleri
- D. Tören ve İnanç Tekerlemeleri
- E. Diğer Tekerlemeler (Duymaz, 2019: 5-6).

Sultandağı ilçesinde tespit edilen tekerlemelerin geneli çocuk oyunlarında ortaya çıkmakta ve söylenmektedir. Tespit edilen masalların başında da tekerlemelere rastlanıldığı görülür. İlçede genel anlamda tekerleme söyleme geleneği devam etmekte büyükler çocukluğunda öğrendikleri tekerlemeleri çocuklarına yahut torunlarına öğretmekte bu şekilde tekerleme geleneği sürdürülmektedir. Ancak günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte çocukların bilgisayar, tablet veya cep telefonunda dijital oyunlar oynaması çocuk oyunlarında ortaya çıkan tekerlemeleri unutturmuştur. Bu durumun bir sonucu olarak tekerlemelere verilen önem gittikçe azalmaktadır.

Sultandağı ilçesinden derlenen tekerlemeler oyun tekerlemeleri, oyun sayısmacaları, yanıltmacalar-şaşırtmacalar ve masal tekerlemeleri olmak üzere dört başlık altında toplanmıştır:

2.1.3.1. Oyun Tekerlemeleri

Tekerleme 1

Elim elim epelek

Elden çıkan topalak

Topalağın yarısı

Kara koyun derisi

Il ıl ılgıdı

İlgıdıdan kalgıdı

Alla getir pulla getir

Çek ayağın birisini (KK9).

Tekerleme 2

İğne battı canımı yaktı

Tombul kuş arabaya koş

Arabanın tekeri İstanbul'un şekeri

Hop hop altın top

Bundan başka oyun yok (KK39).

Tekerleme 3

İğne düştü yakamdan

Koleri geliyor arkamdan

Gelme koleri gelme

Annem bakıyor balkondan

Dan dan dan

Geliyor verem sultan (KK39).

Tekerleme 4

Sarı çiçeğim ben öleceğim

Cuma akşamı can vereceğim

Örtün üstümü sinek konmasın

Bütün melekler benden korkmasın (KK39).

Tekerleme 5

Arjama pemila

Nikola semila

Arjama pirejmi

Arjama pire pire

E e e (KK39).

Tekerleme 6

Çatlak patlak yusyuvarlak

Fırında börek

Sütlü çörek

Çek dostum çek

Arabani yoldan çek

Arabanın tekeri

İstanbul'un şekeri

Hop hop altın top

Bundan başka oyun yok (KK39).

Tekerleme 7

-Komşu komşu hu hu oğlun geldi mi?

-Geldi.

-Ne getirdi?

-İncik boncuk.

-Kime kime?

-Sana bana.

-Başka kime?

-Kara kediye.

-Kara kedi nerde?

-Ağaca çıktı.

-Ağaç nerde?

-Balta kesti.

-Balta nerde?

-Suya düştü.

-Su nerde?

-İnek içti.

-İnek nerde?

-Dağa kaçtı.

-Dağ nerde?

-Yandı bitti kül oldu (KK38).

Tekerleme 8

İnne minne

Ucu dinne

Cazz cuzz

Kahveci kız (KK38).

Tekerleme 9

Mustafa mıstık

Arabaya kıstık

Üç mum yaktık

Seyrine baktık (KK25).

Tekerleme 10

Denizde dalga

Hoşgeldin abla

Eteğini topla

Rahat olur abla (KK25).

Tekerleme 11

Altı kere altı otuz altı

Babamın bıyığı yolda kaldı.

Bıyığını aldı dereye attı

Babam bıyiksız kaldı (KK5).

Tekerleme 12

Kuzu kuzu me

Bin tepeme

Haydi gidelim

Ayşe teyzeye

Ayşe teyze hasta

Çorbası tasta

Mendili bohça

Kendisi hoca (KK11).

Tekerleme 13

Üşüdüm üşüdüm

Daldan elma düşürdüm

Elmamı yediler

Bana cüce dediler

Cücelikten çıktım

Bey oğluna gittim

Bey oğlu pilav pişirmiş

İçine sıçan düşürmüş

Bu sıçanı ne yapmalı

Minareden atmalı

Minarede kuş var

Kanadında gümüş var

Eniştemin cebinde

Türlü türlü yemiş var (KK9).

Tekerleme 14

La havle vela pazar ekmeği

İlla kuzu eti yarı etli yarı pilav

Vel kaz eti vel kuzu eti

Diri illaki kebab

Ellezine kaymak

Olur mu güllaca doymak

Harman yeri kadar börek

Araba tekeri kadar çörek

Elli fıçı çay yüz fıçı kahve olsa ne gerek

İllaki el fatiha (KK9).

Tekerleme 15

-Benim devemi gördün mü?

-Gördüm.

-Benim deveme ot mu yedirdin diken mi?

-Diken.

-Hadi benim devemin ağzına battıysa (topuklar yere vurulur).

-Benim devemi küçük kapıdan mı geçirdin büyük kapıdan mı?

-Küçük kapıdan.

-Hadi benim devemin beli kırıldıysa.

-Benim deveme sıcak su mu içirdin soğuk su mu?

-Sıcak su.

-Hadi benim devemin ağzı yandıysa (yine topuklar yere vurulur).

Kişi kaçar ebe yakalamaya çalışır (KK9).

Tekerleme 16

-Küçük kız küçük kız söyle bize nerdeydin?

Dün sabah bekledik oynamaya gelmedin.

-Sormayın halimi ah neler oldu

Yüreğim sıkıştı gözlerim doldu.

-Ah ah söyle bize ne oldu?

Vah vah söyle bize ne oldu?

-Hani ağlayan bir bebeğim vardı ya

Onu elimden düşürdüm kırıldı ya.

- Vah vah seni çok üzgün gördük

Vah vah buna pek çok üzüldük (KK39).

Tekerleme 17

Bir gün bir gün bir çocuk

Eve de gelmiş kimse yok

Açmış bakmış dolabı

Şeker de sanmış ilacı
Yemiş yemiş bitirmiş
Akşama sancı başlamış
Kıvrım kıvrım kıvrırmış
Hastaneyi boylamış (KK3).

Tekerleme 18

Çan çan çikolata
Hani bana limonata?
-Limonata bitti
Hanım kız gitti
- Nereye gitti?
- İstanbul'a gitti.
- İstanbul'da ne yapacak?
-Terlik pabuç alacak
- Terlik pabucu ne yapacak?
- Şıngır mıngır giyecek (KK15).

Tekerleme 19

Eskici minder
Yüzünü göster
Göstermezsen poz ver

Güzellik mi, çirkinlik mi?

Havuz başında mankenlik mi? (KK23)

Tekerleme 20

Yağ satarım

Bal satarım

Ustam ölmüş

Ben satarım

Ustamın kürkü sarıdır

Satsam on beş liradır

Zambak zumbak

Dön arkana iyi bak (KK38)

2.1.3.1.1. Oyun Sayışmacaları

Tekerleme 1

O piti piti

Karamela sepeti

Terazi lastik jimnastik

Biz size geldik bitlendik

Hamama gittik temizlendik

Dik dik dik

Başucuma mum dik (KK39).

Tekerleme 2

Portakalı soydum

Baş ucuma koydum

Ben bir yalan uydurdum

Duma duma dum

Kırmızı mum

Dolapta pekmez

Yala yala bitmez

Ayşecik cik cik cik

Fatmacık cık cık cık

Sen bu oyundan çık

Pis çocuk (KK39).

2.1.3.2. Yanıltmacalar ve Şaşırtmacalar

Tekerleme 1

Şu yoğurdu sarımsaklasak da mı saklasak

Sarımsaklamasak da mı saklasak (KK4).

Tekerleme 2

Şu takatukaları takatukacıya takatukalattırmaya götürelim mi? (KK3)

Tekerleme 3

Hakkı'nın Hakkı'da hakkı varmış. Hakkı Hakkı'dan hakkını istemiş. Hakkı Hakkı'ya hakkını vermemiş. Hakkı Hakkı'ya hakkını vermeyince Hakkı da Hakkı'nın hakkından gelmiş (KK9).

Tekerleme 4

Şu köşe kış köşesi

Şu köşe yaz köşesi

Ortadaki lamba şişesi (KK44).

Tekerleme 5

Bir berber bir berbere bre berber gel beraber bir berber dükkânı açalım demiş (KK11).

2.1.3.3. Masal Tekerlemeleri

Tekerleme 1

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde ben annemin beşiğini tıngır mıngır sallar iken (KK31).

Tekerleme 2

Gökten üç elma düşmüş; biri söylene, biri dinleyene, diğeri de tüm iyi insanlara (KK31)

Tekerleme 3

Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine (KK13).

Tekerleme 4

Az gittik uz gittik dere tepe düz gittik bir de bakmışız ki bir arpa boyu yol gitmişız (KK38).

Tekerleme 5

Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar. Mutlu mesut yaşamışlar (KK42).

2.1.4. Türküler

Anonim halk şiiri nazım biçimlerinden birisi olan türkü, çeşitli ezgilerle söylenmektedir. Türküler anonim halk edebiyatı içinde değerlendirilmesine rağmen söyleyeni belli olan türküler de vardır. Bu özelliğinden dolayı halk edebiyatının en zengin alanıdır (Dilçin, 2013: 289).

Türküler, sözlü ve yazılı edebiyatımızda diğer halk edebiyatı ürünleri gibi büyük bir öneme sahiptir. Türkü kelimesi yerine Doğu ve Kuzey Türkleri “yır” ve “cır” ismini kullanmışlardır. Batı Türkleri Türk sözcüğünden ortaya çıkan ve Türklere ait ezgi anlamına gelen “türkü”yü kullanmaktadırlar. “Türkü yakmak” deyimini ise icat etmek anlamına gelen düşünceden türemiştir (Elçin, 2004: 195).

“Türkiye'nin sözlü geleneğinde, bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için (âşık şiirleri için dahi) en çok kullanılan ad “türkü” dür. Bölgelerle konulara değin özel hallerde ya da ezginin ve sözlerin çeşitlenmesine göre, türkü kelimesi yerine şarkı, deyiş, deme, hava, ninni, ağıt adları da kullanılır” (Boratav, 1969: 162).

“Türküler şekil yönünden kıtalar biçiminde, duraklı veya duraksız, 7-15 heceli kalıplarla yazılmıştır. Türkülerde kıtalar yapı bakımından iki bölümden oluşur. Birinci

bölüm türkülerin asıl sözlerinin bulunduğu bent adı verilen bölümdür. İkinci bölüm ise bendin sonunda tekrarlanan “nakarat” tır. Bu bölüme bağlama ya da kavuştak da denir. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında kafiyelenir. Türküler, hece ölçüsünün bütün kalıplarıyla söylenebilir ancak genellikle yedili, sekizli ve on birli hece ölçüsü kullanılmıştır” (Artun, 2011: 173).

Türkünün içinde yatan en değerli unsur duygudur. Anadolu’nun bağrından kopup gelen söz söyleme kabiliyetine sahip kimseler tarafından çalgı aletleri eşliğinde icra edilen Anadolu ruhunu yansıtan en önemli unsurlardır. Halk edebiyatının bir parçası olan türküler arasında söyleyenleri kaybolmuş zamanla halkın ortak malı haline gelen türküler vardır. Bu türkülerin bir hikâyesi olur ve dilden dile aktarılır. Bu anlatılan hikâyeler etrafında türküler insanların yüreğine dokunabilmeyi başarır ve gelecek kuşaklara taşınır.

İnsan yaşadığı her ortamda türküyü icra edebilmektedir. Türkü söylemek için herhangi bir kural ve kaide yoktur. İsteddiği zamanda ve istediği yerde söylenebilmektedir. İnsan hayatı boyunca iş yaparken, bulaşık yıkarken, tarlada çalışırken, koyun güderken yani yaşamın her alanında türkü söyleyebilir. Bundan dolayı Türk insanının bulunduğu her ortam için türkü icra ortamıdır diyebiliriz (Yakıcı, 243: 2007).

Sultandağı ve yöresinde karşımıza çıkan türkülerin geneli iş başında, kiraz bahçelerinde kiraz toplarken zaman geçirmek, ortamı eğlendirmek için söylenmiştir. Halk arasında türkü yazıp söyleyen pek çok kişi bulunmaktadır. Bu durum da güçlü bir şekilde türkü kültürünün devam ettiğini ortaya koymaktadır. Yörede tespit edilen türkülerin bir kısmı herkes tarafından bilinen türküler olmakla birlikte yöre ile ilgili yazılmış türküler de vardır. Bu türküler genelde düğünlerde, kına gecelerinde tef eşliğinde söylenmekte hareketli veya daha yavaş olmak üzere ritmi değişmektedir. Kına gecelerinde söylenen türkülerini geçiş dönemi folkloru olan düğün gelenekleri içerisinde değerlendireceğimizden dolayı bu bölümde daha çok diğer türkü çeşitlerine değineceğiz.

Sultandağı ve yöresinden derlenen türküler şunlardır:

Türkü 1

Cevizin yaprağı dal arasında

Güzeli severler bağ arasında

Üç beş güzel bir araya gelmiş

Benim sevdiğim yok arasında

Evlerinin önü bahçe

Ne güzel işlemiş eliyle

Yar bana yollamış bir beyaz yağlık

Boynuna dolasın eğlensin diye

Evlerinin önü zerdali dalı

Pencereden gördüm kınalı eli

Benim sevdiceğim tomurcuk gülü

Sensiz lokmaları yiyemez

Sensiz odalara giremez oldum. (KK2)

Türkü 2

Caminin kapısı

Dondurmadan yapısı

Dipileri sorarsan

Hal canadır hepsi

Oğlan yârim

Tabancam kara dalı

Ucunda lira balı

Ben varmam o döğüse

Başım çocuğa bağlı

Oğlan yârim

Arabam açık gider

Portakal seçip gider

Alacaksan al beni

Gençliğim geçip gider

Oğlan yârim (KK9)

Türkü 3

Karşiki dağlar olmasaydı

Açılan güller solmasaydı

Ölümdür Allah'ın emri

Şu ayrılık olmasaydı

Karşiki dağlar telli telsiz

Bülbül öter ferli fersiz

Ölümdür Allah'ın emri

Şu ayrılık olmasaydı. (KK17)

Türkü 4

Oğlan der ki buba beni everin

Ana bana uzun boylu kız alın

Aman oğlum şu köyleri dolan gel

Ana bana bir sürmeli kız alın

Kırca'nın kızları ela gözlüdür

Eber'in kızları güzel yüzlüdür

Yakasenek kızları şeker sözlüdür

Ana bana bir sürmeli kız alın

Akşehir kızları gayetten güzel

Afyon'un kızları insanı üzer

Şuhut'un kızları kostaktan güzel

Ana bana uzun boylu kız alın

Köylerinin üstü kaya

Hiçte yürümezler yaya

Merkep ile gider suya

Deresenek güzelleri

Hemi doğu hemi batı

Yaylasında biter otu

Koyunlardan saçar sütü

Yeşilçiftlik güzelleri

Güzel giyer güzel gezer

Ağayı beyleri seçer

Baharda gülüyle açar

Sultandağı güzelleri

Köyleri var yarımada

Kayıkları yüzer suda

Balıklardan alır gıda

Taşköprü'nün güzelleri

Yolları var çakır çukur

Suya gelir elde bakır

Evlerinde halı dokur

Karapınar güzelleri (KK32)

Türkü 5

İyi kötü deme düşün yıllarca

Bazı fırsatları tedbirli harca

Kimseye yük olup boğulma borca

Bugün seven yarın bıkar unutma

Ne oğluna güven ne de kızına

Düşersen bakmazlar senin yüzüne

Yalan diyen var mı benim sözüme

Başına gelince bilirsin beyler

Ne müşgüllüklerle evlendirdim oğlumu

Elimi öptürmeden aldı gitti gelini

Sağlığında başlarsan malını

Senede bir selam gönderir beyler (KK32)

Türkü 6

Oy miralay miralay

İsmi er olan miralay

İsmi er oğlan cepheye gitti

Aynur kızın cebinde sarı liralara

Haşgeş oğlunun gapısı

Kerpiçten idi yapısı

İskeleye döküldü

Depleklerin hepisi

Gökte yıldız sayılmaz

Çiğ yumurta soyulmaz

Yola çadır kurulmaz

Öküzlerin boynuzları baltayla kırılmaz

Har çeşme harıl harıl harlıyor

Fottan camdan parlıyor

Sebahatı sorarsan

Fottan koza arıyor (KK32)

Türkü 7

Karahisar kalesi yıkılır gelir

Kahkülü boynuna dökülür gelir

Yayladan gel allı gelin yayladan

Kesme ümidini kadir Mevla'dan

Ver elini karlı dağlar aşalım

Bayramlaşalım

Ben bir koyun olayım sen de bir kuzu

Meleye meleye getirem yazı

Yayladan gel allı gelin yayladan

Kesme ümidini kadir Mevla'dan

Ver elini karlı dağlar aşalım

Bayramlaşalım

Kapıma bağladım da kınalı koçu

Harmanı kaldırdım kız senin için

Yayladan gel allı gelin yayladan

Kesme ümidini kadir Mevla'dan

Ver elini karlı dağlar aşalım

Bayramlaşalım (KK39)

Türkü 8

Tepsi de tepsi baklava

Ayşe de Veli ağayı gıdıklar

Aman aman Ayşe'm şanına

Nasıl gittin Veli ağanın yanına (KK39)

Türkü 9

Koyun gelir yata yata

Çamurlara bata bata

Gelin Ayşe'm suya gitmiş

Kollarını ata ata

Aman Ayşe'm yaman Ayşe'm

Dağlar başı duman Ayşe'm

Üç atım var biri binek

Binin arkadaşlar gidek

Gelin Ayşe'm suya düşmüş

Yasını tutmaya gidek

Aman Ayşe'm yaman Ayşe'm

Dağlar başı duman Ayşe'm

Koyun gelir yozuyunan

Ayağının tozuyunan

Gelin Ayşe'm sele gitmiş

Yani çifte kuzuyunan

Aman Ayşe'm yaman Ayşe'm

Dağlar başı duman Ayşe'm (KK40)

Türkü 10

Şafak söktü yine sunam uyanmaz

Hasret çeken gönül derde dayanmaz

Şafak söktü yine sunam uyanmaz

Hasret çeken gönül derde dayanmaz

Çağırırım sunam sesim duyulmaz

Uyan sunam uyan derin uykudan

Çağırırım sunam sesim duyulmaz

Uyan sunam uyan derin uykudan

Çektiğim gönül elinden

Usandım gurbet elinden

Hiç kimse bilmez halimden

Uyan sunam derin uykudan

Bunca diyar gezdim gözlerin için

Niye küstün bana el sözü için

Bunca diyar gezdim gözlerin için

Niye küstün bana el sözü için (KK33)

Türkü 11

Öküzümüz gök müydü?

Abdil ağam yok muydu?

Abdil ağam olsaydı

Ölümü de dağda kor muydu?

Oğlan yârim

Basma aldım eklerim

Ben Fatma'yı beklerim

Fatma'da kızı beklerken

Kül oldu kemiklerim

Oğlan yârim

İğnem düştü yakamdan

Gel arkamdan, arkamdan

Sen arkamdan gelirsen

Ben korkmam kaymakamdan

Oğlan yârim

Dere doldu kumuyla

Tuluk doldu yağıyla

Ne yaptım sana Ömer ağam

Vurdun beni silahınla

Oğlan yârim

Tabancam Karadağlı

Ucunda lira bağlı

Ben Irza'ya varıcam

Başım çocuğa bağlı

Oğlan yârim (KK19)

Türkü 12

Cama verdim yanımı

Akıttılar kanımı

Azrail gelmeden oy oy

Sular aldı canımı

Otomobile bindim

Bindim de geri indim

Develi'ye varmadan oy oy

Suyun dibine indim

Develi kızıl ırmak

Kan akar parmak parmak

Birinci vaadim olsun

Nebioğlu seni vurmak

Otomobil urganı

Telli çarşaf yorganı

Dudu kızı sorarsan oy oy

Develi'nin kurbanı

Otomobil yürüdü

Dağı duman bürüdü

Al bayrağın altında oy oy

Cenazeler yürüdü

Develi tarla tarla

Parla Ahmet'im parla

Nebioğlu geliyor oy oy

Al silahını fırla (KK13)

Türkü 13

Başına bağlamış oyalı yazma

Alırım sevdiğim ağlayıp gezme

Çıkıp pencereye kendini üzme

Uzat başörtünü çıkam yanına

Sabah gülü gibi doğup parlama

Yavaş yürü kız kendini sallama

Alırım sevdiğim almaz belleme

Usandırdın beni tatlı canımdan (KK18)

2.1.5. İlahiler

Tanrı'yı yüceltmek ve ondan bir şeyler istemek amacıyla yazılan şiirlere ilahi denir (Dilçin, 2013: 343-344). İlahiler aruz veya hece ölçüsüyle yazılır. Tasavvuf yolunda ilerleyen kimseler ilahiyi Allah'ın bir ve güç sahibi olduğunu anlatan şiirler olduğunu belirtir. İlahiler tarikatlara göre değişik isimlerle anılırlar: "Mevlevîler "ayin", Gülşenîler "tapuğ", Alevi- Bektaşiler "nefes", Halvetîler "durak", diğer tekke mensupları "cumhur" adını verirler" (Güzel ve Torun, 2003: 333).

İlahilerde temel düşünce Allah sevgisi olup yüce varlık, yaratılış, rahmet kapısı, kerem denizi, birlik şarabı, çokluk âlemi, gönül hazinesi, cemel şevki, celal ateşi, aşk cilvesi, pişmanlık gözyaşı, dünya kayıtlarından ayrılmak, varlık defterini dürmek, mürşide bağlanmak gibi konular ele alınır. Belli bir makamla söylenen ilahiler de tasavvuf neşesi hakimdir. İlahiler 7, 8, 11, 14 ve 16'lı hece ölçüsüyle yazılır. Dörtlük biçiminde olan ilahiler koşma kafiye düzenine göre, beyit biçiminde olanlar ise gazel kafiye düzenine göre yazılır (Artun, 2006: 126; Uçman, 1985: 14).

Sultandağı ve yöresinde derlenen ilahiler genellikle herkes tarafından bilinen ilahilerden oluşmaktadır. Yörede ilahiler genel olarak camilerde veya kına gecelerinde gelini ağlatmak için söylenir. Burada ilahilerin türkü formatında karşımıza çıktığı görülmektedir. Nasıl ki türküler kişinin gönlünden geçen tüm duyguları yansıtır, ilahiler için de durum aynıdır. Dini hassasiyetlerle birlikte yaratıcıya karşı beslenen güzel duygular karşımıza ilahilerin çıkmasını sağlamıştır.

Sultandağı ve yöresinden derlenen ilahiler şunlardır:

İlahi 1

Ben bir zeytin ağacıyım

Hem tatlıyım hem acıyım

Bir Allah'a duâcıyım

Senin için inlerim

İnlerim sızlarım

Bir Allah'ı arzularım

Benim adım dertli dolap

Suyum akar yalap yalap

Böyle emredilmiş ellam

Onun için inlerim

İnlerim sızılarım

Bir Allah'ı arzularım (KK10)

İlahi 2

Sordum sarı çiçeğe

Annen baban var mıdır?

Çiçek eydür derviş baba

Annem babam topraktır.

Hak Lâ ilâhe illellah

Allah Lâ ilâhe illellah.

Sordum sarı çiçeğe

Evlât kardeş var mıdır?

Çiçek eydur derviş baba

Evlât kardeş yapraktır.

Hak Lâ ilâhe illellah

Allah Lâ ilâhe illellah.

Sordum sarı çiçeğe

Benzin neden sarıdır

Çiçek eydür derviş baba

Ölüm bize yakındır

Hak Lâ ilâhe illellah

Allah Lâ ilâhe illellah (KK18)

İlahi 3

Al eline kalemi, yaz Allah'ın adını

Çekmeyenler ne bilsin, zikrullahın tadını

İlla hu, emen hu, gani gani gani Mevlam hu

Yeşil örtü başında hile yoktur işinde

Aşk ile Allah diyenler cemal görür düşünde

İlla hu, emen hu, gani gani gani Mevlam hu

Yeşil örtü bağlarım, ben günahıma ağlarım

Muhammed Mustafa'nın, şefaatin umarım

İlla hu, emen hu, gani gani gani Mevlam hu (KK39)

İlahi 4

Ben bu amellerim ile giremem

O cennetine Rabbim

Bizi de affeyle

Koy bizi de cennetine

Cennetine cennetine

Koy bizi de cennetine

Rabbim bizi de affeyle

Koy bizi de cennetine

Gündüz hayaliyle yaşar

Gece uykularım kaçır

Bu can aşk ile yaşar

Koy bizi de cennetine

Cennetine cennetine

Koy bizi de cennetine

Rabbim bizi de affeyle

Koy bizi de cennetine

Çok korkuyorum ölümden

Ölüm değil amelimden

Korkum Azrailden değil

Cehennemden ateşinden

Cennetine cennetine koy bizi de cennetine

Rabbim bizi de affeyle

Koy bizi de cennetine (KK47)

İlahi 5

Okuyalım Kur'an-ı

İsmi olan Allah'ı

Kıymetini bilelim

Yüce Kerim Allah'ın

Allah'ım adıdır illallah

O Rabbimin adıdır illallah

Sancağında asıdır illallah

Mühüründe basıdır illallah

Her an düşünüyorum

Sıratın korkusunu

Kur'an'dan alıyorum

Cennetin kokusunu

Allah'ım adıdır illallah

O Rabbimin adıdır illallah

Sancağında asıdır illallah

Mühüründe basıdır illallah. (KK47)

İlahi 6

Ağlaya ağlaya yollara düştüm
Şükür olsun muradıma kavuştum
Medine göründü yandı tutuştum
Ölüm ver Allah'ım verme ayrılık
Yeşil kubbe görününce gözüme
Boynum bükük elim koydum dizime
Uyandım ki su serperler yüzüme
Aklımı başımdan aldın ayrılık
Aklımı başımdan resulüm
Ferhat gibi canım yandı kavruldu
Şirin gibi ciğerimden vuruldum
İstemedem Medine'den ayrıldım
Yeşil kubbe görününce gözüme
Boynum bükük elim koydum dizime
Uyandım ki su serperler yüzüme
Aklımı başımdan aldın ayrılık. (KK47)

2.1.6. Ağıtlar

Ağıt, ölen kişinin yakınları tarafından kişinin iyiliklerini anlatan üzüntüyle söylenen şiirlere denir. Genç kız ve genç erkeklerin zamansız ölümü için söylenen anonim halk

şiiiri malı olan ağıtlar da vardır. Ayrıca annesinin evinden ayrılan gelin olan kızlar içinde ağıtlar söylenmektedir (Dilçin, 2013:342).

“Ağıt insanların en zor günlerinde ölen kişinin genç olması veya çok sevilen bir kişi olması ile içten gelerek söylenir. Genellikle kişinin işlediği günahlar değil hep iyi yönleri şiire konu olur. Bilinen ilk ağıt örneği Alp Er Tunga’ya yazılan Alp Er Tunga sagusudur. Sagu eski Türkçe’de ağıt anlamına gelir. İnsanlar o dönemlerden günümüze kadar sevdikleri kişileri kaybetmiş olmanın verdiği üzüntüyle bu şiirleri yazarlar. Divan edebiyatında mersiye olarak karşımıza çıkar. Halk edebiyatında ise ağıt isminin geçtiği görülür” (Kaya, 1999: 245).

“Türkiye’de genellikle ağıt olarak kullanılan bu söz, bazı yörelerde farklı şekilde de kullanılabilir: Bayatı (Kars), deme (Sivas), deşet (Adana), deyiş (Malatya), deyişet (Samsun), dil (Doğuşar-Sivas), lâvik (Kırşehir), ölgülü (Burdur), sau (Muş), sızılama (Doğu Anadolu), şin (Elazığ), şivan (Diyarbakır), yakım (İçel-Isparta), yas (Antalya, Balıkesir, Burdur, Karaman, Muğla). Anadolu’da çeşitli ağızlarda ağıt, ağıt, avut söylenişleri varsa da bu, yaygın olan ağıt kullanımına hanel getirmez” (Kaya, 1999: 245).

Ağıtlar ölen bir kimsenin arkasından duyulan üzüntü ile söylenen onun iyi yönlerini ortaya çıkaran şiirlerdir. Halk edebiyatında ortaya çıkan ağıt türünü divan edebiyatında mersiye ismi karşılamaktadır. Eski Türkler ölen kişilerin ardından ayin yapmaktaydı. Bu yaptıkları ayine ise “yuğ” adını vermişlerdir. Bilinen en eski ağıt örneği Alp Er Tunga’nın ölümü üzerine yazılan Alp Er Tunga sagusudur. Eski Türkçe’de sagu ağıt anlamına gelmektedir. İnsanlar o dönemlerden günümüze kadar sevdiklerini kaybetmenin vermiş olduğu üzüntüyle birlikte duygularını şiirlere dökmüşlerdir. Halk şiiri geleneğine yabancı olmayan insanlar bir yakınlarını kaybettiklerinde o acının vermiş olduğu üzüntüyle ağıt yakmaya başlarlar. Böyle ağıtlar anonim bir özelliğe sahiptir. Ancak halk şairleri de ağıt söylemektedir. Bunların farkı ise belli bir kişinin eseri olmasıdır. Âşıklar, daha çok ölümü etrafında büyük etki uyandıran kimseler için ağıt yazmışlardır. Çok genç yaşta ölenler, bir

saldırıya kurban gidenler, yeni evli iken ölen kimseler gibi (Kaya, 1999: 245; Güzel ve Torun, 2003: 175).

Ağıtları ölen kişinin akrabaları, eşi, çocukları, annesi, babası vb. söyleyebileceği gibi bu işi meslek haline getirmiş, para karşılığında söyleyen insanlar da vardır. Yine bazı ağıtların da ölen kişinin ağzından söylendiği görülmektedir (Artun, 2011: 206-207).

Ağıtçılar, ağıt yakarken sanat endişesi gütmmezler. Çünkü o anki acının vermiş olduğu duygu yoğunluğu ile içlerinden geldiği gibi davranırlar. Ağıtlar genel olarak yarım uyak ile söylenir (Kaya, 1999: 261).

Sultandağı ilçesinde ağıt yakma geleneği devam etmektedir. Ağıt söylenirken cinsiyet farklı gözetilmez; ölen kişinin en yakını annesi, babası, dedesi veya ninesi yakar. Özellikle gelip ağıt söyleyen bir kişi yoktur. Sadece cenaze evinde değil ölen kişiye duyulan özlem arttıkça her an yeni ağıtlar yakılıp söylenmektedir. Üzülen kişilerin ağıtı belli bir ezgi eşliğinde söylenir hatta bilinen acıklı türkülerin ezgilerinden yararlandığı da görülmektedir. Aşağıda kaynak kişilerden öğrendiğimiz ağıtların yanında yöre ile ilgili yazılan kitaplar aracılığıyla ulaşabildiğimiz ağıtlara da yer verilmiştir.

Sultandağı ve yöresinden derlenen ağıtlar şunlardır:

Ağıt 1

Ben koyunu güttüm güttüm getirdim

Getirdim de baş yatağa yatırdım

Ablam sağdı da ben arkasından götürdüm

Kuzum kuzum nerde meler bir koyun

Ben koyunu yüce dağa çektim

Beğendiğin taşlara tuzlar ekeyim

Kuzum yoksa bir kuzu yakayım

Kuzum kuzum nerde meler bir koyun. (KK22)

Ağıt 2

Gide gide bir söğüde dayandım

O söğüdün allarına boyandım

Ben o yâre dağlar kadar güvendim

Güvendiğim dağlar elime geldi

Yüce dağlar size var mı zararım

Yar yitirdim uğrun uğrun

Ben o yâri her gelenden sorarım

Güvendiğim dağlar elime geldi

Yüce dağ başında çadır açarım

Çadırın içine güller saçarım

Ben o yâri alır dağa kaçarım

Güvendiğim dağlar elime geldi (KK18)

Ağıt 3

Gençken ölen anam

Gül iken solan anam

Hiç dünyasına doyamayan

Benim güzel anam

Canım anam doyamadım sana

Yaşlanınca bakamadım sana

Koydun gittin bizi burda

Şimdi nerelere gidem anam

Anam benim garip anam

Gül iken solan anam

Dünyasına doyamayan

Benim canım anam. (KK18)

Ağıt 4

Trene bindim de yavrum tren salladı

Zalim doktor yar ellerim elledi

İyi olursun diye köye yolladı

Zalim doktor ne diye ağlayayım

Ben doyamadım dünyanın varına

Doymak lazım ölümlü dünyanın tadına

Köy yolları çıkmaz oldu bana

Dünyam devrildi benim (KK17)

Ağıt 5

Eşimden ayrıldım yoktur kararım

Uçan kuştan haberini sorarım

Gece gündüz ataşına yanarım

Beni öldürmeli dövmele de

Karadır kaşları sürmeli de

Seni delik delik delerim

Kalbur alıp toprağını elerim

Sen bir koyun olsan ben de kuzu

Gerdanında nokta nokta ben olam

Sen çiçek ol ben kovanda bal olam

Siyah saçlarında ah bir tel olam

Tararken kopartma beni sevdiğim (KK14)

Ağıt 6

Bir haber yayıldı harman yerinden

Herkes kaygılandı harbin yerinden

Nişanlı ayrıldım nazlı yârimden

Kara kaşan kara gözen mailim

Dönmesen de kaderime gailim

On sene bekledim yârin yolunu
Künyesi gelmedi sağ mı ölü mü
Çanakkale'nin bana mı zülmü
Kara kaşan kara gözen mailim
Dönmesen de kaderime gailim

Çeyizim sandıkta basılı kaldı
Duvağım dolapta asılı kaldı
Nişanlım sılada küsülü kaldı
Kara kaşan kara gözen mailim
Dönmesen de kaderime gailim

Kucağımdan çekip yâri aldılar
Aldılar da yad ellere saldılar
Kollarımı ta kökünden kırdılar
Kara kaşan kara gözen mailim
Dönmesen de kaderime gailim (Selek, 2015: 44) (KK13)

Ağıt 7

Çamaşır yudum duruladım ardını
Geldiydim boşa çaldım yurdunu
Hasta olmuş hastanede yatıyor
Dilim varıp soramadım derdini.

Yığılırlar bel kuyunun başına
Suyu yoktur dolanırlar taşına
Genç yaşında dulluk geldi başıma
Ben bunun derdini çekemem gönül
Dolanı dolanı vardım bir hana
Kaşların kara da bulmam bahane
Bize değil bu ölüm de cihana
Cihan yandı derler ben onu duydum
Mezarının etrafı da mercandan
Kahve alır kahve verir fincandan
Nasıl vazgeçeyim sen gibi candan
Felek kastetti de ayırdı bizi
Evinin önünde izleri kaldı
Selvi boylarında nazarım kaldı
Olurun olmazın kötü sözleri
Aklıma düştükçe sinemi deldi
Dik imiş evleri yolu
Geçtimolu şu feleğin öfkesi
Ölesiye yağlığını taşıyım

Derler mi acaba ölü soykası

Yüce dağ başında bir kuzu meler

Kuzunun sesi de sinemi deler

Bu yetim kuzuyu kim alır neyler

Meleme koyunum vazgeç kuzundan (Selek, 2007: 74-75) (KK13)

2.2. MENSUR TÜRLER

2.2.1. Efsaneler

“Farsça hikâye, masal ve yaygın olarak anlatılan meşhur olay anlamlarında kullanılan efsane, Batı dillerinde Latince kökenli legend/legende sözcüğüyle karşılanmaktadır. Edebiyatımızda ise mit (mythe/mytos)leri, tarihi ve dini olayları, olağanüstü niteliklere ve kerametlere büründürerek anlatan kısa, sözlü halk kültürü ürünleri için kullanılan bir kavramdır. Bu anlam çerçevesi içerisinde bazı araştırmacılar, efsanenin çeşitli tanım ve tariflerini yapmakta ve bu ürünleri konu ve iç unsurları bakımından dallara ayırmaktadırlar” (Aslan, 2010: 295-296).

Konularını gerçek yaşamdan özellikle dini ve tarihi kişilerden alan efsane, anlatı türleri içinde masal, destan ve halk hikâyesine göre daha kısa anlatılardır. Efsanelerin inandırıcılık oranı çok yüksektir ve temelinde olağanüstülükler vardır. Efsaneler belirsiz bir olayı açıklığa kavuşturur aynı zamanda toplumsal idea ve kurumları geçerli kılar. Herhangi bir zamanda ve mekânda herhangi bir kişi tarafından anlatılabilir (Oğuz vd., 2014: 145).

“Efsanelerde asıl tema oluş ve yaratılıştır. Her ulusun, insanın ve kâinatın yaratılışı ile ilgili kozmogonisine bağlı bir yaratılış efsanesi vardır. Daha sonra gelen Tufan efsanesi, bütün ulusların ortak ikinci yaratılış efsanesi olarak kabul edilir. Yaratılıştan

sonraki tarihi süreçte, ulusların kendi değerleri de efsanelerine kaynak oluşturmuştur” (Aslan, 2010: 296).

Efsanenin asıl özelliği temelinde bir inanın söz konusu olmasıdır. Efsaneler halk tarafından gerçekten yaşanmış gibi kabul edilir bu da efsanelerdeki olaylara bir kutsiyet yükler. Bu özelliği ile masaldan uzaklaşır hikâye ve destana yaklaşır. Başka bir özelliği ise efsanelerin konuşma diliyle yazılıp sanatlı söyleyişlerden uzak olmasıdır. (Boratav, 1969: 107).

Grimm Kardeşler’e göre kaba, acı ve günah dolu bir gerçekliğe yakın olan efsane, masaldan daha geç bir dönemde ortaya çıkmıştır. Masal ve efsane birbirlerinden farklı olsa da temelde farklı değerde değillerdir. İkisi de insan kültürünü temsil eder. Efsaneyle ilim, masalla ise saf edebiyat başlar (Eker vd., 2006: 223-224).

Ensar Aslan Türk Halk Edebiyatı adlı eserinde efsanenin diğer türlerden farklı olarak özelliklerini şu şekilde sıralar:

- * Efsane tanrıların, insanın ve evrenin yaratılışı ile evrendeki çeşitli olayların oluşumunu kendi dini inanç mantığı ile anlatır.
- * Efsane, mitoloji ve tarihten beslenir. Ancak tarihi olayları, gerçekte olduğu gibi değil de inanıldığı gibi değiştirerek yorumlar. Bu nedenle özünde az çok bir gerçeklik payı aranabilir.
- * Efsaneler çoğunlukla etiolojiktir. Anlattığı olayların oluşum ve gelişimlerini açıklar.

- * Efsanelerde anlatılan olaylar, bilinen bir yere ve belli bir zamana bağlanır. Olayın kahramanı veya kahramanları çoğunlukla bilinen ve tanınan, tarihte yaşamış kişilerdir.
- * Doğadaki çeşitli canlı veya cansız varlıklar, cinler, periler, manevi koruyucular, meczup kişiler ve çeşitli hayvanların manevi, olağanüstü faaliyet ve davranışları da efsanelerin anlattığı konular içerisine girer.
- * Efsaneler nesir halde, kısa sözlü ürünlerdir. Başlangıçta ilk söyleyicilerinin belli olduğu düşünülse bile, anonim anlatmalardır.
- * Az sayıda da olsa destan ve türkülerde anlatılan efsaneler bulunmaktadır.
- * Bir dini inanış üzerine kurulan ve gerçekte yaşanmış olduğuna inanılan efsanelere birer kutsal öykü gözüyle bakılır (Aslan, 2010: 299).

Pertev Naili Boratav efsaneleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Yaratılış efsaneleri,
2. Tarihlik efsaneler,
3. Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler
4. Dinlik efsaneler (Boratav, 1969: 108-109).

Bu verilerden hareketle Saim Sakaoğlu da efsanenin özelliklerini şu şekilde sıralar:

- a) Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar.
- b) Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.
- c) Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.
- ç) Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatmadır (Sakaoğlu, 1980: 6).

Sultandağı ve yöresinden derlenen efsaneler şunlardır:

Efsane 1:

“Eskiden günah işlemediğine inanılan kalbi temiz olan kişiler Kırca Köyünde bir tepenin üzerinde ışık görürmüş. Ak elbiseler giyinmiş dedeler, bir ışık içinde o tepede gözükmüşler. O tepenin üzerinde yaş odun kesilmez kesen olursa korkuturlarmış. Oradaki ağaca dilek dilenip çapıt, çember bağlanırmış. Köydeki bu tepeye “Dedeler” denmesinin sebebi budur” (KK10).

Efsane 2:

“Kedi peygamber efendimizi yılanın sokmasına karşı korumuştur. Onun sırtını sıvazladığı için de kedilerin hep dört ayak üzerine düştüğü söylenir. Hz. Ali ise kedicik babası olarak adlandırılır” (KK42).

Efsane 3:

Sultandağı ilçesinin eski adı İshaklı’dır. Bu isim aslında İshak saklı anlamına gelir. Eskiden Selçuklu hükümdarı İshak Paşa düşmanlar ilçeye geldiğinde korunmak için ormanın içine saklanmış. Bundan dolayı bu bölgeye İshaklı (İshak saklı) adı verilmiştir. (KK37)

Efsane 4:

Eskiden yörükler Sultandağlarının en yüksek tepesine gelip yerleşmişler. Bu yörüklerin bir gelini varmış. Bu gelin ermiş bir evliya imiş ama kimse bunu bilmiyormuş. Kendince kerametler sergilermiş. Bir gün yaz sonu kışlağa dönüş sırasında kaynatası gelinine ateşi söndürmesini söylemiş. Gelin eliyle ateşe dokunur hemen ateş sönmüş. Adam bunu görmüş ama aklına herhangi bir şey gelmemiş. Aradan bir yıl geçmiş ve yaz olduğunda tekrar aynı tepeye gelmişler. Bu defa

kaynatası gelininden kahve yapmasını istemiş. Gelin bir yıl önce söndürdüğü ateşi üflemiş ve hemen ateş yakmış. Kahveyi pişirip kaynatasına götürmüş. Adam gelinin kahveyi hemen yaptığını görünce şüphelenmiş. Ateşe bakmış ve gelinin çakmak veya herhangi bir alet olmadan ateşi yakabilmesinden onun bir ermiş olduğunu anlamış. Gelin her şey ortaya çıkınca hemen oradaki mağaraya gitmiş ve sırta kadem basmış. O günden sonra Sultandağlarının tepesindeki bu mağaraya gelincik mağarası denmiş. (KK13)

Efsane 5:

Eskiden Sultandağı'na bağlı Yakasenek ilçesinde bir ailenin tek erkek evladının düğünü olacaktır. Kadınlar bir araya gelip yufka açmak için toplanırlar. İşe girecekleri zaman yanlarına bir gelin gelir. Bu gelini daha önce kimse görmemiştir. Kadınlara "Allah bereketinizi arttırsın ben de size yardım edeyim" der ve yanlarına oturup birlikte hamur açarlar. Akşama doğru güzel gelin "benim artık gitmem gerek siz hamuru açmaya devam edin eğer hamur bitmezse oklavayı üzerine saplayın öyle biter" der. Bunun üzerine kadınlar gelinin gitmesini istemez akşam olduğunu gece onlarla birlikte evde kalabileceğini söylerler. Gelin gitmesi gerektiğini yarın gelirse onlara yardım edeceğini, gelemese gidip pınara bakmalarını eğer pınar kan olmuşsa onu kestiklerini söyler. Ertesi gün güzel gelin gelmez pınara su doldurmaya giden kadınlar suyun kana bulandığını görür ve gelinin gelmemesinden ne olduğunu anlarlar. Buna çok üzülen kadınlar bu pınara aşağı pınar gelin demişlerdir. Günümüzde bu köyde gelin olanları ilk olarak bu pınara getirip ayaklarını uğur getirsin bereketli olsun diye suyun içine sokarlar. (KK13)

2.2.2. Masallar

Pertev Naili Boratav, "100 Soruda Türk Halk Edebiyatı" adlı eserinde masalı şu şekilde tanımlamıştır: "Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamiyle hayâl ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatıdır" (Boratav, 1969: 80).

Masal hakkında birçok araştırmacı farklı tanımlar yapmışlardır. Masalın bu iki tanımdan anlaşılacağı üzere temelinde olağanüstülük vardır. Kahramanları toplumda görülmeyen genellikle periler, cüceler, devlerden oluşan alışılmışın dışında varlıklardır. Masallarda geçen mekânlar da gerçekte olmayan kaf dağları, periler ülkesi, buzlar ülkesi vs. yerlerdir. Masallar her zaman bir ders vermeyi amaçlar. Sonunda iyiler ödüllendirilirken, kötüler de muhakkak cezalandırılır.

Milletlerarası masal kataloğunda masallar şu ana çeşitlere ayrılmıştır :

- 1) Hayvan masalları
- 2) Asıl masallar: olağanüstü masallar, gerçekçi masallar
- 3) Güldürücü hikâyeler, nükteli fıkralar, yalanlamalar
- 4) Zincirlemeli masallar (Boratav, 1969: 84).

Masalı diğer türlerden ayırt etmek için de birçok makale yazılmıştır. Bu çalışmaya öncülük eden araştırmacılarından biri de Max Luthi'dir.³ Ona göre masal ve efsane tür olarak benzerlikler barındırır da aslında birbirinden çok ayrıdır. Masal gerçek ve ilahi olana bir yakınlık göstermez ama efsane gerçeklikle alakalıdır bu dünyayı anlatır ve ilahi olana büyük saygı duyar. Masalda korku veya gerginlik yaratan bir durum gerçeklikle ilgisi olmadığı için çok fazla olmazken; efsanede anlatılan birtakım olaylar okuyucuda veya dinleyici de gerginlik ve korku yaratabilir. Efsane, insan duygularına hükmederken; masal daha çok şiirsel yönüyle ortaya çıkar. Efsanede bir gerçeklik olduğu için halk, efsanenin anlattıklarına inanırken; masalın anlattıklarına inanmamaktadır. Efsanede olağanüstü motifler ön plana çıkarken; masalda büyüleyici motifler ön plana çıkmaktadır (Luthi, 1979: 220-222).

Masallarda genel anlamda bir yüzeysellik söz konusudur. Örneğin, masallarda karakter tahlilleri yapılmaz onların iç dünyaları, nereden geldikleri hakkında bilgiler verilmez. Gerçek olmayan dünya ile günlük dünya ayrımı yüzeyseldir. Zamanın karakterler üzerinde çok etkisi yoktur. Masallarda hem olaylar hem de karakterler

³ Bkz: Masalın Efsane, Menkabe, Mit Fabl Ve Fıkra Gibi Türlerden Farkı, ev: Sevengül Sönmez.

olağanüstü niteliğe sahip olduğu için insanlarda olan duygulara pek rastlanılmaz. Sihirsel nesnelere kahramana yardım etmek amacıyla vardır (Gümü, 2017: 15-16).

Ülkemizde masal hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Bu konu hakkında yapılan masal araştırmalarına bakıldığında ilk sıralarda Umay Günay'ın ismini görmekteyiz.⁴ Umay Günay eserinde yetmiş Elazığ masalını Propp metodu⁵ ile derleyerek literatüre çok büyük bir katkı kazandırmıştır.

Sultandağı ilçesinde masal anlatma geleneği eskiye oranla azalmıştır. Yaşı büyük olan kaynak kişiler aracılığıyla derlediğimiz masalların genelinde yukarıda değindiğimiz özelliklere rastlanmaktadır. Masalların sonunda iyiler ödüllendirilirken, kötülerin cezalandırıldığı görülmektedir. Bunun yanında masalların çoğunda ders vermenin hâkim olduğu görülür. Masallar henüz teknolojinin gelişmediği zamanlarda televizyon, bilgisayar vb. gibi aletler yaygınlaşmamışken sobanın etrafında uzun kış geceleri nineler veya dedeler tarafından çocuklara anlatılmaktadır.

Sultandağı ilçesinde kaynak kişiler aracılığıyla toplam sekiz masal derlenmiştir. Bu masalların iki tanesi anlatıcılara göre korku masalı olarak geçmektedir. O zamanlarda bu korku masallarının çok büyük etkiler uyandırdığını belirten kişilerin, masalı anlatmaya başladıklarında heyecan vermek ve ortamı gerginleştirmek için belli yerlerde sesini yükseltip alçalttığı görülmüştür. Şimdi televizyonda çıkan korku filmlerinden daha çok etki uyandırdığını belirterek, masalların azalmasından ve unutulmasından dolayı büyük üzüntü duyduklarını ayrıca belirtmişlerdir. Ulaşılan masalların çoğu bir varmış bir yokmuş ile başlar. Bu formel dışında uzun tekerlemelerin kullanılmadığı kaynak kişilerin ise masalı hatırlamakta zorluk çektiği tespit edilmiştir.

⁴ Bkz: Elazığ Masalları(İnceleme),Doktora Tezi.

⁵ Bkz: Özkul Çobanoğlu, Halk Bilimi ve Kuramları Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, s:209,228.

Anlatılan masallarda zaman ve mekân belli değildir. Zaman olarak “günün birinde” “bir zamanlar” veya “evvel zaman” ifadeleri kullanılır. Mekânın da genel olarak bilinmeyen bir yerde geçtiği görülmektedir.

Sultandağı ve yöresinden derlenen masallar şunlardır:

Masal 1: Tak Tak Eden Kabacık

Bir varmış bir yokmuş zamanın birinde bir adam yaşarmış. Bu adamın karısı ölmüş biricik kızıyla kalmış. Daha sonra bu adam başka bir kadınla evlenmiş. O kadının da bir kızı varmış. Üvey anne adamın kızından nefret ediyor onu evde istemiyormuş. Bir gün kocasına onu evden göndermesini istemiş. Adam ne kadar o benim kızım deyip yalvarsa da kadın kararında ciddiymiş onu öldürürsen nereye gitti neler yapıyor diye düşünmezsin daha kolay olur senin için demiş. Adam istemese de kadının oyununa gelmiş ve kızını ormana götürüp oraya bırakmaya karar vermiş. Ormana gidip odun kesmişler adam çok yorulmuş:

-Hadi kızım biraz uyuyalım, sabah olunca işimize devam ederiz, demiş.

Adam yanına bir de su kabağı almış onu da kızın başına bağlamış. Rüzgar o içi boş su kabağını tahtaya vurdukça tak tak sesler gelir kız da uykusunda babasının hala odun kestğini zannedermiş. Kız uyuyunca adam onu oracıkta bırakıp gitmiş. Sabah olduğunda kız her yerde babasını aramış bulamamış. Tak tak eden kabacık beni aldatan babacık diyerek evini bulmak için yola düşmüş. Yolda giderken önüne bir kadın çıkmış.

-Kızım ayağıma diken battı herhalde onu çıkarır mısın? Demiş.

Kız da hiç tereddüt etmeden eğilip kadının ayağındaki dikenini çıkarmış. Kadın daha sonra:

-Kızım bir de başım çok kaşınıyor bitlerime bakar mısın? Demiş.

Kız yine hiç düşünmeden kadının saçlarındaki bitleri temizlemiş. Kadın kıza neden ormanda olduğunu ağladığını sorunca babasının onu terk edip gittiğini evini aramakta olduğunu söylemiş. Kadın kıza evini tarif etmiş:

- Önce önüne kara su gelecek onun üzerinden atlayacaksın daha sonra bir ak su gelecek onu da atlayacaksın en son karşına sarı su çıkacak onun da içine girip çıkacaksın böylece evine ulaşırısın, demiş.

Kız kara sudan atlamış daha sonra önüne ak su çıkmış onun da üzerinden atlamış sarı su çıkınca içine girmiş çıktığında her yeri cıngıl cıngıl altın olmuş.

Evdeki kötü üvey anne kız gitti diye sevincinden oturmuş ekmek yaparken birden horoz ötmeye başlamış:

-Gıyğı gıyğı altından ablam geliyor, demiş. Horoza oklavasıyla vuran kötü kadın:

-Git be şuradan o ölmeye gitti buraya geri dönmek için gitmedi, demiş.

Daha sonra kız merdivenden cıngıl cıngıl altınlarıyla çıkarken gözükmüş. Kadın gözlerine inanmamış ve adama :

-Sen kendi kızını ormana altın etmek için götürdün benim kızımın neyi eksik onu da götür o da altın olsun, demiş.

Adam her ne kadar ben bir şey yapmadım dese de kadını ikna edememiş üvey kızını ertesi gün almış ormana götürmüş. Aynı şekilde kızı uyutup kabağı başına takıp geri evine dönmüş. Kız uyandığında her yerde üvey babasını aramış bulamamış. Yolda tak tak eden kabacık beni aldatan babacık diyerek ilerlerken o yaşlı kadın tekrar görünmüş:

-Yavrum neden ağlıyorsun?

-Babam beni ormanda bırakıp kaçtı.

-Ayağıma diken battı onu çıkarır mısın?

Kız sinirlenerek:

-Ben senin dikenine tükürürüm evimi bulamıyorum sen bana dikenimi çıkar diyorsun, demiş.

-Yavrum bir de başım çok kaşınıyor, bakar mısın? demiş

Kız iyice sinirlenerek:

-Senin başına da tükürürüm defol git buradan, demiş.

Daha sonra kadın ona yol tarifinde bulunmuş önüne önce sarı su gelecek onu atla geç, daha sonra ak su gelecek onu da atla geç ancak ileride karşına kara su çıkacak onun içine gir çık evini bulursun demiş. Kız yaşlı kadının dediklerini yapmış. Önce sarı su gelmiş atlayıp geçmiş daha sonra ak su gelmiş onu da atlamış en son kara su çıkmış onun içine girip çıktığında her yeri kara kara sülüklerle kaplanmış. Üvey annesi merakla kapıda kızının altınlarla geleceğini beklerken horozun öttüğünü duymuş:

-Gıyığı gıyığı sülüklü ablam geliyor, diye ötmeye başlamış.

Kadın kızına bakmaya gittiğinde her yerinin sülüklerle dolu olduğunu görmüş. Eline bir sopa alarak sülükleri öldürmeye çalışmış ancak vura vura kendi kızını öldürmüştü. Babasıyla kızı ömür boyu mutlu mesut yaşamışlar. Gökten üç elma düşmüş; biri söyleyene, biri dinleyene, diğeri de tüm iyi insanlara (KK31).

Masal 2: Dev Masalı

Bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde bir kadının üç oğlu varmış daha sonra bir tane daha olmuş o da dev imiş bunu ailede kimse bilmiyormuş. Ailenin durumu çok iyiymiş inekleri hayvanları varmış. Bu dev oğlan kimseye belli etmeden her gün o hayvanlardan birini yermiş. Gel zaman git zaman çocuğun yediği hayvanlar bitmiş. Babası bu hayvanları kimin yediğini çok merak etmiş. Büyük kardeş nöbet tutmaya karar vermiş. Nöbet esnasında uyuyup kalınca dev olan çocuk hemen gidip bir hayvanı daha midesine indirmiş. İndirmiş indirmesine geri gelip bebek olarak yatağına yatmış ancak ağzı yüzü hep kan olmuş. Bir gün üçüncü oğlan nöbet tutup hayvanları yiyen canavarı yakalamaya karar vermiş. Hiç uyumayan oğlan kardeş acıkan devi karşısında görünce ona bıçak sallamış ve onun serçe parmağını koparmış.

Ertesi gün olunca annesi babası bakmışlar ki küçük bir serçe parmak orada duruyor. Diğer çocuklar hayvanları yiyenin kardeşleri olduğunu anlasa da anne ve babası buna inanmak istememiş. Diğer çocuklarının onu küçük diye kışkırdığını ve ondan

dolayı kestiğini düşünmüş. Küçük bir çocuğun dev olacağına inanmak istememiş. Büyük oğlanlar evi terk edip gitmiş. Küçük çocuk akşam olunca yine dev olmuş ve annesini babasını yemiş. Gel zaman git zaman seneler geçmiş köyde kimse onu öldürememiş herkes o köyü terk etmek zorunda kalmış. Devın büyük abisi aslan ve kaplan yetiştirmiş. Abisi seneler sonra eski köyüne gelip anne ve babasıyla görüşmek istemiş. Kapıyı yetişkin bir oğlan olan dev açmış. Abisine anne ve babasının öldüğünü söylemiş. Gece olunca abisi yatmış ama kardeşinin deve dönüşüp onu yiyeceğinden korkuyormuş. Çok acıkan dev abisinin atını bacaklarından başlayarak yemiş bitirmiş. Abisi buraya gelmeden önce karısını sıkı sıkı tembihlemiş eğer benim geri dönmem uzun olursa bil ki başım beladadır. Aslanımı bırak beni kurtarmak için gelsin demiş. Abisi daha sonra dama çıkmış ve oradaki kavak ağaçlarının üzerine atlamış. Deve dönüşen küçük kardeşi ben seni oradan indirmesini bilirim diyerek ağacı kemirmeye başlamış. Daha sonra abisi diğer kavağa atlamış onu da kemirmeye başlayan devi görünce diğer kavağa atlamış artık öleceğini zanneden abisi uzaktan aslan ile kaplanın tozu dumana katarak kendisini kurtarmaya geldiğini görmüş. Bir hışımla gelen aslan ile kaplan devi parçalara ayırmışlar ve sahiplerini kurtarmışlar. Herkes bu canavar devin ölümüne çok sevinmiş. Köyü terk edenler tekrar gelip yerleşmiş. Köyde her gece eğlenceler düzenlemiş mutlu mesut yaşamışlar (KK31).

Masal 3: İki Kız Kardeş

Zamanın birinde iki kız kardeş varmış. Biri çok zengin diğeri çok fakirmiş. Zengin olan gelip biz bugün et yedik, biz bugün sucuk yedik diyerek gösteriş yaparmış. Zengin olan ablası eve geleceği zaman fakir olan kız kardeşi şu ablam yine gelecek çocuklarımın canını çektirecek demiş. Keşke ablamı göreceğime şu yer yarılrsa da yerin dibine girsem demiş. Yer o anda yarılıvermiş ve birden kendini kedilerin diyarında bulmuş. Çeşit çeşit bir sürü kedi varmış kimi çamaşır yıkarmış kimisi yemek yaparmış. Fakir olan kadın:

-Ayy ne güzel beyaz beyaz çamaşır yıkamışlar, ne güzel yemek kokuları geliyor burnuma, demiş. Kediler de:

-Gel biz seni kralımızın yanına götürelim, demişler.

Kral kediyle birlikte yemek yemişler birlikte daha sonra kalanını da çocuklarına götürmek istemiş fakir kadın. Kadına kralın emriyle bir çuval altın, bir çuval yemek, giyecek koymuşlar buraya nasıl geldiğini sormuşlar. Kadın da başına gelenleri, söylediği o sözü söylemiş. Kediler de eğer yer yarılrsa da çocuklarımın yanına gitsem dersin geri evine dönersin demişler ve kadın altınlarla birlikte evine geri dönmüş. Kadın zengin olmuş. Ablası niye böyle zengin oldun ben fakirleştim senin yanında demiş. Ablasına kendisini göreceğine yerin altına gitmeyi istediğini ve oraya gidince zenginleşip geldiğini söylemiş. Ablası da kardeşimin zenginliğini göreceğime yer yarılrsa da yerin dibine girsem demiş ve o da kendini kediler dünyasında bulmuş. Kedilerin iş yaptığını görünce hepsine iğrenerek bakmış bunların yediği yemek yenir mi yıkadığı çamaşır giyilir mi demiş. Kediler kibirli kadını kralın yanına götürmüşler. Kadın, kral kediye tekrar eve çıkmak istediğini burada durmak istemediğini söyleyince kadına içinde tohum olan bir çuval hazırlanmış. Evine giden kadın çuvaldaki tohumları ekerek altın üreteceğini zannetmiş. Ancak ektiği tohumlardan yılanlar çıkmış. Korkudan tarlasına giremeyen kadın git gide fakirleşmiş ve kibirli olduğu için bunların kendisine bir ceza olduğunu anlamış (KK31).

Masal 4: Şerbetçi

Zamanın birinde bir anne ve oğul varmış. Oğlan sokaklarda şerbet satarak geçimini sağlarmış. Bir gün padişahın güzeller güzeli kızı bu genci görerek âşık olmuş. Babasına durumu anlattığında padişah olmaz ben seni bir şerbetçiye vermek için yetiştirmedim sen vezirle evleneceksin diyerek karşı çıkmış. Kız da kendisini öldüreceğini ve asla vezirle evlenmeyeceğini söylemiş. Kızının kendisine bir şey yapacağından korkan padişah onu uzak bir yere göndermeyi düşünmüş. İçinde yiyecekler olan bir sandık yaptırmış. Kız babasının kendisini bir sandığın içine koyup uzak bir ülkeye göndereceğini ve o sandığı almasını kendisini kaçırmamasını şerbetçiye söylemiş. Şerbetçi sandığı gemiden alıp köyüne göndermiş ancak kendisi köye gitmemiş. Köyde başka bir oğlan kızı görüp, âşık olmuş. Kızın haberi bütün köye duyulur şerbetçi oğlana köy halkı mektup yazarak kızın başkalarıyla görüştüğünü

söylemiş. Şerbetçi hemen köye gelip kıza hesap sormuş. Kız da dayanamayıp kendini pencereden aşağı atmış. Atar atmaz aşağıda bekleyen erkekler kıızı kaçırmışlar. Aşağı inen şerbetçi, kıızı aramış ama hiçbir yerde bulamamış. Annesi şerbetçi oğluna çok kızmış. Köyün zenginlerinden bir adam kıızı alıp yerin yedi kat altına hapsetmiş. Daha sonra şerbetçi, kıızın nerede olduğunu anlamış. Hizmetçi kılığına girerek kendisine o köşkte iş istemeye gitmiş. Köşke girdikten sonra gizlice yerin yedi kat altına girip kııza ulaşmış, onu erkek kılığına sokarak köşkten kaçırmayı başarmış. Kııza haksızlık yaptığını söyleyerek defalarca özür dilemiş. Barışıp evlenmişler, çocukları olmuş ve mutlu mesut yaşamışlar (KK31).

Masal 5: İcık, Mıcık ve Bıcık Masalı

Bir kadının üç oğlu varmış. Anneleri her gün yufka ekmek edermiş ama karınları bir türlü doymaz yer içer yatarlarmış. Bir gün anneleri sinirlenmiş oklavayla ellerine vurmuş gidin ormana biraz odun kesip gelin, yardım edin biraz demiş. Çocuklarda önlerinde eşek ellerinde balta testere düşmüşler yola. Az gitmişler uz gitmişler dere tepe düz gitmişler. Çocuklar farkında olmadan bir bakmışlar ki hava kararmış. Eşeğe odunu öylesine yükleyip yola koyulmuşlar ama yolu bulamamışlar. Etrafta gezinirken yol ikiye ayrılmış bir tarafta ışık yanıyormuş diğer tarafta köpek uluyormuş. Ne tarafa gitsek diye düşünmüşler. En küçük oğlanın adı Mıcık imiş. Köpek havlayan yere gitmeyelim ben korkarım, ışık yanan yere gidelim demiş. Oraya gittiklerinde bir bakmışlar ışık yanan yer kocaman yedi başlı bir devin eviymiş. Ocağın başında ateş yakıp homurdanıp duruyormuş. Eve üç kardeşi de misafir olarak almış. Gece olunca Mıcık devin eşeklerini yediğini görmüş ve hemen kardeşlerine söylemiş. Hepsi çok korkmuşlar oradan kurtulmanın yolunu aramaya başlamışlar. Kısa bir aradan sonra dev yanlarına gelmiş onlara uyumaları gerektiğini söyleyerek ışığı kapatmış. Mıcık korkudan uyuyamıyormuş. Dev onları uyuduktan sonra gelip teker teker yiyecekmiş. Gelip bakmış İcık ile Bıcık uyuyor ama Mıcık'ın uyanık olduğunu görünce "annen seni nasıl uyuturdu söyle onu yapayım" diye sormuş. Mıcık da "annem bana bir kalbur üzüm getirirdi, bir kalbur ceviz getirirdi" demiş. Dev hepsini getirmiş. Mıcık yerken diğer kardeşleri de uyanmış ve hep birlikte devin getirdiklerini yemişler. Dev yine siz nasıl uyursunuz diye sormuş. Annem bize kevgir içinde gölden su getirirdi onu

içerdik öyle uykumuz gelirdi demiş. Dev kevgiri almış göle gitmiş ama sular hep deliklerden akıyormuş. Tekrar gelmiş bu defada deliklere pamuk tıkamış ama yine su akıyormuş. Dev gölde uğraşırken Mıcık, İcık ile Bıcık'a siz kaçın ben devi öldürüp geleceğim demiş. Dev göle gidip gelmekten o kadar yorulmuş ve sinirlenmiş ki üçünü birden kemirerek yiyeceğim deyip homurdanıyormuş. Mıcık dev gelince gizlice dama çıkmış. Dev bakmış odada kimse yok ocağın başına oturmuş ateşi közlüyormuş. Mıcık da bacadan toprak atmış. Dev Mıcık'ı fare sanmış "eğer seni yakalarsam şişe dizer etini afiyetle yerim" demiş. Mıcık durmadan toprak atmaya devam ediyormuş dev iyice sinirlenmiş. Daha sonra ben fare değil Mıcık'ım diye yukarıdan seslenmiş. Sen oraya nasıl çıktın diye sormuş dev. Altıma kırk tane yumurta koydum bir de sabana bastım bir hopladım öyle çıktım demiş. Dev gidip bir saban demiri bulmuş yumurtaları da altına koymuş bir hoplamış devin ağırlığına saban dayanamamış ve kırılarak devin kalçasına saplanmış Mıcık da kocaman bir taşı eline alıp orada sıkışan devin kafasına fırlatmış devi öldürmüştü. Mıcık hemen köyüne gidip kardeşlerine müjdeyi vermiş. Birlikte bir eşek bularak devin evine gelmişler. Onun altınlarını, gümüşlerini çuvalara doldurup tekrar köye dönmüşler. Çok zengin olup mutlu mesut yaşamışlar (KK31).

Masal 6: Ayşe ile Fatma Masalı

Bir varmış bir yokmuş. Zamanın birinde Ayşe ile Fatma kardeşler yaşarmış. Anne ve babaları ölmüş. Cadı kadın bir gün bunları alıp sizi güzel bir yere götüreceğim diyerek kandırmış bir canavarın evine götürmüştü. Orada bu çocukları öldüreceklermiş. Plan kurmuşlar bir kuyunun üzerine halı sermişler. O halının üzerine oturan Ayşe ile Fatma'nın kuyuya düşerek ölmesini planlamışlar.

Cadı çocukları orada bırakarak ormana gitmiş. Canavar çocukları korkutmaya başlamış. Duvarın açık bir yerinden "Ayşe ile Fatma, Ayşe ile Fatma kaçın kurtulun oradan yoksa bunlar sizi öldürecekler" diye şiddetli bir ses gelmiş. Bu ses üzerine çok korkmuşlar. Ormana giden cadı geri gelmiş. Çocuklar cadı ile canavarın kendilerini öldüreceklerini anlamışlar. Canavar çocukları korkutmaya devam ederken cadı kadın gelmiş onları fazla korkutma bu çocuklar sana iyilik yapacak demiş. Gerçekten de

öyle olmuş zamanla birbirlerine alışmışlar Ayşe evin yemeğini yaparmış Fatma ise temizliğini yaparmış. Canavar bunlara hep sorular sormaya başlamış nereye gidip geldiklerini korkup korkmadıklarını sormuş. Çocuklar da, “hayır biz seni çok sevdik hiç korkmuyoruz” diyorlarmış. Çocuklar o kuyunun üzerindeki halıya yemeği hazırlayıp koymuşlar. Canavarı davet etmişler. Bir yerde de ocak yakmışlar yemekleri orada pişirirlermiş. Canavar gelmiş halının üzerine oturunca birden halı çökmüş ve canavar kuyunun içine düşerek ölmüş. Cadı gelmiş canavar nerede diye sormuş. Çocuklarda onun kuyuya düştüğünü söylemişler. Cadı çok şaşırılmış. O şaşkınlığın arasında gökten büyük bir kartal gelmiş ve cadıyı şapkasından yakalayıp kuyunun içine atmış. Çocukları da sırtına bindirip çocuğu olmayan bir kralın yanına götürmüş. Ayşe ile Fatma başlarından geçen korkunç olayı krala anlatmış. Çok duygulanan kral onları evlat edinerek bir ömür mutlu yaşamalarını sağlamış (KK33).

Masal 7: Maviş Masalı

Bir varmış bir yokmuş zamanın birinde fakir bir aile yaşarmış. Bu ailenin hiç çocuğu olmuyormuş. Bir gün adam, “Eğer bir çocuğum olursa kapiya insan olmayan biri gelse bile onunla evlendireceğim yeter ki bir çocuğum olsun” demiş. Uzun bir zaman geçtikten sonra bir kız çocuğu olmuş. Adı maviş olan bir varlık insan kılığında gelip, “senin bir dileğin vardı şimdi o dileğini gerçekleştirme zamanı” demiş. Adam kızını onun sevdiğine değil o kapiya gelen ilk isteyene vermiş. Kız ağlaya ağlaya adamla evlenmek zorunda kalmış. Kızı alıp dere tepe düz gitmiş. Dağın tepesindeki evine gitmişler. Bu insan görünümlü varlık, kızın kendisini sevip sevmediğini test etmek istemiş. Maviş, kıza, “haftaya amcan seni görmeye gelecek” demiş. Aradan bir hafta geçmiş. Bu varlık kızın amcası kılığında girerek ziyarete gelmiş. Kızın ağzından laf almaya çalışmış ama kız amcası sandığı o kişiye bir türlü açıklamamış. Maviş içinden, “iyi beni seviyor galiba amcasına bir şey söylemedi” demiş. Aradan bir zaman geçtikten sonra bu defa abisi kılığında görünerek tekrar kızın yanına gelmiş. Kız yine çekinmiş bir şey söylememiş. Maviş kendisini sevdiğini sanmış ama kızın hareketlerine de bir anlam veremiyormuş. Tekrar kızı denemek için bu defada, “annen seni ziyarete gelecek” demiş. Hemen annesinin kılığında girerek kızın evine

gelmiş. Kız annesini görünce dayanamamış kocasını sevmediğini söylemiş. Tam ağlarken annesi sandığı o varlık birden şiddetlenerek kendi kılığına bürünmüş. “Sen nasıl böyle bir şey söylersin benim güvenimi nasıl sarsarsın, seni ben yiyerek öldüreceğim bunu hakettin!” diyerek kızın üzerine saldırmış. Kız ağlayarak kaçmış, “nolur beni öldürme, affet beni seni sevemedim” demiş.

O varlık kızı pişirip yiyeceği kazanı kaynatmaya başlamış. Kız öleceğini anlamış. Bir fırsatını bulup kaçmış. Gördüğü ilk yere girmiş, orası bir hamammış. Arkasından da kötü varlık geliyormuş kızın hamama girdiğini görmüş ama orası kadınlar hamamı olduğu için kızın oradan çıkmasını beklemeye başlamış. Kız örtüye bürünerek kadınların arasından geçmiş. Maviş bu kızı tanımamış gece olana kadar kapıdan ayrılmamış çıkan kimse olmayınca hamam görevlisine sormuş:

-Burada bir kız olacaktı nerede, demiş. Hamamcı da:

-İçerde kimse yok boşuna bekleme inanmıyorsan gir bak, demiş.

Varlık nasıl olur içerde olması lazım diye düşünmüş. Girip bakmış kimse içerde yokmuş. O gün bütün evlere bakmış ama bulamamış. Kız da bu arada dere tepe düz giderek sevdiği oğlanın evine gitmiş. Düğün hazırlıkları yapılmış. Maviş denen kötü varlık kızın yerini bulmuş ve onu kimsenin olmadığı bir anda öldürmek için plan yapmış. Bir gün evde herkes uyurken onlara büyü yapmış onların uykularını alarak bir fincanın içine hapsetmiş ve herkes ağır bir uykuya dalmış. Sadece kıza uyku vermemiş. Kız camdan dışarı baktığında Maviş’i görmüş. Korkudan her yeri birbirine katmış herkesi uyandırmaya çalışmış ama kimse uyanmamış. O anda pencereye beyaz bir kuş konmuş. Kıza “fincanı kır, fincanı kır” demiş. Kız evin içindeki fincanı bularak kırmış. Evdeki herkesin uykusu birden giderek uyanmış. Kız aşağıda onu yemek için kazan hazırlayan Maviş’e bir şey belli etmeden evdekilere ne olup bittiğini anlatmış. Herkes uyuyor taklidi yapmış kız da yavaş yavaş aşağı inmiş bu arada arka pencereden atlayan evdekiler gizlice mavişin etrafını sarmışlar. Maviş kızı görüp tam üzerine atlayacakken birisi mavişin kafasına taş fırlatmış. Ne olduğunu anlamaya çalışırken başka bir taraftan daha taş atılmış. Birden bir sürü taşlar mavişin üzerine gelmeye başlamış. Bunu fırsat bilen kız mavişi kazanın içinde

kaynayan kızgın yağın içine itmiş. Maviş oracıkta ölmüş. Kız da sevdiğiyle kırk gün kırk gece düğün yapmış. Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine (KK42).

Masal 8: Sultandağı Masalı

Eskiden İshaklı'da yaşayan bir ailenin bir kız bir erkek iki çocukları varmış. Erkek babası tarafından tam itibar görürken adam Sultan adındaki kızına hiç itibar göstermez onu sevmezmiş. Annesi bu duruma üzülse de kocasının duygularını değiştiremiyormuş. Sultan kız bir gün hastalanmış. Annesi ona yardım edip iyileştirmeye çalışmış ama kızın durumu çok kötüye gidiyormuş. Kötü kalpli baba, kızın öleceğini zannedip onu alıp dağa çıkarmış ve orada bırakıp evine dönmüş. Kız tek başına dağın ortasında kalmış. Annesi kızını aramaya çıksa da nerede olduğunu bulamamış üzüntüsünden yataklara düşüp ölmüş. Allah kızı korumuş etrafındaki otlarla beslenen Sultan eski sıhhatine kavuşmuş. Bir gün dağda çalılıkların içinde uyurken bir çoban onu görmüş ve kıza aşık olmuş. Onu alıp obasına götürmüş. Giydirmiş, beslemiş. Sultan artık çok mutluymuş. Üç çocukları olmuş. Adlarını "Ne İdim, Ne Oldum, Ne Olacağım" koymuşlar. Kız günlerden bir gün evini merak etmiş. Abisini annesini ve o kötü gaddar babasını görmek istemiş. Kocasıyla birlikte gitmişler. İnsanlardan annesinin öldüğünü, abisinin baba mirasına konarak gününü gün ettiğini ve babasına hiç para vermediğini onun rezil bir yaşam sürdüğünü öğrenmiş. Çok üzülmüş. Evinin önüne gelip kapıyı çalmış. Kapıya çıkan baba kızını tanıyamamış. Sen kimsin? demiş. Kız da ben Sultan'ım. Seneler önce ölmek üzereyken dağa bırakıp gittiğin Sultan'ım demiş. Babası çok duygulanmış. Çocukları olduğunu görünce isimlerini sormuş. Kız da en büyüğünün adı Ne İdim, ortancanın Ne Oldum, en küçüğü ise Ne Olacağım demiş. Yaşlı adam derin bir üzüntüye kapılır yaptıklarına bin pişman olur. Kızından özür dileyip kendisini affetmesini ister. Bu olaydan sonra kızın bulunduğu dağa Sultan Dağı adı verilmiştir (KK13).

2.2.3. Fıkralar

“Gerçek hayat hadiselerinden hareketle “hisse” kapmayı hedef tutan ve temelinde az çok nükte, mizah, tenkid ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyelere “fıkra” adı verilir” (Elçin, 2004: 566).

Halk fıkraları, halkın mizah gücüyle ortaya çıkmıştır. Bu mizah anlayışı her insanda farklı olduğu için herkesin çıkaracağı dersler aynı olamaz. Fıkraların özünde olan gülünç olayı görebilmek ruhun ayrı bir yeteneğidir. Bundan dolayı fıkralarda bir olaydan çıkarılacak olan ders dobra dobra verilmez. İnce nüktelerle, ince bir zekâ oyunuyla dinleyenine anlatmak amaçlanır (Güney, 1971: 137).

Fıkranın gülme kavramıyla doğrudan bir ilgisi vardır. Ancak bu gülme kimi zaman bastırılmış duyguların ortaya çıkması ile sağlanırken kimi zaman üstünlük kurmanın vermiş olduğu galibiyet ruhuyla kendini göstermektedir. Gülme kimi zaman aşağılayıcı bir tutum sergilerken kimi zaman da insanlar rahatlamak için gülme eylemine sığınmaktadırlar.

Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalardan biri Henri Bergson’a aittir.⁶ O gülmeyi şu şekilde açıklar: “Açık, belirgin, tamamlanmış bir ses değildir; yankılana yankılana yavaş yavaş uzayıp gitmek isteyen, dağlardaki şimşek gibi bir çatırdamayla başlayıp gümbürtülerle devam eden bir şeydir. Fakat bu yankılanış sonsuza kadar süremez. Alabildiğine geniş bir daire içinde dolaşabilir ama bu daire yine de kapalı bir dairedir. Gülmemiz her zaman bir topluluğun gülmesidir” (Bergson, 2014: 6).

“Gülmeyi anlamak için onu ait olduğu doğal ortamına, yani toplum içine yerleştirmek gerekir; özellikle de gülmenin faydaya yönelik işlevini, yani toplumsal işlevini saptamak gerekir. Gülme, müşterek hayatın bazı gereklerine cevap vermelidir. Gülmenin toplumsal bir anlamı olmalıdır” (Bergson, 2004: 7).

Henri Bergson “Gülme” adlı eserinde gülme kavramıyla ilgili şu tespitleri yapmıştır:

⁶ Henri Bergson, Gülme, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1997.

İnsanlar çevresinde gördüğü nesnelere birtakım anlamlar yüklerler. Bu durum insanlarda gülme eylemine yol açmaktadır. Örneğin; bir hayvanda insana ait benzer bir özellik görüldüğünde insanlar o hayvana gülebilmektedir. Bergson'a göre bu gülmenin ilk aşamasıdır. Gülmenin ikinci unsuru ise "duygusuzluk" kavramıdır. Bir toplumda gülmeyi ortaya çıkaran en önemli unsur akli duyguların önüne geçirmektir. Bergson'un gülme ile ilgili üçüncü tespiti ise başka akıllarla etkileşim içinde olmaktır. Gülünç olaylar toplumdaki ayrı düşünülemez. Örneğin; yemek yiyen bir grup insan konuşurken anlatılan olaylara gülmektedir. Ancak başka masada tek başına oturan bir kişi konuşulanları duysa da ona bu durum komik gelmez bundan dolayı gülme her zaman topluluğun gülmesidir (Bergson, 2014: 5-7).

Fıkra ile mizah arasında önemli bir bağ vardır. Fıkranın özünde yatan en önemli unsur mizahtır. Mizah hakkında birçok kavram ve kuram bulunmaktadır. Bu kuramları bilgi edindiğimiz kaynaklardan hareketle üstünlük, rahatlama ve uyumsuzluk kuramları olarak değerlendirebiliriz.

Gülme kavramı insana özgüdür. Çünkü herkes bir olayı nasıl anlarsa o şekilde güler ve bu gülme içinde mutlaka ders verme ve suçlama ifadesi vardır. Jhon Morreall gülme kavramını iki grupta toplar: "Mizahi olmayan gülme durumlarını; gıdıklama, cee yapma (bebeklerde), havaya atılıp tutulma (bebeklerde), sihirbazlık numarası izlemek vs. olarak belirtirken mizahi olan gülme durumlarını ise fıkra dinleme, birisinin bir fıkrayı mahvettiğini duyma, bir fıkrayı anlamayan birisine gülme, birisinin bir başkasının taklidini yaptığını görme vs. şeklinde iki gruba ayırmaktadır" (Morreall, 1997: 3-4). Jhon Morreall "Gülmeyi Ciddiye Almak" adlı eserinde ayrıca üstünlük, uyumsuzluk ve rahatlama kuramlarını ele alarak geniş bir şekilde açıklamaktadır:

Üstünlük Kuramı: Gülme eylemi çoğu zaman insanlar üzerinde üstünlük duygusu kurmaktadır. Morriell, Platon'a göre bir kişiyi gülünç duruma düşüren davranışın kendisini bilmemesi olduğunu söyler ve bu da kişiyi olduğundan farklı bir biçime sokarak insanda gülme davranışının ortaya çıkmasını sağlar (Morriell, 1997: 8).

Uyumsuzluk Kuramı: İlk defa Aristoteles tarafından ortaya atılan bu kuram, mantıksız olan bir durum karşısında zihnin gösterdiği bir tepkiyi ifade eder. Dünyadaki her şey bir uyum içinde hareket etmektedir. Bazen bu uyuma karşı ortaya çıkan uyumsuzluklar insanların gülmelerine sebep olabilmektedir (Morriell, 1997: 24-25).

Rahatlama Kuramı: Beklenmedik bir anda gerçekleşen bazı olaylar karşısında sinirsel enerji ortaya çıkar ve bu da insanda gülme eylemine neden olur. Bu kuramda daha çok kendini ezdirmeyen fıkra kahramanının olaylar karşısındaki iğneleyici tavrını görürüz (Morriell, 1997: 32).

Sultandağı ve yöresinde toplam on bir tane fıkra tespit ettik. Ulaşılan fıkralar sohbet esnasında kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Tespit edilen fıkralar sadece yöreye ait olmamakla birlikte komik ve konuyla alakası olan farklı fıkraların da anlatıldığı görülmektedir. Ele aldığımız fıkralardaki mizah unsurlarını tespit etmek için mizah kuramlarından yararlandık.

Üstünlük kuramı etrafında değerlendirdiğimiz fıkralar şunlardır:

Fıkra 1

İngiliz, Fransız ve Türk uçakta gidiyormuş. Önce Fransa'dan geçmişler. Fransız başlamış kendi ülkesini övmeye: "Bizim güllerimiz çok güzeldir, bizim güllerimiz çok çeşitlidir tuvalet kâğıdı olarak kullanabilirsiniz yumuşacıktır" demiş. Sonra İngiltere'nin üzerinden geçerken bu defa da İngiliz kendi ülkesini övmeye başlamış: "Bizim çiçeklerimiz çok güzeldir bizim çiçeklerimiz harikadır tuvalet kâğıdı olarak bir kullanın kadife gibidir" demiş. Sıra Türkiye'ye gelmiş. Uçak Türkiye'den geçerken bu defa da Türk başlamış kendi ülkesini övmeye: "Bizim bir ısırgan otumuz vardır, tuvalet kağıdı olarak kullanın da göreyim" demiş (KK39).

İngiliz, Fransız ve Türk arasında geçen bu konuşmalar üstünlük kuramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Türk'ü bir nev'i ezme için söylenen sözlere karşı Türk zekice bir

cevap vererek Fransız ve İngiliz'i susturmayı başarmıştır. Türk'ü verdiği bu cevap bu fıkrayı dinleyenlerde gülmeye sebep olmaktadır.

Fıkra 2

Huzur evinde yaşlı kadının biri Azrailden çok korkuyormuş. Arkadaşıyla birlikte Azraili kandıracakları bir plan yaparak o geldiğinde bebek taklidi yapacaklarmış. Ölecekleri gün gelince Azrail karşılarında belirmiş. Hemen bebek taklidi yapmaya başlamışlar. Biri ingaa diye bağırması diğeri aguuu diye seslenmiş. Azrail de bakmış hadi adda addaa demiş (KK38).

Bu fıkrada ölümden korkan iki yaşlı kadın Azrail'i kandırmayı planlamaktadır. Ancak canlarını almaya gelen Azrail bu kadınların oyununa gelmez ve onların davrandığı gibi davranarak kadınların canını alır. Ölüm gibi kabul edilmesi zor bir durum böyle bir olaya konu olması ve Azrail'in akıllıca davranarak kadınlar üzerinde üstünlük kurması insanları güldürmektedir.

Fıkra 3

Adamın birisi ölmüş sırat köprüsünden geçerken takılmış tam düşecekken bir el tutmuş ve düşmekten kurtarmış onu adam sen kimsin demiş. Ben senin bu dünyada kıldığın namazınım demiş. Neden geç geldin az kalsın düşüyordum demiş namaz da sen beni çok geç buldun demiş (KK19).

Bu fıkrada namazın adam üzerinde kurduğu üstünlük söz konusudur. Sırat köprüsünden geçen bir adamın yardımına namaz gelmiştir. Ancak geç gelmesi adamı huzursuzlandırmıştır. Namazın verdiği cevap insanları güldürmektedir.

Fıkra 4

Mehmet adında bir adam varmış kendi halinde gariban bir insanmış. Öküzleriyle birlikte tarla sürerken hayvanlardan biri ölmüş. Mecburen o öküzün yerine kendi geçmiş. Her gün tarlasını diğer öküzle birlikte sürmüştü. Eve giderken de bir tarafta öküz ipin diğer tarafında da kendisi koca arabayı çekerek eve getirmiş. Bunu gören

köylüler adamla dalga geçerek adını öküze çıkarmışlar. Aradan uzun bir zaman geçmiş kış olmuş. Köylüler kahvede oturmuşlar. Öküz Mehmet de oradaymış. Daha sonra bir hayvan sürüsü gelmiş. Evlerin penceresinin önündeki çiçekleri yemeye çalışırken ulaşamayıp pufff pufff diye ses çıkarıyorlarmış. Kahvede oturan bir kişi Mehmet'le dalga geçmek için seninkiler geldi hadi onların yanına git demiş. Adam da hiç bozuntuya vermeden bu kadar öküzün arasında oturup böğüren sensin demiş. (KK44).

Bu fıkrada görüldüğü gibi Mehmet isimli bir adamın çalışırken yaptığı hareketler beraberinde adının öküze çıkmasına sebep olmuştur. Ancak Mehmet, kendisiyle dalga geçen kişilere zekice bir cevap vererek altta kalmamıştır. Bundan dolayı Mehmet'in o insanların üzerinde bir üstünlük kurduğu görülür. Bu durum fıkrayı dinleyenleri güldürmektedir.

Uyumsuzluk kuramı etrafında incelediğimiz fıkralar şunlardır:

Fıkra 5

Ali bir gün dersteyken öğretmeni sınıfa bir kural koymuş. Kurala göre öğrenciler çişim geldi demek yerine "Islık çalasım geldi" diyeceklermiş. Bir gün Ali dedesiyle yatarken aniden çışı gelmiş. Dedeciğim, "Çok ıslık çalasım geldi." demiş. Dedesi de, "Gece gece ne ıslığı yavrım, yat uyu sabah olunca çalarsın." demiş. Çocuk dayanamamış, "Dedeciğim dayanamıyorum çok ıslık çalasım geldi, lütfen izin ver." demiş. Dedesi de torununa kıyamamış. "Tamam gel şu kulağıma biraz ıslık çal." demiş. Çocuk tam işeyecekken dedesi ani bir hareketle yerinden fırlamış. Çocuk, öğretmenin söylediği kuralı anlatmış. Dedesi hemen çocuğu tuvalete götürmüştü. "Eğer biraz önce kulağıma ıslık çalsaydın benim kulak bir daha hiç ıslık sesi duyamayacaktı." demiş (KK40).

Yukarıdaki fıkrada görüldüğü gibi Ali okulda öğrendiği tuvalet yerine "Islık çalasım geldi" deme kuralını dedesinin yanında da uygulamak istemiştir. Ancak dedesi bu

kuralı bilmediği için Ali'nin, kulağına ıslık çalacağını düşünmüştür. Bunun üzerine beklenmeyen bir durumun yaşanacak olma ihtimali gülmeyi doğurmaktadır.

Fıkra 6

Bir kadının banane, sanane, terbiye adında üç tane çocuğu varmış. Anneleri bir gün pazara gitmiş çocuklar da bunu fırsat bilip dışarıda yaramazlık yapmışlar. Bir adam gelip kızmış çocuklardan birine:

-“Senin adın ne?” demiş. Çocuk:

- “Sanane”, demiş. Adam sinirlenmiş:

-“Allah Allah peki senin adın ne çocuğum?” demiş.

- “Banane” demiş. Adam iyice sinirlenmiş:

“Size anneniz hiç terbiye vermedi mi?” demiş.

Çocuklarda,

-“Terbiye evde kitap okuyor” demiş (KK39).

Bu fıkrada adamın çocuklara isimlerini sorması ve beraberinde aldığı cevaplar uyumsuzluk kuramı etrafında değerlendirilebilir. Beklenmeyen şaşırtıcı olan isimler ve adamın bu isimlere olan tepkisi insanları güldürmektedir.

Fıkra 7

Sultandağı'nın yerlilerinden olan bir adam arkadaşlarıyla sohbet esnasında hiçbir şeye kanmadığını bir yalan, düzen olduğunda hemen anladığını ve onu bu dünyada hiç kimsenin kandıramayacağını söyleyerek kendisiyle övünmüş. Bu duruma çok gülen arkadaşları onu kandırmaya karar vermiş ve sinsi bir plan hazırlamış. Bir gün ulu bir kimsenin evinde buluşmaya karar vermişler. Plana göre herkes dışarı çıkacak biri evin önüne büyük abdestini yapacak içeri girmek için de herkes parmağıyla onu yalayıp öyle girecekti. Bunu nasıl yapacaksın diye sormuşlar. Muşmula meyvesini getirip iyice hamur gibi yapmışlar. Daha sonra bir kamış getirip onu da içine üflemişler. Aynı insan pisliğini andıran bir görüntü oluşmuş. Herkes dışarda beklerken hiç kimseye kanmayan adam gelmiş bakmış ki pisliği yalayan içeri

giriyor. Sıra ona gelmiş. O hiç kanmayan aldatılmayan adam: “Arkadaşlar ben her boku yerim de bu boku yiyemem” demiş (KK40).

Yukarıdaki fıkrada, hiçbir şeye kanmadığını her yapılan şakayı veya söylenen yalanı hemen anladığını savunan adama arkadaşları tarafından oyun oynanmaktadır. Arkadaşlarının plan yaparak kendisine yaptıkları şakaya inanan adam kendisinden beklenmedik bir durumu ortaya çıkardığı için bu fıkrayı dinleyenlerde gülmeye neden olmaktadır.

Rahatlama kuramı etrafında incelediğimiz fıkralar şunlardır:

Fıkra 8

Bir gün akşam vakti oğlanın anne ve babası konuşurlarmış. Şu öküzleri satsak da şu oğlanı eversek derlermiş. Oğlan da konuşulanları duymuş evleneceğim diye sevinmiş ama bakmış hiçbir icraat yok. Ertesi gün yine öküzlerin satılmasını konuşmuşlar. Ondan sonraki gün de aynı konu konuşulurken dinlemiş. Oğlan artık sinirlenmiş anne ve babasının yanına gelerek “Öküz öküz konuşacağınıza beni eversenize artık” demiş (KK24).

Bu fıkrada öküzlerin satılıp kendisinin evlendirileceğini duyan genç beklemeye başlar. Ancak merak içinde sabırsızlanan gencin bu söylenenin bir türlü gerçekleşmemesi üzerine söylediği sözler insanlarda gülme eylemini ortaya çıkarır. Gencin verdiği tepki rahatlama veya zafer gülüşü olarak değerlendirilebilir.

Fıkra 9

Sultandağı’nda eskiden yaşlı bir adam karısıyla birlikte yaşarmış. Bu adam gençleri ayda bir kere evine toplar hallerini hatırlarını sorarmış. Evine gelen gençlere de asla hizmet ettirmez bütün getir götür işlerini kendisi yaparmış. Bir gün yine gençleri evine toplamış. Konuşurlarken onlara çay getirmiş, sırayla oturan gençlere çayı teker teker doldurmaya başlamış. Sonuncuyu koyarken en baştakinin çayı bitiyor onlara

koyarken en sondakilerin çayı bitiyormuş. Çay doldurmaktan başını alamayan adam karısına seslenmiş:

-Hanım hanım, bir daha bardak yerine hepsine birer güğüm getir de hiç olmazsa çay gıdasını bizden alsınlar! demiş (KK42).

Yukarıdaki fıkrada çay içmeyi seven bir grup gence hiç oturmadan çay dolduran adamın hali konu olmuştur. Bir türlü yerine oturamayan çözümü güğümle çay vermekte bulan adamın verdiği tepki bir rahatlama durumunu ortaya çıkarmaktadır.

Fıkra 10

Askerde olan garip bir gençle herkes kafa buluyor, gelen dalga geçiyor giden dalga geçiyormuş. Bu garip asker de askerliğini aşçı olarak yaparmış. Bir gün bu durum dalga geçen askerlerin içine dert olmuş. Biz bu çocukla çok uğraşıyoruz artık bırakalım özür dileyelim demişler. Hepsi toplanıp askeri çağırmışlar: “Biz senden özür dileriz bir daha sana vurmayağız içimize dert oldu bizi affedebilecek misin?” diye sormuşlar. Asker de “Ben o bana vurduğunuz zamanlar hep yemeklerinizin içine tükürüyordum siz de bunu affedebilecek misiniz” demiş (KK42).

Bu fıkrada da arkadaşları tarafından hor görülen sürekli dövülen bir kişi işlenmiştir. Ancak o da kendisine istemediği şekilde davranan arkadaşlarının yemeklerine tükürmektedir. Kendisinden özür dilemeye gelen arkadaşlarına bu durumu söyleyerek onlardan öç alması zafer gülüşünü ortaya çıkaran bir rahatlama durumu olarak karşımıza çıkar.

2.2.4. Memorat

Memoratlar, insanların hayatlarında yaşadığı olağanüstü birtakım olayların anlatılması olarak değerlendirilebilir. Bu olağanüstü olaylar insanlarla beraber aynı mekânları paylaşan cin, peri, şeytan, alkız, karabasan veya çeşitli ruhlar etrafında oluşmaktadır. Bu durum sosyal bir hayat yaşadığına inanılan varlıklarla görme, konuşma, dokunma, hissetme veya bunlardan başka yolla kurulan bir etkileşim sonucu gerçekleşmektedir (Çobanoğlu, 2003: 21).

Memoratlara kendine has özel anlatıcıları yoktur. Çünkü cin, peri, alkız gibi çeşitli ruhlarla kurulan bir etkileşim sonucu meydana gelen bu olaylar herkesin yaşayabileceği bir durumdur. Bundan dolayı kişi anlatmak istediğinde başına gelen ilginç hadiseleri etrafındaki insanlarla paylaşmakta memurat adı verilen tür ortaya çıkmaktadır.

Memoralar ve efsaneler çoğu zaman birbirleriyle karıştırılmaktadır. İkisinde temelinde olağanüstü bir durum ve inanç kavramı yer alır. Memurat ve efsanelerin farkı Özkul Çobanoğlu'nun Memoralar ve Halk İnançları adlı kitabından hareketle (Çobanoğlu, 2003: 26) şu şekilde özetlenebilir: Söz konusu olan iki türde olağanüstü ve inandırıcılık hakimdir. Memoralarda tabiatüstü güçlerle kurulan ilişkiler efsanelerde de vardır. İkisinin birbirinden ayrıldığı yer tam olarak burasıdır. Çünkü memoralarda cinler, periler, melekler vs. ile yaşanan olaylar kişinin bizzat kendi başından geçmiştir. Ancak efsanelerde hiçbir zaman kişi böyle bir olay yaşadığını veya gerçekte böyle bir olaya şahit olduğunu söyleyemez. Eğer bunu söyleyebilirse yaşanan veya duyulan olay memurat olarak değerlendirilir.

Sultandağı ilçesinde yapılan derleme çalışması sırasında kaynak kişilerin birçoğunun efsane yerine memurat anlattığı tespit edilmiştir.

Sultandağı ve yöresinden derlenen memoralar şunlardır:

Memurat 1

“Eskiden temizlik saflık vardı. İnsanlar günümüzde olduğu kadar günah işlemezdi. Bir gün halam gece bahçenin tuvaletine gitmiş. Orada yaşlı aksakallı bir dede görmüş. Yavrum annene söyle bu gübreyi buradan kaldırsın benim yolumun üstü demiş. Halam annesine söylemiş annesi çok umursamamış. Aradan iki hafta geçmiş. Halam yine gece aynı yere tuvalete gitmiş. Yaşlı dede yine gelmiş. Bak geçen sefer söyledim

kaldırmadınız size zararım dokunacak demiş. Halam annesine gitmiş ertesi sabah hemen kaldırmışlar.” (KK7)

Memorat 2

“Eskiden ben evdeyken gece elektrikler gitti. Babam da camiye gidecekti. Bana aşağıdan su testisini almamı söyledi. Onu almaya elimde kandille birlikte indim. İndiğimde bizim merdivenin altında küçük küçük 7 tane sakallı dede gördüm. Korktum hemen ağlayarak yukarı çıktım. Babam da onlar bizim bekçilerimiz sakın bir daha bağırma dedi. Daha sonra onları tekrar gördüm hiç ses çıkarmadım nereye gittiklerini izledim. Samanlığa doğru gidip kayboldular. Bazen geceleri seslerini duyardım küt küt odun kırarlardı.” (KK8)

Memorat 3

“Küçükken evimize giden sokakta her gün 25 kuruş bulurdum. Sürekli taşın altında para bulurdum. Bana rüyamda kimseye söyleme dediler. Ağabeyime söyledikten sonra bir daha bulamadım.” (KK8)

Memorat 4

“Ben evlendiğimde kaynanamla birlikte aynı evde kaldık. Evlenince bize kendi odasını verdi. Gece olunca dolabın içinden tak tak sesler geliyordu. Açıp baktığımızda bir şey görmüyorduk. Sesler her gece devam edince korkup kaynanama söyledim. O da bu evde yatırın olduğunu gece olunca dolabın içinde odun kırıldığını bize kışlık yakacak odun hazırladığını söyledi. Bunu öğrendikten sonra o odadan başka bir odaya taşındık ama dolap olduğu yerde kaldı.” (KK33)

2.3. MANZUM-MENSUR KARIŞIK TÜRLEK

2.3.1. Duâlar (Alkıő)

Duâ, insanın hem kendisinin hem de içinde bulunduğu toplumun maddi ve manevi huzurunu sağlamak için kişinin Allah'a sığınmasıdır. Bu özelliği ile ferdi karakter taşıyan ve sessizce edilen duâ, Müslümanlar arasında ve Türklerde camilerdeki ibadetlerde, mevlitlerde harbe girildiği sırada vb. dini ve milli heyecana kapılan insanlar tarafından hoca ile birlikte, yüksek sesle bir ağızdan tekrarlanır (Elçin, 2004: 662).

“Türk milleti, İslam dininin esaslarına uygun bu duâlarla birlikte Tanrı'ya karşı dilek ve niyazlarını ana dilinde nazım veya nesir olarak sade bir şekilde ulaştırmaktadır. Umumiyetle anonim olan, bedeni, ruhi, iktisadi, içtimai ve dini ihtiyaçların meydana getirdiği bu duâlar, atalar sözü gibi “hüküm” bildiren müspet dilek mahsulleridir. Eski Türkçemizde “alkıő: öğme” denilirdi” (Elçin, 2004: 662).

Duâ insanı Allah'a ulaőtıran onunla manevi bir bağ kurmaya yardımcı olan en büyük iletişim yollarından biridir. Kiő duâ sayesinde Allah'a bütün istek ve arzularını iletebilmektedir. Duâ kimi zaman bir çıkıő kapısı olarak düşünölmektedir. Allah'a yaklaőmanın onunla iletişim kurmanın en güzel yoludur. İnsanlar duâ ederek maneviyatlarını yükseltmeyi amaçlar. Duâ sadece dil ile değil gönöl ile de yapılabilir. Kişinin gönlünden geçirdiği samimi duâların kabul olacağı halk arasında dolaőan bir inanıştır.

Sultandağı ve yöresinde edilen duâlar genellikle yoksullar, kimsesizler, gençler, yeni evlenen çiftler, yaşlı kimseler ve özellikle vatanın, milletin huzuru üzerinedir. Kiő ayrıca hem kendisi el aarak hem de vaktini devamlı olarak duâ ederek geçiren birisinden kendisi için bolca duâ istemektedir. Her an duâ etmenin gerekliliğinden bahseden büyükler tuvalet, banyo gibi yerlerde duâ etmenin yanlış olduğunu dile getirirler. Halk, dünyanın duâ üzerine döndüğüne inanmaktadır. İnsanlar özellikle

namazlarının arkasından, yağmur yağarken, bir kadın bebek dünyaya getirirken ve akli dengesi yerinde olmayan kimselerin ettiği duâların kabul olduğuna inanmaktadırlar. Ayrıca babanın ettiği duâ da peygamber duâsı olarak kabul edilmektedir.

Allah, "sizin duânız olmasaydı sizi yaratır mıydım?" demiş. Bu dünya duâlar üzerine dönmektedir. Duâ Müslümanlar tarafından asla küçümsenmemektedir. (KK42)

Sultandağı ve yöresinde derlenen duâlar şunlardır:

- Allah ne muradın varsa versin (KK2, KK3, KK4, KK11, KK16, KK18, KK31, KK38, KK42).
- Allah kapılara baktırtmasın (KK15, KK19).
- Allah emeğine zeval vermesin (KK1, KK3, KK31).
- Allah canını acıtmadan alsın (KK19).
- Allah senden razı olsun (KK1, KK2, KK4, KK5, KK11, KK15, KK16, KK18, KK19, KK20, KK31, KK33, KK38, KK42).
- Allah güzel günler göstereceğin (KK33).
- Allah ballı börek yedireceğin (KK38).
- Allah ağzınızı tatlandırıcın (KK15, KK18, KK33).
- Allah ağız tadı vereceğin (KK2, KK3, KK11, KK16, KK38).
- Allah şifa vereceğin (KK1, KK3, KK5, KK11, KK20, KK31).
- Allah kurtarıcın (KK1, KK2, KK3, KK4, KK15, KK18, KK31, KK33, KK42).
- Allah sevdiğine bağışlasın (KK2, KK5, KK11, KK38).
- Allah bin bereket vereceğin (KK1, KK2, KK20, KK33 KK42).
- Allah nurlandırıcın (KK1).
- Allah tuttuğunu altın etsin (KK1, KK2, KK15, KK38).
- Allah uzun ömürler vereceğin (KK6, KK20).
- Allah kaza bela vermesin (KK1, KK5, KK38, KK42).
- Allah utandırıcın (KK3, KK11, KK38).

- Allah acısını göstermesin (KK20).
- Allah yar ve yardımcısı olsun (KK1, KK2, KK16, KK20, KK38).
- Allah zihin açıklığı versin (KK1, KK3, KK5, KK11, KK20, KK31, KK38).
- Allah evlat acısı göstermesin (KK3, KK16, KK19).
- Allah mürüvvetini göstereyin (KK20, KK38, KK42).
- Allah nazardan saklasın (KK1, KK2, KK3, KK4, KK33, KK42).
- Allah bereket versin (KK6, KK11, KK31).
- Allah'ım yalvartmasın (KK1, KK16).
- Allah yatırmamasın (KK16, KK38).
- Allah bir yastıkta kocatsın (KK4, KK6, KK19, KK38).
- Allah alnına ak yazılar yazsın (KK19).
- Allah iki cihanda mutlu etsin (KK19).
- Allah seni inandırmasın (KK33).
- Allah kalbine hidayet versin (KK16, KK33).
- Ayağına taş değmesin (KK42).
- Bahtı güzel olsun (KK1, KK6, KK19).
- Başı gülsün (KK1, KK16, KK33).
- Başa kadar olsun (KK2, KK3, KK11, KK33, KK38, KK42).
- Canına değsin (KK2, KK5, KK18).
- Cennette kavuşsun (KK38).
- Cennet kapısı açasın (KK3, KK19, KK38).
- Çocukların gülsün (KK6).
- Çocuklarım bana, ben onlara muhtaç olmayayım (38).
- Dert görmeyesin (KK5, KK11).
- Dert senden derman senden Allah'ım (KK1).
- El öpenlerin çok olsun (KK16, KK19, KK33, KK38, KK42).
- Ellerin dert görmesin (KK2, KK31).
- Ellere sağlık (KK38).
- Güle güle git, güle güle gel (KK33).
- Gözün aydın olsun (KK16).

- Gün yüzü göresin (KK1, KK5).
- Gönlün yanmasın (KK19).
- Halil İbrahim bereketi olsun (KK1, KK19, KK33, KK38).
- Hayırlara çıksın (KK5, KK15, KK20, KK33).
- Hayırlı uğurlu olsun (KK1, KK20).
- Hayırlar iyilikler ihsan olsun (KK2).
- İşin rast gelsin (KK3, KK5, KK6, KK16).
- Kabri nurla dolsun (KK1, KK20).
- Mekânı cennet olsun (KK2, KK4, KK11, KK15, KK18, KK33, KK42).
- Oğlum kızım dedirtme Allah'ım (KK1).
- Ölmüşlerinizin canına değsin (KK38).
- Sağlık sıhhat bulasın (KK3, KK16, KK20).
- Sağım solum, önüm arkam, altım üstüm, içim dışım ve nefsimden her türlü kötülüklerden sana sığınırım Allah'ım (KK19).
- Su gibi mürüvvet gör (KK19).
- Şafi isminle şifa ver Allah'ım (KK19).
- Toprağı bol olsun (KK19, KK42).
- Üç gün döşek dördüncü gün toprak olsun (KK1, KK2, KK16, KK38, KK42).
- Yurdumuzu yelden, selden, zelzeleden sen korusun Allah'ım (KK19).

2.3.2. Bedduâlar (Kargış)

Şükrü Elçin'e göre bedduâ, "duânın aksi ve zıddı olan lanet, inkisar, bela ve gazap ifade eden menfi sözlerdir" Beddua kavramı sözlüklerde "kargış" ve "ilenç" kelimeleriyle karşımıza çıkar. Kargış yani beddua insanın kendisine ve çevresine zararı dokunacak olan kişilere karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisidir. İnsan beddua ettiği gibi bu bedduayı susturmak, kötü bir şey söylememek için her türlü gayrete girişmektedir. İnsan beddua ederken Tanrı'dan kendisine kötülüğü dokunan o kişiyi cezalandırmasını ister. Bu düşüncelerden hareketle ortaya çıkan hiddetli sözler de sözlü gelenek ürünleri içinde değerlendirilir (Elçin, 2004: 662-663).

Bedduâ kelimesi kötü duâ anlamına gelmektedir. Kişi kendisine zararı dokunan bir kimseye karşı kötü hisler duyar ve o kişinin başına kötü bir iş gelmesi için duâ eder. Kaynak kişilerle yaptığımız görüşmeler sırasında bedduâ kavramı yerine “ilenmek” kelimesinin kullanıldığı görülmüştür. Yöre halkı birinin kötülüğünü istediğinde bedduâ etmeyip Allah’a onu ıslah etmesi için duâ ettiklerini söylemişlerdir. Ayrıca bedduânın haksız yere yapıldığında dünyayı dönüp dolaşıp tekrar sahibini bulduğunu ifade edip bedduâ etmekten kaçındıklarını söylemişlerdir. Yöre halkı bedduâ ederken “na haa!” diye nidalarda bulunmaktadır. Ayrıca annenin çocuğuna ettiği bedduânın kabul olacağına dair yaygın bir inanış bulunmaktadır.

“Peygamber efendimiz hiçbir zaman bedduâ etmemiştir. Cebrail as gelip “söyle ya resulullah iki dağı bir araya getirip bu seni taşıyanları helak edeyim” demiş. Peygamber efendimiz de “bilseler yapmazlardı” diyerek onlara zarar vermek istememiştir. Biz böyle bir peygamberin ümmeti olduğumuz için asla bedduâ etmemeliyiz” (KK42, KK20).

“Peygamber efendimize kâbede kâfirler deve işkembesi dökmüşlerdir. O namaz kılarken deve işkembesini getirip tepesinden aşağıya dökmüşlerdir. Hz. Fatıma annemiz duyuyor koşarak gelip babasını temizliyor. Peygamber efendimiz namazını bozmadan kılmaya devam etmiş. Daha sonra ellerinin semaya açarak üzerine işkembe dökenlerin isimlerini tek tek sayıp sana havale ediyorum der. Bir savaşta bu kimseler çok kötü bir şekilde can vermişlerdir. Peygamber efendimiz onlara duâ ederken bu kâfirler korkmuşlardır. “Eyvah! Muhammed bizi Allah’ına şikâyet ediyor.” diyerek de korkarlarmış” (KK3)

Sultandağı ve yöresinden derlenen bedduâlar şunlardır:

- Allah cezanı versin (KK1, KK2, KK3, KK5, KK11, KK16, KK20, KK33, KK42).
- Allah belanı versin (KK1, KK3, KK5, KK11, KK16, KK20, KK33, KK42).
- Allah başını yaksın (KK18).

- Allah seni kahretsin (KK3, KK5, KK11, KK18, KK31, KK38, KK43).
- Allah'ından bul (KK20, KK31, KK42).
- Baban arkaya kalsın (KK31, KK38, KK43).
- Bakanın olmasın (KK1, KK3, KK11, KK19).
- Başına taş düşsün (KK38).
- Başın belalardan kurtulmasın (KK4).
- Beter olasıca (KK3, KK6, KK15, KK18).
- Boğazına düzölsün (KK31).
- Boyu devrilsin (KK1, KK4).
- Ciğerin yansın (KK18).
- Dillere düşesin (KK20, KK33).
- Elleri kırılısıca (KK3).
- Ellerin tutmasın (KK1, KK43).
- Erkeklüğinden olasın (KK3, KK33).
- Gittiğın yerden kefenle dönesin (KK2).
- Kaderi kötölere denk gelesice (KK15).
- Kan kus inşallah (KK31, KK33).
- Kazalara kurban gidesin (KK38).
- Kısmetin kapansın (KK33).
- Ocağın yansın (KK4, KK20).
- Ocağın sönsün (KK20).
- Yüreğı kana bulanasıca (KK31).

Çocuklar için edilen bedduâlar genelde duâ olarak yapılmaktadır:

- Allah size iyilik versin (KK38).
- O kurcalayan elleriniz cennet kapısı açsın (KK38).
- Yaramaz ayaklarınız cennet yoluna gitsin (KK38).

2.3.3. Yeminler

Yeminler bir kimseyi herhangi bir şeye inandırmak amacıyla söylenen genellikle kutsal görülen bir varlık üzerine edilen sözlerdir. Yemin, toplum arasında çok büyük bir etki uyandırmaktadır. Kişinin söylediği bir söze yemin ifadesi yoksa inanılmamakta; eğer kişi yemin adı verilen o sözleri söylüyorsa o kişiye inanılmaktadır. Günümüzde insanlar bir kimseye inanmadıklarında o kişinin doğru söyleyip söylemediğini yemin ettirerek anlamaktadır. Genellikle halk bu yeminlere büyük itibar göstermektedir. Yöre halkında edilen yeminler konunun derinliğine göre değişmekte; hem büyük yeminler hem de her zaman ağıza dolanan küçük yeminler bulunmaktadır. Ancak yörede genel olarak bedduâ gibi yemin de kolay kolay edilmemektedir. Çünkü Allah'ın her şeyi gördüğü ve bundan dolayı onu şahit koşmanın yanlış olduğu söylenmektedir.

Halktan edindiğimiz bilgilere göre yemin için: *“Vallahi” ve “billahi” demek büyük yemin olarak geçmektedir. Üç gün oruç tutulması gerektiği eğer tutulamıyorsa fakirlere hayır yapılması gerektiği söylenir (KK1).*

Yemin herkese edilmez. Hiç yemin etmeyen bir kişi yemin ederse o kişiyi ettiği yeminin çarpacağına inanılır. Bununla ilgili bir hikâye şöyledir:

“Bir adam hanımından ayrılmış, bir daha karısını getirmeyeceğine dair yemin etmiş. Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra karısını özlemiş barışmaya karar vermiş. İnsanlar uyarılmış yemin ettin sakın geri getirme demişler. Karısı eve gelince kısa bir süre sonra adamı yemin çarpmış ve ölmüş” (KK2).

Sultandağı ve yöresinden derlenen yeminler şunlardır:

- Allah belamı versin ki (KK4, KK5, KK11, KK18, KK33, KK35, KK38).
- Allah boyumu devirsin ki (KK1, KK15).
- Allah canımı alsın (KK1, KK2, KK3, KK5, KK11, KK15, KK16, KK18, KK19, KK20, KK33, KK38, KK43).
- Allah seni inandırın (KK1, KK2, KK15, KK16, KK19).
- Allah şuradan şuraya götürmesin ki (KK2, KK4, KK16).

- İki gözüm önüme aksın (KK2, KK3, KK5, KK11, KK19, KK33, KK35, KK38, KK42).
- Yerimden kalkmak nasip olmasın (KK2, KK3, 38, KK47).
- Ekmek Kur'an çarpsın (KK15, KK33, KK38, KK42).
- Ekmek mushaf çarpsın (KK31).
- Yemin olsun (KK1, KK4, KK5, KK11, KK18, KK19, KK20, KK31, KK35, KK43).
- Tövbeler olsun (KK2).
- Hem vallahi hem billahi hem tillahi (KK19).
- Çocuklarımın ölüsünü göreyim (KK5, KK38).
- Çocuklarımın ölüsünü öpeyim (KK38).
- Evime gitmek nasip olmasın (KK2, KK3, KK11, KK38, KK42).

2.3.4. Atasözleri

Bir ulusun değer yargılarından bahseden ve daima iyiyi, güzeli, doğruyu yaratma sürecinde uyulacak kuralları gelecek kuşaklara aktaran öğüt niteliğinde olan özlü sözlere atasözü denir. Atasözlerinde asırlar boyu edinilen tecrübelerin yanında o ulusun düşünce, özlem, eleştiri, gözlem ve yargıları dile getirilir (Çotuksöken, 1992: 7).

“Eski Türkçede atasözünün karşılığı; "sav, mesel, darb-ı mesel, söz, haber, mesaj, nutuk, şöhret, şey anlamlarına gelen sab kavramıydı. Sab, Divanü Lugati't Türk'te; "mektup, hikâye, tarihi hadise, atalardan kalma öğüt" vb. anlamlarıyla açıklanır. Aynı yüzyılda Kutadgu Bilig'de atasözü için sab kelimesinin yanında mesel kelimesi de kullanılır. Kelime bu şekliyle durub-i emsal, darb-ı mesel biçimleriyle XX. yüzyıl başlarına kadar kullanılmıştır. Bugün atasözleri, atasözü, atalar sözü biçiminde yaygın olan kavram halk ağzında da deyişet gibi değişik biçimde de adlandırıldığı olur” (Güzel ve Torun, 2003: 202).

Atasözleri, ders ve nasihat niteliğinde olan kısa özlü sözlerdir. Atasözleri toplumdaki olayların sebeplerini tecrübeye ve gözleme dayandırarak objektif bir şekilde ortaya

çıkartır. Aynı zamanda gelenekleri yansıtarak halk kültürünün taşıyıcılığını da yapmaktadır. Atasözleri içinde geliştiği toplumun davranışlarını yansıtmakla birlikte aynı zamanda o toplumda ortaya çıkan yanlışlar varsa bunu göstermek için eleştiri de yapar. Atasözleri nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar gelmiştir ve çağın gerçeklerine göre yaşamaya devam etmektedir (Artun, 2012: 151).

Sultandağı ve yöresinden derlenen atasözleri şunlardır:

- Acele işe şeytan karışır (KK38, KK39).
- Acele işin sonu ölüm (KK1).
- Acele etme ecele gitme (KK5).
- Al duvakla girip ak kefenle çıkmak (KK11).
- Allah dağına göre kış verir (KK38, KK39).
- Atı alan Üsküdar'ı geçti (KK31).
- Atın iyisi dıgıdısından belli olur (KK16).
- Ayağını yorganına göre uzat (KK38, KK39, KK40).
- Ağaçtan yukarı yol görünür mü görünür (KK39).
- Dur var öküz durdurur dur var saban kırdırır (KK13).
- Düğüne giden oynar, ölüye giden ağlar (KK5, KK11).
- El elin eşeğini türkü çağırarak arar (KK37, KK38, KK39).
- En iyisinin canı tuvalette çıksın (KK31).
- Gelin girmedik ev olur ama ölü çıkmadık ev olmaz (KK3, KK39, KK40).
- Gelin alıcılar kesekli tarlaya mı geldi (KK38).
- Hayvanın nalı kalır insanın malı kalır (KK6).
- Kedi kışını görmüş yaram var sanmış (KK39).
- Komşu komşunun külüne muhtaçtır (KK3, KK11, KK13, KK31).
- Köpek takkeyi ne yapsın lingirderken düşürür (KK39, KK40).
- Nazar mezarı kazar (KK6).
- Nazar deveyi kazana insanı mezara koyar (KK38).
- Ne ekersen bu dünyada onu biçersin öteki dünyada (KK1).

- Mala mal; cana can demek (KK16).
- Ön teker nereye giderse arka teker de oraya gider (KK3, KK5, KK38, KK39, KK40).
- Ölüye umut kesilir; diriye can bulanır (KK40).
- Ölüyü böreksiz; düğünü beleksiz yapma (KK6).
- Ölüm hak; miras helal (KK40).

2.3.5. Deyimler

Deyimi, en az iki kelimededen oluşan, bu kelimelerin genel olarak mecaz anlamla kullanıldığı ve bir kavramı ifade etmek için kurulmuş özel bir anlatım kalıbı; tabir olarak niteleyen Erman Artun, deyimlerin dört önemli özelliğini şöyle sıralar (Artun, 2011: 310):

a) En az iki kelimededen oluşur.

b) Deyimi oluşturan kelimeler büyük ölçüde gerçek anlamları dışında kullanılır.

c) Deyimler bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel anlatım kalıplarıdır. Atasözleri gibi genel kural niteliğinde bir söz değildir. Deyimleri atasözlerinden ayıran en önemli özellik de budur. Deyimler belli bir durumu ifade etmek için kullanıldıkları halde, atasözleri her zaman uygulanmak üzere ortaya konulmuş genel bir kuralı ifade eder. Yani deyimlerin amacı, bir kavramı özel bir kalıp içinde çekici ya da güzel bir anlatımla ifade etmek olduğu halde, atasözleri yol göstermek ders ve öğüt vermek, ibret almak amacıyla söylenmiştir,

d) Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyim oluşturan kelimelerden herhangi birini alıp yerine başka bir kelime koymak deyim anlamını bozar.

Deyim ve atasözü birbirlerinden bazı özellikler yönünden ayrılmaktadır. Deyim, anlatılmak istenilen anlamın dışında, bir kavramı, bir görüşü canlandırır. Atasözü ise

yaşanmışlıklardan elde edilen tecrübe ile yarar sağlayan bir fikri ortaya koyan kavramı yansıtır (Vasfi, 1985: 9).

Sultandağı ve yöresinden derlenen deyimler şunlardır:

- Açta açıkta olmamak (KK33).
- Ağzı açık kalmak (KK4, KK36, KK37, KK46).
- Ağzı bıçak açmamak (KK38, KK39).
- Ağzı bozuk olmak (KK4, KK5, KK14, KK33, KK36, KK38).
- Ağzı sıkı olmak (KK38, KK39, KK40).
- Ağzı lâl olmak (KK37).
- Anasının gözü olmak (KK5, KK14).
- Baba sarığı kaba (KK25).
- Baş göz etmek (KK11, KK25, KK36, KK40, KK46).
- Başına bela almak (KK4, KK35).
- Bereket elini salladı (KK46).
- Boğazına düşkün olmak (KK39).
- Burnundan kıl aldirmamak (KK14).
- Canına susamak (KK19).
- Cık cık canlı olmak (KK38, KK39, KK40, KK46).
- Cin ata binmek (KK5).
- Deliye dönmek (KK4, KK5, KK11, KK14, KK39).
- Eteği tezekli (KK11).
- Gözü dalmak (KK38, KK39).
- Gözü dönmek (KK19).
- Gözü dolmak (KK4, KK38, KK39, KK46).
- Hak edip şak etmek (KK46).
- Maymun iştahlı olmak (KK39).
- Osur osur ipe diz (KK11).
- Ödü kopmak (KK4).

- Ölüm ballı börek (KK4).
- Ölüm şeker dengi (KK38, KK39, KK40).
- Ölüm şerbet misali (KK11).
- İnsan eti ağır olur (KK5).
- Kıfım geldi kırk yapağı (KK39).
- Yeldir yeldir gitmek (KK4, KK5, KK11, KK38, KK39).
- Yıldızlara çıkmak (KK39).
- Zıbçık gibi olmak (KK38).
- Zıvanadan çıkmak (KK19).
- Zibidi çıkmak (KK39).

2.3.6. Bilmeceler

“Bilmece, soyut- somut varlık ve kavramları uzak yakın ilişki ve çağrışımlarla insanın düşünce ve dikkatine sunarak bunları açıklamayı veya bulmayı amaçlayan kalıplaşmış sözlerden oluşan anonim halk edebiyatı türüdür” (Artun, 2011: 257).

“Bilmecelere, Anadolu’nun çeşitli yörelerinde “asal”, “elçim”, “masal”, “mat”, “tapmaca”, “bulmaca”, “hikâye”, “söz”, “bilmeli”, “metal”, “tanımaca”, “fıcık”, “dele”, “gazelleme” gibi adlar da verilmektedir. Türkiye dışındaki Türklerde ise, “başvatkiç”, “tabışka”, “tabışmak”, “yomak” gibi adlar da verilir. Divanü Lügat-it Türk’te bilmece karşılığı olarak “tabuz”, “tabuzgu”, “neng”, “tabuz gok”, “tabzuğ”, “tabzugug” gibi sözcükler yer alır” (Özdemir, 2012: 11-12).

Pertev Naili Boratav bilmeceleri şu şekilde tasnif etmektedir (Boratav, 1969: 119-121):

1. Başlangıçları kalıplaşmış olanlar
2. Soruları ses taklidiyle sınırlanan bilmeceler
3. Kelime oyunlarına dayanan bilmeceler

4. Aynı bir nesneyi olumlu ve olumsuz, çelişkili önermeler ile tanımlayarak çözümü güçleştiren bilmeceler

Şükrü Elçin ise bilmeceleri şu şekilde sınıflandırmaktadır (Elçin,2004: 608-620):

A- Anonim Ürünler

1. Manzum bilmeceler
2. Mensur bilmeceler

B- Bireysel Eserler

1. Muamma
2. Lugaz

Sultandağı ve yöresinde bilmece geleneği genellikle küçük çocuklar etrafında devam etmektedir. Yaşı büyük olan kimseler eskiden çok fazla bilmece oyunları oynadıklarını, bilmece sormanın ve bilebilmenin verdiği keyiften bahsederek çok eğlendiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca bilmece sormanın ve cevabı tahmin etmenin zihin açıcı bir işlevi olduğunu söylemektedirler. Bilmeceler, kaynak kişilerin yaşı itibariyle hatırlanmakta güçlük çekilmiş daha sonra derlenerek yazıya geçirilmiştir. Kaynak kişiler aracılığıyla derlediğimiz bilmeceleri dize sayılarına göre ayırdık. 7 tane tek dize, 12 tane iki dize, 2 tane üç dize, 6 tane de dört dizeden oluşan toplam 28 tane bilmeceye ulaştık.

Sultandağı ve yöresinden derlenen bilmeceler şunlardır:

Tek dizeden oluşan bilmeceler

- Ağaç içinde kilitli sandık: Ceviz (KK33)
- Ak sarayda sarı sultan oturur: Yumurta (KK29)
- Alçacık boylu kadife donlu: Patlıcan (KK18)
- Bilmece bildirmece dil üstünde kaydırmaca: Dondurma (KK26)
- Cam kırıldı eli kana boyandı: Kara Dut (KK38)

- İki kaşık duvara yapışık: Kulak (KK29)
- Yer altında yağlı kayış: Yılan (KK11)

İki dizeden oluşan bilmeceler

- Ben giderim o gider
Yanımda tin tin eder: Baston (KK20)
- Bir küçücük fıçıcık
İçi dolu turşucuk: Limon (KK41)
- Bir evi var
Yağlı boyadan kabı var: Kaplumbağa (KK36)
- Çarşıdan aldım bir tane
Eve geldim bin tane: Nar (KK39)
- Dağdan gelir taştan gelir
Bir kıçı açık eniştem gelir: Keçi (KK39)
- El kadar mezar
Dünyayı gezer: Ayakkabı (KK44)
- Het dedim met dedim
Kapı ağzına yat dedim: Süpürge (KK7)

- İnim inim inler
Cümle alem dinler: Davul (KK18)
- Kat kat döşsek
Bunu bilmeyen eşsek: Lahana (KK40)
- Kışın karda gezer
İzini belli etmez: Gölge (KK18)
- Sıra sıra kız idik
Bir odaya dizildik: Diş (KK37)
- Yedi delikli tokmak
Bunu bilmeyen ahmak: Baş (KK39)

Üç dizeden oluşan bilmeceler

- Benim bir gelinim var
Gelenin elini öper
Gidenin elini öper: Kapı kolu (KK38)
- Benim bir eşyam var
Gelenin kışını öper
Gidenin kışını öper: Minder (KK31)

Dört dizeden oluşan bilmeceleler

- Bir ufacık mil taşı
İçinde beyler aş
Pişirirsen aş olur
Pişirmezsene kuş olur: Yumurta (KK41)

Biz biz biz idik
Bir sürü kız idik
Gece oldu dizildik
Gündüz oldu silindik: Yıldız (KK43)

- Dağdan gelir sekerek
Kara üzüm dökerek
Me der bağırır
Boynuzuyla kaçıır: Keçi (KK43)

- Dört tak tak
İki bak bak
İki tinki tinki
Bir finki finki: Eşek (KK39)

- Mavi atlas
İğne batmaz
Makas kesmez
Terzi biçmez: Gökyüzü (KK40)

- Sarıdır safran gibi
Okunur Kur'an gibi

Ya bunu bileceksin

Ya bu gece öleceksin: Altın (KK39)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SULTANDAĞI İLÇESİNİN GELENEKLERİ VE RİTÜELLERİ

3.1. GEÇİŞ DÖNEMİ FOLKLORU

Geçiş dönemi hayatın her anında insanlara değer yükleyen onları oldukları konumdan farklı bir boyuta taşıyan değerler olarak ifade edilebilir. İnsanlar doğdukları andan itibaren durmadan gelişim göstermekte bu da onları farklı bir konuma ulaştırmaktadır. Bir insan doğar bebek olur. Belli aşamalardan geçtikten sonra çocuk olur. Çocukluktan erginliğe geçerek yetişkin bir birey olmanın ilk adımını atar. Evlenerek evinin kızı/oğlu iken kendi evinin hanımı/beyi olur. Hayatın son evresine geldiğinde ise ölümü tadar ve bu hayattan farklı bir hayata geçerek yine bir statü değiştirmiş olur.

Tüm bunlar en basit haliyle geçiş dönemlerini meydana getirmektedir. Toplumlar, bu yaşam krizlerini kendi örf, adet, gelenek ve görenekleriyle süsleyerek kendi kültürel toplum yapısını oluşturur. Bu toplum yapısı kimi zaman geçmişten alınan bilgilerin devam ettirilmesiyle sağlanırken kimi zaman da inanç faktörünün devreye girmesiyle birlikte yeniden şekillenir.

Bu bölümde ele alınan geçiş dönemlerinde Sultandağı halkının içinde yaşadığı toplumun kültürel yapısını nasıl muhafaza ettiğini ve bu dönemlerde atalarından öğrendikleri pek çok bilgiyi nasıl devam ettirdiklerini göreceğiz.

3.1.1. Doğum Gelenekleri ve Uygulamaları

Doğum, bir insanın anne rahmine düştükten sonra çeşitli evrelerden geçerek anne karnında gelişimini sürdürüp yaklaşık 9 ayını doldurduktan sonra dünyaya

gelmesidir. Doğum bir bakıma mucizevi bir işlem olarak görülebilir. Bu durum bir insanın dünyaya gelmesine aracı olan anneyi kutsal bir varlık olarak görmeyi sağlamıştır. Doğum genel olarak insanlarda sevinç uyandıran, mutluluk veren bir olay olarak görülmüştür. Ancak bazı toplumlar cinsiyet ayrımı yapmakta ve erkek evladın doğumu şenliklerle karşılanırken; kız evladın doğumu yas ile karşılanmıştır.

Bunun sebebi kızın soy devamlılığında bir işlevinin olmadığı düşünülmesidir. Bazı arkaik toplumlar kız çocukları için öyle katı kurallar uygulamıştır ki onları doğar doğmaz öldürmüşler kız çocuklarına yaşama hakkı vermemişlerdir. Zaman geçtikçe bu algının bazı toplumlarda hala devam etmekte olduğu görülmekte ve kız çocukları öldürülme de ötekileştirilmektedir.

Günümüzde bu cinsiyet ayrımı farklı şekilde varlığını sürdürmektedir. Örneğin bir ailede erkek çocuk dünyaya gelmişse o aile kurban keserek sevincini belli eder. Çocuk için kesilen kurbanı yörede “akide” kurbanı denmektedir. Ama kız çocuğu dünyaya gelmişse herhangi bir işlem yapılmaz. Yine aynı şekilde çocuk doğmadan önce erkek olursa çeşitli adaklar adanacağına dair sözler verilir ama kız çocuğu için herhangi bir söz verme durumu söz konusu değildir.

Sultandağı yöresinde gerçekleşen doğum ritüelini; doğum öncesi gelenekleri, doğum sırası gelenekleri ve doğum sonrası gelenekleri olmak üzere üç başlıkta incelemeyi uygun gördük.

3.1.1.1. Doğum Öncesi Gelenekleri

İnsanlar çocuk sahibi olmayı anne ve baba olarak kendilerinden bir parça yaratmak olarak düşünmektedir. Ancak bazı aileler çok istemelerine karşı çocuk sahibi olamamaktadır. Günümüzde bu durumda olan pek çok aile önce doktora gitmekte ancak bir sonuç alamayınca çeşitli yollara başvurmaktadır. Bu yollardan bazılarını: Adak adamak, yatır ziyaretlerinde bulunmak, hocalara giderek muska yazdırmak, halk hekimlerine başvurarak kendilerine çeşitli işlemler yaptırtmak vs. olarak sıralayabiliriz.

3.1.1.1.1.Kısırlığı Giderme

Sultandağı ve yöresinde çocuğu olmayan kadın ve erkeğe çeşitli isimler verilmektedir. Çocuğu olmayan kadına:

Kısır (KK1, KK2, KK3, KK10, KK14, KK15, KK17, KK23, KK31, KK33, KK38)

Kurnamaz katır (KK10, KK15, KK17)

Çocuksuz (KK15)

Kurnamadık (KK33)

Yumurtası yetersiz (KK38)

Erkeğe ise:

Kısır (KK1, KK2, KK3, KK10)

Meyvesiz tohum (KK3, KK4, KK14)

Dölsüz (KK4, KK17, KK23, KK31, KK38)

Tohumsuz (KK4, KK14)

Zürriyetsiz (KK14)

Hadım (KK38)

gibi isimler verilmektedir. Çocuksuzlukta yörede kadının üzerine çok fazla gidildiği görülmüştür. Erkekten kaynaklanan sebeplerle çocuk olmuyorsa bu çok fazla önemsenmemekteyken kadından kaynaklanan sebeplerle çocuk olmuyorsa kadını boşama, üzerine bir daha evlenme gibi olumsuzluklar beraberinde gelmektedir.

Yörede çocuk sahibi olamayan çiftler öncelikle doktora gitmektedir. Doktora giden kişiler bir fayda bulamayınca çocuk sahibi olabilmek için çeşitli yollara başvurmaktadır.

Sultandağı ve yöresinde çocuk sahibi olabilmek için başvuru alan yöntemler şunlardır:

- Çocuğu olmayan kadınlar Sultandağı ilçesinde bulunan Ahmed-i Remzi türbesine giderek oraya bağlanırlar. Beline kuşak bağlanan kadın bir kişinin yardımıyla türbenin etrafında yedi kere döndürülür. Daha sonra orada iki rekat namaz kılar, kurban keser ve yatan zatın yüzü suyu hürmetine diyerek Allah'a çocuğu olması için dua eder. Eğer çocuğu kız olursa adı Remziye, erkek olursa Remzi olur (KK2, KK5, KK7, KK11).

“Ben Van’da yaşarken rüyamda buradaki Ahmed-i Remzi türbesini gördüm. Buraya geldiğimizde hemen oraya gittim. Önce abdest aldım, iki rekat namaz kıldım. Belimden ipe bağladılar etrafında döndüm. Allah’ın izniyle iki çocuğum oldu. Birinin adı Remzi diğer çocuğumun adı Remziye’dir. Bir de inanışa göre bu türbeden çocuk sahibi olanın çocukları çok yaramaz olurmuş”(KK7).

- Hocaya gidilir, çocuk olması için muska yazdırılır. Ancak bu tehlikeli sayılmakta çocuğun cinlere uğramasından korkulmaktadır (KK1, KK15, KK25, KK29, KK31, KK34, KK38).

Nitekim yöredeki bir olay şu şekilde anlatılmaktadır:

“Benim gelinimin çocuğu olmuyordu. Olan çocukları da sürekli düşüyordu hocaya götürdük. Cinlilere uğramış dedi. Eğer çocuk kız olursa onu boğarlar ama erkek olursa da sünnetli doğar dedi. Gerçekten de hocanın dediği oldu. Ölen iki çocuğu kızdı. Şimdi doğan çocuk erkek oldu ve sünnetli doğdu” (KK1).

- Adak adanır, kurban kesilir (KK3, KK4, KK6, KK7, KK8, KK17, KK18, KK25, KK26, KK29, KK39, KK46).
- Soğan kabuğuyla birlikte mısır püskülü kaynatılır onun buharına oturtulur (KK4, KK8, KK27, KK33).

- Arpa suyunun buharına oturtulur (KK4, KK23, KK31).
- Süt buharı, maydanoz kaynatması buharına oturtulur (KK7, KK38).
- Rahim yolunda iltihap varsa damarların açılması için hamama gidilir buhar çıkarken kurnenin üzerine oturulur (KK14, KK15).
- Çocuk olsun diye karabiber, şeker kamışı, mideyi kızdırsın diye tuzlu su içilirdi (KK11).
- Çocuğu olmayanların beline havan kapatılır. Demir bir havanın içine ateş yakılır bele tutturulur. Belde bir açıklık varsa onun giderilmesini sağlar (KK11, KK33).
- Kadının kasıkları yukarı doğru çekilir sarı keven diye bir otlu birlikte kasıkların üzerine masaj yapılır ve orası sarılır. Bu şekilde cinsel birleşme gerçekleşirse çocuğun olacağına inanılır (KK11, KK14, KK15, KK22, KK31, KK33).
- Rahim içine sabun konulur o sabunla birlikte kasıklar yukarı doğru çektilir (KK23).
- Çocuğu çok olan birinden dua istenir (KK34).
- Karnında çocuk durmayan kadına iş vermezler sürekli yatırırlar kocasıyla yaklaşması yasaktır (KK2, KK14, KK15, KK23, KK31).
- Çocukları sürekli ölen biri kurban kesmektedir (KK15, KK17).
- Sürekli düşük yapan kadına ebe yardımıyla bir sabun alınarak rahim üzerine sardırılır (KK5).

- Çocuğu yaşamayan sürekli ölen birine bez parçası verilir. Çocukların küçülmüş kıyafetleri verilir. Yelek verilirdi çorap örölüp verilirdi (KK12).

3.1.1.1.2.Gebelikten Korunma

Sultandağı ve yöresinde gebelikten korunma yöntemleri şu şekildedir:

- Bebek düşün diye yemeni tozu suya bulanır. Çamur gibi olduktan sonra bir beze sarılır çubuk gibi şekil verilir ve vajinaya sokulur. Kan gelir ve çocuk düşerdi (KK17, KK19).
- Çocuk düşün diye ağır yük kaldırılır. Yüksek bir yerden atlanır (KK38, KK39).
- Çocuk düşün diye çiviye oturtulur (KK17).
- Üzüm ve arpa bir bez üzerinde dövölür. Hap haline getirilir. O hap yutulur. Böylece doğum kontrol olarak kullanılırdı (KK31).
- Isırgan otu bir suyun içinde haşlanır. Cinsel birleşme öncesi o su, üreme organlarına sürölür (KK22).
- Yemeni tozu ile aspirin bir kapta ezilir. İçine biraz kına konur. O kına ile iyice sulandırılır. Cinsel birleşmeden sonra üreme organları bu su ile yıkanır (KK21).
- Yemeni tozu ve beyaz sabun havanda dövölerek un haline gelir. Limon suyuyla birlikte iyice harmanlanır. Biraz bekledikten sonra donan bu tozun içinden ip geçirilerek vajinaya sokulur. Cinsel birleşmeden sonra çıkarılır (KK14).
- Pamuk tohumu cinsel birleşmeden önce yutulur. Doğum kontrol hapi olarak kullanılır (KK17).

3.1.1.1.3.Aşerme

Aşerme, Sultandağı yöresinde hamile olan kadının 3. veya 4. ayında başlayan, anne adayının canının sürekli bir şeyler yemek istediği dönemdir. Kadın bu dönemde mevsimi olmayan yiyecekler de isteyebilmekte ancak canının istediği bu yiyecekler bulunamadığında çeşitli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Hamile olan kadın bu dönemde kendi hal ve hareketlerine çok dikkat etmelidir. Eğer dikkat etmezse çocuğunun karakterinde veya fiziksel özelliklerinde farklılıklar ortaya çıkacağına inanılmaktadır. Aşerme olayı farklı bir isimle karşılanmamakta ve yöredeki adı da aşerme olarak bilinmektedir.

Sultandağı ve yöresinde aşerme ile ilgili inanışlar şunlardır:

- Hamilelikte aşeren kadının hareketleri çok önemlidir.

“Zamanın birinde eskiden su kapları deridenmiş. Çocuğun biri de sivri bir cisimle o deriyi deliyormuş. Bununla baş edememişler hocaya götürmüşler. Kadına sen aşerirken herhangi bir şey yaptın mı demişler. Bu kadın hamileyken bir yere gitmiş orada portakal görmüş canı çok istemiş bir iğnenin ucuyla onu delmiş içmeye başlamış. Bu davranış anne karnındaki çocuğa yansımış. Kadının o yere gidip portakal sahibinden helallik istemesiyle çocuğun düzeldiği söylenir” (KK3).

- Aşerme çok önemlidir. 2 ve 3. aya kadar çok dikkat ister. Zina yapmayacak, haram işlemeyecek. Çocuğun kaderinin bu zamana bağlı olduğuna inanılır (KK5).
- Kadın aşerme döneminde zeytin yer ve bilmeden bir yerini kaşırsa orada siyah ben çıkar (KK18).
- Annenin canı bir şey ister ve izinsiz yerse çocukta ben çıkar (KK18).
- Aşerme durumunda eğer istediği bir şey yoksa umup umacağına bu olsun denir ve avcunun içini yalardı (KK23).

- Şepitin içine yumurta d r l r aşeren hamile kadının sırtına hafifçe o Şepit vurulur, umup umacağın bu olsun bir daha aşerme denir (KK23).
- Anne aŐerdiđinde canının istediği bir Şey bulunamazsa çocukta bazı uzuvların olmayacağına inanılır (KK33).

3.1.1.1.4.Cinsiyet Belirleme

Teknolojinin henüz gelişmediği zamanlarda doktora gitmekte zorlanan hamile kadınlar doktor bulamamanın vermiş olduğu mahrumiyetten ötürü bebeklerinin cinsiyetini  ğrenememekteydiler. Bu durumdan kurtulmak isteyen kadınlar kendilerine ait birtakım yöntemlere başvurarak bebeğin cinsiyetini tahmin etmeye çalışmışlardır: Annenin yediği yemeklerden, vücudundaki fiziksel deđiŐimden ve anneye uygulanan çeşitli pratiklerden çocuğun kız mı erkek mi olacağı hakkında fikirler üretmiŐlerdir. Sultandağı ilçesinde de doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemek için insanlar çeşitli yöntemler geliŐtirmiŐlerdir. Bunların hepsi bir inanış çevresinde Şekillenmektedir. Yapılan uygulamaların bazen doğru sonuç vermediği görüşme esnasında kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir.

Sultandağı ve yöresinde çocuğun cinsiyetini öğrenmek için yapılan uygulamalar ve inanışlar Şunlardır:

- Çocuğun cinsiyetinin erkek olması istenirse Şerbet içirilir; kız olması istenirse limon yedirilir (KK1).
- Eğer kadının karnı sivriyse erkek olur; yayvansa kız olur (KK2, KK3, KK5, KK17, KK29, KK38).
- Hamile kadının burnu dik ise oğlan; yassı ise kız olur (KK3).
- Eğer annenin kalçaları büyürse kız çocuğu olur (KK5, KK22, KK23, KK33, KK38).

- Bir bardak suyun içine anne sütü sıkılır. Eğer süt suyun üzerinde dağılırsa kız; dibe çökerse erkek olacağına inanılır (KK8, KK17, KK22).
- Anne karnında ilk iki ay kıpırdama olursa oğlan; eğer 4 aylağa kadar hiç kıpırdama olmazsa kız olur (KK8, KK12).
- Annenin yüzü parlaksa oğlan olur; eğer biraz lekelenmişse kız olur. Kızın annenin güzelliğini alması bununla ilişkilendirilir (KK8, KK11, KK46).
- Anne karnında bir ağırlık hissederse kız çocuğu; hafif olursa erkek çocuğu olacak denir (KK5, KK14, KK15).
- Koyun öldükten sonra karnı kesilir; içinden suluk gibi bir organ çıkarılır. Ateşte yakılır. Eğer yukarı doğru kalkarsa oğlan; aşağı doğru inerse kız olur (KK29).
- Çocuğun cinsiyeti aşermede anlaşılır. Eğer hamile kadın ekşi yerse kız olur; tatlı yerse erkek olur. Ye ekşiyi doğur Ayşe'yi; ye tatlıyı doğur Hakkı'yı gibi kalıplaşmış sözler kullanılır (KK7, KK17, KK31, KK33, KK39, KK43).
- Cinsiyetin ne olacağını merak edenler hamile kadın görmeden başına biraz tuz serperler. Eğer kadın burnunu kaşırsa erkek; çenesini kaşırsa erkek olacağına inanılır (KK38, KK46).
- Hamile kadın görmeden minderin altına bıçak koyulur. Eğer kişi başka bir yere değil de mindere oturursa erkek çocuğu olacağına inanılır (KK38).
- Annenin alını dar olursa erkek; geniş olursa kız çocuğu olur (KK7).

3.1.1.1.5. Hamile Kadının Kaçınmaları ve İnanmaları

Hamile olan kadın çocuğunu dünyaya sağlıklı getirebilmek için uğraşır. Bundan dolayı çocuğu doğana kadar kendisini olumsuz etkileyecek her türlü davranışlardan uzak durur. Bu davranışlar da inanış temellidir. Yörede hamile kadının pek çok kaçınma durumu vardır.

Sultandağı ve yöresinde hamile kadının kaçınmaları şu şekildedir:

- Hamile kadına zeytin yedirildiğinde çocuğun üzerinde kara bir ben çıkar. O yüzden zeytin yedirilmez (KK1, KK18).
- Hamile kadına televizyon izlettirmezler. Hayvana baktırtmazlar maymuna benzer diye (KK2).
- Çocuğun düşmesini önlemek için nohut, bezelye, mercimek ve balık yememelidir (KK4).
- Zina yapmamalı, haram işlememelidir (KK5).
- Hamile kadın bebeğinde çil, ben çıkmaması için zeytin, ciğer, çilek yememelidir (KK7, KK38).
- Hamile kadın hayvanlara; yılan, maymuna, tavşana, baykuşa baktırılmaz (KK14, KK31).
- Hamile kadın bilmeden gül koklarsa orada kırmızı bir ben çıkar gül mevsiminde o ben gül gibi açar. Bundan dolayı gül koklamamalıdır (KK7, KK18).
- Kapı eşiklerinde cin ve perilerin olduğuna inanılır. Bundan dolayı hamile kadın buraya oturmamalıdır (KK25, KK31).

- Hamile kadının bir şeylerden tiksiniemesi gerekir. Eğer hamile kadın bir şeyden iğrenirse çocuğun ona benzeyeceğine inanılır (KK31).
- Hamile kadına çocuğu sümüklü olur diye keçi kafası yedirmezler. Keçi eti yerse çok konuşkan olacağına inanılır (KK33).
- Hamile olan kadın eksiği, bir özrü olan insana bakmamalıdır (KK33).
- Hamile kadın cenazeye katılmamalı, ölüyü görmemelidir (KK2, KK34).
- Hamile olan kadın bir şey yedikten sonra farkında olmadan bir yerine dokunursa çocuğun üzerinde o yiyeceğe benzer lekeler oluşur (KK38).

“Benim arkadaşım hamileyken hamsi koklamış, kendi kızının alnına dikkatli bakıldığında hamsiye benzer bir leke bulunmaktadır.”

- Hamile kadına tualete çıkması zor olmasın diye sıvı gıdalar verilir (KK31).

3.1.1.1.6. Doğacak Çocuğun Özellikleriyle İlgili İnanışlar

Sultandağı ve yöresinde çocuğun huyunun ve yüzünün güzel olması için uygulanan pratikler şunlardır:

- Doğacak çocuğun huyu güzel olsun diye genellikle Kur’an okutulur. Gamzeli olsun diye ayva, yedirilir. Şeker çikolata yedirilir (KK1, KK2, KK3, KK6, KK8, KK18, KK25).
- Hamile olan kadın çocuk güzel olsun diye aynaya ve ay gibi parlansın diye aya baktırılır (KK5, KK25).
- En çok kimi seviyorsa kime benzemesini istiyorsa ona baktırırlar (KK5, KK34).

- Çocuğun huyu güzel olsun diye çocuğa Meryem suresi okunur. Ayrıca Meryem suresi okunursa kız çocuğu olur; Yusuf suresi okunursa erkek olur ve yüzü güzel olur (KK7).
- Doğacak çocuğun gözleri kara kara olsun diye anneye kara üzüm yedirirler, yanakları kırmızı olsun diye şeftali yedirirlerdi (KK14).
- Doğacak çocuk güzel olsun diye güzel birine baktırırlar (KK14, KK31).
- Çocuğun yüzünde gamzeleri olsun diye ayva ve yumurta yedirilir. Genelde erkek çocuk bekleyen anneler çenesinde gamzesi olsun diye kendi çenesine baş parmağını basardı. Kız çocukta ise yanaklarında gamze olsun diye baş parmağını yanaklarına basardı (KK38).

3.1.1.2. Doğum Sırası Gelenekleri

Sultandağı ilçesinde eskiden köylerde yaşayan kadınların hastane uzak olduğu için veya doktora gitmekten çekindikleri için köylere gelen köy ebeleri tarafından doğum işlemleri gerçekleştirilmiştir. Köy ebelerinin olmadığı dönemlerde ise hamile olan kadının tecrübeli, yaşlı ve becerikli kimseler tarafından doğum işlemi yapılırdı. Doğum işlemi başarıyla gerçekleştiğinde ebeye çeşitli hediyeler verilir. Bu hediyeler genellikle havlu, şalvar, tülbent veya para olmaktadır. Doğum odalarına doğum yapacak olan kadının annesi, kız kardeşi veya çok yakın olduğu bir kişi gelir, doğum anında ona destek verirdi ve odaya bu kimselerden başkası alınmazdı. Hamile olan kadının doğum anında kanı oraya aksın diye önüne kerpiç koyulur. Doğum sırasında ebeye yardımcı bir ön ebe ve art ebe bulunmaktadır. Ön ebe asıl doğumu yaptıran ebeye yardım eden istediği nesnelere veren kişidir. Art ebe ise doğuracak olan kadının arkasında bulunan ona yardım eden kişidir. Bebek, zarin içinde doğarsa ona duvaklı bebek adı verilir. Doğum bazen çok kolay bir şekilde gerçekleşirken bazen de bebeğin dünyaya gelişi güçlükle sağlanır (KK2, KK4, KK5, KK6, KK11, KK14, KK23).

Halk arasında doğumla ilgili pek çok inanış mevcuttur:

- Eğer hamileliği esnasında çok hareket ettiyse doğumu kolay; eğer hep yattıysa doğumu zor olmaktadır (KK2) .
- Doğum anında ocuk l doğarsa ailesine şefaatçi olmaz; eğer canlı doğup ölürse şefaatçi olur, annesini cennet kapısında beklermiş. Anne de doğum yaparken vefat ederse şehit kabul edilir (KK2, KK3, KK4, KK15, KK31).
- Hamile kadın doğum yaparken sancılı anında dua ederse o dua geri evrilmezmiş (KK2, KK7, KK10, KK14).

Doğum sırasında halk, doğum kolay olsun diye çeşitli uygulamalar geliştirmiştir. Sultandağı ve yöresinde doğum anında yapılan inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Gebenin sırtı sıvazlanır: Allah'ım Yusuf'u kuyudan çıkararak Mevlam bu kişinin de işini kolaylaştır diyerek dua edilirdi. Böylece doğumun sancılı geçmeyeceğine inanılır (KK5).
- Doğumu kolaylaştırmak için eskiden evlerin tavanlarında kancalar olurdu. O kancalara uzun kalın ip bağlarlardı hamile olan kadın sancısı tuttuğunda o ipe asılırdı öyle daha kolay ıkınırdı (KK6).
- Doğum yapacak olan kişiyi at arabasına bindirirler. At hızlı gittikçe onun doğumunu kolaylaştırmış (KK11, KK15).
- Kadının sancısı az olsun diye koluna girilip dualar eşliğinde doğumun gerçekleşeceği odanın içinde okuyarak gezdirilir. Doğum kolay olsun diye başında iki taş birbirine vurulup kırılır (KK14, KK15).
- ocuk hemen doğsun kadın ağrı çekmesin diye kadın yerde yuvarlanır ve kollarından tutup aşağı sallandırılır (KK15, KK31).

- Doğum kolay olsun diye hamile kadına “Meryem eli” denilen bitkinin suyu içirilir (KK6, KK34, KK41).
- Hamile kadını seccadenin içine yatırıp sallarlar (KK34).
- Kadının sancısı az olsun, doğum kolay olsun diye bir su bardağının içine “Fatma Ana eli” otu koyulur. O, büzgülü çalı gibi bir ottur. Doğumu yaklaşan kadın doğum kolay geçsin diye dua edip Fatma anamızdan yardım ister. Doğum anında o otun açtığı ve doğumun kolay geçtiği söylenmektedir (KK38).

Sultandağı yöresinde doğum gerçekleştikten sonra hemen göbek bağı kesilmektedir. Göbek bağı kesilmeyen bebekler ölmektedir. Bebeğin göbek bağını işini bilen, tecrübeli bir kadın keserdi. Sultandağı ilçesine bağlı Karapınar kasabasında bebeğin göbek bağı babasına kestirilmektedir. Göbek bağı ile ilgili halk çeşitli inanışlara sahiptir:

- Göbek kordonu nereye gömülürse çocuğun kaderi ona göre şekillenir. Bundan dolayı göbek bağı genellikle okusun diye okula, dinine düşkün olsun diye camiye gömülür (KK1, KK2, KK15).
- Bebeğin göbek kordonu kısa kesilirse sessiz olur; eğer uzun kesilirse çok konuşkan olacağına inanılır (KK2).
- Bebek ilk doğduğunda göbek bağından kan alınır, al al olsun diye yanaklarına sürülür (KK29).

Bebek bu işlemde hemen sonra tuza yatırılmaktadır. Tuzlama işlemi çocuğun ileride ter kokmayacağına inanıldığı için yapılır. Tuz kimi zaman bebeğin vücudunda üç gün bekletilirken kimi zaman zarar vermemesi için bebeğin vücudu hemen yıkanmaktadır. Yörede bu durum bebeğin ailesinin düşüncesine göre şekillenmektedir.

3.1.1.3.Doğum Sonrası Gelenekleri

Yeni doğan bebek önce anne kucağına verilir. Çocuk doğduğunda eğer erkek çocuk olmuşsa ve erkek çocuk bekleniyorsa müjdeyi verene koyun, koç hediye edilir. Ama maddi durumu iyi değilse daha basit hediyeler verilmektedir.

Sultandağı ve yöresinde doğum sonrası inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Çocuğun bezleri cin şeytan şerrine uğramaması için gece dışarıda bırakılmaz (KK1, KK3, KK5, KK7, KK10, KK12, KK15, KK14, KK17, KK21, KK22, KK23, KK26, KK33, KK36, KK41).
- Bebeğin benzemesi istenilen kişi bebeğin ağızına tükürür. Yeni doğan bebeğin gözüne sürme çekilir (KK7).
- Çocuğun giysileri güneş batmadan toplanır, bezi çöpe atılır (KK3, KK7, KK15, KK17, KK26).
- Bebeğin giysilerinin yıkandığı su, bir ağacın altına dökülür. Dökerken de besmele çekilir. Allah kaza bela vermesin bu ağaç gibi yeşersin dallı budaklı olsun serpillesin denilir. Ya da evi kötü ruhlardan arındırmak için temizlikte kullanılır (KK1).
- Bebeğin ilk yıkandığı su ile kor ateş söndürülür (KK41).
- Bebeğin ilk yıkandığı su, gül gibi koksun, bahtı açık olsun diye gül ağacının altına dökülür (KK7, KK12, KK14, KK15).
- Bebeğin giysilerinin yıkandığı su kırk gün dışarı atılmaz (KK4, KK27, KK29, KK47).

- Bebeğin kıyafetlerinin yıkandığı su ayak basmadık bir yere dökülür (KK3, KK4, KK7, KK11, KK23, KK25, KK31, KK33, KK38, KK39, KK41, KK43, KK46) .

3.1.1.3.1.Lohusa Bakımı ve Ziyareti

Sultandağı ve yöresinde yeni doğum yapan kadına lohusa ismi verilmektedir. Yörede lohusa kadına yapılan uygulamalar ve inanışlar şu şekildedir:

- Yeni doğum yapan kadına yaraları çabuk iyileşsin diye pekmez içirilir (KK17).
- Yağ eritilerek içine pekmez konulup içirilir buna lohusa şerbeti denir. Zor doğuran kadına inek yağı eritilir ve içirilir (KK12, KK17).
- Doğum zor olduğunda ağırları olan lohusa kadının rahmine beresini alsın diye haşlanmış yumurta kapatılır (KK41).
- Lohusa ile bebek kırkı çıkana kadar tek başlarına bırakılmaz (KK2, KK5, KK11, KK12, KK23, KK26).
- Çocuğun ağzı pamukçuk olmasın diye soğanı ikiye kesip annenin meme ucuna sürülür (KK15).
- Çocuğa üç ezan sesi duymadan meme verilmez. Sabah ezanı, öğle ezanı ikinci ezanını da dinledikten sonra bebek emzirilmeye başlanır (KK11).
- Lohusadan ilk gelen süt çok önemlidir. İlerideki yaşamını etkileyeceğine inanılır (KK3).
- Annenin sütü yoksa zemzemle meme başı silinir, çocuğa da zemzem içirilir (KK1).

- Lohusanın sütü azaldığıında beyaz helva, soğan, yoğurt, muhallebi, bulgur pilavı, keşkek, buğday ve bulgurdan yapılan kavırğa, incir, haşhaş, fasulye kurutması, şerbet, inek sütü, hoşaf kompostosu gibi yiyeceklere ve içeceklerle başvurulur (KK2, KK4, KK5, KK6, KK11, KK14, KK15, KK31, KK34, KK41).
- Lohusanın sütü olmazsa kapının arkasında ayağının topuğuyula soğan ezilir. O ezilen soğan meme uçlarına sürülür, böylece süt olur (KK23).
- Lohusa kadına üzüm ve karpuz yedirilmezdi. Soğuk yiyecek ve içeceklerden kaçınılırdı (KK4).
- Aybaşı hali gelen kızlara bebek gösterilmez. Eğer gösterilirse bebek hastalanır her yerinde çıban çıkar (KK2, KK7, KK12).
- Âdet olan kişi bebeğın yüzüne baktığıında iz bırakır. O kadın her âdet olduğında bebeğın yüzünde izler belirir (KK6).
- Lohusa kadın eşikten atlatılmaz. Kapı başlarında fazla beklemes (KK7).
- Lohusa kadın suyla fazla oynamaz çünkü cin ve peri gibi varlıkların bulaşabileceğine inanılır (KK5).
- Gece cinler lohusayı ve bebeği korkutmasınlar diye ekmek parçası, Kur'an-ı Kerim ve makas bulundurulur (KK7).

3.1.1.3.2. Albastı İnancı

Yeni doğum yapan lohusa kadın her an çok dikkatli davranmaktadır. Çünkü inanişaya göre cinler kadına ve bebeğe musallat olabilmekte onları rahatsızlık edebilmektedir. Yörede bazı köylerde bu durum "aydaş" adı ile bilinirken Sultandağı ilçesinde genel olarak "albasması" adı ile bilinir. Bu rahatsızlık boyutu bebeğın cinler tarafından

kaçırılması olayına kadar büyük boyutlara ulaşabilmektedir. Bunu önlemek için her yerde olduğu gibi Sultandağı ilçesinde de çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Yörede bu konu ile ilgili pek çok rivayet anlatılmaktadır.

Sultandağı ve yöresinde albastı inancı ve korunma yöntemleri şu şekildedir:

- Lohusa ve bebek asla tek başlarına bırakılmaz. Çünkü şeytanın çocuğu değiştireceğine inanılır. Şeytan bebeği kaçırmasın diye anne hem sağına hem soluna Felak ve Nas okur sonra çocuğa sürer (KK1).

“Ben rüyamda al basmasına uğradım. Camdan koca koca kafalı varlıklar girdi. Çocuğu keseceğiz dediler. Sonra elimdeki bıçak kaynanamın eline geçiverdi. Keseceğim bu çocuğu diyerek üzerime yürüdü. O anda avlu da koyun peydah oldu. Bizi kesme o koyunu kes diye bağırdım. O şekilde uyandım. Kaynanama anlattığımda çocuk için kurban kesmem gerektiği söylendi. Kurban kestikten sonra bir daha çocukla ilgili kötü bir rüya görmedim” (KK1).

- Al basmasın diye çocuğun beşiğinin altına makas konulur. Bu işlem kırkı çıkana kadar yapılır. Bir de çocuk için adak adanmışsa eğer ve yapılmamışsa al basmasına uğranır (KK2).
- Lohusa ve bebek evde tek başına kaldıklarında yanlarında mutlaka erkek olması gerekir. Al basmaması için sürekli besmele çekilmeli, Ayetel Kürsi, Felak, Nas, İhlas sureleri ele yedi kez okunup vücuda sürülmelidir (KK2).

“Ben lohusayken karabasana uğradım. Gözlerimi hiç açamıyordum, sürekli uyku halindeydim. Bir gün gözlerimi zorlayıp açmak istedim ve müthiş bir ışık gördüm. Tekrar gözlerimi kapattım ve içimden dualar ettim. Allah’ım sana teslimim sen izin vermezsen bana kimse bir şey yapamaz dedim ve öylelikle yendim” (KK3)

- Lohusa kadın kırk gün yere abdestsiz ayak basmaz karabasana uğrar (KK5).
- Çocuğu ve anneyi al basmasın diye annenin başına al yazma bağlanır (KK29).
- Al basmasın diye annenin yastığının altına makas veya bıçak, demir parçası, anahtar, En'am, tarak, tuz ve ekmek konulur (KK5, KK8, KK9, KK12, KK18, KK19, KK23, KK26, KK31, KK33, KK34, KK38, KK39, KK46).
- Çocukla anne kırkı çıkana kadar tek başına bırakılmaz. Cinler tarafından rahatsız edilir. Al basmasın diye çocuğun yüzüne kırmızı çember örtülür (KK11, KK34).

"Ben yeni doğum yaptım yatıyordum. Sonra kapı çaldı açınca birisi benim saçımdan tuttu yerlerde savurdu hayal meyal gerçek gibiydi beni albasmış" (KK11).

- Al basmasın diye psikolojisi bozuk olan insan kırkı çıkmayan çocuğun yanına alınmaz. Onda cinlerin olduğuna inanılır. Kadın hem kendine hem de çocuğun beşiğine al yazma bağlar. Eğer kadın çocuğu odada tek başına bırakacaksa beşiğinin altına okunmuş su koyardı. Böylelikle çocuğu al basmasından korumuş olur (KK14, KK15).
- Al basmasın diye hocaya gidilir, muska yazdırılır. O muska bebeğin yastığının altına konulur (KK15).
- Al basmaması için adet olan kadın bebeğin yanına girdirilmez (KK33).
- Lohusa ve bebeği tek başlarına bırakıldıklarında bebeğin yanına babasının gömleği konulur (KK38).

"Benim komşum vardı. Kendisi bakıcı bir hoca, babası ise çok derin bir ilme sahip büyük hocalardandı. Bu hocanın bir oğlu oluyor. Cinler bir gün bu çocuğu

beşikteyken kaçırap kendi âlemine götürmüşler. Hoca olan baba dualar ederek kendi yöntemleriyle çocuğunu geri getirmiştir. Çocuk geri gelse de sağ eli hafif sakat kalmıştır” (KK38).

3.1.1.3.3.Kırk Basma İnancı

“Anadolu’nun birçok yöresinde ve Anadolu dışındaki diğer Türk topluluklarında lohusaya zarar vereceği düşünülen bir varlığın olduğu, bu varlıktan korunmak için birtakım tedbirlerin alınması gerektiği ortak bir inanıştır. Bahsedilen varlık, farklı coğrafyalarda farklı adlarla anılsa da onunla ilgili korunma yolları çoğunlukla aynı veya benzerdir” (Karakaş, 2013:64).

Sultandağı yöresinde halk, yeni doğum yapmış kadın ve çocuğunun kırk gün içerisinde hastalanmasına “kırk basması” adı vermektedir. Bu durumun genellikle nazardan dolayı olabileceği gibi bazı kötü ruhların tesiriyle anne ve çocuğu kırk basabilmektedir. Bu durumdan korunmak için anne ve bebeği üzerinde çeşitli önlemler alınmaktadır. Kaynak kişilerden öğrenilen bilgiler şu şekildedir:

- Kırk basması gelin olacak kızlarda olur. Çocuk kötü hastalığa yakalandığında kırk bastı derler (KK1).

“Zamanında kafası kınalı gelin olacak iki kız karşılaşmışlar kucaklaşmışlar. Kızlardan birisi ölmüş” (KK1).

Lohusa ve bebek kırkı çıkana kadar dışarı çıkmamalıdır. Eğer çıkarsa kırk basma ihtimali çok yüksektir (KK2, KK3).

“Yeşilçiftlik kasabasından bir kadın yeni doğum yapmış. O kadının ev sahipleri de üstlerine yeni evlenmiş kiracı almışlar. O gelinin kırkı çocuğa bastı. Gelinin ve çocuğun daha kırkı çıkmadan karşılaştıkları için çocuk hastalandı ve öldü” (KK2).

- İki bebek aynı zamanda doğup kırkı çıkmadan karşılaşırsa annelerden birini kırk basar. Ya çocuğa ya da anneye bir şey olur (KK4).
- İki kırklı kadın karşılaştıklarında hemen çatal iğne, demir kaşık, boncuk, düğme değişir (KK7, KK10, KK14, KK15, KK18, KK23, KK26, KK29, KK31, KK34).
- Kırk basmaması için yeni gelin olanı veya nişanlıyı bebeğin yanına almazlar (KK9).
- İki kırklı karşılaştığında tavuk çanağında bebekler yıkanır daha sonra bebeklerin yan yana getirilip uyumaları sağlanırdı (KK31).
- İki gelin bir eve girdiğinde büyük olan gelinin ağırlık onda olsun kırk basmasın diye dama çıkıp testi kırması gerekir (KK10).
- Kırk basmaması için bir mekânda yeni evlenmiş iki gelin olduğunda içerdeki gelin dışarı çıkar ikisi birlikte girerler. Eğer farklı girecek olurlarsa birini kırk basacağına inanılır (KK11).

“Ben lohusayken çocuğumu aldım dışarı çıkardım. Eşim et alıp içeri koydu. Ben etin üzerine içeri girdim. Onu kırk bassın çocuğa bir şey olmasın diye” (KK11).

- Lohusa kadının yanına ay hali gelmiş bir kadın gelirse lohusayı kırk basar (KK12).

3.1.1.3.4.Kırlama ve Kırk Uçurma

Yeni doğum yapmış lohusa kadın kendisini ve çocuğunu kırk basmasın diye çeşitli dinsel ve büyüsel yöntemlerle korumaktadır. Kırk günün sonunda ise anne ve bebek bu etkilerden kendilerini korumuş bir vaziyette kırlama töreni yapmaktadır. Bebek ve annesi kırk günün sonunda ilk kez dışarıya çıkmakta ve gidilen yerlerde bebeğe çeşitli hediyeler verilmektedir.

Sultandağı ve yöresinde kırklama ve kırk uçurma işlemi şu şekilde yapılmaktadır:

- Kırklama işlemi yörede çocuğun babaannesi veya anneannesi eğer yoksa yaşı büyük ağzı dualı kimseler tarafından yapılmaktadır (KK1, KK3, KK7, KK10, KK33, KK41).
- Kırklama işlemi bebek yirmi günlük olunca yapılır. Bu şekilde yarı kırkı çıkarılmış olur (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK6, KK7, KK11, KK14, KK18, KK21, KK27, KK34).
- Bir güğüme su doldurulur bu güğümün altı yere değdirilmez. Ateş üzerine bu güğüm konur (KK17).
- Yarı kırkı çıkarılırken yirmi tane taş toplanır. Güğümden alınan yirmi kaşık su bir kabin içerisine tülbentten geçirilerek dökülür. Bundan maksat en az yirmi delikli bir nesneden suyu geçirmiş olmaktır. Bu kabin içine gümüş veya altın yüzük, anahtar, makas atılır (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK6, KK7, KK11, KK14, KK18, KK21, KK27, KK34, KK36, KK38, KK39, KK43).
- Önce bebek bu suyla abdest aldırılır. Daha sonra anne bu su ile abdest alıp temizlenmektedir (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK6, KK7, KK11, KK14, KK18, KK21, KK27, KK34, KK36, KK38, KK39, KK43).
- Bebek otuz beş gün olduğunda ise kırklaması yapılır (KK2, KK6, KK7, KK14, KK18, KK34, KK38, KK39).
- Yine su ısıtılır. Bir kabin içerisine anahtar, annenin ve babanın altın yüzüğü, demir parçası, bıçak, makas vs. atılır (KK2, KK6, KK7, KK14, KK18, KK34, KK38, KK39).
- Bu kabin içine yumurta kabuğu da atılabilir (KK31).

- Bir kabın üzerine tülbent örtülür. Kırk kaşık su bu tülbentten geçirilir. nce bebek kırklanır. “Beş, on, on beş, yirmi, yirmi beş, otuz, otuz beş ıkmiş gitmiş” ya da “elli, altmış, yetmiş kırk ıkmiş gitmiş” denir. Kırka tamamlanan son beş günde çocuğun uykuluğu olarak adlandırılır (KK18, KK34, KK38, KK39).
- Çocuğun kırk çıkana kadar ocuk her hafta yıkanır. Erkek çocuğu dört hafta, kız çocuğu beş hafta boyunca yıkanır (KK11, KK12, KK17, KK18, KK21, KK46).
- Kırklamadan sonra kalan su ayak basılmadık bir yere gündüz vakti dökülür (KK1, KK2, KK3, KK6, KK10, KK17, KK18, KK27, KK34, KK38, KK39, KK43, KK46).

Bu işlemlerden sonra çocuğun kırk ıkmiş olur. Buna yörede, “kırk uçurma” veya “kırk kovalamaca” isimleri verilmektedir. Kırk çıkmayan anne ve bebek savunmasız olduğu için görünmeyen her türlü varlığın tehlikesi altında kalmaktadır. Ancak bu dönemden sonra al basması veya kırk basması olayları anne ve bebek üzerinde çok fazla görülmemektedir. Anne ve bebek bu günden itibaren dışarıya gezmeye çıkar. İlk misafir olduğu evlerde bebeğe hediyeler verilir. Buna “sıanlık”, geleneğin yöredeki adına ise “sıçan basması” denir.

- Ev sahipleri bebeğe bereketli olsun diye yumurta ve un vermektedir. Yerine göre bebeğe altın, para gibi değerli hediyeler de verilir (KK3, KK8, KK9, KK14, KK15, KK18).
- ocuk kırkıktan sonra ilk kez dışarı çıkarılır inanışa göre ne kadar uzağa giderse o kadar uzun ömürlü olur (KK8).
- Bebek erkeksen ömrü uzun olsun, dede olduğu günleri de görsün diye çenesine un sürülür (KK8, KK38).

- Ev sahibi evimize sıçan dolmasın diye bebeğin koynuna yumurta koyar ona kıyafet hediye eder (KK23).

3.1.2. Sünnet ve Sünnet Uygulamaları

Geçiş dönemi folklorlarından birisi de sünnet törenleridir. Sünnet, yörede kutsal bir davranış olarak geçmektedir. Müslüman olan her erkek çocuğun erken yaşta sünnet edileceği inancı hâkimdir. Sünnet işlemi dini boyutunun yanında sağlık açısından da çok önemlidir. Özellikle idrarını yapmakta zorlanan çocukların bir an önce sünnet edilmesi yörede hâkim düşüncelerdendir. Yörede çocuk sünnet olmakla birlikte erkeklik vasfı kazanmaktadır. Ailelerin maddi durumlarına göre çeşitli kutlamalar yaptığı görülmektedir. Durumu iyi olan aileler düğün denginde bir kutlama icra ederken durumu el vermeyen aileler de sade bir şekilde kutlama yapmaktadır. Sünnet çocuğunun giysisi hoca tarafından dualar eşliğinde giydirilmektedir. Çocuk sünnet olduğunda hemen arkasından mevlit okutturma geleneği hâkimdir. Sünnet çocuğunun evinde yemek verilir. O gün pek çok kişi sünnet çocuğuna hayırlı olsun diye ziyarete gelir, çeşitli hediyeler getirir.

Sultandağı ve yöresinde çocuğun en geç dokuz yaşına kadar sünnet işlemi gerçekleştirilmektedir. Sünnet işlemi sünnetçi denilen sağlık memurları tarafından yapılmaktadır. Eskiden köylere ulaşım imkânının zorluğundan dolayı iki yılda bir sünnetçinin geldiği ve ne kadar erkek çocuk varsa sünnet edip gittiği kaynak kişiler tarafından öğrenilmiştir. Sultandağı ilçesine bağlı Karapınar, Dereçine, Üç Kuyu gibi kasabalarda zamanında toplu sünnetler yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Sünnet işlemi bittikten sonra sünnetçiye havlu, para, sabun kalıbı hediye edilmektedir. Karapınar kasabasında sünnet olan çocuğun boynuna artık damat adayı olduğunu simgeleyen kırmızı yazma bağlanır. Sultandağı ilçesine bağlı Yenikarabağ köyünde ise sünnet olan çocuk tek olursa horoz kesilmektedir.

Sultandağı ilçesinde aile büyüklerinden çok görmüş geçirmiş, tecrübe sahibi birisi veya aile dostu olan biri kirve olarak seçilir. Kirvenin genellikle çocuğun bu safhadan

sonra huyu benzesin diye karakteri oturmuş saygın bir kimse olmasına dikkat edilir. Kirve, çocuğun her an yanında bulunan sünnet işlemi esnasında ona destek olan kimse olarak bilinmektedir. Ancak Sultandağı yöresinde kirve sadece sünnet töreninde ortaya çıkar daha sonra kirve ile bağ sürdürülmez.

Çocuk sünnet olduktan sonra bir süre uzanıp dinlenmek zorundadır. Bundan dolayı genellikle yaz tatillerinde sünnet yapılmaktadır. Sünnet olan yer mikrop kapmasını diye bir süre banyo yaptırılmaz. O bölgeye su değdirilmemeye çalışılır. Çocuğa yarısı çabuk iyileşsin, bir an önce ayağa kalksın diye badem, ceviz, fındık ve kuru incir yedirilmektedir. Bu süreçte çocuğa ekşi gıdalar yedirilmez.

Sünnet işlemi yapılırken çocuk acı çekmesin diye yörede bazı inanış ve uygulamalar hâkimdir:

- Çocuk acı çekmesin diye kandırma oyunu oynanır. Eskiden evler ağaçtan toprak bina olurdu. Tavanda odunlardan destek olurdu. Sünnetçi tam bıçağı atacağı sırada çocuğa “Aaa! yukarıda kaç tane odun var hadi say bakalım” denir. Çocuk saymaya başladığında sünnetçi işlemini yapardı (KK16, KK28, KK44).
- Çocuk sünnet olurken ağrı çekmesin diye yanındakiler eline bir değnek alıp onu avuçları içinde döndürür (KK2, KK4, KK12, KK31).
- Çocuk sünnet olurken fazla acı çekmesin ve kötü varlıklar tarafından erkekliği bağlanmasın diye keçi boynuzuyla birlikte üzerlik otu tütürülür (KK1, KK34).

3.1.3. Askerlik ve Askere Uğurlama Gelenekleri

Türk toplumlarında askerlik yapmak her zaman önemsenmiştir. Halk, yaşı gelen erkek bireyler üzerinde askere gitmesi için bir baskı oluşturmaktadır. Çünkü askerlik vatan borcu olarak görülmektedir bu borcu yerine getirmeyen kişiler evlilikte ve iş

sahibi olmakta zorlanmaktadır. Bundan dolayı yaşı gelen her genç erkek vatana olan borcunu yerine getirmek için askere gitmektedir. Askere gitmekte geç kalan kişilere “büyüyemiş”, “akıllanmamış”, “adam olmamış” gibi kelimeler kullanılmaktadır. Çünkü askerliğin temelinde yatan kurallar ve disiplin gençlerin hayatını düzene sokmakta ve onları olgunlaştırmaktadır.

Toplumumuzda askere gidecek olan gencin sağ salim gidip gelmesi için çeşitli pratikler ortaya atılmıştır. Sultandağı ve yöresinde askere uğurlama pratikleri şu şekilde gerçekleşmektedir:

- Askere gidecek olan genç tüm arkadaşlarını çağırır eğlence düzenler (KK1, KK2, KK10, KK12, KK16, KK23, KK29, KK33).
- Eğlence olsun diye asker olacak olan kişinin üzerinde yumurta kırılır. Un serpilir (KK2, KK12, KK23, KK29).
- Asker olacak gencin üzerine kırmızı pullu örtülür. Elleri kına yakılır (KK1, KK12, KK16, KK23).
- Askerde olan gencin her muradının gerçekleşeceğine inanılır (KK1).

“Benim kocam askere gittiğinde biz daha yeni evlenmiştik. Çocuğumuz yoktu. Oraya gittiğinde üç çocuk resmi gönderdi bana, iki oğlan bir kız resmiydi. Şimdi gerçekten iki oğlan bir kızım var”(KK1).

- Askere giden genç döndüğünde kına alır. Komşulara dağıtılır. Kazasız belasız geldiği için kurban kesilir (KK2, KK12, KK16, KK23, KK29).
- Karapınar kasabasında asker uğurlama töreni mezarlıkta yapılmaktadır. Bunun manası “Vatan savunmasına gidiyorsun ancak şehit olur kefeninle bu mezara gelirsin yoksa askerlikten kaçmak, geri dönmek yok” anlamına gelirdi (KK13, KK14, KK16).

- Bir ailede yetişen bütün erkek çocuklar sağ salim askere gidip gelmişse komşular gelir uğur olsun diye asker annesi onlara hediyeler verirdi (KK12, KK13, KK14, KK16).
- Askere gidecek olan genç gitmeden önce evde hamur açılır. Şepit denilen yufka yapılır. O şepit tereyağı ve peynir ile dürüm yapılır, askere bir lokma yedirilir. Dürümün geri kalan kısmı saklanır. Böylece nasibini evde bırakmış olur ve sağ salim geleceğine inanılır. (KK16, KK29) Bazı köylerde ise bu yağlı ekmek askerin gömleğinin içine konur ve o gelene kadar dolabının içinde bekletilir (KK18).
- Askere gidecek olan gence yardımcı olmak düşüncesiyle komşular arasında para toplanır maddi destek sağlanır (KK13, KK16, KK20, KK23, KK24, KK28, KK30, KK33, KK42).
- Üç kuyu köyünde askere gidecek olan gençlerin bellerine kırmızı kuşak bağlanır. Bunun sebebi gelin olan biri nasıl gittiği yerde hizmet ediyorsa asker de vatana gelin olmakta ona hizmet etmesi gerektiğindedir (KK35).
- Bir asker şehit olduğunda kıyamet günü kendi ailesinden 70 kişiye şefaatçi olmaktadır. Ama o gün kimseye haksızlık olmasın diye herkesin adını Allah o şehide unutturmaktadır (KK42).

3.1.4. Düğün Gelenekleri ve Uygulamaları

“Yaşamın ikinci geçiş önemi olan evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay gözüyle görülmüştür. Ailenin, toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırmıştır. Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin

öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, adet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir” (Örnek, 2014 : 255).

3.1.4.1.Evlenme Biçimleri

Sultandağı ve yöresinde evlilik çağına geldiği düşünülen genç kızlar ve erkeklerin çeşitli yollarla evlenmeleri sağlanmaktadır.

- Eski dönemlerde kıza söz hakkı çok fazla verilmez, kızın evlilik kararını aile büyükleri verirdi. Bu kararı ise kendilerine uygun olarak gördükleri ailelerin kızları için hayırlı olacağını düşünerek verirlerdi. Bu durumda evlenmeyi kız istemiyorsa ve sevdiği başka birisi varsa çözümü ona kaçmakta bulmaktadır (KK2, KK3, KK10, KK11, KK17, KK18, KK21, KK22, KK23, KK26, KK29, KK31, KK33, KK38, KK39, KK41, KK46).
- Yörede zaman zaman zaman “berde” içiminde evliliklerde olmaktadır. Eğer o aileye bir kere kız verilmişse ve kızın huzuru, mutluluğu yerindeyse evin diğer küçük kızının da damadın erkek kardeşine verilmesi aile tarafından uygun görülürdü (KK3, KK11, KK18, KK23, KK26, KK38, KK39).
- Eskiden Sultandağı ilçesinde tek kızı olanlar iç güveysi alırdı (KK2).
- Süt kardeşler arasında asla evlilik olayı olamaz. Çünkü hadis-i şerife göre onlar kardeşirler ve kardeş kardeşle evlenemez. Bundan dolayı yörede süt kardeşler öz kardeş olarak görülmekte herhangi bir ayırım gözetilmemektedir (KK1, KK2, KK3, KK11, KK36, KK38, KK46).
- Başlık parası isteme geleneği yoktur. Ancak eskiden kıza, inek, dana vs. vermek âdeti var iken günümüzde bu uygulama yapılmamaktadır (KK1, KK2, KK3, KK4, KK9, KK11, KK15, KK18, KK20, KK21, KK24).

- Genellikle eski zamanlarda evlilik olayının aynı köyden, ilçeden olmasına özen gösterilmekteydi. Gurbete kız verme sağlık veya hasret duyma gibi düşüncelerden dolayı yoktu. Ancak gencin dışarıda başka bir ilde çalışıyor olması gibi durumlarla bu algı ortadan kaldırılmış günümüzde kız yurt dışına dahi verilmektedir (KK1, KK2, KK3, KK11, KK27, KK38, KK39, KK42, KK44, KK46).

3.1.4.2. Evlenme Aşamaları

3.1.4.2.1. Görücüye Çıkma/Kismet Açma

“Kismet açmaktan başlayarak gerdek gecesine kadar uzayan aşamalar içerisinde uygulanan, dinsel ritüel ve büyüsel içerikli birçok adet, işlem ve pratik vardır. Bunların bir bölümü gelin ve güveyin mutluluğuna yönelik dilek ve pratikler çerçevesinde toplanırken, bir bölümü de kara büyü alanına giren işlemler içerisinde yer alırlar” (Örnek, 2014 :278).

Sultandağı ve yöresinde görücüye çıkma işlemleri şu şekilde gerçekleşmektedir:

- Yörede kız bakmaya “görücü gitme” veya “görücüye çıkma” isimleri verilmektedir (KK10, KK11, KK12, KK15, KK21, KK22, KK27, KK29, KK33, KK36, KK38, KK39, KK40, KK41, KK43, KK46).
- Evlenmek isteyen genç bu durumu belli etmek için babasının ayakkabını topuğundan çivilerdi. Sofrada pilav yenileceği zaman kaşığı pilavın ortasına saplardı (KK24).
- Kız çeşme başında, bahçede veya markette yahut bir iş görürken bir erkek tarafından beğenilir. Kızın annesine aracılar ile haber gönderilir (KK14).
- Oğlanın annesi oğluna kız bakabilmek için genellikle kına gecelerine, düğünlere ve hamamlara gitmektedir. Bunların yanında komşularına bildikleri temiz, güzel, ailesi iyi niyetli evlilik çağına gelmiş kız var mı diye

sorar (KK3, KK5, KK11, KK15, KK17, KK18, KK27, KK31, KK33, KK38, KK39, KK46).

- Oğlanın annesi, bu komşu ile birlikte söylenilen kızın evine bir şeyi bahane ederek gider ve kızı inceler (KK3, KK5, KK11, KK15, KK17, KK18, KK27, KK31, KK33, KK38, KK39, KK46).
- Aranılan kızda boyunun uzun olması, herhangi bir özrünün olmaması, yüzünün güzel olması gibi fiziksel özelliklerinin yanında huyunun, ahlakının güzel olması, sessiz, terbiyeli olması vs. gibi özellikler aranmaktadır. Ayrıca güzel bulaşık yıkaması, ev işlerini güzel yapması ve iyi yemek yapması gibi özelliklere de bakılmaktadır (KK1, KK2, KK5, KK11, KK12, KK18, KK23, KK27, KK31).
- Eğer kız beğenilmişse birkaç kere aynı eve misafiriğe gidilir. Niyet belli edici sözler söylenir. Ağız yoklaması yapılır (KK5, KK38, KK39).
- Oğlanın annesi gelin olarak uygun gördüğü kızı oğluna söyler. Eğer oğlu da onaylarsa kız istenmeye gidilir (KK1, KK2, KK3, KK11).
- Oğlanın ailesi kendi evine geldikten sonra başına olumsuz bir olay gelirse beğenilen kız uğursuz sayılırdı (KK2).
- Kız evinin temiz olup olmadığına bakmak için yumak ip yanlışlıkla düşürülmüş gibi yapılır onu almak için eğildiğinde kanepenin altına bakılır (KK11).
- Eve ansızın gelinir kız evi temiz mi değil mi diye bakılır (KK15).
- Kız evi temiz mi diye mindere eller çaktırmadan vurulur toz çıkarsa pis denirdi (KK31).

Sultandağı'na bağı Karapınar kasabasında kızın gönlünün kimde olduğunu anlamak için kız satma oyunu oynanmaktadır. Bu oyun sonrasında kızın kimden hoşlandığı ortaya çıkmakta ve iki genci kavuşturmanın yolları aranmaktadır.

Gelinler, kızlardan birini ortaya alarak damda bekleyen oğlanlardan birinin adını söyler:

Ak sakallı oğlan, yiğidim oğlan

Seni bir Hasan istemiş

Verelim ona ona da

Satalım ona ona.

Kızın gönlü varsa şu sözleri söyler:

Ah canım anam, yiğidim anam

Gül gül üstüne biter.

Bal yedin gene

Ben varırım ona ona da

Can sararım ona.

Böylece kızın gönlünün kimde olduğu ortaya çıkardı. Eğer kız istemiyorsa:

Ah canım anam, yiğidim anam,

Gül gül üstüne bitmez.

Halt yedin gene.

Ben varmam ona ona da

Can sarmam ona.

diyerek o kişide gönlünün olmadığını bildirir (KK13).

Sultandağı ve yöresinde kısmet açmak için yapılan inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Kısmet açılsın diye kız bir ipe besmele çekerek kırk düğüm atar daha sonra yine besmele çekerek o düğümleri açar (KK1).
- Evlenemeyen kısmeti kapanan kızlar sabah güneş doğmadan iki rekât namaz kılar. Bahçeden eşit boyda iki tane yeşil soğan bulunur. Birine siyah diğere beyaz iplik bağlanır. Evlenmesi istenilen kişinin adı söylenir ve dilek dilenir. Sabah gün doğmadan kalkılır bakılır. Hangisi uzadıysa onun evleneceğine inanılır (KK6).
- Bezlerden bebek şeklinde gelin ve damat yapılır. Namaz kılınır dua edilir evin köşesine asılır (KK6).
- Kısmet açılması için kırca köyünde tahin ağacı vardır oraya dilek dilenerek çapıt bağlanır (KK8, KK9).
- Evlenemeyen kız ve erkekler için hocaya gidilip muska yazılır (KK14).
- Kısmet açılsın diye bir anahtarın kilidi açılır. Göle veya akarsuya atılır (KK17).

Sultandağı ve yöresinde eskiden kız ve erkeğin birbirini görmesi konuşması ayıp sayıldığı için uzaktan bakışma gibi hallerle kızın veya oğlanın niyeti belli olmaktadır. Bazı durumlarda ise kız ve oğlan hiç görüşmemekte sadece düğün gecesi birbirlerini görmekteydi. Ancak zamanla bu durum değişiklik göstermiştir. Günümüzde kız veya erkek evleneceği kişiyi kendisi bulmakta ve görücü usulü evliliklerin azaldığı görülmektedir.

3.1.4.2.2. Kız İsteme

- Yörede kız isteme “dünürücü gitme” adıyla bilinmektedir (KK1, KK2, KK3, KK11, KK14, KK15, KK17, KK18, KK33, KK38, KK39, KK46).

- Dünürcü gitmeden önce evde bir sıkıntı çıkarsa kızın uğursuz olduğuna inanılır (KK11).
- Karapınar kasabasında dünürçüler ilk geldiklerinde kız verilmez. İkinci gelişlerinde, önce evin içinde ezan okunur daha sonra “Allah’ın emri peygamberin kavliyle kızınızı oğlumıza istiyoruz” denir. Babası kıza bakar; kız da sen bilirsin derse kızın istediği anlamına gelir. İstemedikten sonra kız kahve pişirir hoş sohbet edilir. Bu şekilde isteme merasimi tamamlanmış olur (KK14).
- 1-2 hafta sonra “göre gelme” olur. Yani kızı görmeye gelinir. Gelirken oğlan tarafı börek yapıp ortasına da helva koyar. Gelin kız onların ellerini öper bahşış alır. Göre gelmeden sonra nişan günü gelir (KK14).
- Yeniköy kasabasında da erkek tarafı istemeye gelirken lokum getirir. Kız bu lokumu ağzımız tatlı olsun diye yanında bisküvi ile dağıtır (KK15).
- Kız verildiğinde erkek tarafı bir süre sonra ziyarete gelir ve kıza bir kıyafet getirir. Ona “bellik” denir (KK34).
- Kız istemeye gidildiğinde kız evinin kapısının arkasına işenirse evdekilerin dilinin bağlanacağı ve kızın verileceğine inanılır (KK10, KK17, KK18).
- Kız istendikten sonra ağız tadı pişirilir. 5 teneke bulgur pişirilir haşhaşla birlikte yedirilir (KK4).
- Eskiden bir eve kız istemeye gidildiğinde eğer kız istemiyorsa bir daha gelmesinler diye kaynanasının ayakkabısına su doldurur (KK33).

- Eskiden köylerde bir kızı iki genç severse ve kızın babası bu gençlerden birine verip diğerine kızı vermezse o kızı alan taraf alamayan tarafın kapısının önüne pislerdi. Bunun manası ise; “Bu pislik gibi yığıldınız kaldınız buraya bu köyü terkedin, anlamına gelirdi” (KK17).

Kız isteme geleneği günümüzde varlığını devam ettirmektedir. Ancak erkek tarafı kız istemeye gelirken lokum yerine çiçek ve çikolata ile gelmektedir. KK18’den öğrenilen bilgiye göre damada tuzlu kahve yapmak kızın gelen oğlanı beğenmediğinin bir göstergesidir. Kahvenin tuzlu olduğunu anlayan oğlan ailesine durumu bildirerek evden gitmektedir. Ancak bu durum günümüzde değişiklik göstermiş ve damada tuzlu kahve yapmak gelenek halini almıştır. Elinden zehir olsa içerim manası taşıyan bu kahveyi damat bitirmek zorundadır. Bazı yerlerde ise bu durum isteğe bağlı olarak yapılır.

3.1.4.2.3. Söz Kesme

- Kız isteme merasimi gerçekleşikten sonra yörede söz verme işlemi yapılmaktadır (KK1, KK2, KK3, KK4, KK17, KK18, KK38, KK39).
- Bu söz verme işleminde yüzük takılmaz. Oğlan evi kahvede veya çarşıda yakın oldukları kişilere lokum dağıtır. Kız tarafında ise şerbet yapılır. Hayırlı olsuna gelen misafirlere verilir. Şerbet ve lokum dağıtımı kızın verildiği anlamına gelmektedir (KK1, KK2, KK3, KK4, KK17, KK18, KK38, KK39).
- Oğlan evinden getirilen lokumlar kız evi tarafından iki bisküvi arasına konulur. Daha sonra paketlenerek dağıtılır (KK38).

Söz kesme merasimi günümüzde çok büyük değişikliğe uğramıştır. Eskiden sadece kızın verilip/alındığı haberini duyurmak için yapılan bir eylem iken günümüzde söz merasimlerinde gençlere söz yüzüğü takılmaktadır. Hatta zamanla söz ve nişan merasimi bir arada yapılmaya başlanmıştır. Günümüzde kız evi kendi evlerine büyük

gösterişli bir masa hazırlamakta o masaya söz masası adı verilmektedir. Masada ikramlıklar, misafirlere dağıtılacak olan hediyelikler bulunmakta; bir de sözlünen çiftlerin ağızlarını tatlandırmak amacıyla bir pasta bulunmaktadır. Kız isteme olayı da bu gün de gerçekleşmektedir.

3.1.4.2.4. Nişan

Sultandağı ve yöresinde nişan düğünden önceki son evlilik hazırlığıdır. Çünkü nişandan çok kısa bir zaman sonra düğün yapılmakta nişan ile düğün arasındaki zaman iki aile arasında huzursuzluk yaşanmasın diye çok uzatılmamaktadır.

- Nişanda önce alışverişe gidilir. Aile büyüklerine bir şeyler alınır. Nişanda takılan takılar kız evine kalır (KK3).
- Nişanda kızın giyeceği kıyafet erkek evi tarafından alınır. Nişan günü kaynana bu kıyafeti kız evine getirir. Buna “göre gelme” denilmektedir (KK15, KK38).
- Nişan günü her iki tarafta yemekler hazırlanır. Nişanı kız tarafı yaptığı için oğlan evi yemeklerini alıp kız tarafına gelir. Hoca çağırılır dua eder. Kaynana geline altın takar daha sonra hoca yüzüklerini takar. Nişana gelen diğer misafirler altın veya paralarını takar. Nişandan kısa bir süre sonra kına ardına düğün yapılır (KK14).
- İki kadın kapı kapı dolaşırlar, nişan olduğunu duyururlar. Nişanda erkek tarafı kız tarafına takım (şalvar) hediye eder. Eğlence olarak tef çalınır köçek oynanır (KK15).
- Nişanda âdetten dolayı makasın kurdeleyi kesmediği gibi oyunlar yapılarak damattan para almaya çalışılır (KK16).

- Nişandan sonra damat evine gidilirken börek yaptırılır, ortasına helva konur. Bu böreğe gelin böreği adı verilirdi (KK13).

Günümüzde nişan merasimi hâlâ kız evi tarafından düzenlenmektedir. Ancak eskiye nazaran değişen pek çok şey olmuştur. Kızın evinde yapılan nişan merasimi, yerini davul zurna ile yapılan düğün niteliği taşıyan salon nişanına taşınmıştır. Eskiden nişan kıyafeti almaya büyükler ile birlikte gidilirken günümüzde sadece damat ile birlikte gidilmektedir. Günümüzde ailelerin isteklerine göre nişan ve söz merasimi birlikte icra edilmektedir.

3.1.4.3. Düğün Hazırlıkları

3.1.4.3.1. Düğüne Davet

Sultandağı ve yöresinde düğüne çağrı, davetiye yerine okuntu ile yapılmaktadır. Okuntunun ne ile yapıldığı ailenin maddi durumuna göre değişiklik göstermektedir. Eğer düğün zengin bir aile tarafından yapılacaksa gömlek, seccade, pullu şalvar veya yazma konmaktadır. Maddi durumu iyi olmayan biri düğün yapacaksa genellikle havlu koyar. Onlar bir poşete konular üzerlerine düğün sahiplerinin adı ve düğünün nerede yapılacağı bir kâğıt üzerine yazılıp poşetin üzerine iğnelenir. Bu şekilde düğüne çağrı yapılır (KK1, KK3, KK5, KK9, KK12, KK17, KK31, KK38, KK39, KK46).

Sultandağı ilçesinde okuntu ile yapılan çağrı yerini davetiyeye bırakmışsa da bazı aileler hâlâ okuntu ile düğüne davet etmeye devam etmektedir.

3.1.4.3.2.Çeyiz Sergisi

Çeyiz düzme işleminin büyük bir çoğunluğu kız evine aittir. Çeyiz için kızın annesi patik, lif, iğne oyalı yazmalar, yelekler, seccadeler, pikeler, yorganlar yapar. Bazı köylerde çeyiz için elde halılar işlenmektedir. Kızın ailesi çeyize çok önem verir. Çünkü çeyiz bir bakıma değer görme ve gösterme manası taşımaktadır. Ne kadar çok ve güzelse kız evinin o kadar ilgili ve iyi niyetli olduğu anlaşılır. Çeyiz yapımı, toplum tarafından çok zevkli ve eğlenceli bir iş olarak görülmektedir. Bundan dolayı kızlar

daha evlilik çağına gelmeden çeyizlerinin bir kısmı hem büyükleri hem de anne, teyze gibi yakınları tarafından yapılmıştır ve kendi evine taşınacağı güne kadar sandıkta bekletilmektedir. Kız evi, bu gibi eşyaların yanında yatak odası ve mutfak eşyalarını düzer. Diğer kalan eşyaları da erkek evi çeyiz olarak almaktadır.

- Sultandağı ilçesinde çeyiz perşembe günü kız evinin bahçesinde sergilenir. Komşular çeyiz bakmaya gelirler (KK3).
- Belli bir süre sonra kızın çeyizleri damat tarafından gelen kadınlar aracılığıyla bohçalara konarak davul zurna eşliğinde gelin olacağı eve götürülür (KK3, KK5, KK38, KK39).
- Sultandağı'na bağlı Üç Kuyu kasabasında çeyiz günü düzenlenmemektedir (KK34).
- İlçede düğünden sonra "erte günü" yapılmaktadır. Bu gün gelen bütün misafirler çeyizlere bakarlar (KK38).
- Bazı yörelerde gelinin kırkı çıkana kadar çeyizi toplanmamaktadır. Kırk günün sonunda çeyizler bohçalar içinde sandığa kaldırılır (KK4, KK12, KK26).
- Yapılan çeyizler bohçalara konurken nazar değmesin diye içlerine çörek otu serpilir (KK4).

3.1.4.3.3.Gelin Hamamı

Çeyizden sonra cuma günü hamam günü yapılır. Erkek evinden gelecek olan kadınlar belirlenir. Davul ve zurnalarla tek sıra halinde gelini aralarına alarak hamama giderler. Hamama meydandan gidilir ve herkes kimin evleneceğini görür. Hamama gidildiğinde herkes yıkanır. Tef çalınır, oynanır. İlahiler söylenir:

"Ana gel başımı bağla

Oğul oğul diye ağla

Ben sonsuza gidiyorum

Benim için kara bağlama

Eline de kına yakma annem” (KK15).

İlahiden sonra tekrar tefçi kadınlar ellerine tef alarak çalmaya başlarlar. Çerezler, meyveler yenir. İçerden davulculara, çıkacaklarına dair haber verilir. Davul, zurna çalmaya başlar. Herkes yine tek sıra halinde çıkmaya başlar. Davulcuyla birlikte önce kız evine gidilir. Orada yemekler hazırlanmıştır. Yemek yenildikten sonra davulcu tekrar çalmaya başlar ve erkek evinden gelenleri tekrar götürür. Hamamdan bir gün sonra kız giyinmesi yapılır (KK1, KK2, KK3, KK11, KK17, KK18, KK25, KK26, KK27, KK31, KK33, KK36, KK38, KK39, KK46).

Gelin hamamının yanında bir de güvey hamamı yapılmaktadır. Güvey hamamı gelin hamamında olduğu gibi çok teferruatlı değildir. Damat ve arkadaşları düğünden bir gün önce hamama gider, sadece yıkanır. Hamamda çeşitli eğlenceler düzenlenmez (KK42).

Günümüzde güvey hamamı yapılmamakta ancak gelin hamamı, isteyen kızlar tarafından hâlâ yapılmaktadır. Gelin hamamı eskiden âdet iken günümüzde yerini isteğe bırakmıştır.

3.1.4.3.4. Kızlar Giyinmesi

Gelin hamamından sonra kızlar giyinmesi yapılır. Kız, bütün arkadaşlarını çağırır. Kızların hepsi kadife, simli takımlarını giyer başlarına ince tülbentlerini takarlar. Kız evine gelirler, kendi aralarında eğlenirler. Kızlar giyinmesine gelinin sadece bekâr veya nişanlı olan kız arkadaşları gelir. O gün ülü⁷ dağıtılır, eğlenceler düzenlenir (KK1, KK2, KK3, KK5, KK8, KK11, KK17, KK18, KK25, KK38, KK39, KK46).

Kızlar giyinmesinden sonra kızlara kaygana yapılır. Yoğurt yumurta helva konulur. Geline ise börek yapılır (KK17).

⁷ Çerez.

3.1.4.3.5. Kına Gecesi

Eskiden Sultandağı ve yöresinde kına cuma günü yakılırdı. Oğlan evi kına gecesini kendi arasında, kız evi de kendi arasında yapmaktaydı. Belli bir zaman gelince kinasını hazırlayan erkek evi, davullarla zurnalarla kız evine gelir. Gelinin eline kınayı oğlan evi tarafından iki başı denk birisi yakar. Annesi babası olmayan, eşinden boşanmış birisi uğursuzluk getirir diye o kişiye kına yaktırmazlar. Gelinin sadece ellerine değil saçlarına da kına yakılır ve kınalı saçına genç kızlar dilek dileyerek demir paralar yapıştırır (KK3, KK10, KK17, KK18, KK21, KK22, KK23, KK25, KK26, KK27, KK38, KK39).

Kına gecesinde kına yakılırken şu türkü ve ilahi söylenir:

Altın tas içinde annem kınamı ezin

Gümüş tarak ile annem saçımı çözün

Çeyizimi bir bir annem dizin

Ben ağlamayım da annem kimler ağlasın

Şu yanık yüreğimi de babam bağlasın

Evleri süpürdüm annem tozlu dediler

Bir elbise diktim annem uzun dediler

Bir yemek pişirdim annem tuzlu dediler

Söyleyin anneme annem ağlasın

Şu yanık yüreğimi de babam bağlasın

Babama mektup yazdım da cevabı gelmez

Kardaşlarım küçük annem kıymatım bilmez

Ellerin köyünde annem hiç gahır çekilmez

Söyleyin anneme annem ağlasın

Şu garip yüreğimi de babam bağlasın (KK23)

Kur'an'dan okunur Yasin

Silindi kalbimin pası

Anne ben gidiyom ağladın mı

Yunduğum taşı gördün mü

Şimdi kıymatım bildin mi

Annem hakkın helal eyle (KK23)

Kına yakılırken gelin elini açmaz. Kınayı yakacak olan kişi gelin elini açmıyor diye yüksek sesle bağıırır. Hemen kaynanası gelerek gelininin avucuna altın bırakır. Kına yakıldıktan sonra bu defa da hareketli türküler söylenir, tefler çalınır, oynanır. Bu şekilde kına gecesi tamamlanır (KK17, KK18, KK23, KK25).

Kına gecesinden sonra kız başında yatmak için gelinin bütün arkadaşları onunla birlikte eve gider. Eğlence eve gidince de devam eder. Evde bütün kızların ellerine ayaklarına kına yakılır. Tepsilerde çerezler yenir. Daha sonra herkes uyur (KK3, KK10, KK17, KK18, KK25, KK38, KK39, KK46).

Erkek evinde düzenlenen kına gecesine güvey kınası denmektedir. Damadın da oğlan evinde kınası yakılır. Ancak oğlan evinde, kız evinde olduğu gibi eğlenceler düzenlenmez. Damat arkadaşlarıyla birlikte oturur, yemek yer, sohbet eder. Bekârlığının son gününü bu şekilde değerlendirir. Kına, silah atacak olursa atamaz diye damadın sadece sol eline, işaret ve başparmağına yakılırdı. Kınayı yine başı bütün olan birisi yakar. Damat haricinde sağdıca da kına yakılır (KK9, KK16, KK28, KK42).

Kına günü yörede köylere göre farklılık göstermektedir. Karapınar kasabasında kına öğlen vakti başlar. Oğlan tarafı çalgılarla gelinin evine gelir. Evin kapısının açılması için içerden bahşiş istenir. Daha sonra kapı açılır, sağdıç olan kişininin karısı gelinin avuçlarına, alınına ve ensesine kına yakar. Kınadan sonra kapının önünde eğlence

başlar geceye kadar sürer. Gece kına bittikten sonra kız bekâr olan arkadaşlarıyla birlikte evine gider. Orada para toplanır, çerez alınır. Kızlar onu yer, eğlence yapar tekrar gülüp oynarlar. Gece de kızlar arasında kına devam eder. Herkes yorulunca iki yaşlı kişi tarafından kızların ellerine ve ayaklarına kına yakılır ve herkes yatar. Sabah olunca kapının önüne çıkılır ve şu türkü söylenir:

Ay oğlan arsız oğlan

Ayvasız, narsız oğlan

Kalaysız kaba benzer

Dünya da yarsız oğlan

Aya bak yıldıza bak

Suya giden kıza bak

Kız Allah'ını seversen

Dön bir de bize bak (KK12).

Bu türkü söylenerek halay çekilir. Kahvaltı yapılır ve herkes evlerine dağılır.(KK14)

Yeniköy kasabasında ise kına gecesinde gelin üç etek denilen bir elbise giyer. Başına pullu atarlar. Gelin bir sandalyeye oturtulur, damada kurban olsun diye bileklerine kadar kına yakılır. Ayakların uçlarına da kına yakılır. Gelin başında yatma olur. Gece eve gidince genç kızlara kına yakılır, tef çalılıp oynanır (KK15).

Günümüzde kına gecelerinde ayırım yapılmamakta, damadın kinası da gelinle birlikte yakılmaktadır. Ayrıca gelinin başına da günümüzde kına yakılmamaktadır. Sadece avucunun içine kına yakılmaktadır.

3.1.4.3.6. Düğün

Sultandağı ilçesinde düğün günü damat giyinmesi yapılır. Hoca ve büyükler tarafından dualarla damat giysisini giyer. Kız evinden de damat bohçaları kızın teyzesi veya büyükleri tarafından davulcularla birlikte gider. Bohçalar oğlan evine

gittiğinde kayınvalide kız evinden gelenlere belli miktarda para verir. Damat giyindikten sonra orada bulunan büyüklerinin ellerini öper. Damadın bohçalarını getiren kız yakınlarına sofraya kurulur karınları doyurulur. Damattan sonra en önemli kişi sağdıçtır. Sağdıç, damattan sorumludur. Erkek tarafı büyükbaş hayvan keser. Kesilen hayvanın etlerinin bir kısmı kız evine gelir (KK1, KK3, KK38, KK39).

Düğün günü gelin evi de telaşelidir. Gelen misafirler için erkenden sofralar kurulur. Onların karınları doyurulur. Gelin o gün çok hüznü olur. Çünkü baba evinden çıkacaktır. (KK2, KK5) Damat, gelin çıkarmak için kız evine gelmez. Gelin almaya damadın anne ve babası, akrabaları gider. Gelin evden çıkacağı zaman kapı kilitlenir ve tutulur. Gelinin akrabaları gelen damat tarafından gelinin çıkması için para ister. Sağdıç kapıyı tutana para verir ve gelini kurtarır (KK1, KK11, KK18, KK25, KK33, KK38, KK39, KK46) .

“Karapınar’da gelin çıkarken duası baba evinde değil mezarlıkta yapılır. Orada davullar çalmaz, imam duasını orada yapardı. “Baba evinden gelinlikle çıktın, kefeninle buraya geleceksin, eşine ve evine hizmet et!” manasında duası mezarlıkta yapılırdı” (KK14).

“Kız evinden damat evine yastık gönderilir. Buna damat yastığı denir ve onu gariban bir ailenin çocuğuna verirler. O da damada bu yastığı götürür. Karşılığında para alır. Böylece çocuk sevindirilir” (KK12, KK13, KK14).

Daha sonra gelinin beline namusunu koruduğuna dair kırmızı kuşak, varsa erkek kardeşi yoksa babası tarafından üç kere dolandırıldıktan sonra bağlanır. Evden çıkmadan önce sağ kolunun altına “imanınla bu evden git ölene kadar da gittiğin evde imanlı huzurlu Allah inancıyla yaşa!” manasında Kuran’ı Kerim sıkıştırılır. Gelin anne, baba ve kardeşlerinden helallik alır. Gelinin başına pulluyu da baba örter. Evden gelin arabasına amca veya dayı bindirir. Biraz dolaştırıldıktan sonra kaynana evine gidilir (KK1, KK2, KK3, KK11, KK18, KK25, KK33, KK38, KK39, KK46).

“Kırca köyünde ise eskiden ata binme geleneği vardır. Günümüzde hâlâ genç kızlar, gelin almaya gelen erkek evi tarafından ata bindirilir. Köyde davul ve zurna eşliğinde dolaştırılır. Ata binmeden önce evde süsleme hazırlıkları yapılır. Köyde ata binecek olan gelinin süsleme işlemine bakmak için kadınlar erkenden gelin evine gelirler. Gelin kadife veya pullu bir şalvar takımı giyer. Başına fes takılır ve o fesin üzerine kırmızı bir örtü örtülür. Onun üzerine yine kırmızı bir pullu örtülür. Becerikli kadınlar tarafından başına renkli püsküller, çiçekler takılır. Gelin bu şekilde evden çıkar ve ata biner. Gelinliğini ise gidecekse kuaförde gitmeyecekse düğünden önce giyer” (KK7, KK25).

Gelin arabadan inmeden önce diz dayağı veya “inmelik” adı verilen nazlanma parası ister. Daha sonra kayınpederi veya kaynanası gelerek ona birtakım hediyeler sunar. Bunu kabul eden gelin arabadan iner. Başından bereket verdiği inanan piring, şeker, bozuk para saçılır. Daha sonra damadın koluna giren gelin, odaya çıkarılır. Orada damat, duvağını açar. “Hoş geldin” diyerek geline hediye verir. Kaynana evinin bir odasında gelinin çeyizleri sergilenir. Odada biraz dinlendikten sonra damat gelini çıkarır. Gelin odadan çıktıktan sonra orada bulunan çocukların ellerinden öper. Bunda çocuklar sevindirmek, mutlu etmek ve onlara da nasip olsun gibi bir düşünce yatmaktadır (KK3, KK25, KK38, KK39).

Eskiden düğünlerde “kapının bağı” oyunu oynanmaktaydı:

Açın kapıyı açın kapıyı

Ağlar bana zindan oluyor

Kapının bağı kapının bağı

Sen ne istersin?

Kırmızı yanaklı bir kız gördüm onu isterim

Adı var, şanı var, yalnız gelmez

diyerek karşılıklı bir oyun oynanmaktaydı. Bu oyunları erkekler olmadan kızlar kendi aralarında oynar. Yine düğünlerde kaşık oyunu çok fazla oynanmaktadır. Ayrıca tefçi kadınlar eşliğinde şu türküler söylenmektedir:

*Ayşe'm oturmuş da çorap örüyor
Ayşe'm oturmuş da çorap örüyor
Çorabın üstüne güller koyuyor Ayşe'm koyuyor
Çorabın üstüne güller koyuyor Ayşe'm Koyuyor
Zalim baban fakir diye vermiyor
Dürzü baban fakir diye vermiyor
Ağlama sevdiğim kaldım arada Ayşe'm arada
Seni seven oğlan erer murada Ayşe'm murada*

*Ne geysen de kız boyuna yakışır
Ne geysen de kız boyuna yakışır
Evli bekâr bütün bize bakışır Ayşe'm bakışır
Evli bekar bütün bize bakışır Ayşe'm bakışır (KK23).*

*Bir evler yaptırdım her yanı firmadan
Aman aman her yanı firmadan
Gel ikimiz kaçalım camları kırmadan
Aman camları kırmadan*

*Haydi yavrum dimi donlum
Oynayanlar selvi boylu (KK23).*

Düğün bittikten sonra hoca çağırılır evde dini nikâh kıyılır. Buna yörede hoca nikâhı denmektedir. Hoca nikâhı kız istemedi hemen sonra da kıyılabilir. Bu nikâh kıyılırken gelin ve damadın yanında iki tane şahit bulunmaktadır. Geline verilecek olan mihir bu şahitler huzurunda söylenir. Hoca nikâhı kıyılırken gelin ve damadın dikkat etmesi gereken bazı davranışlar vardır:

- Hoca nikâhından önce kimse kötülük yapamasın diye büyük yaşlı bir kadın çorabını çıkarıp düğüm atar, hoca nikahı kıydıktan sonra geri açar.
- Hoca nikâh kıyarken gelin ve damadın elleri dizinin üzerinde durur. Asla bağlamazlar.

Gece olunca gerdeğe girmeden evvel gelin tavuğu âdeti vardır. Kız evinden gelenler bir tepsi börek yapar. Böreğin ortasına kızarmış tavuk konulur. Gerdekten önce tavuk biraz yenir, geri kalanı bacadan indirilen torbaya konularak sağdıçlarla gönderilir (KK3, KK5, KK17, KK38, KK39, KK40) .

Düğün gecesi kız tarafından yenge denilen kişi gelir ve gerdekten çıkana kadar orada bekler. Gerdek bittikten sonra kızın namusunu koruduğuna dair çarşafı alarak baba evine getirir. Daha sonra bu çarşaf kıza tekrar verilir ve ömür boyu saklaması söylenir (KK14, KK17, KK18, KK26, KK27, KK38, KK46).

Ertesi gün, “erte düzülür” bu güne fındık da denilmektedir. Geline bakmaya gelenlere de “galetçi” denir. Sabahtan gelin süslenir her şeyi yapılır tekrar gelinlik giyer. O gün artık düğünün son günüdür. Son kez yemekler yenir, tef çalınır, eğlence düzenlenir. Düğün bu şekilde biter (KK1, KK3, KK17, KK38, KK39).

Sultandağrı'na bağlı Karapınar kasabasında düğünden bir gün sonra “duvak açma” yapılır. Komşular akrabalar gelir yemek yedirilir daha sonra gelini bir yere oturtup başına pullu örterler, bir çocuğun eline değnek verirler :

Oğlanlı olsun kızlı olsun

Baharlı olsun yazlı olsun

Evi huzurlu neşesi bol olsun

Yeni gelinimiz hayırlı olsun

diyerek mani söylenir. Çocuğa elindeki değnekle gelinin duvağı açtırılır. Gelin bu andan itibaren evdeki büyüklerine hizmet etmeye başlar (KK12, KK13, KK14).

Düğün bittikten sonra gelinde "söylemezlik" âdeti başlar. Buna yörede "gelinlik etme" de denilmektedir. Gelin saygısından ötürü evde bulunan kaynatasıyla hiç konuşmaz. Kaynanasıyla ise fısıldayarak konuşmaktadır. Gelinin bu "söylemezliği" birkaç yıl sürmektedir. Evde yağ bittiyse gelin o boş yağ tenekesini kapının önüne koyardı. Bu yağın bittiği anlamına gelirdi. Kaynata geline bir hediye olarak kendisiyle artık konuşabileceğini söyler. Gelin, o hediyeyi kabul eder ve her zaman olmamak şartıyla kaynatasıyla konuşmaya başlar (KK1, KK2, KK4, KK5, KK10, KK11, KK17, KK18, KK22, KK25, KK27, KK31, KK38, KK39, KK40, KK41, KK46).

Gelin evde yaşamaya başladıktan sonra herkese hizmet eder. Gelin kaynatasının yanında asla oturmaz, o izin verirse hemen kalkabileceği bir yere oturur. Kaynatası ve kaynanası uyanmadan evvel kalkar, ev işlerini görmeye başlardı. Kaynatası kalktığında ona abdest alacağı suyu tutar. Camiye giderken ayakkabısını düzeltir, ceketini giydirirdi. Gelin 1960lı yıllarda bu şekilde aile büyüklerine hizmet etmekteydi. Ancak zaman geçtikçe bu davranışlarda değişiklikler olmuştur. Zamanla söylemezlik âdeti ortadan kalkmış ancak saygı duyma hâlâ devam etmektedir. Günümüzde Sultandağı ve çevresinde artık yeni evlenen çiftler ayrı ev tutmakta, kaynana ve kaynatadan uzakta yaşamaktadır (KK13, KK17, KK18, KK25, KK31, KK38, KK40, KK43).

Sultandağı ve yörelerinde düğün törenleri bu şekilde icra edilmektedir. Önceden gelin ata binmekteyken bu adet yerini zamanla at arabasına bırakmıştır ve günümüzde gelin arabaya binmektedir.

Sultandağı ve yöresinde düğün günü yapılan diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Gelin kaynanasının evine gittikten sonra çivi gibi otursun bir daha çıkamasın diye duvara çivi çakılır (KK2, KK26).

- Kızlar gelin olurken üç gün davet olur. Sarma sarılır sarmanın içine boncuk konulur. O boncuk kime denk gelirken o kızın o evin oğluna gelin geleceğine inanılır (KK6).
- İçi bozuk para ile dolu bir testi olur. Gelinin eline verilir. Eşikten adımını atar atmaz o testi kırar. Böylece nazarın ve kötülüklerin uzaklaştığına inanılır (KK6).
- Kız gelin olurken erkek tarafı gelin ağır olsun gitmesin diye gelinin sandığına demirden kaplar koyardı (KK10).
- Düğün zamanı düşmanlar tarafından damada büyü yaptırılıp erkeklığı bağlanmasın diye damadın odasının bir köşesine kilit kitlenir, gerdekten önce geri açılırdı (KK14).
- Gelin geldiği gün önüne kocaman haşhaş taşı konulur. O taş geline kaldırılırdı. Mıh gibi otursun kalsın bir daha baba evine dönmesin diye böyle bir uygulama yapılırdı (KK17).
- İki gelin karşılaştığında veya yeni gelin diğer gelini uzaktan da olsa gördüğünde birbirlerine kırıkları karışmasın diye yüksekten testi kırarlar (KK25).
- Gelin, kaynana evine girerken yağ gibi gireyim diye kapıya yağ yapıştırırdı (KK26, KK27).
- Yenikarabağ kasabasında düğün yapılırken düğün eviyle kūs bir adam varsa düğün başlamadan önce o adamın evine davul, zurna ile gidilir zorla boynuna halat dolandır. Eğer adam gelmeyecek olursa köydeki göletlerin içine zorla atılırdı. Bunu bilen kişi düğüne gelerek düğün sahibi ile barışırdı (KK29).

- Gelin ata bindiğinde eğer o at pilserse gelinin hayırlı gelmeyeceğine yorulur (KK29).
- Gerdekten önce gelin tavuğu yenirdi. Damat ve gelin o haşlanmış tavuktan biraz yer bırakırdı. Tavuğun geri kalanı bereket amaçlı komşulara dağıtırdı (KK31).
- Gelin kaynana evine girerken okunmuş bir tabak çerez başının üzerinde üç kere gezdirilir ondan sonra etrafa saçılır (KK33).
- Düğün günü Ahmed-i Remzi türbesine gidilir. İki rekât namaz kılınır orada yatan kişi düğüne çağrılırdı. Bunu bereket için yaparlardı (KK36).
- Karapınar köyünde gelin evden çıkarken ayna tutturulur. Bunun sebebi statü değiştiren kızın bundan sonraki hayatının hep ayna gibi aydınlık berrak ve saf bir şekilde yaşamasını temsil eder (KK43).
- Gelin evden çıkarken ayakkabısının içine para konurdu. Bundan sonra bastığı yer bereketli olsun diye (KK31).

3.1.5. Ölüm ve Ölüm Gelenekleri

Doğum ve evlenmede olduğu gibi, ölüm çevresinde de birçok inanma, âdet, tören, davranış vb. kümelenmektedir. Ölüm çevresinde oluşan ve ölüyle toplum üyelerini kuşatan bu inanmalar, âdetler başlıca üç grupta toplanmaktadır. Bunlardan bir grubu, ölenin “öte dünyaya gidişini” kolaylaştırmak; onun gerek geride bıraktıklarının gözünde, gerekse “öte dünyada” saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlama amacına yönelik olanlardır. Bir başka grupsa ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engellemek amacıyla yerine getirilendir. Üçüncü grupta toplananlarsa ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını sağaltmak; sarsılan toplumsal ilişkilerini düzeltmek ve yeniden topluma katılmalarını sağlamak için uygulananlardır (Örnek, 2014: 285).

“Ölümün çeşitli nedenleri vardır. İnanılan Tanrı’ya karşı gelmek, kötü ruhların ve büyücülerin faaliyetleri, kut’un ya da tın’ın (ruh) yitirilişi gibi değişik sebeplerin ölüme yol açtığı düşünülüyordu. Kanda ya da kalpte bulunduğu kabul edilen ruhun göçmesi belirtilirken en çok ruhun uçtuğundan söz edilir. Bu da gök-yer dikomotisindeki gök unsuru içine girer⁸” (Çoruhlu, 2012: 139).

“Ruh” ya da “can”ın bedeni terk etmesi ve cansız ya da ruhsuz bedenin işe yaramaz hâle gelmesi anlamına gelen ölüm, aynı zamanda pek çok inancın ve uygulamanın da merkezin de yer almıştır. Ölümden korkan insanlar ölümü getirebilecek söz ve eylemlerden kaçınmışlar; ölüme neden olan olaylara, varlıklara ve hastalıklara karşı dine, büyüye, halk hekimliğine ve tekniğe bağlı uygulamalar geliştirmişler; ruhlara, ölümlere, ölü gömmeye ve ölüm sonrasına bağlı inanış ve uygulamalar meydana getirmiştir (Aça, 2017: 346).

Sultandağı ve yöresinden derlenen ölüm gelenekleri ve inanışları şunlardır:

3.1.5.1. Ölüm Öncesi Gelenekleri

3.1.5.1.1. Ölümü Düşündüren Belirtiler

“Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, alışlagelmişin dışındaki birtakım davranışları, araç-gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanılışlarını, meteorolojik olayları, hayvanların hareket ve seslerini, düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik, değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir önbelirtisi saymaktadır” (Örnek, 2014: 286).

Sultandağı ve yöresinde ölümü çağrıştıran birçok belirti bulunmaktadır. Ölümün her an her yerde insanı bulacağına inanan halk, etrafındaki nesnelere veya hayvanlardan, görülen esrarengiz rüyalardan başlarına olumsuz bir olay geleceğine inanmışlardır. Sultandağı ve yöresinde ölümü düşündüren belirtiler şunlardır:

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Yaşar Çoruhlu (2012), Türk Mitolojisinin Ana Hatları, İstanbul, Kabalıcı Yayıncılık.

- Muratçık kuşu (baykuş) bir evin çatısına konar ve devamlı olarak öterse o evden cenaze çıkacağına inanılır (KK1, KK2, KK15, KK23, KK38, KK39).
- Köpeğin gündüz vakti uluması hayra yorulmaz, soğan atılır (KK2, KK3, KK7, KK15, KK23, KK29, KK38).
- Horozun zamansız yere gece ötmesi cenaze çıkacağına yorulur (KK15, KK17, KK18, KK23, KK27, KK46, KK47).
- Koyun, inek gibi hayvanlar huysuzlaşır, çıldırmış gibi davranırsa o evden cenaze çıkacağına inanılır (KK5, KK9, KK15, KK19, KK40).
- İçinde hasta olan bir evin penceresine sürekli beyaz güvercin konuyorsa o güvercinin ölüm meleği olduğuna inanılır. O hastanın öleceği anlaşılır (KK38, KK39, KK40).
- Camın veya çerçevenin aniden düşüp kırılması ölümü düşündürür. Kötü bir şey olduğu hissi uyandırır (KK1, KK2, KK3, KK5, KK15, KK33).
- Çamaşır ipinin aniden kopması hayra yorulmaz (KK11).
- Uzun zaman önce ölen birisinin aniden rüyada görülmesi birini mi alıp götürecektir diye ölümü düşündürmektedir (KK3, KK39).
- Kadının cinsel organı rüyada görülürse erkek birisinin öleceğine, erkeğin cinsel organı rüyada görülürse kadının öleceğine yorulur (KK38).
- Rüyada boş mezar, kara kazan, bulanık su, baykuş, yarası, karga, mezarlık görmek evden yakın zamanda cenaze çıkacağı manasına gelmektedir (KK1, KK5, KK18, KK33, KK38, KK39, KK40, KK46).

3.1.5.2. Ölüm Sırası Gelenekleri

3.1.5.2.1. Hastanın Öleceğinin Anlaşılması

- Ölecek olan hastanın yüzü solar, burnu kısılır, yüzü islenir gibi olur; gözlerinin rengi gider (KK4, KK5, KK7, KK9, KK12, KK20, KK38, KK39, KK40, KK42, KK44).
- Ölecek hastanın iştahı kesilir, eskisi gibi konuşmaz (KK2, KK5, KK13, KK16, KK40, KK42, KK44, KK46).
- Hasta olan insanın öleceği anlaşıldığında sekarete bindi diyerek yakınlarına haber verilir (KK3, KK5, KK9, KK13, KK16, KK35, KK40).
- Yakınları geldiğinde onlardan hasta adına helallik istenir (KK3, KK5, KK40).
- Sekarete olan kişinin yanında tekbir ve kelime-i şahadet getirilir, salavatı şerife okunur tövbe edilir o da söyleyenle birlikte içinden tövbe eder, af diler (KK3, KK5, KK9, KK12, KK13, KK20, KK35, KK38, KK39, KK40, KK42, KK44, KK46, KK47).
- Ölecek olan kişinin ağzı kurur. Şeytan insan kılığına girerek “Sen bana imanını verirsen ben de sana bu suyu veririm.” dermiş. Ondan dolayı zezem verilir, ağzı ıslatılır (KK3, KK5, KK12, KK13, KK20, KK38, KK39, KK40, KK42, KK44).
- Ölecek hastanın ellerine, ayaklarına kına yakılır (KK3, KK5, KK34, KK38, KK39, KK40, KK42).
- Hastanın yanında hoca ile birlikte devamlı olarak yüksek sesle Kuran-ı Kerim okunur (KK3, KK5, KK9, KK13, KK20, KK38, KK39, KK40, KK42, KK44, KK46, KK47).

- Ölecek olan kişinin başında beklenir, istekleri yerine getirilmeye çalışılır. Son dilekleri sorulur (KK3, KK5, KK12, KK13, KK20, KK21, KK35, KK38, KK39, KK40, KK42, KK44, KK46, KK47).
- Eğer kişi can çekişip canını teslim edemiyorsa gurbette çocuğu olduğu içindir. Kişi rahat bir şekilde can versin diye gurbetteki çocuklarının bir eşyası yanına getirilir, kişi onların geldiğini zanneder (KK4).

3.1.5.2.2. Ölüm Akabinde Yapılan İşlemler

- Ölüm haberini ilk olarak komşu duyar (KK1, KK2, KK5, KK20).
- Ölüm olayının hemen ardından ev ferahlatılır, pencereler açılır, odaya gül suyu dökülür (KK3, KK5, KK20, KK38, KK40, KK42).
- Gözleri açıksa arkasında birini daha götürmesin diye kapatılır. Eğer uğraşlara rağmen kapanmazsa yakınlarından birinin öleceğine inanılır (KK1, KK2, KK3, KK5, KK20, KK40, KK42).
- Ölünün gözleri gurbette bir yakını varsa veya evlenecek çocuğu kalmışsa açık kalır (KK1, KK5).
- Ceset bir süre sonra soğumaya başlar ve vücudu kaskatı donar. Bundan dolayı boynu bükük kalmasın diye başından yastığı çekilir. Çenesi düşmesin diye başından bağlanır. Elleri ve ayakları düz tutulur, iki ayak başparmakları birbirine bağlanır (KK5, KK13, KK20, KK38, KK40, KK42).
- Üzerine bir çarşaf örtülür. Karnının üzerine şişmesin diye demir, makas gibi cisimler konur (KK3, KK5, KK13, KK20, KK38, KK40).
- Ölen kişi evden çıkarıldıktan sonra onun yattığı yere su serpilir (KK5).

- Kişi gündüz vakti vefat ettiyse öğlen namazından hemen sonra gömülür. Öğlen vefat ettiyse ikindin namazının arkasına defnedilir. Eğer akşam vefat ettiyse bir gün bekletilir. Akşam cenazenin defni iyi olmaz ve hayra yorulmaz. Ancak trafik kazası geçirip ölen bir kişi akşam dahi olsa gömülmektedir (KK3, KK5, KK20, KK38, KK40, KK42).
- Ölümden sonra ilk ezan vakti ne zamansa o vakitte sala ile ölüm haberi çevreye duyurulur (KK3, KK5, KK20, KK40, KK42).
- Eğer ölü'nün yüzünde tebessüm varsa ahiretini görerek gitti derler. Eğer yüzü kötü duruyorsa günahlarının çok olduğu anlamına gelir (KK1, KK3, KK4, KK5, KK20, KK38, KK39, KK40, KK42, KK46).

3.1.5.3. Ölüm Sonrası Gelenekleri

3.1.5.3.1. Yıkama

Ölü, Kur'an-ı Kerim okumasını bilen köy hocaları, cami imamı veya daha önce bu işi yapmış eli yakışan birisi tarafından yıkanır. Sultandağı ilçesinde ölü yıkama işleriyle ilgilenen KK5, KK19, KK20 aracılığıyla öğrendiğimiz bilgiler aşağıda sırasıyla verilmiştir:

- Ölü genellikle gasilhanede yıkanır. Eğer yoksa teneşirde yıkanır.
- Yıkamak için önceden bir kazanda su ısıtılır. Suyun kaynar olmamasına özen gösterilir.
- Kırca kasabasında ölü'nün yıkanacağı su kamış yakılarak ısıtılır. Kamış acı acı kokar, dumanı kara olur. O dumanı gören uzaktakiler cenaze olduğunu anlar.
- Cenaze taslarıyla birlikte ölü önceden ıslatılır.
- Bir kapta sabun köpürülür. O kabın içine üç tane lif, üç tane de sabun konulur. O lifle ölü'nün her yeri silinir.

- Önce taharet lifleriyle ölünün alt kısmı temizlenir. İki kere vücudu sabunlanır üç kere başı sabunlanır abdest aldırılır.
- Önceden hoca sol tarafıyla taharet bezi kullanarak altını temizler. Bunu avret yerlerini görmeden göbeğinin üzerinden su dökerek yapar.
- Önce sağ, sonra sol tarafından su verilerek iki el birlikte yıkanır.
- “Niyet ettim Allah rızası için gasil boy abdestine” denir.
- Abdest aldırılırken devamlı olarak gafur rahim, gafur rahman, gafur rahim, denir.
- Normal bir insan nasıl abdest alıyorsa o şekilde abdest aldırılır. Sonra sağ tarafından tekrar su dökülür.
- Yıkma işlemi yapılırken cenazeye su dökmek isteyenler gelip bir tas su döker.
- Başına baş havlusu serilir. İkinci havlu alınır bir daha kurulanır.
- Yıkama işlemi bittikten sonra “Allahümme salli ala seyyidina Muhammed bu meftaya rahmet” denir.
- Teneşirdeki ıslaklık alınır.
- Ölü yıkayana teşekkür etmek için havlu, sabun, patik veya para verilir.

Yörede ölünün yıkandığı su ile ilgili farklı inanışlar ve uygulamalar bulunmaktadır:

- Ölünün yıkama suyundan arta kalan cesedi silmek için kullanılan havlular yıkanır (KK1).
- Ölünün yıkandığı suyla şifa amaçlı herkes yüzünü yıkar (KK4).
- Ölünün yıkandığı suyun üzerinden geçmek iyi olmaz. Bundan dolayı ölü yıkandıktan sonra suyu hemen kurutulmaya çalışılır (KK13).
- Ölünün yıkandığı su ayak basılmadık bir yere dökülür (KK15).
- Ölünün yıkandığı su ile abdest alınır. El yüz yıkanır (KK34).

3.1.5.3.2. Kefenleme

Cenaze yıkama işleminden sonra kefenleme işlemi gelmektedir. Kefenleme cenazenin yıkandığı yerde yapılır. Ölüyü yıkayan kişiler cenazeyi kefenleyerek tabuta koyarlar. KK5, KK19, KK20, KK40, KK42 aracılığıyla öğrendiğimiz kefenleme işlemi aşağıda sırasıyla verilmiştir:

- Erkek kefeni beş, kadın kefeni yedi parçadan oluşur.
- Kefen lifafe, izâr, kamîs, bel ve göğüsten bağlamak için iki kuşaktan oluşur.
- Kadınların ise bunlara ek olarak himâr (başörtüsü) ve göğüs örtüsü vardır.
- Kefenleme işleminden önce ölünün ağzı, burnu, kulakları ve avret yerine pamuk tıkanır.
- Önce çenesi başından ve ayak başparmakları birbirine ölünün vücuduna zarar vermeyecek bir ip yardımıyla bağlanır.
- Avret yerleri kısa bir örtüyle örtülür.

- Daha sonra kamîs denilen gömlek giydirilir.
- Kamîs önce ölünün sol tarafından örtülür. Daha sonra sağ tarafı örtülür.
- İzâr, kamîse göre daha uzundur. Ölünün yüzü ile vücudu örtülür.
- Kadınlarda izârdan sonra göğüs örtüsü göğüslerinin üzerine gelecek şekilde örtülür.
- Lifafe en büyük ve geniş olan bez parçasıdır. Diğer örtüleri tamamen saracak şekilde önce sol sonra sağ taraftan örtülür.
- Kadınlarda lifafeden önce başörtüsü takılır.
- Son olarak baş ve ayak kısımları ölüyü çok sıkılmayacak şekilde bağlanır.
- Ölüyü mezara bırakırken kolaylık olması için göğüs ve bel kısımlarından kemer veya şerit ile bağlanır.

Yörede kefenleme işlemi yapılırken ölünün üzerine böcek gelmesin diye kefenin içine çörek otu, kına, karanfil atılır. Güzel koksun diye gül suyu da dökülmektedir.

3.1.5.3.3. Cenaze Namazı

- Ölü yıkanıp kefenlendikten sonra tabuta konularak camiye getirilir.
- Tabut, cami bahçesindeki musalla taşına bırakılır.
- Cenaze namazını kılmak için sadece erkekler camiye gider.
- Cenaze namazı dört tekbirden oluşur, rüku ve secde yapılmaz.

- Cenaze namazı kılındıktan sonra hoca halktan ölen kişi adına üç kere helallik ister.
- Daha sonra ölenin başta yakın akrabaları olmak üzere tabutu omuzlanır. Mezarlık yakınsa oraya gidene kadar taşımak isteyenler tabutu taşır.
- Mezarlık uzaksa cenaze aracına konur ve mezarlığa araçla birlikte gider.

3.1.5.3.4. Ölünün Gömülmesinden Sonraki İşlemler

- Cenaze sahibi cenazeye katılanlara yemek yedirir. Buna ölü yemeği denir (KK1, KK2, KK3, KK4, KK12, KK13, KK20, KK35, KK40, KK42).
- Üçünde ya da yedisinde helva dağıtılır (KK1, KK2, KK4, KK13, KK40, KK42).
- Kırkında, elli ikisinde yemek yedirilir. Kırk gün Yasin, Tebareke, Amme sureleri okunur. Bir de kabirde sıkıntı çekmesin diye her gün kabir duası okunur (KK2, KK3, KK4, KK20).
- Ölü evinde yemek pişmez, komşular bir gün arayla anlaşarak cenaze evine yemek götürür. Ancak günümüzde bu anlayış terkedilmiş, mezarlıktayken bile ölü yemeği dağıtmaya başlanmıştır (KK2, KK4, KK13, KK20).
- Karapınar kasabasında komşular iki ay boyunca ölü evine yemek taşır. Cenaze evinde asla yemek yapılmaz. Sabah, öğlen, akşam köylüler kendi arasında anlaşır ona göre yemek taşınır. Cenaze çıkan evde fenerle ışık yakılır ya da dışarının ışığı açık bırakılır. Bunun sebebi atalar kültüründen gelmektedir. Ölen aile büyüklerinin ruhlarının yaşayan aile fertlerini ziyarete geldiğine inanılır. Dolayısıyla ruh evi çabuk bulsun diye yapılan bir gelenektir (KK12, KK13, KK14).

- Orta Asya'dan beri sürüp gelen bir diğer gelenek ise şudur:

“Eskiden mezarlıklar ormanın kenarına yapılırdı. Sırtlan, çakal, ayı vs. cenazeye zarar verirmiş. Bunun önüne geçmek için mezarın üzerine barut serpilir, ateşle yakılır o barut kokusuna vahşi hayvanlar yaklaşmazlar. Ondan dolayı cenaze defnedildikten sonra genellikle kadınlar kabri ziyarete gider, mezarın üzerine barut serper ve yakarlar. Buna barut kaldırma denir. Dolayısıyla o kokuya hiçbir hayvan yaklaşmaz. Bu durum yirmi, yirmi beş gün sürer. Kırk gün sonra da kemik etten ayrılır. Dolayısıyla cenazeye zarar verme ortadan kalkar” (KK12, KK13).

- Ölen kişi evini en çok üç aylarda, kandillerde, cuma günü ziyarete gelmektedir (KK1, KK2, KK4, KK13, KK20, KK38).
- Evden cenaze çıktıktan sonra ölünün ruhunun tekrar geldiği sevdiklerine baktığı evini dolaşıp geri gittiğine inanılmaktadır (KK1, KK4, KK13, KK38, KK39).
- Ölen kişinin eşyalarının evde durması iyi sayılmaz. Kıyafetleri en kısa zaman içerisinde yıkanıp ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Bunu ölü azap çekiyorsa azabını hafifleteceğine inandıkları için yaparlar (KK2, KK3, KK4, KK13, KK38, KK39).

3.2. TEDAVİ VE SAĞALTMA İLE İLGİLİ ADET VE GELENEKLER

Çok eski zamanlarda köy ve kasabalarda yaşayan insanlar o bölgede hastane olmadığı için veya doktora gitmekten çekinildiği için yahut maddi imkânsızlıklardan ötürü kendi hastalıklarının çaresine kendileri bakmışlardır. Bir nevi kendilerinin doktoru olmuşlardır. Doğanın insana sunduğu malzemelerle birtakım ilaçlar elde etmişler, bu ilaçları hastalıklarının tedavisinde kullanmışlardır.

İnsanlar yaşadıkları hastalığın çözümünü bazen kendilerinde manevi bir güç olduğuna inanılan kişilere bırakmışlardır. Bu insanlar, “ocak” adı ile isimlendirilmektedir. Hemen hemen her hastalığın bir ocağı bulunmaktadır. Bu insanlar, halk hekimi olarak geçmektedirler. Büyüklerinden el alarak ocak olabilmekte veya soylarında ocak olan kimselerden kendilerine Allah tarafından iyileştirme gücü geçmektedir. Bu şekilde onlardan öğrendikleri bilgiler sayesinde zamanı gelince kendileri el alarak bu işi devam ettirmişlerdir.

Eskiden ocakların yanı sıra insanlar şifa bulmak amacıyla türbe, tekke gibi yerlere giderek hastalıklarına çare bulmaya çalışmışlardır. Türbede namaz kılarak, mum dikerek veya orada kurban keserek çeşitli ritüeller gerçekleştirmişlerdir. İnsanlar orada yatan kişinin yüzü suyu hürmetine dileklerinin kabul olacağını ve sağlıklarına kavuşacaklarına inanmışlardır.

Tüm bu uygulamaların asıl kilit noktası inançtır. İnsanlar bir şeye gönülden inandıklarında o işin kabul olunacağını düşünmektedirler. Bundan dolayı “Bunu yaptım ama pek iyileştireceğini zannetmiyorum” demek bu yola başvuran insanların olumlu sonuçlar alamayacağı anlamına gelmektedir.

Bazı yörelerdeki şifalı sular da insanlara iyi gelmekte o suyun içerisinde taşıdığı minerallerle insanlar sağlıklarına kavuşabilmektedirler. Sultandağı ilçesinin bağlı olduğu Afyonkarahisar ili şifalı su kaynağı olarak bilinmektedir. İl merkezinde birçok kaplıca bulunmakta insanlar özellikle romatizma gibi eklem ağrıları için bu bölgeye gelerek şifa bulabilmektedirler.

Günümüzde teknolojinin var olmasıyla birlikte gelişen tıp hemen her hastalığa çare olabilmektedir. Eskiden hastane her bölgede yoktu ancak şu anda köylerde kasabalarda pek çok hastane bulunmaktadır. Bu durum halk hekimliğinin kısmen de olsa unutulmasına sebep olmuştur. İnsanlar eskiden tedavileri için ilk olarak halk hekimliğine başvururken şimdi doktorun yetersiz kaldığı, ondan herhangi bir sonuç alamadıklarında, çaresizlikten dolayı halk hekimliği yöntemlerine başvurumaktadırlar.

Sultandağı ve yöresinde halk, bir hastalığa yakalandığında halk hekimlerine başvurmaktadır. Yörede pek çok ocak bulunmakta ve insanlara şifa kaynağı olabilmektedir.

3.2.1.Halk Hekimliği

3.2.1.1.Ocaklar

İnsanlar tıbbın henüz gelişmediği dönemlerde hastalıklarına çare bulabilmek amacıyla iyileştirme gücüne sahip olduğuna inandıkları kimselere gidip tedavi olmaktadır. Halk tarafından ocak adıyla anılan bu kişiler çeşitli yollarla öğrendikleri tedavi yöntemleriyle kendilerine gelen hastayı iyileştirebilmekteydi. Hâlâ günümüzde modern tıbbın faydasını göremeyen insanlar ocaklara gelerek tedavi olmaktadır.

Tek, halk arasında kullanılan “ocak” kavramının, insanların tedavi olmak için gittikleri tekke, türbe, yatır, su kaynağı, taş ve kaya gibi manevi değeri yüksek olduğuna inanılan kutsal mekânlar için de kullanıldığını belirtir (Tek, 2018: 99).

Ocaklar işlerini icra edemeyecek kadar yaşlandıklarında bu vasıflarını bir başkasına devretmek isterler. Ancak ocak olmanın belli yolları vardır. Ocaklık vasfı kazanacak olan aday kan bağı yoluyla bu özelliğe sahip olabildiği gibi aynı kan bağına sahip olmadan da el alma yoluyla ocak olabilmektedir (Öger, 2010: 1232; Tek, 2018: 99).

“El verme geleneği, ocak olan kişinin avucundan un, tuz ve kül yalama veya geleneği devam ettirecek kişinin ağzına tükürme gibi uygulamalarla gerçekleşmektedir”(Öger, 2010: 1232). El verme ile ocak olabilmenin yanında, adayın rüyasına Hz. Hızır, evliya şeyh gibi kutsal bir niteliğe sahip kimselerin girmesi o kişinin ocak olmasına sebep olmaktadır (Tek, 2018: 102).

Ocak olmanın bir diğere yolu ise ocak olan eve gelin olarak gelmektir. Böylece o ailede var olan bütün manevi güçler evden ayrılmamak şartıyla gelin olarak gelen kişiye geçmektedir (Duarıcı, 1990: 35).

El almak için herhangi bir yaş sınırlaması yoktur. Burada dikkat edilmesi gereken asıl nokta kişinin bu işlemi icra edebilecek potansiyelde olmasıdır. Ayrıca ocaklarda cinsiyet farkı da bulunmamaktadır. Genel olarak erkek erkeğe; kadın da kadına el vermektedir (Araz, 1995: 158; Tek, 2018: 105). Ancak Sultandağı ve yöresinde birinci dereceden akrabalar arasında bu durum değişmektedir. Çünkü yapılan görüşmeler esnasında birinci derecede yakın akrabalık ilişkisi bulunan ocaklar cinsiyet farkını önemsemeden birbirlerine el verebilmektedir. Örneğin Demriye ocağı olan KK8 babasından; bezeme ocağı olan KK9 annesinden el almıştır.

Ocaklar kendilerinde var olan hastalıkları sağaltma yeteneği ve haklarında anlatılan olağanüstü birtakım olaylar ile birlikte toplumda saygı duyulan kimseler haline gelmişlerdir. Çünkü bu yeteneklerin onlara Allah tarafından verildiğine inanılmıştır. Bundan dolayı insanlar bu kimselere hürmet etmiş, yaptıkları işe her zaman saygı duymuşlardır. Teknolojinin hayatımıza girmesiyle değişen yaşam şartları ile birlikte ocaklara verilen önem genel anlamda azalsa da Sultandağı ve çevresinde zaman zaman ocaklara başvurulduğu bu geleneğin sürdürüldüğü görülmektedir.

Sultandağı ve yöresinde bulunan sağaltma ocakları ve tedavi yöntemleri şu şekildedir:

3.2.1.1.1. Alazlama Ocağı

Alazlama, acıdan, üzüntüden, sıkıntıdan dolayı kaynaklanan bir hastalık çeşididir. İnsan vücudunda kırmızı kabarcıklar çıkar. Tedavisinde kırmızı örtü ve kırmızı toprak kullanılır. Örtünün ve toprağın al renkte olmasının sebebi kırmızının kırmızıyı yok edeceğine inanılmasıdır. Örtü yara olan yerin üzerine örtülür. Ocak, toprağı dualar ederek yaranın üzerine sürer. Bu işlem üç kere tekrar edilir. Daha sonra örtüyü

kaldırır ve yara üzerine tükürür. Bu işlemden sonra hasta üç gün perhiz eder. Acı, ekşi, turşu, mercimek, börülce yemez. İyileşeceğine yürekten inanmalıdır (KK18).

3.2.1.1.2.Aydaş Ocağı

Yörede zayıf ve sıska çocuklar aydaş ocağına getirilerek tedavi ettirilir. Ocak, gelen çocuğa bildiği duaları vücudunu sıvazlayarak okur. Daha sonra büyük bir ekmeğin ortası kesilir çocuk dualar eşliğinde o ekmeğin ortasından geçirilir. Ekmeğin kalan kısımları öksüz çocuklara yedirilir (KK13).

3.2.1.1.3.Bezeme Ocağı

Bezeme hastalığı, insanda ellerin ve ayakların şişmesiyle birlikte vücudunda isilik gibi kabarmalarla kendini göstermektedir. Hastalığın sebebi genellikle çok sıcakta kalmaktır. Stres ve üzüntü de bu hastalığa neden olabilmektedir. Ocak, bir kabın içine çok az su koyar. İçine dua ederek meşe külü atar. Bu suyu serçe parmağıyla karıştırır. Daha sonra “Benim elim değil, Fadime Anamın eli!” diyerek hastanın kabaran yerlerine sürer. İşlem bittikten sonra hastaya şifa niyetine tuz verilir (KK9).

3.2.1.1.4.Bulgur Püskürtme Ocağı

İnsan vücudunun bazı bölgelerinde bulguru andıran küçük sivilceye benzer kabarcıklar çıkar. Bu hastalık, nazar değmesi ve stres sonucu oluşur. Ocak olan kişi dua okuyarak ağzına bulgur alır, hastanın vücuduna tükürür. Bu tükürme olayını ara ara tekrarlar. Hasta bu işlemden sonra bir hafta perhiz yapar. Soğan, turşu ve mor patlıcan yemez. Bunlara dikkat ederse hastalığı bir hafta içinde geçer (KK10).

3.2.1.1.5.Demriye Ocağı

Demriye nazar ile ortaya çıkmaktadır. Yörede hem sulu hem de kuru olmak üzere iki çeşit demriye türü vardır. Kişi yara olan bölgeyi kaşındıkça kanıyorsa o sulu demriyedir; kaşındıkça deri dökülüp etrafa sıçırıyorsa bu da kuru demriyedir.

Sağaltma işlemi perşembe ve cumartesi günleri yapılır. Ocak yara olan yere tükürür ve orayı ıslatır. Daha sonra demriye kalemiyle yara üzerine hiç elini kaldırmadan yedi daire çizerek demriye duası okur. Bu işlemden sonra bir tuza da üç kere demriye duası okur ve onu bir şişe su ile hastaya verir. Hasta o bölge kaşındığında su ve tuz ile bölgeye tırnaklarını değdirmeden pansuman yapar. Daha sonra şişeden kalan suyu banyo yaparken kullanır. Hasta iki hafta perhiz yapar. Domates, bulgur, turşu ve baharatlı yiyecekler yemez.

Uzakta olan kişilerin tedavilerinde ise ocak bir tuza okur ve o tuzu gönderir. Kişi iyi olacağına inanır ve kendine dualar ederek kaşınan yere pansuman yaparsa şifa bulur (KK8).

3.2.1.1.6.Kırık- Çıkık Ocağı

Yörede kırık- çıkık adı ile adlandırılan ocaklar, kırık, çıkık, burkulma, et ezilmesi, kuyruk sokumu batması gibi hastalıklara bakmaktadır. Bu hastalıklar hem dikkatsizlik hem de nazar değmesi sonucu ortaya çıkabilmektedir. Ocak, besmele çekerek işleme başlar. Önce bölgeyi eliyle yoklar. Daha sonra et ezilmesinde ve çıkık işleminde kanın gittiği yöne, kalbe doğru ovma yapılır. Ocak bir süre o bölgeyi dualar okuyarak ovar. Çıkan yeri ani ve tek bir hareketle yerine koyar.

Kırık işleminde ise yumurtanın akını alıp beyaz sabunu rendeler. İkisini karıştırarak alçı elde eder. O alçıyı kırılan bölgeye sürer ve iki tahta ile tutturur. Çok kısa bir süre sonra o bölge donar. Bir ay içinde kemik kaynar ve kırılan bölge iyileşir.

Kuyruk sokumu batmasında hasta yüz üstü yatırılır. Dualar eşliğinde hastanın kuyruk sokumuna masaj yapılır. Bir süre o bölge masajla yumuşatıldıktan sonra başparmak ile kuyruk sokumuna bastırılır. Böylece etin içinde eğrilen küçük kemik düzeltilmiş olur (KK37).

3.2.1.1.7.Kurşun Dökme Ocağı

Kişiye iyi bir iş yapması, dikkat çekici olması, herkes içinde övülmesi gibi sebeplerden nazar değebilmektedir. Kişide oluşan agresiflik, baş ağrısı, halsizlik, nazara uğradığı anlamına gelmektedir. Yörede nazar değen kişi kurşun dökme ocağına gider. İlk olarak hastanın üzerine örtü örtülür. Metal bir kabın içinde kurşun eritilir. Kurşun erirken ocak, Tebareke, Amme ve Nazar dualarını okur. Bir tepsi hazırlanır. Bu tepsinin üzerinde bir kap su ile birlikte anahtar, bıçak, makas bulundurulur. Bunun sebebi demirin kötü enerjileri uzaklaştıracak olmasıdır. Daha sonra “Elem tere fiş kem gözlere şiş!” diyerek hastanın başının üzerinde hazırlanan tepsi tutularak o suyun içine kurşun dökülür. Sıcak olan kurşun birden su ile temas edince bir duman çıkar. O duman ile nazarın çıktığı inancı vardır. Ayrıca suyun içinde oluşan şekil çok çıkıntılı olursa nazarın çok olduğu, göze benzeyen yuvarlak tanecikler oluşursa bakış ile nazarın değdiğine ve uzun çubuk gibi şekiller olursa dil ile yani konuşmayla nazara uğradığına inanılır (KK11).

3.2.1.1.8.Nazar Ocağı

Halsizlik, baş ağrısı, sinirli olma durumları kişide nazar belirtileridir. Kendini kötü hisseden kişiler yörede nazar ocağına giderek şifa bulmaktadır. Ocak, eline bıçak alarak Felak, Nas, Ayetel Kürsi ve Nazar duaları okur. İşlemi yaparken bıçakla kişinin başına, kollarına, karnına ve bacaklarına dokunur. Bu şekilde kişideki nazarı defetmeye çalışır. Dua bittikten sonra ellerini duvara vurur, “Dağlara taşlara kuru kuru ağaçlara çık da git çık da git!” diye bağırır. Daha sonra ocaklı okuyana ağırlığı geçmesin diye bir su veya bozuk para verir (KK31).

3.2.1.1.9.Sarılık Süpürme Ocağı

Sarılık hastalığına yakalanan bir kişinin gözlerinin akı sararır. Cildinin rengi solar, halsizlik yaşar. Tedavisi için sarılık süpürme ocağına gidilir. Hasta orta yere yatırılır. Üstü beyaz bir örtüyle örtülür ve bir kadın “Hey komşuu!” diyerek etrafını süpürmeye başlar. Daha sonra başka bir kadın gelir ve sorar:

-Ne süpürüyorsun?

-Sarılık süpürüyorum.

-Nereye gidecek o sarılık?

-Dağlara taşlara kuru kuru ağaçlara gitsin.

-İyi iyi aman gitsin buralarda kalmasın çoluğa çocuğa bulaşmasın, der.

Ocak, yedi kere hastanın etrafını dönerek süpürür (KK7).

3.2.1.1.10. Yel Ocağı

Yörede yel ocağı, omuz ve sırt ağrılarına bakmaktadır. Ocak dualar okuyarak sırtı ve omzu sıvazlar. Ağrıyan bölgeye eliyle masaj yapar. Daha sonra yelin durduğu yere üç kez bıçak ucu değdirir (KK4).

3.2.1.1.11.Yılcık Ocağı

Kişinin vücudunda bir ağrı olur ancak bu ağrının nerede olduğu tam belli değildir ve yeri belli olmayan bu ağrı insanı rahatsız etmektedir. Yöredeki insanlar böyle bir rahatsızlıkla karşılaştıklarında yılcık ocağına gitmektedir. Ocak, hastanın vücudunu sıvazlayarak dua eder. Dua ederken çok fazla esniyorsa hastalığın nazardan olduğu söylenir. Daha sonra ağrıyan yeri bulabilmek için hastanın üzerine yılcık adıyla bilinen beyaz parlak taşlar konulur. Ağrıyı bulan taşlar düşmeden kalır, adeta yapışır. O bölgeye ocak dua eder ve hasta şifa bulur (KK38).

3.2.2. Sağaltma Merkezlerine Başvurulmadan Yapılan Geleneksel Tedavi Uygulamaları

Akciğer İltihaplanması

- Akciğerlerdeki iltihaplanmalarda hasta arpa lapasının üzerine yatırılır (KK38).
- Hasta ince elenmiş kum üzerine yatırılır (KK40).

Alazlama

- Alazlama yörede karamık hastalığı olarak geçer. Hastanın vücudu benek benek olur. Kırmızı toprakla çamur yapılır. Yaralara sürülür (KK31).

Arı sokması

- Arının soktuğu yere demir parçası, bıçak, makas konur (KK31, KK33, KK34).
- Yanık için zeytinyağı ile un karıştırılır üzerine sürülür (KK33).
- Amonyak kolonya ile birlikte sürülür (KK37).

Ateşli Hastalıkların Tedavisi

- Enseye, koltuk altlarına, kasıklara sirke sürülür (KK6, KK38).

Baş Ağrısı

- Tuz kavrulur ve başa sürülür (KK5).
- Baş ağrısı için haşhaş sütü yutulur (KK38).

Bayılma

- Bayılan hastaya soğan, sarımsak koklatılır (KK33, KK37).

Boğaz Çıkan Bezelerin Tedavisi

- Boğazda ve vücudun farklı bölgelerinde çıkan büyük iri bezeler için yedi köstebek yuvasından toprak alınır, bezelere sürülür (KK43).

Çatlak

- Eldeki çatlaklar için kına yakılır (KK15, KK21).
- Elde çıkan çatlaklar için sütün üzerindeki kaymak sürülür (KK29).
- Çatlak olan yerlere katran sürülür, kızgın maşayla yakılır (KK34).

Çıban

- Yörede çıbanlar köslü çıbanı olarak adlandırılır. Tedavisi için köslü hayvanının eti yedirilir (KK2, KK4).
- Çıban geçsin diye üzerine lokum, soğan sarılır (KK34).
- Çam ağacının sakızı alınır ele zeytinyağı sürülerek o çam sakızı oynanır, hamur haline getirilir. Çıbanın üzerine sürülür (KK37).
- Çıbanın çıkması halk arasında o kişinin aslında sağlıklı olduğu anlamına gelmektedir. Sobanın üzerinde soğan közlenir, sıcak olan soğan cücüğü çıbanın üzerine bastırılır. İçindeki irini çıkarmaktadır (KK42).

Demriye

- Bulgur pilavının köpüğü sürülür; soğan, yumurta, mercimek yedirilmez (KK5).
- Siyah arpanın suyu çıkarılır, o bölgeye sürülür (KK12).
- Demriye için tuzlu balgam ocağına gidilir. Nazardan dolayı çıkar. Siyah katran ısıtılıp bir çapıta sürülüp yaranın üzerine basılırdı. İşlem ikinci saatinden sonra yapılmazdı. İnanç çok önemlidir. Ocak ağzına tuz alır yaranın üzerine tükürür. Bundan dolayı adı tuzlu balgamdır (KK22).
- Demriye üzerine köpek idrarı sürülür (KK43).

Diş ağrısı

- Ağrıyan dişin üzerine idrarlı bez konur (KK11).
- Dişin üzerine ağrı kesici, aspirin, haşlanmış yumurta konulur (KK29, KK42).
- Diş iltihaplanıp şişerse buna “Karaaslan” denir. Ebegümece otu ezilir, ısıtılıp iltihaplı dişin üzerine konur (KK29).
- Eşeklerin kuyruklarının altında idrarlarını yaptıkları bir semer olur ve onun etrafı idrardan dolayı kemre bağlar. O kemreden bir parça alıp ağrıya dişin üzerine bırakılırsa anında ağrıyı keser. O kemre panzehir görevi görmektedir (KK31).
- Bir çıra suda haşlanır gargara edilir (KK33).
- Narın içerisindeki zar çıkarılıp çiğnendiğinde ağrı geçer (KK37).

Egzama

- Katran ısıtılır egzama olan yerlere sürülür (KK7).
- İnsan kendi dışkısını bölgeye sürer (KK7).

Göbek Düşmesi

- Aç karnına kişinin göbeği yukarı doğru çekilip sıcak bir bezle sarılır (KK23).
- Göbeğin üzerine büyük ağızlı çömlek kapanır. Kursak kaldırmada ise aşağı doğru masaj yapılır (KK31).

Göz Hastalıkları

- Göz seğirmesi için hayır olsun denir saman çöpü konur. Sağ seğirmesi iyidir; sol için hayırlı demezler (KK7).
- Göze sıcak yumurta asla konulmaz. Eğer konulursa göz akabilir (KK21).
- Bebeğini emziren bir kadının sütü biraz sağılır. Daha sonra göze pansuman yapılır (KK31).
- Göz kanlanmışsa patates sarılır (KK33).
- Göz ağrısı için gözün beyaz olan yerine şeker sürülür (KK34).
- Gözde çapaklanma ve kanlanma olduğunda çay posası ile pansuman yapılır (KK37).

İdrar Yolu Enfeksiyonu

- Mısır püskülü kaynatılır, kişiye içirilir (KK5).
- İdrar yolunda yanma olduğunda patlıcan pişirilir (KK11).
- Maydanoz bir suyun içerisinde kaynatılır, onun buharına oturtulur (KK38).

İtdirseği

- Gözün üzerine ekmek konulur. Köpek o ekmeği gözün üstünden aldığı anda iyi olacağına inanılır (KK4, KK12, KK15, KK23, KK26, KK31, KK37).
- Göze soğan sarımsak sürülür (KK5, KK14, KK29).
- Köpek idrarı bir beze sürülür. Daha sonra gözün üzeri o bezle pansuman yapılır (KK10).

- Köpek gaz çıkardıysa ve kişi buna güldüyse ondan dolayı çıkar. Köpek gözünün önünden ekmek alıp giderse hastalık geçer (KK29).
- Sünnet olmamış bir çocuğun cinsel organı gözün üzerine değdirilir (KK34).

Karın Ağrısı

- Bulgur pişirilir, kişinin karnına sarılır (KK4).
- Karın ağrısı olduğunda tuğla sobada ısıtılır, karına ayaklara konulur (KK7, KK10, KK14).
- Şaplak diye yeşil bir ot vardır. Kaynatılıp suyu içildiğinde karın ağrısı geçerir (KK13).
- Karın ağrısına tatarca olmuş denilir. Ihlamur kaynatılıp içirilir (KK21).

Kemik Batması

- Bölgeye et sarılır (KK26).

Kesik Tedavisi

- Yumurta ile şeker karıştırılır, krem kıvamına getirilip yaraya sürülür (KK4).

Kırık Tedavisi

- Yumurtanın akı çıkarılır ve beyaz sabun rendelenir. Daha sonra ikisi bir kaptaki karıştırılır ve alçı elde edilir. Buna yörede horasan denir. Daha sonra kırık olan bölgeye sürülür (KK11, KK18).

Konuşamayan Çocukların Tedavisi

- Büyük bir çanın içine su konulur çocuğa bu çandan su içirilir. Çan ses çıkardığı için böyle bir işlem uygulanırdı. Ayrıca çocuklarda herhangi bir hastalık olmasın diye asmanın sapı alınır iğne batırılır, daha sonra çakmakla yakılır, çocukların ellerine ayaklarına sırtına batırılırdı. Bu uygulama yakma adı ile bilinir (KK13, KK27, KK29).

Kulak Ağrısı

- Yumurta dizilir, ağrıyan yere kara sürülür (KK1).

Mide Rahatsızlıkları

- Mide bulantısı için soda ve limon içilir (KK14).

Nasır

- Ayakta çıkan nasır için bir kaba ılık su doldurulur, içine tuz atılır, ayak biraz o suyun içerisinde bekletilir. Daha sonra cımbız yardımıyla o nasırın ucu çıkarılır, kanadığı yere tuz ruhu değdirilir (KK37).

Nazar Tedavisi

- Bir tasa leylek kemiği, üzerlik otu, iri tuz ve nazar değdirdiğine inanılan kişiden bir eşya alınır, hepsi birlikte yakılır ve onun dumanı tütürülür. Evde gezdirilirken “Üzerliksin nazarlıksın her nazarı bozarsın, her kapıyı gezersin her nazarı bozarsın” denilir (KK15).
- Nazarı değdirdiğine inanılan kişinin ayakkabısının içine su konulur, çocuğa içirilir (KK15).
- Nazar için kurşun dökülür (KK31, KK33).

- Kişinin ayakkabısının altından toprak alınır, suyun içine konulur, o su içirilir (KK15).

Öksürük

- Papatya suyu kaynatılıp içilir (KK7).
- Afyan kabuğu tencerede kaynatılır. Pekmez gibi suyu çıkar biraz acı olur. O öksürüğe birebirdir (KK10).

Pamukçuk

- Çocuğun ağzında pamukçuk çıktığında, kocası ölüp kaynıyla evlenen kadın varsa onun saçıyla çocuğun ağzına sürülen süt silinir gibi yapılırdı (KK29).

Sarılık

- Evde bulunan bir erkeğin idrarı içirilir (KK5).
- Sarı renkli bir pabuç içinden su içilir (KK5).
- Yoğurtla çivit karıştırılıp yedirilir (KK5).
- Sarılık genelde bebeklerde olur. Bebeğin yüzüne sarı çember örtülür (KK6, KK7).
- Hastanın iki kaşının ortası hafifçe kesilir. Oradan kan çıkması iyi olur (KK31).

Ses Kısıklığı

- Mürdüm eriği haşlanır boğaza sarılır, zeytin çekirdeğiyle birlikte ezilir, boğaza sarılır (KK33).

Siğil

- Siğile yörede tavuk kıcı adı verilir. Bir yerden elma çalınır. Bu elma kapalı bir yerde saklanır. Elma çürüdükçe siğil de kuruyup kaybolmaktadır (KK3).
- Siğil için yılan derisi yedirilir (KK4).
- Siğil olan yer kara tavuğun poposuna sürülür (KK6).
- Sabah ezanı çeşmeye gidilir el yıkanır hiç arkaya bakılmadan eve gidilir (KK11).
- Kaç tane siğil varsa o kadar buğday ipe dizilir o kurudukça eldeki siğillerde kurur (KK14, KK15).
- Siğile iğne batırılır ve ucu yakılır böylece kökü kurutulur (KK15, KK29).
- Sıcak suyla siğil olan yer iyice ıslatılır ve orası yumuşatılır. Bir iğne yardımıyla iplik iplik açılır (KK17).
- Sığır kuyruğunun suyu sürülür (KK21).
- İğdenin sapı koparılır bir yere bırakılır o kurudukça siğil de kurur (KK23).
- Arpaya üç ihlas bir Fatiha okunur kuru bir yere gömülür (KK26).
- Sabah ezanından sonra bir iğde ağacından dal kırılır hiç arkaya bakılmadan geri gidilir (KK34).
- Siğile incir sütü değdirilir (KK37).

- Çok az bir tuza üç ihlas bir Fatiha okunur. Siğili olan kişi okuduğu tuzları komşunun su bidonunun içine gizlice atar. Eğer komşu o suyu bilmeden içerse kişinin siğili iyileşir (KK39).

Soğuk Algınlığı

- Nane ve limon kaynatılır (KK17).

Şişme

- Kişinin bir yeri şiştiğinde o bölgeye gübre konur kuruyuncaya kadar sarılı kalır (KK4).
- Bulgur pişirilir şiş olan yere sarılır (KK4).
- Köpek dışkısı şiş olan yere sürülür (KK5).
- Dolunay çıktığında anne kızına bakır bir kap verir. “Ay güzel ben güzel bu siğil bende ne gezer” diye mani söylenir (KK6).
- Soğan ezilir üzerine tuz dökülür. Şişen yere sürülür ve bir bezle sarılır (KK10).

Yanık

- Yanık için bölgeye yoğurt sürülür (KK15).
- Yoğurt, çamur sürülür (KK31).
- Zeytinyağı ile un karıştırılır, üzerine sürülür (KK33).
- Yanığa yumurta akı sürülür (KK42).

Yara

- Babanın kemeri yaraya basılır (KK5).
- Yaraya tuz basılır (KK5).
- Kabartma tozu ile un karıştırılıp yaraya sürülür (KK14).
- Yara olan yere kırmızı kantaron yağı sürülür (KK26, KK33).
- İz kalmasın diye patates püre yapılıp yanığın üzerine konur (KK38).
- Soğan közlenip yaraya kapatılır (KK39).
- Kara üzüm dövülür, yara olan yere sarılır (KK39).

Yaramaz Olan Çocukların Tedavisi

- Üç yolun ortasında durulur babasının ayakkabısının tersiyle ağzına vurulur (KK6).
- Çocuk cuma günü baş aşağı tutularak merdivenden indirilir (KK6).
- Cuma günü sela ile ezan arası babasının ayakkabısının tersiyle ağzına üç kere hafifçe vurulur (KK7, KK23, KK31).
- Hiç durmadan ağlayan çocuk sussun diye üç ihlas bir Fatiha okunarak temiz bir ayakkabının altı ile üç kere ağzına vurulur (KK14).
- Çocuk uslansın diye ahır deliğinden üç kere geçirilir (KK15, KK31).

Yürüyemeyen Çocuğun Tedavisi

- Yürüyemeyen çocuğun ise ayağı bağlanır, çok hızlı koşan bir çocuk gelip ayağının bağını çözerse çocuğun yürüyeceğine inanılır (KK23, KK29).

Zayıf Olan Çocukların Tedavisi

- Zayıf olan çocuklar ahır deliğinden geçirilir (KK6).

3.2.3. Türbe, Mezar, Yatır gibi Ziyaret Yerlerine Gidilerek Yapılan Halk Hekimliği Uygulamaları

- Çocuğu olmayan kadınlar Sultandağı ilçesinde bulunan Ahmed-i Remzi türbesine giderek oraya bağlanırlar. Beline kuşak bağlanan kadın bir kişinin yardımıyla türbenin etrafında yedi kere döndürülür. Daha sonra orada iki rekat namaz kılar, kurban keser ve yatan zatın yüzü suyu hürmetine diyerek Allah'a çocuğu olması için dua eder. Eğer çocuğu kız olursa adı Remziye, erkek olursa Remzi olur (KK2, KK5, KK7, KK11).

“Ben Van’da yaşarken rüyamda buradaki Ahmed-i Remzi türbesini gördüm. Buraya geldiğimizde hemen oraya gittim. Önce abdest aldım, iki rekat namaz kıldım. Belimden ipe bağladılar etrafında döndüm. Allah’ın izniyle iki çocuğum oldu. Birinin adı Remzi diğer çocuğumun adı Remziye’dir. Bir de inanışa göre bu türbeden çocuk sahibi olanın çocukları çok yaramaz olurmuş”(KK7).

- Ömer Çavuş Türbesi diğer bir adıyla Yarımağrı Türbesi baş ağrısı olan kişiler ağrılarından kurtulmak için bu türbeye gelip namaz kılmakta ve başlarına örttükleri çemberi türbede bulunan mezar taşlarına sürmektedir. Bu şekilde ağrılardan kurtulacağına inanılır (KK5).

3.2.4. Halk Veterinerliği

Yörede geçimini hayvancılıkla sağlayan KK29, KK30, KK31, KK48 tarafından hayvanlara uygulanan geleneksel yöntemler şu şekildedir:

- Hayvanın dili şiştiğinde, diline iğne batırılır daha sonra tuz basılır.
- Hayvanın ayaklarının altında taban çürüğü hastalığı olur. Gök taşı eritilir, tırnaklarının arasına, tabanının altına sürülür.
- İneğin veya koyunun memeleri yara olmasın diye haşlanan elmanın suyu ile masaj yapılır.
- Doğum yapan hayvana ılık su içirilir, bulamaç yedirilir.
- İnek doğum yaptıktan sonra buzağıyı yalayıp kokusunu duyması gerekir.
- Karın şişliği olduğunda soda veya sıvı yağ içirilir. Son çare olarak karnı delinir.
- Hayvan şeker hastası olduğunda bacakları şişer, yürüyemez. Bu durumda ona pekmez yedirilir.
- Tırnak hastalığı olduğunda tırnaklarının arasına zeytinyağı sürülür.
- Hayvanın bir yeri yara olduğunda tuğla ezilir biraz su ile karıştırılarak yara olan yere sürülür.
- Yaranın üzerine sinek, böcek gelmesin diye katran sürülür.
- Hayvan huysuzlaştığında diline kül konulur. Eğer hayvan çırpınırsa deli değil; çırpınmazsa deli olduğu anlamına gelir.
- Büyükbaş hayvanların bacaklarında kırılma olursa büyük bir ihtimalle hayvan yaşayamaz ve ölür.

3.3. BAYRAMLAR VE YEREL KUTLAMALAR

3.3.1. Genel Olarak Bayram

Bayramlar, insanlar arasındaki bağları kuvvetlendiren ve ilişkileri düzenleyen en değerli kutlamalardır. Bayramlarda uzakta olan, uzun zamandır görüşemeyen akrabalar, tanıdıklar bir araya gelir ve hasret giderirler. Bayramın insanlar üzerindeki en önemli işlevlerinden biri küsleri barıştırmasıdır. Bir olmanın, beraberliğin önemi en çok bu zamanda hissedilmektedir. Bayramlarda açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir. Herkes birbirine yardım eder ve bu şekilde insanlar arasındaki bağ canlandırılır.

“Anadolu Türkleri arasında bayram denilince akla ilk olarak Ramazan Bayramı ile Kurban Bayramı gelir. Bu bayramlar, hısım akrabaların birbirlerini ziyaret ettikleri, küçüklerin büyüklerin ellerini öptükleri, büyüklerin küçüklere bayram harçlığı verdikleri, insanların birbirlerine şeker, lokum ve kavurma ikram ettikleri, hali vakti yerinde olanların kurban vecibesini yerine getirdikleri, kestikleri kurbanlar vasıtasıyla yoksulları sevindirdikleri kutsal günlerdir. Her iki bayramda sosyal hayatı ve insanlar arası ilişkileri canlandırmanın yanı sıra, ekonomik hayatı da şenlendirmektedir” (Aça, 2017: 278).

Bayramların en önemli işlevi insanları bir araya getirmesi, aralarındaki bağı güçlendirmesidir. Ancak bayramların bu işlevi günümüzde yavaş yavaş önemini kaybetmektedir. Değişen yaşam şartlarından dolayı insanlar bayramları “kafa dinleme tatili” ilan ederek evlerinden dışarıya çıkmamakta veya ailece memleketlerine gidip bayram kutlaması yapmak yerine tatile çıkmayı tercih etmektedir. Bu da insanların birbirlerinden uzaklaşmasını ve bayram gibi çok değerli görülen bu kutlamaların eski önemini kaybetmesine neden olmaktadır.

3.3.1.1.Dini Bayramlar

Bayramlar, Sultandağı ve yöresinde coşkuyla kutlanmaktadır. Ramazan ve kurban bayramları gelmeden önce evlerde bayram temizlikleri yapılır. Camlar silinir, halılar yıkatılır. Evler her daim temiz tutulmaya çalışılır. Bunların yanında yaprak sarmaları,

börekler, poğaçalar, baklava ve sütlaç yapılmakta olup içecek olarak çeşitli meşubatlar alınır. Kurban bayramında gelen misafirlere Ramazan bayramından farklı olarak normal sofraya kurulmaktadır. Misafirlere kurban kavurması, yoğurt orbası, yaprak sarması, baklava veya sütlaç ikram edilir.

Bayram gelmeden bir gün önce Arife günü kurtların ve kuşların dhi oruç tuttuğuna inanılarak herkes oruç tutmaya çalışır. O gün kabir ziyareti yapılır. Ölenlerin ruhları için Kur'an-ı Kerim okunur ve bağışlanır. Ayrıca llere arife günü izin verildiği ve ruhlarının eve geldiği onlarla birlikte olduğu inancı yaygındır.

Bayramın birinci günü herkes erken kalkar. Ev halkı birbiriyle bayramlaşır. Kkler büyüklerin ellerinden öper. det gereği bayram harçlığı verilir. Daha sonra erkekler bayram namazına gider, kadınlar ise evleri düzenleyerek, havalandırır. O gün ne kadar erken kalkılırsa o kadar sevap olduğuna ve eve bereket yağacağına inanılır.

Kurban Bayramın ilk günü yörede herkes kestiği hayvanın etiyle uğraşmakta olup o gün bayram gezmesine çıkılmaz. Kesilen etlerin bir kısmı evdekilere ayrılır; geri kalan kısmı ise kapıya gelen fakirlere dağıtılır. Bayram gezmesi ikinci gün başlar. Sabah yine erkenden kalkılır. Kahvaltı yapıldıktan sonra akrabalar arasında en büyük kimse onun evine bayramlaşmaya gidilir.

3.3.1.2 Geleneksel Bayramlar

“Doğanın yeniden canlanıp üretime geçmesi, bozkır ve tarım kuşaklarında yaşayan toplumlar arasında, tarım ve hayvancılığa dayalı çok sayıda ritüel ve bayramın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Türk toplulukları arasındaki üreme, yeniden doğuş, bolluk ve bereket kavramlarına dayanarak ritüel ve kutlamaların en yoğun bir şekilde görüldüğü dönemler, 21 Mart (eskilerin deyimiyile Mart 9'u) ve 6 Mayıs'tır. Ateşi (güneşi), toprağı, suları, ağaçları, insanları, hayvanları, insan ve hayvan barınaklarını kutsamayı ve arındırmayı; üremeyi, bolluk ve bereketi artırmayı amaçlayan ritüeller, Assmann'ın (2001) deyimiyile, grubun zaman ve mekânsal birlikteliğini garanti altına alan kutlamalarla (bayramlarla) bunlara bağlı oyunlar, doğa ile onun koynunda hayat

bulan canlıların başlangıçtaki, yani yaratılış anındaki saf ve temiz birlikteliğinin yeniden kurulması anlamına gelmekte olup, hayvancı ve tarımcı toplumların bahar ve yazla ilgili algılamalarını yansıtmaktadır” (Aça, 2017: 378-379).

3.3.1.2.1. Hıdırellez

Hıdırellez bayramı Sultandağı ve yöresinde 6 Mayıs'ta kutlanmaktadır. Halktan bazı insanlar bu günü bereket günü olarak da isimlendirmektedir. Böyle denmesinin temelinde Hızır peygamberin o gün bütün evlere bereket dağıttığı, aşları çoğalttığı inancı yatmaktadır. Halk 6 Mayıs gününden önce Hıdırellez için hazırlıklar yapmaya başlar. Evler tıpkı diğer bayramlarda olduğu gibi bu bayramda da önceden temizlenir.

Hıdırellez günü geldiğinde sabah erkenden kalkılır. Pencereleler açılır. Evler havalandırılır. O gün sabah erkenden kalkılırsa evlere meleklerin dolacağına ve onlar için dua edeceğine inanılır. Eskiden Sultandağı ve yöresinde panayırlar düzenlenmekte ve herkes eğlenmek için bir araya gelmektedir. Ancak günümüzde Hıdırellez kutlamaları eski coşkusu yitirmiş sadece dilek dilemek amacıyla kutlanan bir gün haline gelmiştir. İnsanlar arasında bu günün coşkuyla kutlanmasının sebebi baharın gelişiyile birlikte tabiatın yeniden canlanması ve o gün ne kadar güzel geçerse o bir yılın aynı güzellikte geçeceğine inanılmasıdır. Hıdırellez, ilçede Hızır ve İlyas peygamberin kavuştuğu gün olarak bilinir. Bununla ilgili çeşitli rivayetler anlatılmaktadır:

“Allah Hızır ve İlyas peygamberi iyilik yapmaları için dünyaya gönderir. Onlar da geldikten sonra birbirlerini kaybederler, uzun bir süre bulamazlar. Denizlerde dağlarda hep birbirlerini ararlar. Bu esnada insanlara yardım ederler. Uzun bir zaman sonra 5 Mayıs gecesi bir gül ağacının altında birbirlerini bulurlar. 6 Mayıs günü kutlamalar yapılır, bütün evlere bereket dağıtılır. O günden beri ev almak isteyenler ev resmi, araba almak isteyenler araba resmi çizip gül ağacının altına gömerler. O dilek orada bir sene boyunca kalır” (KK23).

“Hızır ile İlyas peygamber kardeştir. Allah onları dünyaya iyilik yapmaları için göndermiştir. Zorda kalan insanlara yardım ederler. Bundan dolayı bir kimseye Hızır gibi yetiştin gibi ifadeler kullanılır” (KK37).

“Hidrellez, Hızır ve İlyas peygamberin birbirlerini kaybedip birbirlerini 6 Mayıs'ta buldukları gündür” (KK39).

Sultandağı'na bağlı bazı köylerde Hidrellez günü çoban tutulması yapılır. O gün herkes erken kalkar hayvanını alarak kırlara çıkar. Orada koyunlar kuzularıyla kavuşturulur. Durumu iyi olan, hayvanı çok olan bir kimse kurban bağışı yapar ve orada bütün fakirler, zenginler bir araya gelerek karınlarını doyurur. İnsanlar kendi arasında küçük eğlenceler düzenler.

Sultandağı ve yöresinde Hidrellez ile ilgili yaygın inanışlar ve uygulanan pratikler şunlardır:

- Hidrellez günü yaprağın içi hazırlanır, bir yere konulur. Eğer kuşlar gelip ondan yerse o yıl hiç parasız kalınmaz (KK8).
- Hızır çiçeğiyle yoğurt mayalanır eğer tutarsa Hızır peygamberin o eve uğradığına inanılır (KK9, KK11, KK31, KK33, KK37).
- Yedi karınca yuvasından üç İhlas bir Fatiha okunarak toprak alınır bir peçetenin içine konulur. Sonra o toprak yediye bölünür, nerede bereket isteniyorsa oraya bırakılır. Para isteniyorsa cüzdana, kıyafetlerde bolluk isteniyorsa dolabın içine konulur (KK37, KK46).
- O gün Hızır ile İlyas peygamber buluşup birbirlerini tıraş ederler. Sonra ayrılırlar (KK11).
- Hidrellez günü dilek dileyip iki yeşil soğandan birine ip bağlanır. Eğer dilek kabul edilmişse bu ip bağlanan yeşil soğan diğerine göre biraz daha uzamış olur (KK46).

- 5 Mayıs gecesi ne dilek isteniyorsa o dileğin resmi çizilir ve bir gül ağacının altına gömülür (KK8, KK9, KK11, KK46).
- O gün kavak ağacına dilek dilenip çapıt bağlanır (KK16, KK18, KK21).
- Hıdırellez gününün geldiği erik dalından bilinir. O gün sabah erkenden kalkılır, namaz kılınır. “La ilahe illallah hayrun halez Muhammedün Resulullah yetiş ya Hıdırellez” diyerek tespih çekilir (KK19).
- Hıdırellez günü pekmez doldurulur ve o taşarsa Hızır’ın uğradığına inanılır, eğer taşıdığı çoğaldığı söylenirse bir daha bereket gelmez (KK21).
- Hızır uğrasın diye para, uzun kavağın altına konursa onun hiç eksilmeyeceğine inanılır (KK21).
- Hıdırellez günü 2 kabın içine ılık süt dökülür, maya konulmadan ekinin başı ile karıştırılır. Bu kaplardan biri var var yoğurdu diğeri yok yok yoğurdu olur. Eğer var var kabındaki yoğurt tutarsa her şeyin bereketleneceğine yok yok kabındaki yoğurt tutarsa evden bir şeyin eksileceğine inanılır (KK22, KK26)
- 5 Mayıs gecesi hamur yoğurulur eğer Hızır uğrarsa bu hamura elini batıracağına inanılır. Ertesi gün o hamur pişi yapılarak komşulara dağıtılır (KK24, KK30).
- Hıdırellez günü köyde koyun sağmaya gidilir. Sütü komşulara dağıtılır. Bereket vereceğine inanılır (KK29).
- O gün gelinler yöresel kıyafetler giyer ve ellerine kınalar yakılırdı. Mısır, buğday gölleleri pişer, katmerler, şepitler yapılır. Erkenden kalkıp sebze ekilir bereketli olacağına inanılır (KK33).

- Eskiden Hıdırellez bahar bayramı olarak bilinir. O gün herkes çayırlara çimenlere çıkar. Piknik yaparlar, salıncaklar kurulur (KK34).
- 5 Mayıs günü akşam ezanı okunduktan sonra bir gülün dibine ya da bir ağaca kırmızı bir bez bağlanarak niyet edilir. Üç İhlas bir Fatiha okunarak duada bulunulur (KK38).
- O gün dışarıda çimenlerde gezilir bu şekilde Hızır'ın uğrayacağına inanılır (KK39, KK40).
- O gün yaşlı bir adam kapıya gelip dilenirse muhakkak onun Hızır olduğuna inanılır (KK39).
- Hıdırellez günü yaşlı bir kimsenin Hızır olup olmadığını öğrenmek için başparmağına bakılır. Eğer başparmağında kemik yoksa o kişinin Hızır olduğuna inanılır. Hızır ve İlyas peygamberi Allah Hz. İsa peygamber gibi göğe çekmiştir. Kıyamet günü yeryüzüne inceklerine inanılır (KK42).

3.3.1.2.2. Nevruz

Nevruz, 21 Mart'ta doğanın yeniden canlanmasıyla birlikte baharın gelişinin kutlandığı geleneksel bir bayramdır. Türklerin bayramı olan Nevruz bütün Türk toplumlarında geçmiş asırlardan beri var olup önemini günümüze kadar koruyabilmiştir. Ateş ve demir kültü Nevruz bayramında çok önemli bir yere sahiptir. İnsanlar o gün dilek dileyerek büyük bir ateşin üzerinden atlarlar. Başka bir eğlence olarak demir döverler. Bunların yapılmasının sebebi çok eskiye dayanmaktadır. Moğol istilasına uğrayan Türkler, Ergenekon adını verdikleri bölgeye gelir ve orada yaşamaya başlarlar. Asırlar boyu Ergenekon'da yaşayan Türkler, artık oraya sığamaz ve demir dağı ateş yardımıyla eriterek oradan kurtulurlar. İnanışa göre Türkler 21 Mart günü oradan kurtulmuştur. Nevruz'un Ergenekon Bayramı olarak da bilinmesinin sebebi budur.

“Nevruz ile ilgili pek çok inanış bulunmaktadır. Anadolu’da 21 Mart’ı 22 Mart’a bağlayan gece Sultan Navrız’ın belli olmayan bir saatte gökte ayaklarındaki halhalları cingıldatıp önünde gergefini işleyerek batıdan doğuya göç eden güzel bir kız silüetinde görüldüğüne inanılır. Bir başka inanca göre ise Sultan Navrız, “kuş donuna” giren ve ayaklarındaki halhalı cingıldatarak uçan bir ermiştir. Nevruz gecesi, Sultan Navrız’ın geçtiği saatte uyanık olanların bütün dileklerinin gerçekleşeceğine inanılır” (Aça, 2017: 379).

“Ateş, Türk toplumunun dünya hayatı ve ahiret inancı bağlamında dua ve beddualarının özü ve öznesidir. Ateş gibi ateş almaya gelmek, ateş düştüğü yeri yakar, ocağına ateş düşsün, ocağın sönsün, Allah ocağının dumanını doğru tütürsün, komşu komşunun külüne muhtaçtır, ateş insana bağlı olarak varlığını sürdürdüğünden dumanın tütmesi herhangi bir hanede/evde insanın yaşadığının belirtisidir. Ateş, Nevruz’un en belirgin öznesi olduğundan dolayı Nevruz kutlamalarında ateşler yakılır. Nevruz, pazenlerinden dikilen entari denilen elbiseleri giyen gelinlik yaşa gelmiş kızlar arasından, evlenme çağına gelmiş oğul anaları “helal süt emmiş” olanlarından, gözleriyle görüp gönüllerinin katlanacağı, “kendilerine kızkılık”, “oğullarına karılık”, “torunlarına analık”, “aileye ve sülaleye gelinlik” yapabilecek, oğullarının “bir yastıkta kocayabileceği” gelin adayını, Nevruz ateşiyle, ateşi yakılmış hamamda gözden geçirirler. Gözüne kestirdiği kızın evine Sultan Nevruzluk pazenden dikilmiş elbiseler giyilerek dünür gidilir. Nevruz ateşiyle yakılan evlerinde/ocaklarında bereketli bir biçimde nice Nevruzlar, Kardelenler, Berfinler doğurması dileğiyle ve öksüz-yetim kalmamaları dualarıyla kesin kararlarını verirler” (Atalay, 2017: 259-260).

Nevruz çok geniş bir sahada varlığını devam ettirmiştir. Bütün Türk toplumları baharın gelişini kutlamak için yer yer yıl şenlikler düzenlemektedir. Ancak Nevruz günümüzde bazı bölgelerde sürekliliğini yitirmiştir. Sultandağı ve yöresinde de günümüzde kutlamalar yapılmamaktadır. Yapılan görüşmeler sonucunda halktan birçok insanın Nevruz’un ne olduğunu bilmediği görülmüştür. Ancak eskiden Nevruz kutlamaları yapılmaktadır:

“Nevruza gavur küfürü denir. O gün yumurta boyanır. Topraktan testi olur, o kırılır kök boyası ile birlikte boyanırdı. Herkes caddeleri evlerinin önünü temizlerdi. Yolun ortasına ateş yakılır, herkes dilek dileyip o ateşin üzerinden atlardı” (KK31).

3.3.2. Festivaller

Festivaller, bayramlardan sonra insanları bir araya getiren en önemli kutlamalardır. Birlik ve beraberlik duygusunu güçlendirirler. Festivaller, bakıldığında bir bölgeye aittir ve o yöreye özgü değerleriyle birlikte var olan yerel kutlamalardır. Festivaller her yıl düzenlenir ve genel olarak o yöreyi öne çıkaran önemli unsurların adı ile anılır. Örneğin çileğiyle meşhur olan Bartın ilinde Çilek festivali, Malatya’da kayısı festivali, Adıyaman’da çiğköfte festivalleri düzenlenmektedir.

Festivallerde o yöreye ait olan değerler halka tanıtılmaya çalışılır. Giyim ve süslemelerden, yöresel yemeklere; el yapımı nesnelere, halk oyunlarına kadar pek çok bilgiye festivaller aracılığıyla sahip olmaktayız. Halk, bu kültürel etkinliklerde bir araya gelmekte geçmişten günümüze kadar süregelen maddi ve manevi unsurların tanıtımını yapmaktadır. Teknolojinin gelişip yayılması ile birlikte birbirlerinden uzaklaşan insanlar, zaman içinde kendi kültürlerinden de uzak kalmışlardır. Bu durum içinde yaşadıkları toplumdan kendini soyutlayan ve başkalaşan insan gruplarını ortaya çıkarmıştır. İçinde yaşadığı toplumun bir parçası olan insan, her daim kendini var eden değerleri bilerek onu gelecek nesillere aktarmalıdır. Bunun için festivaller köprü görevi üstlenen araçlardır.

Sultandağı ve yöresinde de her yıl düzenli olarak kiraz festivali yapılmaktadır. Yörede ekonomik gelirin büyük bir kısmı kiraz ticaretiyle sağlanmaktadır. Yaz mevsiminde yöreye başka illerden pek çok mevsimlik işçi gelmekte onlarla birlikte kiraz toplanarak alıcısına ulaşmaktadır. Bundan dolayı kiraz yörede önemli bir gelir kaynağıdır. Bu yıl on dördüncüsü düzenlenen kiraz festivalinde yöresel kıyafetler giyen genç kızlar, çevre illerden gelen misafirlere kiraz ikramında bulunmuşlardır. Şenlikte, yöresel halk oyunları oynanmış, yöresel yemekler tanıtılmıştır ayrıca ilçeyi

tanıtın sergiler kurulmuştur. Festival tanınmış bir sanatçının gelip konser vermesiyle son bulmuştur.

3.4. HALK MUTFAĞI

3.4.1. Türk Halk Mutfak Kültürü

“Beslenme biçimleri, içinde bulunulan kültürel - coğrafi - ekolojik - ekonomik yapıya ve tarihsel sürece göre şekillenmektedir. Türk mutfağı denildiğinde Türkiye'de yaşayan insanların beslenmesini sağlayan yiyecekler-içecekler, bunların hazırlanması, pişirilmesi, korunması; bu işlemler için gerekli araç-gereç ve teknikler ile yemek yeme adabı ve mutfak çevresinde gelişen tüm uygulamalar ve inanışlar anlaşılmalıdır. Türk mutfağındaki çeşit zenginliği birçok etkene bağlıdır. Kısa bir ifadeyle Orta Asya ve Anadolu topraklarının sunduğu ürünlerdeki çeşitlilik, uzun bir tarihsel süreç boyunca birbirinden farklı birçok kültürle yaşanan etkileşim, Selçuklu ve Osmanlı gibi imparatorlukların saraylarında gelişen yeni tatlar, mutfak kültürümüzün yeni yapısını kazanmasında rol oynamıştır. Genel olarak tahıl, çeşitli sebze ve bir miktar etle sulu olarak hazırlanan yemek türleri, çorbalar, zeytinyağlılar ve hamur işleri ve kendiliğinden yetişen otlarla hazırlanan yemeklerden oluşan Türk Mutfağı, pekmez, yoğurt, bulgur vb. gibi kendine özgü sağlıklı yiyecek türlerini de ortaya çıkarmıştır. Yöreden yöreye farklılaşan lezzetleri barındıran yeme-içme biçimleri, özel gün, kutlama ve törenlerde ayrı bir anlam hatta kutsallık taşır. Türk Mutfağı, çeşit zenginliği ve damak tadına uygunluk yönünden olduğu kadar birçok yemek ve yiyecek türü ile sağlıklı ve dengeli beslenmeye ve vejetaryen mutfağına kaynaklık edebilecek örnekleri barındırmaktadır” (www.aregem.ktb.gov.tr, 2019).

3.4.2. Normal Zamanlara Özgü Yiyecek Ve İçecekler

Sultandağı ve yöresinde normal zamanlarda yöreye özgü birtakım yemekler yapılmaktadır. Bu yiyecekleri şunlardır:

3.4.2.1.Çorbalar

Tarhana çorbası

Yoğurt, un, domates salçası, nane ve diğer baharatlar konur. On beş gün boyunca çeşitli aralıklarla yoğurulur. Küçük parçalara bölünüp güneş alan bir yere serilir ve kurutulur. Mutfak robotuyla çekilir. Yine güneşe serilir. Tarhana hazırlandıktan sonra için çorba için önceden su ısıtılır. Bir tencereye çok az yağ dökülür. Daha sonra üç çay bardağı tarhana konur. Yağ ile iyice karışan tarhanaya iki yemek kaşığı salça ilave edilir. Biraz karıştırılır. Son olarak ısıtılan su, tencere boyuna ulaşmayacak şekilde dökülür. Tuz ilave edilir. Eğer acılı olması isteniyorsa baharatlar ilave edilir. Kaynadıktan sonra servis edilir (KK3, KK25, KK31, KK33).

Yayla çorbası

Bölgede yayla çorbasına göce çorbası yarma çorbası, yoğurt çorbası veya tolga çorbası denir. İlk olarak göce yani aşurelik buğday kaynatılır. Süzülüp, soğutulur. Bir tencereye alınır. Üzerine yumurta, yoğurt, un konur karıştırılır. Daha sonra yavaş yavaş soğuk su eklenir. Kaynayana kadar karıştırılır. İçine haşlanmış nohut atılır. Üzerine naneli yağ yapılıp dökülür. Servis edilir (KK38).

Sakala Çarpan Çorbası

Yeşil mercimekler haşlanır. Daha sonra bir tencereye yağ konur ve küp küp doğranmış soğan yağda kızdırılır. Üzerine üç yemek kaşığı domates salçası ilave edilir. Haşlanan mercimekler eklenerek hepsi bir arada karıştırılır. Üzerine sıcak su ilave edilir. Son olarak çorbaya erişte konur. Yarım saat orta ateşte pişirilir (KK2, KK38, KK39, KK46).

3.4.2.2.Yemekler

Topalak Yemeği

Kasaptan yarım kilo kıyma alınır. Soğan rendelenir, maydanoz dilimlenir ve çeşitli baharatlarla birlikte kıyma elde yoğurulur. Kulak memesi kıvamına gelince küçük küçük yuvarlanır ve dinlenmeye bırakılır. Büyükçe bir tencerenin içine yağ dökülür, göz kararı salça ilave edilir. Daha sonra kaynamış su dökülür. Biraz daha kaynattıktan

sonra yuvarlanan kıymalar yavaş yavaş tencereye atılır. Yarım saat sonra ocak kapatılır (KK38, KK39).

Sulu Balık Yemeği

Yörede balık buğulama adı ile de geçmektedir. Bir tavada yağ ve soğan kavrulur. 4 yemek kağığı domates salçası ilave edilir. Biraz karıştırdıktan sonra üzerine kaynamış su dökülür. Daha sonra parça parça kesilmiş balıklar suya atılır. Yarım saat pişirilir. Balıkların yumuşadığı piştiği anlamına gelir (KK3, KK4, KK5, KK11, KK38, KK39, KK46).

Fasulye Kızartması

Yeşil, taze fasulyeler saplarından kesilir ve suda iyice yıkanır. İlk olarak kaynar suyun içine atılır ve haşlanır. Yumuşadıktan sonra bir tavaya sıvıyağı konulur. Yağ kızdıktan sonra haşlanan fasulyeler tavaya konup kızartılır. Hepsi kızardıktan sonra şepite (yufka) dürüm yapılır (KK38, KK39, KK46).

Sulu Makarna Yemeği

Bir tencerenin içine sıvı yağ dökülür. Ardından üç yemek kağığı domates salçası ilave edilir. Salça ve yağ özdeşleştikten sonra iki su bardağı makarna ilave edilir. Hepsi birlikte karıştırılır. Son olarak sıcak su dökülür. Kaynadıktan sonra servis edilir (KK2, KK8, KK11, KK38, KK39, KK46).

3.4.2.3.Hamur İşleri

Pırasalı Bükme

Pırasalar önce yıkanır ve temizlenir. Daha sonra ince ince doğranır. Pırasalardan sonra domatesler küp küp doğranır ve ikisi büyük bir kapın içinde karıştırılır. Elde hamur açılır. Açılan hamurun bir kenarına hazırlanan pırasalar göz kararı dökülerek yaydırılır. Hamurun diğer kısmı pırasa dökülen kısmın üzerine kapatılır. Daha sonra bir sacın üzerinde pişirilir (KK3, KK7, KK21, KK38, KK39, KK46).

Haşhaşlı Lokul

Patates haşlanır ve rendelenir. Un, su, tuz, maya ve patates hamur haline getirilir. Bir saat dinlendirilir. Hamur kabardıktan sonra bir kısmı tablanın üzerine alınır, elle yayılır, üzerine haşhaşlı yağ sürülür. Rulo yapılarak kesilir. Dik bir şekilde tepsiye konur. Hamur bitene kadar bu işlem uygulanır. Üzerine haşhaşlı yağ sürülüp kızgın fırına verilir (KK2, KK38, KK39).

Tepsi Böreği

Un, su, tuz yoğrulur. Dört parçaya bölünür. İlk parça oklava yardımıyla biraz açılır. Sonra ikinci parça açılır. Haşhaşlı yağ sürülür. İlk parça üzerine konur. Tekrar haşhaşlı yağ sürülür. Elle büyütülür. Dörde katlanır. Tepsiye göre elle genişletilir. Üzerine peynir, maydanoz konur. Kalan iki parça bu şekilde yapılır tepsiye konur. Üzerine yoğurt ve yağ sürülür susam serpilir ve kızgın fırına verilir (KK2, KK31).

Mercimekli Bükme

Un, su ve tuz bir kapta karıştırılıp hamur elde edilir. Elde yoğrulur. Dört parçaya bölünür. Önce ilk parçasını oklavayla açılır. Bir kenara konur. İkinci beze açılır. Üzerine haşhaşlı yağ sürülür. Kenara koyduğumuz önceki parça üzerine konur. Üzerine tekrar haşhaşlı yağ sürülür. Elle genişletilir. Dörtle katlanır. Oklava ile açılır. Bıçakla kare kare kesilir. İçine daha önceden haşlanan mercimek ile maydanoz karışımı konur. Sonra karşılıklı kapatılır. Yağlı tepsiye dizilir. Öbür hamurlarda bu şekilde olur. Üzerine yoğurtlu yağ sürülür. Susam serpilir. Kızgın fırında pişirilir (KK39).

Katmer

Un, su ve tuz karıştırılır ve elde yoğrulur. Elde edilen hamur küçük parçalara ayrılır ve oklava yardımıyla düzlenir. Diğer hamurlarda aynı şekilde açılır. Daha sonra üzerine tereyağı gezdirilerek hamurlar üst üste konur. Merdaneyle açılır. Daha sonra sacın üzerinde pişirilir (KK2, KK3, KK5, KK31, KK39).

Bazlama

Yaş maya, şeker, un, tuz ve su bir kabın içinde yoğrularak hamur elde edilir. Daha sonra hamurun üzeri hava almayacak şekilde kapatılarak dinlenmeye alınır. Hamur kabardıktan sonra büyük parçalar alınır. Çok bastırmadan oklava yardımıyla orta boyda açılır. Tavada veya sacın üzerinde pişirilir (KK2, KK5, KK31, KK33, KK38, KK39, KK46).

Şepit

Un, su ve tuz yoğrulur. Küçük parçalara ayrılır. Daha sonra parçalar oklava yardımıyla çok ince bir şekilde açılır. Sacın üzerinde çevrilerek pişirilir. İlk başta katı olan şepit ıslatılarak yumuşatılır (KK39).

3.4.2.4. Tatlılar

Sütlaç

Pirinç suda haşlanır. Ocaktan indirilmeden üzerine süt dökülür. Daha sonra üzerine şeker eklenir. Biraz daha kaynadıktan sonra ocağın altı kapatılır. Kâselere boşaltılır. Soğuduktan sonra tarçınla servis edilir (KK39).

3.4.2.5. İçecekler

Sultandağı ilçesinde markette satılan meşrubatların yanında yöresel olarak vişne hoşafı yapılmaktadır. Bu hoşafın suyu yemeklerde veya sıcak yaz günlerinde meyve suyu olarak tüketilmektedir (KK3, KK7, KK11, KK21, KK33, KK38, KK39, KK40, KK46).

3.4.3. Belirli Zamanlara Özgü Yiyecek Ve İçecekler

3.4.3.1. Düğünlerde Hazırlanan Yiyecek ve İçecekler

Sultandağı ve yöresinde düğün gününde veya düğünden bir gün önce halka yemek verilmektedir. Düğünlerde genellikle oğlan evinde kurban kesme geleneği olduğu için kesilen kurban etinin kavurması yapılır. Kavurma ekmeğın üzerine konur. Buna yörede tirit denir. Bulgur pilavı yapılır. Bunun yanında yoğurt çorbası helva ve hoşaf yapılmaktadır (KK38, KK40).

3.4.3.2. Ölümünden Sonra Verilen Yiyecek ve İçecekler

Bir kişi vefat ettikten hemen sonra ailesi tarafından helvası yaptırılır. Yörede genel olarak ölü yemeğinde etli ekmek yaptırılmakta, içecek olarak ayran dağıtılmaktadır (KK7, KK11, KK21, KK38, KK39, KK40).

3.4.3.3. Kışlık Yiyecek Hazırlığı

Sultandağı ve yöresinde kış mevsiminde, mevsimi olmayan yiyecekleri yiyebilmek için önceden hazırlık yapılmaktadır. Genel olarak kışlık yiyecek hazırlığında tarhana ve fasulye kurutması yapılmakta; biber ve patlıcanın içi doldurulup buzluğa atılmaktadır. Yörede kışlık hazırlık olarak kazanlarda menemenlik yapılır; biber ve domates kaynatılıp kavanozlara konur. Başka bir kışlık yiyecek ise yemeklerde meze niyetine yapılır. Kırmızı biber közlenerek kabukları soyulur. Çiğ sarımsak ve maydanoz doğranır hepsi birlikte karıştırılır kavanozlara konur. Asma yaprağı toplanır ve teker teker iri tuz ile tuzlanır. Daha sonra pet şişelere konur. Kışın yaprak sarması yapılacağı zaman şişeden çıkarılır ve haşlanır. Turşu olarak da salatalık ve kırmızı biber turşusu yapılmaktadır. Reçel olarak da vişne ve kayısı reçeli hazırlanmaktadır (KK3, KK11, KK21, KK33, KK38, KK39, KK40, KK43, KK46).

3.5. ÇOCUK OYUNLARI

“Oyun, çocuğu hayata hazırlayan, onun ruhi ve bedeni yönden gelişmesi için en önemli unsurlardan birisidir. Aslında “iş”tir çocuklar için oyun. Oyun ve oyuncaklar, çocuğun dikkati ruh ve zeka gelişmesi, çevre ile irtibatını artırması, konuşma ve diyalog yeteneğinin gelişmesi bakımından oldukça önemlidir” (Türkoğlu, 2016: 9-10).

“İnsan hakları Evrensel Beyannamesi’nde⁹ de çocuklar için “tabii ve vazgeçilmez bir hak” olarak görülen oyun, ayrıca bazı çocuk rahatsızlıklarına karşı tedavi şekli (oyun terapisi) olarak da kullanılmaktadır” (Türkoğlu, 2016: 10).

⁹ Detaylı bilgi için ayrıca bkz: <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>

“7-8 yaşından itibaren tercih edilen oyunlarda cinsiyet ve kültürel yapı kendisini göstermektedir. Bu çerçevede kız çocuklarının ip atlamak, evcilik, körebe, seksek gibi oyunları; erkek çocuklarının ise koşmaca, misket ve sopa yardımıyla oynanan oyunları tercih ettikleri görülmektedir” (Türkoğlu, 2016: 10).

Sultandağı yöresinde eskiden oynanan çocuk oyunlarının bir kısmı günümüzde önemini yitirmiştir. Bunun sebebi teknoloji ile beraber ortaya çıkan bilgisayar oyunlarının sokakta oynanan çocuk oyunlarının yerini almasıdır. Sokaktan eve girmeyen bir nesilden, evden dışarı çıkmayan bütün gününü masa başında bilgisayar oyunu oynayarak geçiren bir nesil oluşmuştur. Bunun sonucunda da çocukların fiziksel gelişimlerini tam olarak tamamlayamadıkları hatta bağışıklık sistemlerinin zayıf olduğu görülmektedir.

Sultandağı ve yöresinde oynanan çocuk oyunları şunlardır:

Üç Taş

Kare çizilir daha sonra içine köşelerden başlayarak çizgi çizilir ve çarpı işareti oluşturulur, taşları aynı hizaya getirmek için uğraşılır (KK2, KK3, KK8, KK11, KK12, KK14, KK20, KK27).

Beş Taş

En az iki kişiyle oynanan bir oyundur. Beş küçük taş toplanır. Oyuna başlayan kişi elindeki taşları yavaşça yere saçar. Taşlardan birini alarak havaya atar ve o taş havadayken yerdeki diğer taşlara değmeden taş alarak havadaki taşı tutar. İkilere geçtiğinde yerden iki taş alıp havaya attığı taşı tutmaya çalışır. Üçlere geçtiğinde üç taş alır ve havaya attığı taşı yakalamaya çalışır daha sonra kalan son taşı alır. Dörtlerde taşların hepsi ele alınır yine bir taş havaya atılır, o havadayken eldeki taşlar yere bırakılır. Daha sonra taş tekrar havaya atılır ve dördü tekrar yakalanmaya çalışılır. Beşlerde ise el kale yapılır, taşlar yere atılır, bir taş karşı tarafın belirlemesiyle ebe seçilir. Taşlar birbirine değdirilmeden kaleden geçirilir. En son

ebe olan taş geçirilir. Yanana kadar oyun bu şekilde devam eder (KK2, KK3, KK5, KK6, KK7, KK8, KK11, KK12, KK23, KK31, KK34, KK38, KK39, KK42, KK45).

Dokuz Taş

İki kişiyle oynanan bir oyundur. Her iki kişinin de dokuz tane taş vardır. Oyun için çizilmesi gereken şekil çizilir daha sonra oyuna yazı tura ile ilk kimin başlayacağı belli olur. Herkes taşlarını dizer. Taşlar yatay veya dikey hale getirilmeye çalışılır. Üç taşı yatay veya dikey bir biçimde yan yana getiren oyuncu diğer oyuncunun taşlarından istediği birini alır ve kenara koyar. Taşlar çapraz gelirse taş alma hakkı yoktur (KK15, KK16, KK42).

Kuyulu Taş

İki kişiyle oynanan bir oyundur. On altı tane taş toplanır. Yere dörder tane küçük çukur kazılır ve içlerine dörder taş konur. Oyuna başlayan oyuncu kendi çukuruna birer tane taş koyar. Kendi çukurunca bir tane taş kalırsa oyunu kazanmış olur (KK2, KK6, KK7, KK13, KK29).

Harman Beş Kurban Beş

Toprak suyla ıslatılır. Çamur olmayacak bir şekilde bırakılır. Daha sonra o nemli katılmış topraktan fırın yapılır (KK38).

Fottuk

Taşlar çocukların 200 adım ötesinde üst üste dizilir. Top yardımıyla taşlar devrilmeye çalışılır. Taşları deviren çocuk oyunu kazanır (KK4, KK5, KK11).

Cıngırdak

İki grupta oynanır. Küçük kiremitler ortaya üst üste dizilir. Kiremitlerin biraz uzağına düz bir çizgi çizilir. Cıngırdağın başında bir kişi durur. Birinci grup topu atıp kiremitleri yani cıngırdağı devirirse grup hızlıca kiremitleri dizmeye çalışır. Cıngırdağın başındaki kişi de topla diğer grubu vurmaya çalışır. Top kime değerse o kişi oyundan çıkar (KK4, KK11, KK14, KK29, KK31).

Taş Sürmece

Beş tane daire çizilir. Taş el ile birinci daireye atılır. Tek ayak üzerinde taş sürülerek dairenin dışına çıkmadan beşinci daireye getirilip tekrar başa getirilmeye çalışılır. Daha sonra ikinci daireye atılır. Aynı işlem tekrarlanır (KK8).

Bilye

Bir çizginin uzağına üçgen çizilir. Bilye atılır. Çizgiye en çok kim yaklaşırsa o başlardı. Üçgenin içine bir bilye konur. O bilyeye çocuklar sırasıyla kendi bilyesiyle vurmaya çalışır. Eğer üçgenin dışına çıkarsa o bilye vuran kişinin olur (KK13, KK42).

İp Atlamaca

Genelde kızların sıklıkla oynadığı bir oyundur. İki kız ellerine ip alarak karşı karşıya geçer ve sallamaya başlarlar. Ortaya giren kız ipe basmadan atlamaya çalışır. Bazen iki kişi ortaya girer. Birlikte atlarlar (KK2, KK3, KK4, KK5, KK6, KK14, KK23, KK31, KK38, KK39).

Çivi Saplamaca

V çizilir iki kişiyle oynanır. Çiviyi saplaya saplaya karşı tarafa dolanmaya çalışılır. Çivi saplanmazsa hak karşı tarafa geçer. Karşı tarafta aynı işlemi tersi yönde uygular. Yağmur yağdığında oynanır (KK13, KK14, KK27).

Kıç Kazmaca

Genelde yağmur yağdıktan sonra oynanır. Nemli olan toprak çocuk görmeden kazılır. Üzeri örtülür. Kişi geldiğinde fark etmeden o kazılan kuyuya düşer. O düştükten sonra herkes kaçır. Kötü amaç gütmekten arkadaşlarına şaka yapmak isteyen çocukların oynadığı bir oyundur (KK2, KK4, KK5, KK12, KK27, KK28, KK31, KK34, KK38).

Tuzak Oyunu

Tuzak oyunu toprak kazılır. Kazanlar saklanır. Kişi tuzağa düşünce herkes ortaya çıkar ve tuzak diye bağırır (KK3).

Ümmet

Beş - altı tane çocuk birleşir hepsinin elinde uzun sopa olur, küçük bir tane daha sopa olur biri onu fırlatır çocuklar sırayla o küçük sopa havadayken ellerindeki değneklerle vururlar. Kim en uzağa atarsa o kazanır (KK2, KK4, KK5, KK8, KK11, KK16, KK18, KK31).

Çelik Çomak

Kısa bir sopa ve uzun bir sopa olur. Kısa sopa yukarıya atılır ve uzun sopa ile vurulur. En uzağa atmayı başaran kazanır (KK2, KK3, KK5, KK38, KK42).

Çinçan

Bacaklara ip geçirilerek oynanan bir oyundur. Karşı karşıya duran iki kişi ayaklarına ip geçirir ve o ipi gerginleştirir. Oyuncu ortaya gelerek oyundaki kuralları yerine getirmeye çalışır. Oyun kolay bir şekilde başlar ancak giderek ip daha yükseğe kaldırılır ve oyun zorlaşır. Kişi ipe basınca oyunu kaybeder (KK25).

Yakar Top

En az üç kişiyle oynanan bir top oyunudur. İki kişi belirli mesafelere geçerek karşı karşıya durur. Ortaya birisi geçer. Karşılıklı duran kişiler ortada olan oyuncuyu vurmaya çalışır. Onlar topu atığında ortadaki topu tutarsa bir can sahibi olur. Oyun oyuncuya top değene kadar devam eder (KK13, KK15, KK38, KK39, KK42).

İstop

Topla oynanan bir oyundur. En az beş kişiden oluşan bir gruptan ebe seçilir. Ebe topu atabildiği kadar havaya atar. Daha sonra o topu tutmaya çalışır. Topu tutunca istop diye bağırır ve koşan herkes olduğu yerde donar. Ebe ise durduğu yerde kişiyi vurmaya çalışır. Vurulan ebe olur. Oyun aynı şekilde devam eder (KK7, KK8, KK13, KK25).

Çember

Genelde kız çocukları oynamaktadır. Kızlar plastik bir çember alır ve onu bellerinde çevirmeye çalışırlar (KK3, KK38, KK39).

Sinme sinme, sobele, saklambaç;

Bir ebe seçilir. Seçilen kişi bir yere doğru yaslanarak gözlerini kapatır ve yüksek sesle saymaya başlar. Bu sırada herkes bir yerlere saklanır. Ebe daha önceden belirledikleri sayıya ulaşip saymayı bitirdiğinde “önüm, arkam, sağım, solum sobe saklanmayan ebe” der ve saklanan kişileri bulmaya çalışır. Bulduğunda ondan önce gözünü kapatıp saymaya başladı yere gelir ve sobelerse yakalanan kişi ebe olur. Oyun böyle devam eder (KK2, KK3, KK4, KK5, KK6, KK7, KK13, KK14, KK25, KK38, KK39, KK42, KK45).

Uzun Eşek (Minber eşek)

İki grupla oynanan bir oyundur. Genellikle erkekler oynar. Eğilecek olan birinci gruptan ödce duran kişi başını yumuşak bir nesneye koyarak eğilir. Diğer arkasında kalan kişilerde onun arkasında durarak eğilirler. İkinci grupta olan kişiler atlayacak olan kişilerdir. O gruptan bir kişi koşarak gelir ve eğilenlerin üzerine atlar. Diğer peşinden gelen kişilerde onun üzerine atlamaya çalışır. Atlayan kişiler çoğaldıkça eğilenler taşıyamaz ve herkes düşer (KK3, KK11, KK13, KK16, KK18, KK25, KK38, KK42, KK45).

Sek Sek

Yere 8 tane kare çizilir ve her karenin içi 1’den başlanarak numaralandırılır. Oyuncu eline bir taş alır. Bir numaralı kareye atar. Bu birlerdir. Kural olarak taşı çizginin içine atması gerekir. Daha sonra o karenin üzerine basmadan ikinci kareye tek ayak üzerinde atlar ve tek ayak üzerinde karelerin içine basarak 8. Kareye kadar gider. Daha sonra yine çizgiye basmadan geri gelir ve birlere attığı taşı eline alarak o karenin içine basmadan çizginin dışına atlar. Bu sefer ikileri oynar. 2. kareye taş atar ve tekrar oyuna başlar. Kişi taşı dışarı atınca ya da çizgiye basınca oyun biter (KK3, KK27, KK39).

Yüzük Saklamaca

Oyun iki kişiyle oynanır. Yere en az üç tane örtü serilir. Bu oyunculardan biri örtülerden birinin altına yüzük koyar. Diğer oyuncu ise sakladığı yüzüğü hangi örtünün altına koyduğunu ilk seferde bulmaya çalışır (KK25, KK38, KK39).

Mendil Saklamaca

En az 10 tane çocuk bir araya gelerek daire oluşturur. Ebe elinde mendil ile çocukların arkasında durarak onların etrafında yavaşça koşmaya başlar. Koşarken hep birlikte şu şarkıyı söylerler:

Yağ satarım bal satarım

Ustam ölmüş ben satarım

Ustamın kürkü sarıdır

Satsam on beş liradır

Zambak zumbak

Dön arkana iyi bak

Zambak zumbak

Dön arkana iyi bak

Ebe şarkı söylenirken elindeki mendili bir çocuğun arkasına bırakır. Şarkı bittikten sonra herkes arkasına döner, mendilin kendisinde olup olmadığına bakar. Mendili alan çocuk ebeyi yakalamaya çalışır. Eğer ebe onu yakalarsa o kişi ebe olarak seçilir. (KK12, KK13, KK38, KK39, KK45)

Küle Karma

Herkes külün içine kendi boncuğunu atar. Kim o boncukları bulursa o kazanır (KK42, KK45).

Cingala

Kalabalık bir grupta oynanır. Ortaya yedi tane kiremit üst üste gelecek şekilde dizilir. Kiremitlerin başında durması için ebe seçilir. Çocuklar sıraya geçerek bir top yardımıyla kiremitleri devirmeye çalışır. Devrildiğinde ebe topu alarak çocuklardan birini vurmaya çalışır. Topun değdiği çocuk ebe olur (KK8).

Naldırnaç Oyunu

İki tane taş ortaya üstü üste dizilir. Ebe seçilir ve ebe olan kişi eline bir alarak bu ortadaki taşlara doğru fırlatır. Taş isabet ederse ortadaki taşlardan birisi uzağa sıçrar. Ebe gidip kaç adım uzakta olduğunu sayar. Eğer aradaki mesafe çoksa ebeyi kucaklarında taşırlar (KK14, KK23, KK31).

Göz Yummaca (Körebe)

Çocuklar arasından bir ebe seçilir. Bu ebenin gözleri bir bezle bağlanır ve kaçışan çocukları yakalamaya çalışır. Yakalanan kişi ebe olur (KK2, KK3, KK5, KK38, KK39, KK42, KK45).

Köşe Kapmaca

Kalabalık bir grup ile oynanır. Bir ebe seçilir. Çocuklar ebe görmeden birbirlerinin tuttukları köşeye geçerek yer değiştirir (KK38, KK39).

Yerden Yüksek

Bir ebe seçilir. Çocuklar ebeye yakalanmadan yüksek bir yere kaçırlar. Ebe onları yakaladığında eğer çocuk zeminden yukarıdaysa örneğin dışardaysa kaldırım, evdeyse kanepesi gibi bir yere çıkmışsa yerden yüksek diye bağırır. Ebe onları yükseğe çıkmadan yakalamaya çalışır (KK39).

Çifte Telli

İki tane ipe oynanır. İki kişi sağ ve sol ellerinde karşılıklı olarak ipleri tutup sallarlar. Oyuncu ortaya girerek ip atlamaya çalışır (KK38).

Evcilik

Evcilik genellikle kız çocukları arasında oynanmaktadır. Kızlar ellerindeki oyuncak bebeklerinin annesi olur ona gerçek bir bebek gibi muamele gösterir. Daha sonra oyuncak mutfak malzemeleriyle yemekler yapar. Diğer çocuklar da oyuncak bebeklerini getirir ve birbirlerine misafirlığe gidip gelirler (KK2, KK3, KK4, KK5, KK12, KK18, KK25, KK31, KK38, KK39).

Lambir

Taşla oynanan bir oyundur. Lambir oyununda taşlar havaya atılır ve el üstüyle o taşların hepsi tutulmaya çalışılır (KK42, KK45).

Birdir Bir

Oyun başlamadan önce ebe seçilir. Bu oyunda ebe birden fazla olabilir. Ebe seçilen çocuklar biraz aralıklarla dizilerek eğilirler. Diğer çocuklar ise:

Birdir bir

İkidir iki, olur tilki

Üçtür üç yapması güç

Dörttür dört kuş gibi öt

Beştir beş aldım bir eş

Altıdır altı yaptım kahvaltı

Yedim yedi elim sırtına değdi

Sekizim seksek dokuzum durak

diyerek mani söyler ve eğilenlerin üzerinden birer birer atlarlar (KK25).

3.6. İNANIŞLAR

“İnanç, sözlük anlamı ile “kişice, ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi” demektir. Halk inanışlarından söz edenlerce kavramın Fransızca ve Almanca karşılıkları olan superslition ve Aberglaube kelimelerinin Türkçeye bâtil i'tikad, bâtil inanış, yanlış inanış, boş inanış, hurafe deyimleri ile çevrildiği oluyor. Bu deyimler, bir yargı anlamı taşıdıkları için ersiz kullanıldıkları zaman sakıncalı olur. Bilim adamının konusu karşısında tarafsız olması, önyargılardan kaçınması kurallarına aykırı düşer” (Boratav, 1984: 7).

İnsanoğlu eski çağlardan günümüze kadar çevresinde oluşan maddi ve manevi pek çok olayı anlamlandırmaya çalışmıştır. Bunu yaparken de ilahi olana yönelmiş ve çevresindeki olaylara kutsallık atfetmiştir. İnanmak eylemi insanların kendilerince

doğru gördükleri herhangi bir Şeye gönülden bağlanmasıdır. Bu bađlanıŐın altında bütünüyle samimiyet kavramı yatmaktadır. Halk, Allah tarafından sunulan her Őeyde manevi bir güç olduğunu bilip o gücün etrafında bir takım uygulamalar, pratikler ortaya çıkarmıştır. Bu uygulamalar insanların içinde bir tür rahatlama etkisi yapmaktadır. Örneğin; bir kimse ayakkabılarını her zaman düzeltip kenara koyduğunda içi rahat eder. Çünkü artık bütün iÇlerinin rast gideceğine inanır. Bu inandiğı Şeyi hayatının bütünü haline getirmiştir. Başka bir gün ise ayakkabılarının biri düz biri ters Şekilde durduğunda ise başına kötü bir Şey geleceğini veya iÇlerinin ters gideceğini düşünür. Bu da endiŐelenmesine sebep olur.

Sultandağı ve çevresinde de insanların hayatlarını etkileyen her konuda inanış mevcuttur. Hem kendi yakın çevresinden duydukları hem de kendi başlarından geçen türlü olaylar insanlarda birtakım inanmaları ortaya çıkarmıştır. Bu inanışlara insanlar kr krne bađlanmıŐ ve kendi nesillerine de bunu empoze etmişlerdir. Yapılan görüŐmelerde ninesinin; olursa iyi olur eğer olursa iyi olmaz tarzı söylemleri yahut yaparsan evin bereketli olur, yapmazsan iŐerin ters gider vs. gibi inanışlarının torunlarında da olduğu görülmüştür. Bunun sonucunda ise yöredeki türlü inanışların genellikle okuma yazması olmayan kişiler etrafında kültürel yapı ile birleşerek gelecek nesillere taşındığı söylenebilir.

Sultandağı ve yöresi halk inanışlar Şunlardır:

3.6.1.Dini İnanışlar ve Uygulamalar

3.6.1.1.Dua İle İlgili İnanışlar

- Geceleri yatmadan önce yedi kere Ayetel Kürsi okunursa uyuyan kişinin o gece kilitli bir kutu içinde olur, başında iki melek bekler ve ölümden başka her türlü kötülükten korunur (KK7, KK19, KK25, KK38, KK39).

“Sultandağı ilçesine bağlı Kırca Köyü’nde eskiden yaşlı kimsesiz bir kadın varmış. Kendi başına yaşarmış. Bu kadın gece kapısını da kilitlemeden uyur, yedi kere Ayetel Kürsi okuyup yatarmıŐ. Kadının kapıyı kilitlemediğini duyan kötü kalpli kişiler hırsızlık

yapmak için bu kadının evine gireceklermiş. Gece olunca hırsızlar gelmiş, kadının tahtadan olan kapısının yerinde zırhtan yapılmış demir bir kapı duruyormuş. Hırsızlar çok şaşırılmışlar ne kadar uğraşmışlarsa da kapıyı açamamışlar. Ertesi gün evin önünden geçerken kapıya bakmışlar ve tahtadan olduğunu görmüşler. Evin Allah tarafından korunduğunu düşünüp bir daha önünden geçmeye cesaret edememişler” (KK19, KK25).

- Her gün 4444 duasını okuyan kişinin her dileğinin gerçekleşeceğine inanılır (KK3, KK39).
- Dolunay çıktığında etrafta huzursuzluk olmasın diye Amentü duası okunur (KK3, KK7, KK25, KK38).
- Aya bakarak Allah’ın isimlerinden “Ya Hadi” yi okumak ailesinin daha dindar olmasını sağlar (KK3, KK38, KK39).
- Karıncanın kutsal hayvan olduğuna inanılır ve bereket versin diye evlerin mutfaklarına, iş yerleri duvarlarına karınca duası asılır (KK7).
- Her gün avucun içine üç İhlas bir Fatıha okuyup vücuda sürmenin şifa olacağına inanılır (KK3).

3.6.1.1.1.Yağmur Duası

İnsanlar çok eski zamanlardan kalma bir inanış olarak kuraklık dönemlerinde yağmur duasına çıkmaktadır. Toplumla beraber gerçekleştirilen bu ritüel günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Kuraklık Allah’tan gelen bir şeydir. İslamiyet inancına göre veren de alan da Allah’tır. Yağmur bekleyene kar verir veya gereğinden daha çok yağmur vererek ekini çürütebilir. Bunun için insanlar kurak tarlalarını kurtarabilmek için veya gereğinden fazla yağın yağmurunu durdurabilmek için yağmur duasına

çıkırlar. Halk inançlarında yağmur denince akla Yada taşı gelmektedir. Yağmur duasının en önemli araçlarından birisi bu Yada taşıdır ve insanlar bu taşın uğurlu olduğuna inanır (Kalafat, 2015: 184-185).

KK24'ten öğrenilen bilgilere göre Sultandağı ve yöresinde de yağmur duasına çıkılmaktadır. Yörede yapılan yağmur duası yemekli olur. Bir tepenin üzerine çıkılır, dua Kırca köyünde yapılacaksa dedeler tekkesinin orada yapılır. Çıkılan tepenin üzerinde herkes tek sıra halinde yan yana dizilir. El açma işlemi yukarı doğru değil yere doğru açılarak yapılır. Daha sonra af dilenir tövbeler edilir. Sadaka verilir. Duanın yapıldığı yere koyunlar kuzular getirilir. Birbiriyle kavuşturulur. Hayvanı olan birisi kurban bağışı yapar ve orada kurban kesilir. Yetim veya öksüz çocuklar getirilip onlardan da dua istenmektedir.

Yörede yağmurla ilgili inanışlar şunlardır:

- Yağmur yağdırmak için bir yılan öldürülür ve derisi bir ağaca asılır (KK11, KK15, KK16, KK18, KK24, KK33, KK45).
- Nisan yağmurundan birkaç damla alıp yemeklere damlatılır. Nisan yağmurunun bereket vereceğine inanılır (KK3, KK12, KK13, KK38, KK39).
- Turşu bahar gelince çok durdurulmaz. Bekletilirse yağmurun yağmayacağına inanılır (KK5).
- Yağmur berekettir. Yağarken camlar açılır. İçerisi havalandırılır. Meleklerin içeri gireceğine inanılır (KK1, KK6, KK17, KK39).

- Yağmur yağdığıında durması için bir makas alınır ve çeşmeden akan su o makasla kesilerek şöyle denir: “Kestiğim çeşmenin suyunun niyeti yağmur suyuna olsun!” denir. Bu şekilde yağmurun duracağına inanılır (KK46).
- Yağmur yağması için bir diğer olay ise çok kuraklık yaşanırken yaşlı kadınlar torunlarıyla birlikte bir şişenin içine su doldururlar ve onu yağmur yağıyormuş gibi “Allah’ım bizi serinlet” nidalarıyla serperlerdi. O anda da yağmur yağardı (KK24).

3.6.1.2. Yatır Ziyareti

İnsanlar çok eski zamanlardan beri türbe ziyaretleri yapmaktadır. Kimi zaman şifa niyetine kimi zaman dilek dilemek için kimi zaman ise tövbe etmek için bu yerlere gitmektedir. Buralarda yapılan duaların kabul olacağına inanmaktadırlar. Yatırlar keramet sahibi olarak bilinir ve onun yüzü suyu hürmetine denilerek Allah’ın tüm dilekleri kabul edeceğine inanılır.

Sultandağı ilçesinde İshak Paşa türbesi, Ahmed-i Remzi Türbesi, Yarımağrı Türbesi (Ömer Çavuş), Fodul Baba Türbesi olmak üzere toplam dört türbe bulunmaktadır. İnsanlar bu türbelere gelerek niyetlerini alır ve çeşitli ritüeller gerçekleştirerek dertlerine derman bulmaya çalışırlar.

Yukarıda saydığımız isimler Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yaşamış komutanlardır. İlçenin kurtulmasına öncülük etmişlerdir. Pek çok kerametlerle de öne çıkmaktadırlar.

Çalışmanın “Doğum Öncesi Gelenekleri” kısmında bahsetmiş olduğumuz gibi Ahmed-i Remzi Türbesi’ne genellikle çocuk sahibi olmak isteyenler başvurmaktadır. Türbede kurban keserek, namaz kılarak çeşitli ritüeller gerçekleştirilir ve bunun sonucunda çocuk sahibi olunacağına inanılır.

İshak Paşa ve ve Fodul Paşa ise Sultandağı Alperlerindedir. İnsanlar yaptıkları iyiliklerle birlikte onların Allah katında ermiş olduklarına inanmakta ve türbelerine gelerek dualar etmekte, af dilemektedirler.

İlçe hakkında derleme yapan Rıza Selek eserinde Şih Abdullah'tan bahseder. Onunla ilgili bir hikâye kitapta şu şekilde geçmektedir:

“İshaklı'da ailelerden birinin sinisi kaybolur. Kadın Şih Abdullah'a durumu anlatır.

Şih:

“Komşularına üç kere ayrı ayrı zamanlarda sor” diyerek kadını gönderir. Kadın bir sabah kalkıp kapısını açınca sinisini kendi kapısının önünde bulur. Kadının birinin üzerinde altın ve gümüş paralar bulunan fesi kaybolur. Abdullah Efendi'ye anlatır. O da “duvardaki tavuk girişinden içeri atılacak” der. Fes geri getirilir. Bir başka zaman komşusu Şih Abdullah Efendi'nin kazmasını çalar. Hatırlatıldığı halde komşu kazmayı getirmez. Birkaç gün sonra komşu kabuslar görür.Kabuslardan yatamayan komşu kazmayı getirip Şih Abdullah Efendi'nin evinin önüne bırakır. Kazmayı çalan kişi, yaşadığı olayı halka kendisi anlatır.İlçemizin manevi bekçisi Şih Abdullah Efendi, mütevazi kabrinde Fatiha beklemekte, çoğu kişi mezarını bile bilinmemektedir” (Selek, 2015: 140).

3.6.1.3. Cin ve Meleklerle İlgili İnanışlar

“İnsanoğlu, evreni ve dünyayı sadece gözle görülebilen canlı ve cansız varlıklarla paylaşmadığına, gözüyle göremediği (onlar, insanlara istedikleri biçimlerde görünebilirler ya da ancak bazı insanlar onları görmeye muktedirler) ama var olduğuna inandığı bu doğaüstü varlıklarla da birlikte yaşadığına inanmıştır. Gözüyle göremediği fakat var olduğuna inandığı doğaüstü varlıklarla olan her bir temasını “mistik deneyim” kapsamında değerlendirebileceğimiz insanoğlu, bu doğaüstü varlıkları, “iyi” ve “kötü” varlıklar olarak sınıflandırmış, kötülük ve zarar getirebileceğine inandığı varlıkların da desteğin almaya çalışmıştır. İyi olarak nitelendirilen doğaüstü varlıkların başında Tanrı/lar, melekler, iyeler, ata ruhları; kötü olarak görülen doğaüstü varlıkların başında ise şeytan/lar, cinler, abaası ruhlar,

azalar, oburlar gelmektedir. Tanrı'nın dışındaki iyi ve kötü ruhlar, insan ve hayvan barınaklarına, terk edilmiş yerleşim alanlarına, mezarlıklara, pınarlara, ormanlara taygalara, izbelik yerlere, bodrumlara, mağaralara, kuyulara, tuvaletlere ve hamamlara yerleşirler; iyi olanları insan ve hayvan barınaklarında yaşayanlara yardım ederken, diğerleri de insanlara, hayvanlara, evlere, bahçelere vb. zarar vermeye çalışırlar. İyilik getirdiğine inanılan ruhlar, kendilerine karşı saygısızlık edildiğinde ya da tabular ihlal edildiğinde kötülük getiren varlıklara da dönüşebilmektedir" (Aça, 2017: 384-385).

"Günümüz Müslüman Türk toplulukların itikadınca her şeyin tek sahibi ve tek koruyucusu Allah olmakla birlikte, eski inanç sistemlerinden gelen pek çok inanış ve uygulama günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Türkler, hâlâ viranelik yerlere, hamamlara vb. yerlere cinlerin yerleşebileceğine, uygunsuz söz ve eylemlerin bu tür kötü varlıkları çekebileceğine inanmaktadırlar. Günümüz insanı hâlâ evinden çıkarken evde yaşadığına inandığı "ev iyisi"yle vedalaşmakta, tekrar evine dönüp de kapıyı açıp sağ adımını atarak evine girerken "ev iyisi"ne "Selamunaleyküm" demektedir. Bulaşık suyunun döküldüğü ya da hamam suyunun akıp gittiği yerler cinlerin toplandığı yerler olarak görülmekte, çocukların bu tür yerlerde eğlenmelerine, oyun oynamalarına izin verilmemektedir. Kuyuların insanları kendisine çekebileceğine, al ruhlarının lohusaların ölümlerine neden olabileceğine, evlerde köpek bulundurmanın ve çıplak gezmenin melekleri uzaklaştırabileceğine inanılmaktadır" (Aça, 2017: 385).

Sultandağı ve yöresinde görünmez varlıklarla ilgili inanışlar şu şekildedir:

- Cinler pis yerlerde yaşarlar (KK2, KK3, KK5, KK17, KK18, KK20, KK33, KK34, KK38, KK39, KK46).
- Cinler daha çöp kenarlarında yaşarlar oradan geçerken destur çekilmesi gerekir (KK4, KK17, KK34, KK38, KK46).

- Cinlerin mutfakta çok gezdiğine inanılır. İçinde yemek olan tencerenin kapağının kapatılması gerekir (KK2, KK5, KK33, KK38, KK39).
- Cinlerin insanlar uyuduktan sonra yaşama başlarlar. Bundan dolayı geç yatılmaması gerekir. Yoksa cinler rahatsız eder (KK18, KK20, KK38, KK39).
- Cinlerin ayakları üçgen şeklinde ve terstir (KK2, KK3, KK4, KK5, KK18, KK20, KK21, KK33, KK38, KK39, KK46).
- Cinlerden de Müslüman ve kâfir olanları vardır (KK3, KK4, Kk38)
- Cinler geceleri dönerek dolaşırlar. Gece uyurken duyduğumuz sesler cinlerin bir yerlere çarpmasıdır (KK39).
- Cinler insanlara aynalardan yaklaşır (KK2, KK3, KK14, KK20, KK38, KK39).
- Cinler lavaboların etrafında da yaşar. Buralara sıcak su dökmeden önce destur denilmesi lazım (KK2, KK3, KK4, KK11, KK21, KK33, KK38, KK39, KK46).
- Sara hastalığına yakalanan bir kişinin içinde cinler bulunmaktadır (KK38).
- Cinler hakkında konuşulmamalıdır. İsimleri anıldığında geldiklerine inanılmaktadır (KK2, KK3, KK4, KK5, KK18, KK38, KK39).
- Cinler genellikle kara kedi kılığına girmektedir. Eğer kedinin gözleri ovalse onun cin olduğuna inanılır (KK38).
- Gece sayıklayan çocuğun cinler tarafından rahatsız edilir (KK39).
- Sağ ve sol yanımızda iki tane melek bulunmaktadır (KK2, KK3, KK4, KK5, KK17, KK18, KK31, KK46).

- Her insanın etrafında yardımcı melekler vardır. Günah işledikçe bu melekler kişiyi terk eder (KK39).
- Bela okumak, içki içmek, domuz kelimesini söylemek evden kırk gün boyunca melekleri uzak tutar (KK2).
- Meleklerin büyük beyaz kanatları vardır (KK2).
- Uyurken gülen çocuğu meleklerin güldürdüğüne inanılır (KK3, KK38).

3.6.2. Hava Olayları Ve Gök Cisimleriyle İlgili İnanışlar

“Tanrı’nın mekânı olarak nitelendirilen gökyüzü, göğün yedinci ya da dokuzuncu katını delerek yükselen kutsal dağın zirvesidir. Gökyüzü, ruh ve hayat vericidir. Yeryüzündeki hayat, gökyüzünün (başka bir deyişle güneşle ayın)verdiği ışıkla mümkündür. Yaşamak, mavi gökyüzündeki güneşi ve ayı hissetmek, ölümse güneşi ve ayı hissetmemektir. Ölmek, sönüp gitmektir. Gökyüzü ölenlerin ruhlarının bir duman ya da kuş biçiminde yükseldiği yerdir. Hayat, kut ve bereket veren, iyilik gönderen gökyüzü, aynı zamanda ceza, bela ve tehlike gönderendir. Çakan şimşek, düşen yıldırım, esen fırtına gökyüzünü mesken tutan Tanrı’nın öfkesinin işaretidir” (Aça, 2017: 370).

Sultandağı halkı da gökyüzünü anlamlandırmaya çalışmış ona farklı manalar yüklemiştir. Yörede ortaya çıkan inanışlar şunlardır:

- Güneş kızıl doğarsa bir felaket getirir (KK1, KK6).
- Güneş batarken Kur’an-ı Kerim okunmaz (KK1, KK2, KK4, KK5, KK12, KK17).
- Gün doğarken nasipler dağılır (KK5, KK18, KK26, KK39).

- Ay dolunay olduğunda insanlarda sinir durumu oluşur, gerginlik olur (KK2, KK3, KK25, KK31, KK33, KK38, KK39, KK46).
- Gneş batarken uyunmaz (KK5, KK17, KK20, KK21, KK38).
- Gneş doğmadan önce havanın aydınlanacağı zaman en bereketli andır. Tm dua kapılarının aık olduğuna inanılır (KK1, KK5, KK12, KK13, KK25, KK31, Kk33).
- Sabah gneşi Mslmanın zerine doğmaz (KK5).
- Gece yıldızlar gkyznde gzkmezse ertesı gn havanın soğuk olacağına inanılır (KK13, KK15, KK39).
- Ay ve gneş tutulurken ezan okunur (KK2, KK3, KK15, KK16).
- Ay ve gneş tutulması olurken insanlar tencere, tava alarak çığlık atar. Güneş veya ayın kötü ruhlar tarafından ele geçirildiği düşünülür. Böyle yaparak onların korkacağına inanılır (KK15, KK19, KK26).
- Bunaltıcı sıcak olursa deprem olacağına inanılır (KK2, KK5, Kk22, KK38, KK39, KK40, KK46).
- Yıldız kaydığında dilek tutulmaz (KK38).

“Yıldız kaydığında dilek dilenmesi yanlış bir davranıştır. Çünkü kötü büyülerle uğraşan büyücülerin cinleri gökyüzüne gizlice giderek o kişi hakkında bilgi almak ister. Ama melekler buna izin vermez ve ona ateşli taşlar atarlar. Bizim gördüğümüz ve yıldız sandığımız ışık aslında cine atılan bir taştır” (KK38).

3.6.3. Nazar İnancı

“Nazar; bakış, göz anlamına gelmektedir. Kötü enerjilerin bir kişide toplanıp etrafa negatif enerji yayması anlamında da gelmektedir. TDK’ya göre nazar, belli kimselerde bulunduğu inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiğine inanılan uğursuzluk, göz olarak tanımlanmaktadır” (www.tdk.gov.tr, 2006).

“Nazara uğramaya en elverişli kimseler çocuklarla, güzellikleri, hünerleri herkesin hayranlığını uyandırmış kişilerdir; çünkü çocuklar zayıf mahlûklardır, çabuk etkilenebilirler; güzeller, hünerliler, mutlular da insanların kıskançlık duygularını kamçılarlar. Bu kötü duygular göz yolu ile hedefi etkiler ve sakatlar” (Boratav, 1984:104).

“Geçmişten günümüze varlığını sürdüren bu inanış, ülkemizin hemen her köşesinde günlük hayatın içerisinde ve bütün etkinliğiyle varlığını devam ettirmektedir. Bugün halk arasında, nazara karşı mavi boncuk, delikli taş, nal, yumurta kabuğu gibi çeşitli nazarlıklar kullanma, hocaya muska yazdırma, kurşun dökme vb. çeşitli pratikler yapılmaktadır. Ancak bu tür uygulamalar, bâtil inançlar arasında yer alması dolayısıyla dinimizce haram kılınmıştır” (Çıblak, 2004: 1).

Yöreden derlenen nazar inanışları şunlardır:

- Mavi gözlü olanların nazarı çok fazla değer (KK1 KK2, KK9).

“Benim oğlumun çocukluğunda kilosu yerindeydi. Topakçaydı. Komşumun cam gibi masmavi gözleri vardı. Onunla çocuklarımız aynı yaştaydı ama onunkiler çok zayıftı. Bir gün kulaklarımla duydum ‘bu çocuğu görünce kendi çocuklarımı kucağıma alalım gelmiyor’ dedi. Ertesi gün bizim oğlan bayıldı kaldı. Hemen ev sahibine gittim çocuğa bir şey oldu koş hiç kıpırdamıyor dedim. Hemen hocaya götürdük, bu çocuğa mavi

gözlü birinin nazarı değmiş eğer ciğerine kadar ulaşsaydı öldürürdü, dedi. Hocanın yazdığı muskayı çocuğum üzerinde taşıdı. Bir haftada iyileşti” (KK2).

- Bardak veya cam tabak düşüp kırılmazsa nazar çıkması için onu kırmak gerekir (KK4).
- Bir bebeğe nazar değdiğinde nazarı değdirdiğine inanılan kimsenin üzerinden bir parça alınır ve yakılır onun dumanı evde tütsü niyetine gezdirilir (KK4, KK6, KK10, KK29, KK38).
- Nazar değmesin diye üzerlik otu kurutulur ve evlerin duvarlarına asılır (KK2, KK3, KK9).
- Nazardan korunmak için Felak ve Nas duaları okunur (KK3, KK9, KK20).
- Nazar değdiğinde kurşun döktürölür (KK1, KK2, KK7, KK9, KK10, KK23).
- Nazar değdirdiğine inanılan kişinin ayakkabısının altından bir toz alınır, nazar değen kişinin ağzına sürölür (KK7, KK15).
- Üzerlik otu alınır evde kurutulur. Daha sonra tenekenin içinde yakılır. Üzerine çember örtölür. Nazar değen kişi onu koklar (KK10, KK15, KK23, KK29, KK38).
- İri tuz alınır, bir tavada iyice kavrulur. Patlamaya başladığında nazarın çıktığına inanılır (KK10, KK29).
- Eskiden nazar değdirdiğine inanılan kişinin evinin eşiğinden bir tahta parçası alınır. Kendi evine gittiğinde o tahta parçası ateşte yakılır dumanı evde gezdirilir (KK2, KK4, KK5, KK10).
- Nazar değmesin diye gök mavisi boncuk takılır (KK10, KK25).

- Nazar değdiğinde nazar kesme yapılır. Bir kişi nazar değen kişiye Felak ve Nas duası okur. Kolunun üzerinde ip ölçer. Başının üzerinde yufka ekmek gezdirilir. Daha sonra ölçtüğü ipi ölçer koparır ve o başında çevirdiği nazar ekmeğini götürür köpeğin önüne atar. O ipi de duvar kovuğuna sokar. Böylece nazarın çıkacağına inanılır (KK12).
- İri tuz kavurulur okur, üflenir suya atılır. O çatır çatır çatlar. Böylece nazar gider (KK15, KK38).
- Bir çocuğa nazar değdiğinde soğan kapının eşiğinde dövülür, çocuğun göbeğine kapanır (KK17, KK18, KK26).
- Nazar için sobanın içinden kor alınır, suyun içine atılır ondan çıkan duman çocuğa koklatılır (KK5, KK12, KK25, KK26).
- Çocuk bir yere giderken nazar değmesin diye boynuna ekmek konur, yüzüne kara sürülür (KK17, KK18, KK19, KK29).
- Tavuk pisliğinden, köpek tüyünden, sarımsak başından ve tırnak kemiğinden çapıtlar dikilir, çocuğun üzerine takılır. Bu şekilde çocuğa nazar değmeyeceğine inanılır (KK29).
- Nazar değen çocuk için, bir midye arpa suyu içinde bekletilir daha sonra çocuğun alnına yüzüne yapıştırılır. Eğer tutarsa nazarın geçtiği anlamına gelir (KK33).
- Nazar değdirdiğine inanılan kişinin üzerinden bir parça ile yürüdüğü yolun toprağından biraz alınır, üzerlik otu, soğan ve sarımsak kabuğu ile birlikte tütürülür (KK33).

- Bir topluluk içinde bulunan çocuğa nazar değmesin diye bir bardak su getirilir. Orada bulunanlar işaret parmağının ucunu o suya değdirir. Su ile çocuğun eli yüzü yıkanır (KK38).
- Nazar değmesin diye iğde ağacının dalından küçük bir parça alınır. O parça ile birlikte çörek otu yeşil veya mavi olan küçük torbalara konulup dikilir. O torba bebeklere takılır (KK38).

3.6.4. Ateş kültü ile ilgili inanışlar

İlkel zamanlarda yaşayan insanlar vahşi hayvanlardan korunmak için ateşi kullanmış ve onu en yakın yoldaşı yapmıştır. Ateş, anasır-ı erbaanın dört büyük unsurdan biridir. Bu unsurlar ateş, su, toprak ve havadır. Ateş, bazı özelliklerinden dolayı önemli bir güç unsuru olarak kabul edilmiştir. Doğayı anlamlandırmaya çalışan insanoğlu, ateşi keşfederek ısınma ve beslenme ihtiyacını karşılamış, kendini yırtıcı hayvanlardan korumuştur.

“Diğer milletlerde olduğu gibi Türkler de çok eski çok eski zamanlardan beri ot/od adını verdikleri ateşe saygı göstermişler, onu kutsal kabul edip etrafında bir takım inanış ve uygulamalar oluşturarak bir kült haline getirmişlerdir. Ateş, Türklerde de temizleyici, arındırıcı, koruyucu, iyileştirici, kuvvet ve kudret sahibi canlı bir varlık olarak kabul edilmiş ve onun için saçılar yapıp kurbanlar sunulmuştur” (Tek, 2018: 27).

“Evin içinde bulunan ve evin bereket, bolluk, huzur kaynağı olarak görülen ateş, temizleme, koruma gibi işlevlere de sahiptir. Ateşin yanıyor olması, aile ve ev üzerindeki bereketi, ateşin sönmesi ise bereketin, Tanrı kutunun ev üzerinden gittiğini göstermektedir. Ateş, ilk zamanlardan itibaren Türkler tarafından dışı bir hâmi ruh olarak tasavvur edilmiştir. Hatta o, ev iyesi olan dışı iyenin bir sembolü olmuştur. Örneğin yeni bir eve taşınırken, gelin yeni eve getirildiğinde ya da yeni yılı karşılama törenlerinde kendisine tereyağı, tuz, zeytinyağı, kurban eti gibi saçılar

sunularak tazim edilmiştir. Ateşe tükürmek, su dökmek, onu kızdırmak veya akşam vakti komşuya vermek, kaçınılması gereken davranışlar olarak nitelendirilmiştir. Bu ateşin sönmesi, soyun kuruyacağına, malın mülkün azalacağına işarettir” (Aça, 2016:377).

Sultandağı halkı da ateşin bir güç olduğunu kabul ederek geçmiş atalarından miras kalan bazı inanışları günümüze kadar taşıyabilmiştir.

Sultandağı ve yöresinde ateşle ilgili inanışlar şunlardır:

- Külün yanından geçerken destur çekilir (KK5, KK6, KK15, KK18, KK25, KK26).
- Ateş söndükten sonra küller alınıp ayak değmedik bir yere dökülür veya toprağa gömülür (KK22, KK25, KK38).
- Soğan ve sarımsak kabukları ateşle yakılmaz. Çünkü onların cinlerin paraları olduğuna inanılır (KK25, KK38, KK39, KK46).
- Sürekli ateşle oynamak cinleri musallat eder (KK15, KK18).
- Yanan ateşe geceleri su dökülmez (KK38, KK39).
- Yanan ateşe uzun süre bakılmaz. Eğer bakılırsa cinlerin o kişiyi kendi âlemlerine götüreceğine inanılır (KK3, KK5, KK22, KK39).
- Küle basılmaz üzerinden atlanmaz. Cinlerin ve şeytanların çocuklarının oralarda olabileceği ve kişiye zarar verebileceğine inanılır (KK25).
- Ateşi söndürmek için direkt üzerine su dökülmez ondan çıkan dumanın iyi olmayacağı düşünülür. Ateşin hararetinin azalması beklenir. Etkisi azaldıktan sonra su dökülür (KK25).

- Gece dışarıya sac verilmez (KK33).

3.6.5.Günlerle İlgili İnanışlar

İnsanlar içinde buldukları zaman diliminde yaşarken ister istemez bazı inanışlara sahip olmuşlardır. Bu durumun bir sonucu olarak bazı günleri uğurlu saymışlar bazı günlerin ise uğursuz olduğuna inanarak gün içerisindeki aktivitelerini ona göre ayarlamışlardır. Örneğin Sultandağı yöresinde Cuma günü gökyüzünde dua kapısı adı verilen bir kapının açıldığını ve kişinin ettiği duanın o kapıdan içeri girip kabul olacağına inanılmaktadır. Buradaki temel amaç Müslümanlar için kutsal kabul edilen bir günün her anını dua ederek geçirmektir.

- Cuma günü temizlik yapılmaz (KK31).
- Salı günü el işi başlanırsa sonu gelmez, devamlı elde sürünür kalır (KK31).
- Perşembe günü tırnak kesilirse mal çoğalır, cuma günü kesilirse sevap çoğalır. Diğer günler kesildiğinde hastalıkların çoğaldığı inanılır (KK5).
- Perşembeyi Cuma'ya bağlayan gece kutsal kabul edilir. İbadetle geçirilir (KK13, KK31, KK33, KK38).
- Cuma günü dua kapısı açılır. Ama hangi vakitte olduğu belli değildir (KK39).
- Tırnak sünnet olduğu için cumadan cumaya kesilir (KK26).

3.6.6.Günün Vakitleri İle İlgili İnanışlar

- Gece olunca sofraya bezi silkilmez (KK3, KK4, KK10, KK38).
- Gece kara kazan, tencere verilmez (KK25, KK33).
- Gece dışarıya biber, sarımsak, tuz, sabun verilmez (KK29).

- Gece ele batan diken çıkarılmaz battal olur denir (KK29).
- Genç kızlar ve erkekler kısmeti kapanmasın diye gece aynaya baktırılmaz (KK29).
- Gece tırnak, ömrünü kesersin denilerek kesilmez (KK7, KK16).
- Geceleri dışarı süt verilmez (KK11).
- Gece aynaya bakıldığında tırnak kesildiğinde bahtın bağlanacağına inanılır (KK7, KK10).
- İkinci namazından sonra tırnak kesilmez (KK5).

3.6.7. Diğer İnanışlar

- Müslümanların avcunun içinde bir sıvı vardır. Buna nur sıvısı denir. Kişi amin deyip yüzüne sürdüğünde bu nur yüzde dağılır ve beyazlık getirir (KK37).
- Hamur suyu ayak basılmadık yere dökülür (KK11, KK25).
- Sofra bezi ayak altına çirpılmaz (KK26).
- Saç kılları her yere atılmaz, hemen yakılır. Eğer kuşların ayaklarına bu saçlar dolaşıp başka bir yere giderse baş ağrısı yapar (KK2, KK5, KK15).
- Tuvalete girerken sol ayakla girilip sağ ayakla çıkılması gerekir. Destur çekip sağılın dağılın denir (KK11).
- Kıyafetin üzerindeyken çıkarmadan iğneyle dikilmez yoksa adını çıkarırlar. Dikilmesi için ağza kürdan gibi nesne alınması gerekir (KK7).

- Kaza bela önlensin diye kişinin başı üstünde sabun tuz ekmek çevrilir birine verilir (KK2, KK5, KK7).
- Tuz yere dökülmez (KK4).
- Eğer akan suyun içinde iki adım gidip gelersen o su mundar olmaz içilebilir (KK2)
- Çok sakız çiğneyen kız çocuklarının ileride göğüsleri düşük olur (KK7).
- Kehribar taşı diş çıkaran çocukların boynuna takılırsa sancısız çıkarmaktadır (KK2, KK6, KK11).
- Bir çocuk çok ağlıyorsa kaderinin kötü olacağına inanılır (KK2, KK3, KK38).
- Bir kişinin elinde bıçak alındığı zaman aranın bıçak gibi kesilip bozulacağına inanılır. Bundan dolayı bıçak yere bırakılıp öyle alınır (KK39).
- Kötü bir olay konuşulduğunda başa gelmesin diye üç kere sol omuza tükürülür (KK2, KK3, KK38).
- Eve sağ ayakla “Selamunaleyküm” diyerek girilir. Böylece şeytanlar dışarıda bırakılmış olur. Selam verilmesinin nedeni evde görünmez iyi varlıkların olduklarının inanılmasıdır (KK3, KK19, KK25, KK33, KK47).
- Mezarlığa girildiğinde selam verilir (KK3, KK25, KK38, KK39, KK42, KK46, KK47).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖREYE İLİŞKİN HALK KÜLTÜRÜ ÜRÜNLERİNİN İŞLEVSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Halkbilimi Ürünlerinin İncelenmesinde İşlevsel Kuram

“Folklor çalışmalarında kuramsal bir yaklaşım olarak benimsenen işlevselcilik, 20. yüzyılda antropoloji ve sosyoloji gibi disiplinlerde önemli etkiler bırakmıştır. İşlevselcilik toplumun parçalar halinde örgütlendiğini ve her bir parçasının toplumun bütününe sürekliliğine hizmet ettiği varsayımına dayanmakla birlikte, uzlaşmış ortak değerlerin ve kültürel kabullerin toplumsal düzeni sağlamadaki rolü üzerine de odaklanmıştır. İşlevsel Kuram, temel paradigmasını sosyoloji ve antropoloji alanlarında yapılan çalışmalarla biçimlendirmiş ve bu alanlarda etkili olmuş bir kuramdır. Bununla birlikte geniş sosyal ya da kültürel sistemde kendi işlevleri veya etkileri açısından folklor ve diğer sosyo-kültürel fenomenleri açıklamaya çalışan teorik bir perspektife de sahiptir” (Aça, 2017:179).

“Esas itibarıyla antropoloji alanında yetişmiş olup, antropolojinin halkbilimine olan yakınlığından dolayı halkbilimi ve özellikle de halk edebiyatı yaratmalarını inceleyen antropologlar tarafından geliştirilen işlevsel yöntem, aynı zamanda “Antropolojik Yöntem” olarak da bilinmektedir. Temsilcileri arasında Bronislaw K. Malinowski, Franz Boas, Mergerat ve Melville Herkovits ve Ruth Benedict gibi ünlü antropologların bulunduğu bu yöntem, halkbilimi çalışmalarını farklı yöne taşıyan önemli bir yaklaşımdır” (Oğuz vd., 2014: 87).

“Malinowski’ye (1995) göre, işlev ancak bir ihtiyacın içinde olan insanların işbirliği yaptıkları, zanaatsal ürünleri kullandıkları ve malları tükettikleri bir etkinlikle karşılanması olarak tanımlanabilir. Ne var ki bu tanımın kendisi de başka bir ilkeyi gerektirir ki biz onunla kültürel davranışın herhangi bir aşamasını somut olarak bütünleştirebiliriz. Buradaki temel kavram “örgütlenme” kavramıdır. İnsanlar, herhangi bir amacı gerçekleştirmek, herhangi bir sonuca varmak için örgütlenmek zorundadır” (Çobanoğlu, 2018: 254).

Evrensel ve insani olan bu örgütlenme Malinowski’ye göre kurum olarak adlandırılır. Bu kavramın ortaya çıkmasında insanların bir araya gelmesini sağlayan geleneksel değerler etkili olmuştur. İnsanların içinde bulunduğu çevreden birtakım izler taşıması yine bu kavramın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. İnsanlar yapmak istediklerini toplum tarafından kabul görmüş bazı kurallara uyarak gerçekleştirirler. Bu durumda kültürün tanımı için kısmen kendi kendisini yönetebilen kurumların oluşturduğu bir bütündür. Kan bağı topluluğu; işbirliğinde mekânsal süreklilik; çalışmalarda uzlaşma ve sonuncu sırada ancak aynı önemde olan siyasal örgütlenmede gücün kullanılması gibi ilkelerden oluşan bir bütünleşmedir. Kültürler kendi kendisine yetebilmeyi, bütünsel ihtiyaçlarını tam olarak karşılamasına borçludur (Çobanoğlu, 2018: 254).

Malinowski, “Temel İhtiyaçlar” ve “Kültürel Cevaplar” başlıkları ile birlikte temel gereksinimleri ve kültürel kurumların işlevlerini belirler. İhtiyaçların işlevleri kültürel cevaplardır. Yaşamak için gerekli olan tüm ihtiyaçlar kültürel cevaplar ile uyum içindedir. Malinowski’ye göre temel ihtiyaçlar şunlardır:

- Metabolizma
- Üreme
- Bedensel rahatlıklar
- Güvenlik
- Hareket
- Büyüme ve sağlık

İnsanın yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan bu temel ihtiyaçlara verilen kültürel cevaplar ise şu şekilde sıralanabilir:

- Besin sağlanması
- Akrabalık
- Barınma
- Koruma
- Etkinlikler
- Yetiştirme
- Hijyen (Çobanoğlu, 2018: 255).

Temel ihtiyaçlar ve bunlara verilen kültürel cevaplar incelendiğinde insanın içinde yaşadığı toplumun kültüründen etkilendiği ve o toplumun yazısız tüm kurallarını kabul ettiği görülmektedir. Çünkü insan doğduğu an kendisini o çevrenin kültürü içinde bulmakta ve hayatını sürdürebilmek için o toplumun kurallarını öğrenmek zorundadır.

“İşlevsel yöntemin hareket noktası halk edebiyatı yaratmalarının metinleri değil, bu metinlerin oluşturuldukları, yaratıldıkları ve yeniden yaratılıp nakledildikleri bağlamdır. İşte bu bağlam noktasında bir halk edebiyatı yaratmasının anlatılması veya söylenmesindeki temel neden, anlatıcı veya icracının onu yaratma, aktarma ve kullanma nedenleri ve bunların dışındaki nedenler işlevsel halkbilimi yönteminin temel sorunlarını oluşturmaktadır” (Oğuz vd., 2014: 87).

“Folklorun çok sayıdaki işlevi arasında William Bascom’un (1954; 1965) basite indirgeyerek en önemli gördüğü birkaç tanesi şunlardır” (Bascom 2005’ den aktaran Çobanoğlu, 2018: 263):

1. *Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi:* Bu bağlamda bütün folklor icraları sadece bir eğlence olmaktan uzaktır. Eğlence veya eğlendirme her ne kadar folklorun önemli hem de son derece önemli bir işleviyse de, tek işlevi değildir.

2. *Değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme:* Folklorun ikinci işlevi, içinde yer aldığı kültürdeki icraları yapanlara ve bu icraları seyredip dinleyenlere, söz konusu kültürdeki ritüellerin toplumsal kurumları ve değerleri onaylamasıdır. Böylece, toplumsal kurum ve değerlerin güncelleşmesini, güçlenip köklenmesini sağlar.

3. *Eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak eğitilmesi işlevi:* Folklorun üçüncü işlevi ise, özellikle yazılı kültür geleneği olmayan veya sözlü kültür ortamının tek kültür ortamı olduğu toplumlarda, folklorun taşıdığı bilgiler tarihsel olarak gerçek ve öğretimleri son derece önemli olarak kabul edilir. Bu bağlamda folklor, kültürün aynası ve insanlara yönelik pratik kurallar ve kılavuz olarak düşünülmektedir.

4. *Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için bir kaçıp kurtulma mekanizması:* Folklorun yerine getirdiği bir başka işlev de, önemli olmasına rağmen çoğunlukla gözden kaçırılan kabul edilmiş davranış kalıplarına uygun davranıyor olmak ve bu yolla da meydana gelen toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulabilmeyi sağlamaktadır.

“Bu maddelerden dördüncü madde tam olarak açık değildir. Aslında antropolojik yöntemle, psikoanalistlerin birleştiği bir noktayı gösteren bu maddede, toplum tarafından yasaklanmış bazı söz, düşünce ve özellikle de davranışların halk edebiyatı yaratmalarında ifade edilmesi yoluyla, örneğin bazı arzu ve isteklerin yerine getirilmemesi durumunda bunların halk edebiyatı yaratmalarında ifade olunması toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi olarak değerlendirilmelidir. Örneğin bir türkü veya manide yer alan cinsellikle ilgili ifadeler veya cinsellikle ilgili bir fıkra bu türden bir işlevi yerine getirir” (Oğuz vd., 2014: 89).

“İşlevsel halkbilimi çalışmalarına yeni bir katkı Muhsine Helimoğlu Yavuz tarafından yapılan “Masalların İşlevi” adlı çalışma olmuştur. Sadece masalların değil, yazılı ve sözlü gelenekten derlenmiş çeşitli halk edebiyatı yaratmalarının günümüz Türk toplumundaki işlevlerinin araştırılması son derece yararlı olacaktır” (Oğuz vd., 2014: 89).

“Sonuç olarak, İşlevsel Kuram, halkbilimi çalışmalarına salt metne dayalı veya metin merkezli paradigmlar üzerine inşa edilen kuram ve araştırma modellerinin yanı sıra bir tiyatro gibi icra edilen folklor olayının derlenip yazıya geçirilerek metinleştirilen kısmıyla birlikte onu anlatma ve dinleme eylemleri ve rolleriyle gerçekleştiren temel parçaları ve tamamının içinde yer aldığı sosyo-kültürel fiziki şartlar bütünlüğü anlamında, bağlam kavramını (context) esas alan kuramların öncüsü olmuştur” (Çobanoğlu, 2018: 265).

4.2. Yöreye Ait Halk Kültürü Ürünlerinin İşlevleri

4.2.1. Hoş Vakit Geçirme, Eğlenme ve Eğlendirme İşlevi

Bu bağlam etrafında değerlendirilen ürünler icra edildikleri ortamda bazı durumları ortaya çıkarmaktadır. Hoş vakit geçiren insanın bulunduğu ortamdan keyif aldığı anlaşılır. Yöreden toplayabildiğimiz pek çok üründe bu işlevin görüldüğü tespit edilmiştir. Yöreden derlenen ürünler incelendiğinde masalların ve masal anlatıcılarının tümünde çocukların hayal dünyalarının çok geniş olmasıyla birlikte masalı anlatan kişilerin de hoş vakit geçirdikleri eğlencenin ve merakın ön plana çıktığı görülmektedir. Masal anlatıcılarından KK31 görüşme esnasında anlattığı masalların tümünde sanki masalın içindeki karakterleri canlandırıcasına o masalı dinleyicilere aktarmıştır. Kendisinin de büyüklerinden masalı aynı şekilde dinlediğini, heyecan ve merak duygusu içinde eğlenceli vakit geçirdiğini anlatmıştır. KK42 ise küçükken, ninesinin heyecan içinde anlattığı masaldan aldığı zevki ve eğlenceyi hiçbir teknolojik aletten almadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte sırf masal dinlemek için arkadaşlarıyla ninesinin evinde toplandıklarını da yapılan görüşme

esnasında belirtmiştir. Bunun sonucunda yöreden derlenen masallarda bu işlevin tüm özellikleriyle görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Fıkralar da her zaman eğlenme ve eğlendirme işleviyle karşımıza çıkmıştır. Çünkü fıkralar bir toplumun aksayan yönlerini veya bir kişinin içinde bulunduğu bir durumu en komik biçimde anlatmayı hedeflemektedir. Güldürürken düşündürmeyi düşünürken de hoşça vakit geçirmeyi sağlamaktadır. Yörede derleme sonucu elde edilen fıkraların geneli sohbet esnasında kayıt altına alınmıştır. Akşam oturumlarında özellikle yaşı biraz büyük olan insanlar tarafından eğlenme amaçlı anlatılmaktadır. Bu fıkraların konuşulan konu ile ilgili olarak o konuyu pekiştirmek ve toplum içinde eğlenceli bir ortam yaratmak amacıyla ortaya çıktığı görülmüştür. Örneğin kız alıp vermeyle ilgili bir konu konuşulduktan sonra 1. fıkra anlatılmıştır. Burada evlenmek isteyen gencin öküzlere bir türlü satılamaması sonucu anne ve babasının konuşmalarına verdiği cevap insanların ortamda gülmelerine sebep olmuştur. Aynı şekilde çayın çok içildiği ve kızın sürekli çay doldurmak için hizmet ettiği bir anda 8. fıkra anlatılmıştır. Burada eve gelen konuklara çay doldurmaktan hiç oturamayan bir adamın bardak yerine güğümle çay dağıtmak istemesi insanlar tarafından komik bulunarak keyiflenmelerine ve hoş vakit geçirmelerine sebep olmuştur.

Yöreden derlediğimiz bir başka tür ise türkülerdir. Eskiden türküler genellikle bir işle uğraşırken, tarlada çapa yaparken, bahçede kiraz toplarken sesi güzel olan biri tarafından söylenmektedir. 4, 5 ve 6. türkü iş yapma esnasında söylenmekte yorulan insanları dinlendirip eğlendirmeyi böylece zamanın daha çabuk geçmesini ve buna bağlı olarak iş stresinin azalmasını sağlamaktadır.

Geçiş dönemlerine bakıldığında doğum ritüeli de kişiyi mutlu eden en özel anlardan biridir. Çünkü doğum yaklaşırken yeni bir üye eklenme sevinciyle başta anne ve baba olmak üzere ev halkı meraklı bir bekleyiş içine girer. Bebek doğduğunda yakın akrabalar bir araya gelerek aileye destek olurlar. Doğumdan sonra al basmaması için annenin ve bebeğin çeşitli inanışlar etrafında bazı uygulamalar yapması tatlı bir

mutluluk vermektedir. Örneğin başına al yazma bağlayan lohusayı görenlerin yüzünde tebessüm oluşmaktadır. Bebeğin kırkının çıkmasıyla birlikte anne ve bebeği ilk kez dışarı çıkmaktadır. Bu ilk gezmede bebeğe gittiği evlerde çeşitli hediyeler verilmektedir. Bunun yanında bebeğin ilk kez ev gezmesine gitmesi onu görenlere mutluluk vermekte ve eğlendirmektedir.

Yörede bir genç askere gönderilmeden önce çevredeki arkadaşlarıyla birlikte bir araya gelerek davul zurna eşliğinde eğlenmekte, halaylar çekmektedir. O gün asker olacak gence yumurta atılır, un sürülür. Başından aşağıya bir kova su dökülür. Asker eğlencesi bu şekilde coşkuyla icra edilir.

Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirmenin en çok görüldüğü yerlerden birisi de düğünlerdir. Yörede kız isteme merasimi gerçekleşirken damada tuzlu kahve yapılır ve ondan bu kahveyi bitirmesi istenir. Orada bulunan herkesin gözü damattadır, tuzlu kahveyi içmeye başladığı anda komik bir ifade oluşmakta ve bununla birlikte herkes gülmektedir. Yörede düğünden önce gelin çeyizinin sergilenmesi hem gelinin hem de çeyizi görmeye gelenlerin hoş vakit geçirmelerine ve mutlu olmalarına sebep olur. Aynı şekilde gelin hamamının veya kızlar giyinmesinin yapılmasındaki temel amaç da kızların coşkuyla bir araya gelip eğlenceler düzenlemek istemesidir. Düğünden bir gün önce yapılan kına gecesinde de buruk bir sevinç yaşansa da gelinin en özel ve mutlu günlerinden birisi olduğu şüphesizdir. Kına gecelerinde kadınların erkek kılığına girerek ortaya çıkması çok komik bir hal almakta, insanların gülmesine neden olmaktadır. Düğün günü gelinin bir odada saklanması erkek tarafından gelenlerden para alınması düğünün olmazsa olmaz eğlencelerindedir. Yine aynı şekilde damadın kendisinin veya ceketinin, ayakkabısının kaçırılması düğünlerde insanları eğlendiren gelenekler arasındadır. Gelinin attan veya arabadan inerken diz dayağı ya da inelik adı verilen nazlanma parası istemesi orada bulunan halkın sevinmesine ve mutlu olmalarına neden olmaktadır. Yine aynı şekilde eve girerken gelinin kapıya yağ sürmesi veya testi kırması her iki tarafı da mutlu eden, sevindiren davranışlardandır. Düğünden bir gün sonra hoş vakit geçirmek ve sohbet etmek amacıyla gelin görmeye gelmektedir.

Hoş vakit geçirme ve eğlendirme işlevinin en çok görüldüğü yerlerden birisi de bayramlardır. Bayramlarda insanlar bir araya gelirler. Küsler barışır. Küçükler büyüklerin ellerini öper. Bayramların birlik ve beraberliği artırması insanların bu zamanda birbirleriyle hoşça vakit geçirmelerini oturup saatlerce muhabbet etmelerini sağlamıştır. Bayram günlerinde çocukların erkenden kapı kapı gezip komşularla bayramlaşması ve karşılığında şeker alması onları sevindirip mutlu etmektedir.

4.2.2. Değerlere, Toplum Kurumlarına ve Törelere Destek Verme

Her folklor ürünü içinde yaşadığı toplumun değer yargılarıyla birlikte harmanlanıp gelecek kuşaklara miras kalmaktadır. Bu kültürel değerler, içinde doğduğu toplumun yaşantısından izler barındırır. Toplumun yazılı olmayan kanunları töreyi oluşturmaktadır. Töre de bu folklor ürünlerini kendi yöresindeki normlara göre değerlendirmektedir. Folklor ürünleri toplumun kültürel değerlerine ayna tutup onu yaşatmaya çalıştığı için töreler ve toplum kurumları tarafından benimsenmektedir. Yani her iki unsur da birbirinin varlığından beslenmekte ve yaşamaktadır.

Toplum kurumu için halkın kalıplaşmış düşünceleri sonucu ortaya çıkmıştır diyebiliriz. İçinde bulunduğumuz her davranış hali bu toplum kurumu tarafından denetlenmektedir. Toplum tarafından doğru olarak kabul edilmiş birtakım davranışlar vardır. Örneğin bir kişide engel varsa o kişiyle dalga geçmemek, insanlar arasında ayrımcılık yapmamak vs. gibi davranışlar toplum kurumu tarafından kabul görmüş doğrulardır. Toplum kurumu işte bu davranışlar üzerinde durarak insan ilişkilerinin düzenlenmesini ve toplumun birlik beraberlik duygusu içinde huzur ve refah seviyesinin artmasını hedeflemektedir.

Masalarda insanlara verilmek istenen mesajlarda tam olarak bu hedeflemektedir. Örneğin “Tak Tak Eden Kabacık” adlı masal incelendiğinde kimseye kötü davranılmaması, yaşlılara merhamet edilmesi, öksüzlerin sevilmesi ve onlara sahip çıkılması gerektiği mesajı verilmek istenmiştir. Masalın sonuna bakıldığında iyi olanın altınlarla mükâfatlandırıldığı; kötü, merhametsiz kimselerin ise altınlarla

kavuşamayıp sülüklerle birlikte cezalandırıldığı görülmüştür. Aslında burada toplum onlara ödül ve ceza vermektedir. İyi niyetli kimselerin başlarına gelen olumsuz olaylardan er ya da geç kurtulacağı ve toplumda her zaman bir yerinin olduğu anlatılmaya çalışılır. Kötü, merhametsiz, insanları hor gören kimseleri ise toplumun kabul etmediği her daim dışladığı anlatılmak istenmiştir. Derlemeye çalıştığımız “Dev”, “İki Kız kardeş”, “Icık, Mıcık ve Bıcık” masallarında insanlara kötü davranmanın, onlara zulmetmenin, insanları küçümsemenin yanlış olduğu bu kişiliğe sahip olan insanların her daim mutsuz olacağı ve toplumda hiçbir zaman yerinin olmayacağı vurgulanmaya çalışılmıştır.

Yöreden derlemeye çalıştığımız efsaneler incelendiğinde 1. efsanede büyük sözü dinlenmesi gerektiği, 3. efsanede her gizli şeyin herkese anlatılmaması gerektiği, 9. efsanede herkese merhametli olmayı, çocuklar arasında cinsiyet ayrımı yapılmaması gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır. Efsanelerde gizli olan bu mesajların tümü toplumun sosyal yapısıyla alakalıdır.

Atasözleri ve deyimler de az sözle çok şey anlatmanın o sözle insanın düşünerek pek çok ders çıkarması ve bu öğütler sonucunda kendi hayatını düzene koyması gerektiği ortaya çıkarılmıştır. Örneğin “El elin eşeğini türkü çağırarak arar.” atasözünde bir kimsenin kendi malına sahip çıkması gerektiği aksi takdirde insanların bu duruma çok fazla aldırış etmeyeceği anlatılmaya çalışılır. Yöreden derlediğimiz bir başka atasözü ise “Hayvanın nalı kalır, insanın malı kalır.” sözüdür. Bu söz topluma ölümü hatırlatmakta bu dünyanın gelip geçici olması her şeyin bu dünyada kalacağı anlamına gelmektedir. Yöreden derlediğimiz atasözlerinden çıkarılan mesajlar toplumsal değerler, töre ve toplum kurumlarıyla tamamen örtüşmektedir.

Yörede karşımıza çıkan geçiş dönemi folklorundan biri doğumdur. Yeni evlenen çiftlerin bir an önce çocuk sahibi olmaları toplumun onlar üzerinde kurduğu baskı sonucunda oluşur. Yine aynı şekilde doğan çocuğa aile büyüklerinin isminin verilmesi yine törenin ve toplum kurumunun bir sonucu olduğu görülmektedir. Çünkü eskiden beri var olan geleneklerde büyüklerin isimlerinin çocuklara konulması onlara gösterilen saygı, sevgi ve bağlılığın bir göstergesidir. Yörede doğan çocuğun

cinsiyetine göre bir ayırım yapılmaktadır. Çok eski zamanlarda kız çocuğu olanlar onu istememekte ölmesi için göbek bağı kesmemektedir. Bu kötü düşünce zamanla yok olmuş ancak kendini doğumdan sonraki kutlamalarda göstermeye devam etmektedir. Eğer çocuk erkek doğarsa aile halkı kurban keserek mahalleye yemek vermektedir. Erkek çocuğuna gösterilen bu ilgi onun soyun devamı olarak görülmesidir. Bu da ataerkil bir toplum yapısının günümüzde de kısmen devam ettiğini ortaya çıkarmaktadır.

Folklor ürünlerinde düğün gelenekleri incelendiğinde toplumun değer yargılarının burada da kendini gösterdiği görülmüştür. Gelinin beline kırmızı kuşak bağlanması bekâretinin bir sembolüdür. Toplumun kendiliğinden ortaya çıkan yazılı olmayan kurallarından biri kızın namusunu, iffetini ölene kadar korumasıdır. Kız evlenene kadar kendini kötü yola sürükleyecek çirkin işlerden uzak durmaya çalışır. Erkek arkadaşının olması, onunla gezip tozması toplum törelerine aykırı bir davranış olarak görüldüğü için bunlardan uzak durmaya çalışır hatta evleneceği kişiyle göz göze dahi gelmemektedir. Gelinin arabadan inerken diz dayağı veya inelik istemesi de toplumun isteği sonucu oluşmuştur. Aynı zamanda kaynana evine girmeden önce kapıya yağ sürmesi, çivi çakması huzurun ve hep bir arada durabilmenin, mutlu olmanın bir sembolü haline gelmiştir. Gelinin başından şekerler, buğdaylar saçılması da toplum tarafından bereket olduğuna inanılmıştır. Yörede ortaya çıkan tüm kültürel unsurlar toplumun sahip çıktığı değerler olup, töreler ve toplum kurumu tarafından desteklenmektedir.

Yörede ortaya çıkan ölüm geleneklerinde ölen kişinin vücudunun fazla hırpalanmaması, bekletilmeden çabucak gömülmesi, ruhunun her an yakınlarıyla birlikte olduğuna inanılması, arkasından ölü yemeği verilmesi, helva yedirilmesi vb. pek çok uygulama beraberinde toplumda birtakım kuralların oluşmasını sağlamıştır. Örneğin ruhun tekrar geri geldiğine inanılması ölü çıkan evde bir gün boyunca ışık yakılmasının gelenek haline gelmesini sağlamıştır. Aynı şekilde ölen kişinin arkasından verilen ölü yemeğinin ve okutulan mevlitlerin, ölenin günahlarını sileceğine olan inanış bu değerlerin toplumda yer etmesine sebep olmuştur. Bu

durumda bu davranışların bütünüyle töre ve toplum kurumu tarafından kabul edildiğini gösterir.

4.2.3. Eğitim ve Kültürün Gelecek Kuşaklara Aktarılması

Her toplumun kendine ait sosyal bir yapısı vardır. Bu sosyal yapı etrafında kişinin gelenek, görenek, örf ve adetleri şekillenmektedir. Toplumun kültürel değerleri, onu sürdüren insan topluluğu tarafından devam ettirilir. Folklor ve halk edebiyatı ürünleri farkında olmadan bir insana sosyo-kültürel değerleri aktarır. Çünkü o toplumun topraklarında yetişmiş bütün insanlar doğdukları ilk günden itibaren bu kültürel yapı ile beslenmektedir. Bu da insana hem görerek ve yaşayarak pek çok bilginin, toplumsal kuralların aktarılıp eğitilmesini sağlar.

Folklor ve halk edebiyatı ürünlerinin vermek istediği mesajların tümünde bu kültürel yapının gelecek kuşaklara aktarımı hedeflenmektedir. Böylece kişiyi var eden toplumun bütün değerleri, yeni nesil ile birlikte yaşamaya devam eder. Toplumun kendine has kurallarını belirleyen törelerle aslında insanın hayatta karşılaşılabileceği pek çok sorunun önüne geçilmiş olur. Bu töreler, insan hayatını düzenlemeye yardımcı olur ve karşılaştığı sorunlara çözüm yolları arar. İnsan bu yollarla farkında olmadan bir eğitime tabi tutulur.

Sultandağı ve yöresinden derlemeye çalıştığımız pek çok ürün geçmişten günümüze miras kalmıştır. Derlenen ürünlerin çoğu içinde yaşadığı toplumun kültüründen etkilendiği için o toplumun bütün değerlerini okuyucuya yansıtır. Farkında olmadan kişiler üzerinde bir yaptırım uygular. Bu da insanın o değerleri kabul etmesine ve kendini bu yolda yetiştirmesine sebep olur.

Yöreden derlediğimiz ürünlere bakıldığında 1.masal olan “Tak Tak Eden Kabacık” masalında etrafındaki kimselere kötü davranan kişilerin sonunun iyi olmayacağı üvey anne ve kızı üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Bu masalı dinleyenler yaşlılara merhamet edilmesini, büyüklerine saygıda kusur etmeyenlerin her zaman

sevileceğini ve mükâfatlandırılacağını öğrenir. 3. masal olan “İki Kız Kardeş” masalına bakıldığında zengin olan kardeşin, fakir olan kardeşine ettiği muamele ve çevresindeki varlıklara küçümseyerek bakmasıyla birlikte başına gelen olumsuz olaylar anlatılır. Bu durum masalı dinleyenlere bazı toplumsal ve kültürel değerlerin oluşmasını sağlar. İnsanların maddi durumlarıyla dalga geçmemeyi öğretir. 4. Masal olan “Şerbetçi” masalı da şerbetçi genç ile padişahın kızı arasında geçen aşk macerasını anlatır. Şerbetçi genç ile kaçan kıza, köydeki diğer erkekler âşık olur ve şerbetçiye kendisini aldattığını söylerler. Şerbetçi de onlarla inanır. Ancak gerçeklerin ortaya çıkmasıyla birlikte toplum, bir kişiye haksızlık yapmanın ve iftira atmanın insan ilişkilerini kötüye sürüklediğini ve sonuçlarının kötü olabileceğini öğrenir, hareketlerine dikkat eder.

Topluma bazı kuralların öğretilmesine yardımcı olan diğer ürün ise fıkralardır. 7. fıkrada görüldüğü gibi kendi özelliklerini her yerde öven ve kendini yüceltmeye çalışan insanın sonunda bu özelliğine yenik düşmesi anlatılır. Bu da kendiyi övünen insanın toplum tarafından hoş bir şekilde karşılanmadığını gösterir. Bu şekilde insan hal ve hareketlerine dikkat ederek davranışlarını ona göre tartar.

Yine kültürel ürünlerden insanın eğitilmesi işlevinin türküyle sağlandığı görülmektedir. Türküler bir toplumun iç sesini yansıtan en önemli değerlerdir. Bu değerler de kişiye birçok anlam yükler ve onu farkında olmadan eğitir. Örneğin 4. türküde yörenin kültürel pek çok özelliğinin aktarıldığı görülür. Aynı şekilde türkü 5'e bakıldığında nasihat cümlelerinin olduğu görülür. Kişinin kendi ayakları üzerinde durması gerektiği, kimseye yük olmaması sitemlerle birlikte dinleyicilere öğretilmeye çalışılır.

Sözlü kültür ürünlerinden biri olan efsanelerde geçen olaylar da kişiye pek çok şeyi öğretir. Efsanelerin yerel olması içinde doğup geliştiği toplumun kültürel izlerini taşımasını sağlar. Bunun sonucunda bu efsanelerin gelecek kuşaklara taşınması aslında kültürel değerlerin de taşındığı anlamına gelir. Efsane 1 ve 2'de etrafımızda diğer varlıkların da olduğu çevremize karşı dikkatli ve temiz davranmamız

gerektiğine vurgu yapılır. Efsane 7 ve 8 de bize verilen sırları tutmak için daha dikkatli olmamız gerektiği ve ne olursa olsun birine sır verirken bir kere daha düşünmemiz gerektiği toplumdaki dinleyicilere aksettirmeye çalışılır.

Kültürün gelecek nesillere ulaştırılmasında yaşayarak öğrenmenin payı büyüktür. Yöreden derlemeye çalıştığımız doğum ritüellerine bakıldığında doğumdan önce cinsiyetin öğrenilmesi ile ilgili daha önce tecrübe sahibi olmuş kadınlar yeni doğum yapacak olan kadına birtakım bilgiler aktarır. Örneğin gebenin sütü içi su dolu bir bardağın içine sağılır. Süt dibe çökerse erkek, etrafta yayılırsa kız olacağı söylenir. Bir başka örnek ise kadının kalçaları küçükse erkek, büyükse kız doğuracağı anlamına gelir. Doğum sırasında gebe kadın ağrı çekmesin diye başında iki taş kırılır veya Meryem ana otu önceden bir suyun içine konur. Doğum yaklaşınca açmaya başlar. Böylece doğum daha kolay geçer. Bu bilgiler daha önceden doğum yapan kadınlar tarafından uygulanıp tecrübe edilmiş ve toplumda doğruluğu kabul edilmiş bilgilerdir. Çünkü bu bilgilerin tespiti uzun yıllar geçtikten sonra yapılmış ve böylece gelenek günümüze kadar süregelmiştir. Bebek doğduktan sonra bazı bölgelerinin tuzlanması onun ileride ter kokmayacağına inanılmasıyla ortaya çıkmış bir gelenektir. Bu gelenek yine daha önceden tecrübe edilmiş bir şekilde yeni doğum yapan kadına uygulanır.

Düğünlerde insanlara farkında olmadan kültürel olan pek çok şeyin öğretildiği görülür. Yöreden derlediğimiz düğün geleneklerine bakıldığında düğün yemeği verilmesi birlik ve beraberliğin sağlanması, mutluluğun ağız tadıyla olmasının en önemli göstergelerinden birisidir. İnsanlar düğün yemeğinin verildiği gün birlikte hareket ederler. İmece usulüyle bulaşıklar yıkanır. Bunu gören insanlara birlik ve beraberlik adı altında yardımlaşma duygusu öğretilir. Eskiden Sultandağı'na bağlı Karapınar Kasabası'nda gelin baba evinden çıktıktan sonra duası hoca eşliğinde mezarlıkta yapılmaktaydı. Bunun sebebi "Şimdi baba evinden çıktın her ne olursa olsun geri döneceğin yer burası olsun!" denilerek ona ailesine sahip çıkması, huzurlu ortam bulması için uğraşması mesajı verilirdi.

Ölüm geleneklerine bakıldığında ölecek olan kişinin yanında beklenmesi, ona dualar edilmesi, yanında kelime-i tevhid, kelime-i şahadet getirilmesi o kişinin artık bu dünyadan gideceğini ve imanlı olarak ruhunu teslim edebilmesi için yapılır. O ortamda bulunan kişiler de bundan bir ders çıkarır ve ölümün her an var olduğunu imanlı, dini değerlerine sahip çıkarak yaşamını devam ettirmesi gerektiğini anlar.

Yöreden derlenen halk hekimliği uygulamalarına bakıldığında bunların da öğrenme ve öğretmeye dayalı bir temel üzerinde ortaya çıktığı görülmektedir. Yörede tespit ettiğimiz ocaklarla yapılan görüşmeler sonucunda el alarak işi öğrenmekte ve geleneği devam ettirmektedirler. Ocakların yanında yörede, hastalıkları çeşitli yöntemlerle sağaltan kişiler bu tedavi yöntemlerini çevresindeki kişilerden görerek öğrenmişler zamanla uygulamaya geçmişlerdir.

Halk mutfağı incelendiğinde ise yine kişilerin küçüklükten beri aile büyüklerinden veya çevresindeki kimselerden o yemeğin, tatlının nasıl yapıldığını görmüştür. Önce izleyerek daha sonra uygulayarak o yemeği yapmayı başarmıştır.

4.2.4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulma Mekanizması

Folklor, bir insanın yaşamından izler taşıyan, hayatının her safhasını oluşturan, duygulara yön veren bir hazinedir. İnsan içinde yaşadığı toplumun her hareketinden etkilenen bir varlıktır. Toplumda ortaya çıkan her davranış belli kurallar dâhilinde süregelmektedir. Toplum tarafından kabul görmüş değerlerin dışına çıkmak o toplum içinde yaşayan insanın dışlanmasına, ötekileşmesine sebep olmaktadır.

Sultandağı yöresinden derlediğimiz ürünlerin birçoğunda söylenmek istenip de söylenemeyen pek çok konunun yansıtıldığını görürüz. Örneğin gelin kaynana manilerinde, gelin ve kaynana arasındaki ilişkiden yola çıkılarak birbirlerine karşı hissettikleri duyguların dizelere döküldüğü görülür. Gelin kaynanasının yüzüne karşı söyleyemediği, kaynananın da gelininden memnun olmadığı pek çok durum manilerde karşımıza çıkar ve ikisi arasındaki bu ilişki kültürel unsurlarla beslenerek gelecek kuşaklara taşınır. Örneğin mani 1, 2, 3, 7 ve 8'de görüldüğü gibi kaynanaya

laf söylenmektedir. Mani 4 ise kaynana tarafından geline söylenmektedir. Eski dönemlerden beri devam eden bu sürtüşmeler yeni evlenecek olan kızlarda veya oğlunu evlendirecek olan kaynanalarda birtakım psikolojik sıkıntıların yaşanmasına neden olmaktadır. Ancak değişen yaşam şartları, gelin ve kaynana arasındaki ilişkileri düzenleyerek günümüzde ikili arasındaki ilişkilerin daha iyi bir hal almasını sağlamıştır.

Dualar ve beddualar da insan davranışlarını etkileyen en önemli inanç unsurlarıdır. Çevrede ağzı dualı, kimseye kötü davranmayan, kötü söz söylemeyen, hayır işlerinde bulunan kişiler, toplumun değer yargılarıyla örtüşür. Bu da onlara yaptıkları iyi işlerden dolayı devamlı olarak dua edilmesini ve böylece içlerinin manevi yönden rahatlamasını sağlamaktadır. Örneğin “Allah razı olsun, Hızır yoldaşın olsun, Allah cennet kapısı açtırsın...” gibi dualar, bireyler tarafından duyulmak istenmektedir. Beddualar ise toplum düzenine aykırı işler yapan, kimseye saygısı olmayan, insani değerleri taşımayan ve toplum törelerine aykırı sözler söylemek o kişinin çevreden soyutlanmasına ve dışlanmasına sebep olur. Bundan dolayı kendi insani değerlerine saygı duyulmayan kişiler, karşısındakini ağır, kötü sözlerle cezalandırmaya çalışmaktadır. Örneğin toplum tarafından suçlu sayılan bir kişiye “Allah belanı versin, kazalara kurban gidesin, gittiğin yerden kefenle dönesin...” gibi kötü sözler söylendiğinde o kişi, üzerinde bir baskı hisseder ve psikolojik yönden rahatsız olur.

Geçiş dönemi folkloru incelendiğinde doğum öncesinde hamile olan kadının çevresine karşı bazı kaçınmaları olur. Örneğin hamile olan kadın, çocukta çil çıkar düşüncesiyle çilek yemekten uzak durur ve özü olan birine bakmaktan kaçınır. Çünkü çocuğunda da eksiklikler olacağına inanır. Kadının bu türlü şeylere olan inancı çevresinde bunu yaşamış veya buna bağlı hikâyeler anlatan kişilerin olmasıdır. Geçmişten gelen bir birikimle bu türlü davranışlardan uzak duran kadınlar aynı davranışı gebe kadından da bekler. Ancak aşerme durumunda canı çilek yemek isteyen kadın mecburen yer ve bu da çocuğunda çillerin, benlerin çıkacağı düşüncesini aklına yerleştiren kadında huzursuzluklar ortaya çıkarır.

Doğum anında çocuk kolay gelsin diye toplum tarafından kabul görmüş birtakım uygulama ve inanışlar mevcuttur. Bu inanışların temelinde bu olayı daha önce yaşayan kadınların tecrübeleri yatmaktadır. Örneğin hamile kadının halı üzerinde yuvarlanması veya bir seccadenin içine yatırılıp sallandırılması doğumun kolay geçmesini sağlayacak uygulamalardır. Ancak doğumun beklenmedik bir zamanda olması bu uygulamaların gerçekleşemeyeceğini anlayan kadında daha çok stresin oluşmasını sağlamakta ve doğumun oldukça zor olmasına neden olabilmektedir.

Doğumdan sonra bebeğe konulan isimler de toplumun bir baskısı sonucu oluşmaktadır. Bebeğe dedesinin veya ninesinin isimlerinin konulması anne ve babayı sıkıntılı bir durumun içine düşürebilmektedir. Çocuklarına farklı bir isim koymak isteyen ebeveynler onlara saygısızlık olur düşüncesiyle veya onları üzmemek istemediği için mecburen büyüklerinin isimlerini koyabilmektedir. Bu da zamanla hem büyüyen çocuğun isminden memnun olmaması hem de anne ve babanın çocuğuna daha modern isim koymak isteme hevesinden dolayı mutsuz olmalarına neden olabilmektedir. Hatta anne ve baba, çocuğa kimin anne ve babasının isminin konulacağı konusunda da çoğu zaman anlaşmazlığa düşmekte, sorunların büyümesine ve kırgınlıkların yaşanmasına sebep olabilmektedir.

Doğumdan sonra toplum tarafından anne ve bebeğinin hemen dışarı çıkması yadırganmaktadır. Böyle bir durum olduğunda lohusa kadın ayıplanarak “Doğum yapar yapmaz soluğu dışarıda aldı.” gibi söylemlere maruz kalabilmektedir. Aynı zamanda lohusa kadının hem kendisinin hem de bebeğinin görünmez varlıklar tarafından rahatsız edilmemesi, albastıya uğramaması için kırkı çikana kadar çeşitli davranışları yapması beklenir. Beşiğe ve annenin kendi başına kırmızı yazma bağlaması, çocuğun yastığının altına demir makas ve bıçak konulması, beşiğin altına bir bardak su konulması vs. annenin yapması gereken davranışlardır. Bunu yaparak anne hem kendini hem de bebeğini çeşitli sıkıntılardan kurtarmakta, bu da toplum tarafından hoş bir şekilde karşılanmaktadır.

Düğün öncesi, sırası ve sonrası geleneklerinde de insanların hayatını psikolojik yönden etkileyen pek çok durum mevcuttur. Kız isteme merasiminde damada tuzlu

kahve yapılması ve ondan o kahveyi içmesinin beklenmesi damat üzerinde toplum tarafından bir baskı oluşturur. Kahveyi bitiren damatla birlikte herkes rahatlar. Çünkü bunun anlamı kızın elinden ne olsa içerim manası taşıdığı için damat o kahveyi bitirdiğinde aslında bir sınavdan geçmiş olur.

Kına gecelerinde gelinin zorla ağlatılmak istenmesi de gelin üzerinde psikolojik bir baskı uygulamaktadır. Eğer gelin, kınası yakılırken ağlamazsa toplum, gelinin ailesinden kurtulmak istediğini bundan dolayı ağlamadığını düşünür. Kına gecesi, gelinin ailesinin yanında geçirdiği son gecesi olarak bilinmektedir. Çünkü bir gün sonra kendi kocasının yanında olacaktır. Bu bilindiği için gelinin ağlaması, üzüntü duyması beklenir. Hatta toplumla birlikte kına yakılırken söylenen acıklı türküler ve ilahiler de gelin üzerinde ağlaması için bir baskı oluşturur. Bunlar sonucunda hüzünlü gelin, aslında bir nevi toplumun beklentilerine cevap vermiş sayılır.

Düğün gününde damadın sağdıcı damadı korumakla görevlidir. Düğün günü damadın kaçırılması, ayakkabılarının saklanması hesabı onu kaçırana değil sağdıcı sorulur. Bu durum da sağdıcı gözünü dört açmakta ve sürekli diken üzerinde oturmaktadır. Dolayısıyla düğün sabahından itibaren olacak her şeyin sorumlusu sağdıcıdır. Bu da onun gerilmesine ve rahatça işlerini halletmesini engellemektedir. Gelin evden çıkacağı zaman beline, namusunu koruduğu anlamında kırmızı kuşak bağlanır. Bu durum toplumun görmek istediği bir uygulamadır. Beline kırmızı kuşak bağlanan gelinin yine toplumun inanışları doğrultusunda sağ kolunun altına Kur'an-ı Kerim sıkıştırılır ve baba evinden bu şekilde çıkarılır. Gelin arabadan veya attan inmeden önce diz dayağı yahut inelik adı verilen bahşiş ister. Bu bahşiş toplumda geline verilen önemin bir göstergesidir. Ne kadar çok inek, dana veya altın, para verilirse toplumda, geline o kadar değer verildiğini anlar. Bu da kayınbaba veya kaynana üzerinde bir baskının oluşmasını sağlar. Bu toplumsal bir baskıdır. Diz dayağını çok veren kaynana veya kayınbaba bu baskıdan kurtulur ve psikolojik olarak kendini rahat hisseder. Düğün bittikten sonra yenge adı verilen bir kişi gelinle birlikte gerdeğe gireceği yere kadar gider ve orada oğlan evindeki kadınlarla birlikte oturup beklemeye başlar. Yengenin görevi, gelinin namusunu koruduğunu gösteren bekâret çarşafını alıp hem oradakilere göstermesi hem de kız tarafına götürüp

göstererek gelinin iffetini koruyan bir kız olduğunu kanıtlamasıdır. Bu durum, gelin üzerinde bir baskı oluşturur. Bu çarşafı verdikten sonra tam olarak rahatlamakta ve toplumsal baskılardan kurtulmaktadır.

Düğün bittikten sonra kaynana ve kayınbaba ile aynı evde yaşıyorsa onlara gelinlik yani söylemezlik etme başlar. Buna göre gelin kayınbabasıyla asla konuşmamakta, bunun saygıdan ileri geldiğini bilmektedir. Gelin, belli bir süreden sonra kayınbabadan bahşış alır ve kısık sesle az da olsa konuşmaya başlar. Kaynanası ile de aynı şekilde konuşmaktadır. Çünkü büyüklerin yanında yüksek sesle konuşmak, toplum kurallarına aykırı bir davranış olarak bilinir ve saygısızlık olarak kabul edilir. Gelin eve girdikten sonra bazı kuralları ve sorumlulukları yerine getirmek zorundadır. Örneğin sabah kimse uyanmadan önce kalkıp kahvaltıyı hazırlamalı, ortalığı toparlamalıdır. Eğer gelin, kaynana veya kayınbabasından sonra kalkarsa onlara hizmet etmek istemediği anlamına gelir ve bu durum kocasıyla arasının bozulmasına sebep olur. Bundan dolayı gelin eve girdiği ilk andan itibaren üzerinde baskı hissederek bu baskıyla kuralları yerine getirmeye çalışır. Başka bir durum ise anne ve babanın yanında kocasıyla yan yana oturmamakta, göz göze gelmeye çekinilmektedir. Bunun bir saygı olduğu toplum tarafından öğretilmiş ailelerinden gördüklerini kendileri de uygulamaya başlamıştır.

Toplum tarafından nedensizce kabul edilen normlar kendini ölüm ritüellerinde de göstermektedir. Ölen kişinin yanında Kur'an okunması, ona kelime-i şehadet getirilmesi, aslında hem ölecek olan kişiyi rahatlatır hem de orada bulunanların manevi açıdan rahatlamasını sağlar. Ölen kişinin cenaze törenine katılmak ona karşı olan son görevin yerine getirilmesi olarak düşünülür. Bundan dolayı ölen kişinin uzaktaki akrabaları, arkadaşları gelmek için uğraşır. Bazı nedenlerden dolayı gelemeyen ölü yakınları manevi açıdan üzerlerinde bir ağırlık hisseder ve rahatsız olur. Ölen kişinin arkasından ölü yemeği verilmesi, 7'sinde ve 40'nda mevlit okutturulması, ölen kişinin ruhunu rahat ettirmek amacıyla yapılır. Bunu yapan kişiler, onun rahat ve mutlu olduğunu düşünerek psikolojik olarak kendini daha huzurlu hissetmektedir.

Yöreden derlenen halk inanışlarının yerine getirildiğinde de insanın psikolojik olarak rahatladığı görülmektedir. Örneğin, eve sağ ayak ve selam ile giren bir kişi tüm kötülükleri, kötü varlıkları dışarıda bıraktığını düşünerek kendini psikolojik olarak rahat hisseder. Ama o an acele davranması gerektiği için bu davranış yerine getirilmediyse kişi, o gün huzursuz olmakta hatta uyuyamamaktadır. Yine aynı şekilde yörede mavi gözlü olan kişilerin nazarının değdiği inandır. Bu da o kişilerle karşılaştığında bir ön yargı oluşmasını sağlamaktadır. Yemeğe besmele ile başlamak yörede genel olarak yapılan bir davranıştır. Bunun sebebi evin bereketlenmesi ve yediklerinin şeytanın karnına gitmemesine inanılmasıdır. Ancak besmele çekmeyi unutan bir kişi kısa süreli de olsa bir rahatsızlık hissetmektedir.

SONUÇ

“Afyonkarahisar İline Bağlı Sultandağı İlçesi Monografisi” adını taşıyan bu çalışmada, Sultandağı ve yöresinin halk edebiyatı ve halk bilgisi ürünleri araştırılarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. İncelemeye tabi tutulan verilerin büyük çoğunluğu sözlü kültür ortamının bir parçasıdır. Bu sözlü ürünlerin unutulmasının önüne geçebilmek amacıyla ilçede daha önce iki çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar daha çok ilçenin tarihini, coğrafyasını, ekonomisini tanıtmak amacıyla yazılmış kitaplardır. İlçenin kültürel unsurlara ve halk edebiyatı ürünlerine değinilmiş olsa da bu konu başlıklarını tam olarak görememekteyiz. Biz de bu monografi çalışmasıyla birlikte ilçede yapılan daha önceki çalışmalarda olmayan pek çok bilgiyi derleyerek kaybolmaya yüz tutmuş bilgilerin kayıt altına alınmasını sağladık.

Sultandağı ilçesi, İç Anadolu bölgesinin batı kesiminde Eber ve Akşehir gölleri arasında kalan bölgeye kurulmuş verimli topraklara sahip küçük bir ilçedir. Sultandağı ilçesi, Selçuklular döneminde kurulmuştur. O tarihlerden kalan pek çok eser günümüze kadar muhafaza edilmeye çalışılmıştır. O dönemlerde konaklamak ve dinlenmek amacıyla inşa edilen İshaklı Kervansarayı günümüzde bu işlevini kaybetmiş cafe tarzı bir mekâna bürünerek çeşitli etkinliklerin gerçekleştiği bir yer haline gelmiştir. Bu yapılar elbette teknolojinin gelişmesi, ulaşım imkânlarının daha kolay olması gibi sebeplerden ötürü günümüzde farklı işlevlere sahip olmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde değindiğimiz gibi ilçe halkı geçiminin büyük bir çoğunluğunu meyve ticareti üzerinden sağlamaktadır. Vişne, elma, erik gibi meyvelerin yanında kiraz daha önemli yer tutmaktadır. Bu yıl Tadiki markasıyla tescillenen Sultandağı kirazının adı Çin’e kadar ulaşmış ve bu da kirazın maliyetinin

artmasına ve insanların daha çok gelir sağlamasına sebep olmuştur. Bununla birlikte ilçeye her yaz farklı illerden mevsimlik işçiler gelmektedir. Bu durum farklı kültür seviyesine sahip olan insanların bir araya gelerek kaynaşmasına ve kültür çeşitliliğinin artmasına sebep olmuştur. Birinci bölümün sonunda ele aldığımız sosyo- kültürel yapı ve bu yapıda meydana gelen değişimlerin sebepleri belirtilmiştir. Bu yapıların bozulmasında teknolojinin gelişmesiyle birlikte kitle iletişim araçlarının payı büyüktür. Örneğin televizyonun evlere girmesiyle birlikte insanlar arasındaki muhabbetler azalmış, mesafeler artmıştır. Bu da beraberinde pek çok kültürel unsurun ötekileşmesine ve yok olmasına sebep olmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde Sultandağı ilçesine ait halk edebiyatı ürünleri, manzum, mensur ve manzum-mensur karışık olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklarda elde edilen malzemelerin çokluğuna göre alt başlıklar oluşturulmuştur. Halk edebiyatı ürünlerinden mani, tekerleme, masal, efsane gibi türlerin kısmen unutulduğu hatırlanmakta güçlük çekildiği görülmüştür. Diğer halk edebiyatı ürünleri olan ninni, ağıt, ilahi ve bilmecenin günümüze kadar kaybolmadan geldiği ancak eski önemini yitirerek yörede varlığını devam ettirmekte olduğu görülmüştür. Atasözleri, deyim, dua, beddua ve yemin gibi türler ise hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmeyi başarabilmiştir.

Kitle iletişim araçları insanların hayatına girdikten sonra pek çok değeri alıp götürmüştür. Eskiden teknolojinin bu kadar gelişmediği dönemlerde insanlar birbirlerine misafir olduklarında veya herhangi bir şey için bir araya geldiklerinde birbirlerine muhabbet amaçlı pek çok fıkra veya hikâye anlatmaktaydı. Bununla birlikte çocuklar henüz çizgi filmlerin ortaya çıkmadığı zamanlarda ninelerin etrafında toplanarak onlara masal anlattırmakta ve hayal dünyalarına göre o masalı şekillendirmekteydi. Çocuklar, artık kendi masal dünyalarından çıkıp çizgi filmler içine hapsolmuş ve başka medeniyetlerin kültürü etkisinde kalmışlardır.

Tekerlemeleri de eskilerden öğrendiğimiz bilgiler ışığında dört başlık altında incelemeye çalıştık. Ancak tekerlemelerin çoğunun günümüzde eski önemini yitirdiği

kaybolmaya yüz tuttuğu görülmüştür. Çünkü eskiden sokakta oynanan çocuk oyunlarının yerini evde masa başında oynanan bilgisayar oyunları almış, bu da tekerlemelerin giderek unutulmasına sebep olmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Sultandağı ilçesinin gelenekleri incelenerek bu ürünlerde meydana gelen değişimler günümüzle kıyaslanmıştır. Ürünlerin günümüze gelene kadar uğradığı değişiklikler kanımızca her sene eğitim seviyesinin yükselmesi, sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, ulaşım imkânlarının artmasıyla kısacası teknolojinin hayatın her anında var olmaya başlamasıyla birlikte bu ürünlerde değişiklikler meydana gelmiştir. Geçiş dönemi folklorunda doğumdan ölüme kadar insanı etkileyen kültürel değerlerin bir kısmının değişerek devam ettiği gözlemlenmiştir. Örneğin eskiden düğün geleneklerinde önemli bir yer tutan gelin atının yerini günümüzde gelin arabası almıştır. Ancak yörede bazı köylerde ata binme geleneğinin hâlâ yaşatılmaya devam ettiği gözlemlenmiştir. Aynı şekilde halk hekimliği, okuma yazma seviyesinin artması ve bölgedeki sağlık hizmetlerinin gelişmesiyle birlikte eski değerini kaybetmiştir. İnsanlar hastalandıklarında doktordan önce halk hekimlerine tedavi olurken günümüzde son çare olarak bu kimselere başvurmaktadır. Halk hekimleri ilçede eski önemini yitirmiş olsa da insanlar çoğu zaman kendi kendilerinin doktoru olabilmektedir. Grip, nezle, soğuk algınlığı gibi küçük rahatsızlıklarda hastaneye gitmek istemeyen halk, doğadan yardım alarak bitkilerden elde ettikleri ilaçları şifa niyetine içmektedir. Bundan dolayı ilçede ocaklık geleneği günümüzde tam olarak icra edilmese de sağaltma merkezlerine ihtiyaç duyulmadan yapılan işlemlerin sürdürüldüğü görülmüştür. Halk inanışları başlığında topladığımız bilgilerin de okuma yazma bilmeyen yaşlı kimseler tarafından sürdürüldüğü eğitim almış insanların bu inanışları hurafe olarak adlandırıp inanmadıkları tespit edilmiştir. Bayramlar da günümüzde çok fazla değişikliğe uğrayarak devam etmektedir. Eskiden birlik ve beraberlik en çok bayramlarda görülürken günümüzde yoğun hayat şartları insanların bayramlarda tatile çıkmasına yahut evinde dinlenerek geçirmesine neden olmaktadır. Bundan dolayı da bayramların eski önemini kaybettiği görülmüştür.

Çalışmanın dördüncü bölümünde folklorun işlevleri incelenirken ele alınan her işlev toplanan ürünlerle birlikte örneklendirilmeye çalışılmıştır. Halkın yaşadığı her şey folklorun ürünü olduğu için bir ürünün birden fazla işlev etrafında toplanabildiği görülmüştür.

Yaşam standartlarının artmasıyla birlikte insan ilişkilerinde de azalma söz konusudur. Bu nedenle insanlar ikili ilişkiler kuramamaya başlamış ve içinde yaşadığı toplumu var eden kültürel değerlerden kendilerini soyutlamışlardır. Bununla birlikte geleneğin icra edilmesinde ciddi sıkıntılar ortaya çıkmış sağlıksız düşüncelere sahip bireyler yetişmeye başlamıştır. Kültürel değerlerin bozulmadan nesiller boyunca taşınabilmesi için insan önemli bir hazine olarak görülmeli ve düşüncelerini değiştirebilecek her türlü baskıdan uzak tutulmaya çalışılmalıdır. Ülkemizde kültür hakkında yapılacak çalışmalar daha da arttırılmalı hatta okullara kültürü koruma ve yüceltme dersleri getirilmelidir. Böylece çocuk okula başladığı andan itibaren kültürün canlı bir hazine olduğunu öğrenmeli hayatının her anına etki ettiğini bilmelidir. Aynı şekilde Sultandağı ilçesinde kaybolmaya yüz tutmuş değerlerimiz üzerine farklı araştırmalar yapılmalı ancak bu araştırmalar kitapların içinde kalmamalı, uygulamaya dökülmelidir. Her yıl düzenlenen kiraz festivalinde kültürel tanıtımlar daha özenli bir şekilde yapılmalı insanlar bu tanıtımlarda ilçenin kültürel değerlerinin farkına varabilmelidir. Aynı zamanda dışarıdan gelen misafirler için de ilçeyi tanıtacak gelenek ve görenekleri hakkında bilgi verecek düzenlemeler yapılmalıdır. İlçe belediyesi kültür sanat faaliyetlerini belirli aralıklarla sürdürmeli, bu konuya farkındalık kazandırmak için uğraşmalıdır.

Yapılan araştırmadan hareketle halk edebiyatı ürünlerinin birçoğunun unutulduğu görülmektedir. Bu unutilan değerlerimizi tekrar canlandırabilmek için gençlerle yaşlıları bir araya getirecek kültürel çalışmalar yapılmalı meydanlarda gösteriler, hatta bu konu ile ilgili ödüllü yarışmalar düzenlenmelidir. Çünkü insanı insan yapan onu bütünüyle var eden en önemli unsur, içinde yaşadığı toplumun kültürüdür. Onu, zamanın her anında canlı tutmaya çalışmalı, bu konuda bilinçli bireyler yetiştirerek gelenek, görenek, örf ve adetlerimizi gelecek kuşaklara miras bırakmalıyız.

KAYNAKÇA

Aça M (2017) *Halkbilimi El Kitabı* (Motif Vakfı Yayınları, İstanbul).

Aksoy ÖS (1988) *Atasözleri Sözlüğü* (İnkılap Yayınları, İstanbul).

.....(1988) *Deyimler Sözlüğü* (İnkılap Yayınları, İstanbul).

Araz R (1995) *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği* (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara).

Artun E (2011) *Türk Halk Edebiyatına Giriş* (Karahan Kitapevi Yayınları, Adana).

.....(2015) *Türk Halkbilimi*, (Karahan Kitapevi Yayınları, Adana).

.....(2006) *Dini-Tasavvufi Halk Edebiyatı* (Kitapevi Yayınları, İstanbul).

.....(2012) *Anonim Halk Edebiyatı Nazmı* (Karahan Kitapevi Yayınları, Adana).

Aslan E (2010) *Türk Halk Edebiyatı* (Maya Akademi Yayınları, Ankara).

Atalay B (2017) Yerelden Küresele Ateş Kültü Bağlamında Türkler'de Nevruz'un Çağrıştırdıkları ve Toplum Hayatı İle Devlet Yönetimine Etkisi. *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 16(6): 259-260.

Bekki S (2004) Türk Halk Anlatılarında Ölüm Ruhu Motifi. *Milli Folklor Dergisi*. 62(8): 53-66.

Bergson H (2014) *Gülme* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul).

Boratav PN (1969) *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı* (Gerçek Yayınevi, İstanbul).

.....(1984) *100 Soruda Türk Halk Folkloru* (Gerçek Yayınevi, İstanbul).

.....(2012) *Türk Mitolojisi* (Bilgesu Yayıncılık, Ankara)

-(1969) *Az Gittik Uz Gittik* (Bilgi Yayınevi, Ankara).
-(2000) *Tekerleme* (Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Coşkun N (2013) Türk Ninnilerine İşlevsel Yaklaşım. *Turkish Studies*. 8(4): 499- 513.
- Çelebioğlu A (1995) *Türk Ninniler Hazinesi* (Kitabevi Yayınları, İstanbul).
- Çıblak N (2004) Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar. *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*. S. 15: 103-125.
- Çobanoğlu Ö (2018) *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş* (Akçağ Yayınları, Ankara).
-(2003) *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Çotuksöken Y (1992) *Atasözlerimiz* (Özgül Yayınları, İstanbul).
- Dilçin C (2013) *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (TDK Yayınları, Ankara).
- Duvarcı A (1990) Halk Hekimliğinde Ocaklar. *Milli Folklor* 7: 34-38
- Duymaz A (2002) *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Duymaz A (2019) *Tekerlemeler* (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul).
- Ekici M (2018) *Derleme ve İnceleme Yöntemi* (Geleneksel Yayıncılık, Ankara).
- Elçin Ş (1990) *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- (1990) *Maniler* (Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara).
-(2004) *Halk Edebiyatına Giriş* (Akçağ Yayınları, Ankara).
- Eyüboğlu İZ (2007) *Anadolu İnançları* (Derin Yayınları, İstanbul).
- Gümüş İ (2017) *Türk Masalları Ve Max Lüthi Yöntemi* (Gece Yayınları, Ankara).
- Günay U (1975) Elazığ masalları. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Güngör H, Köylü B (2017) *Türk Halk İnanışları Üzerine Notlar* (Kimlik Yayınları, Kayseri).

Güzel A, Torun A (2003) *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (Akçağ Yayınları, Ankara).

Haspolat B (2011) *Türk Masalları* (Şule Yayınları, İstanbul).

Kalafat Y (2011) *Türk Kültürlü Halklarda Tematik Halk İnanmaları* (Berikan Yayınevi, Ankara).

.....(2015) *Türk Halk Edebiyatından Türk Halk İnançlarına* (Berikan Yayınevi, Ankara).

Karakaş R (2013) Diyarbakırda “Kırlı” Kavramı ve “Kırk Çıkarma” Etrafında Oluşan İnanış ve Uygulamalar. *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. sayı 33: 59-75.

Kaya D (1999) *Anonim Halk Şiiri* (Akçağ Yayınları, Ankara).

Morreall J (1997) *Gülmeyi Ciddiye Almak* (İris Yayıncılık, İstanbul).

Oğuz Ö vd. (2014) *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (Grafiker Yayınları, Ankara).

..... (2006) *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar* (Geleneksel Yayıncılık, Ankara).

Öger A (2010) Tarsus ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar. *Turkish Studies*. 5/1: 1231- 1246.

Örnek SV (2014) *Türk Halkbilimi* (BilgeSu Yayıncılık, Ankara).

Özdemir A (2012) *Türk Bilmecelerinden Seçmeler* (Türk Klasikleri Yayınları, İstanbul).

Özdemir Y (2014) *Sultandağı (İshaklı) Tarihi* (İyi Yayınları, İstanbul).

Sakaoğlu S (1980) *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu* (Milli Folklor Araştırma Dergisi Yayınları, Ankara).

Selek R (2015) *Sultandağı'ndan Esintiler* (Sultan Radio Tv Reklam Yayıncılık, Afyonkarahisar).

Sultandağı Kaymakamlığı(2014) *Kiraz ve Kalitenin Ana Vatanı Sultandağı* (Kanyılmaz Yayınları, İzmir).

Şimşek E (2016) Anonim Halk Şiiri İçerisinde Ninnilerin Yeri. *Akra Kültür Sanat ve edebiyat Dergisi. 8: 33-64*

Tek R (2018) *Kayseri Yöresi Sağaltma Ocakları* (Kömen Yayınları, Konya).

Türkoğlu H (2016) *Geçmişten Günümüze Çocuk Oyunları* (Akıl Fikir Yayınları, İstanbul).

Uçman A (1985) *Tekke Şiiri* (Ötüken Yayınları, İstanbul).

Vasfi İS (1985) *Irak Türkleri'nde Deyimler ve Atasözleri* (Fuzuli Yayınları, İstanbul).

Yakıcı A (2007) *Halk Şiirinde Türkü* (Akçağ Yayınları, Ankara).

<https://aregem.ktb.gov.tr/>

<https://afyon.ktb.gov.tr/>

<https://www.tdk.gov.tr/>

KAYNAK KİŞİLER

Kaynak Kişi 1: Fati Yıldız, 1950 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 2: Arife Çaylak, 1948 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 3: Serpil Bora, 1970 doğumlu, lise mezunu, 2019

Kaynak Kişi 4: Hafize Şenses, 1950 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 5: Minciye Güneş, 1954 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 6: Bahriye Uğurlu, 1954 doğumlu, sağlık lisesi, 2019

Kaynak Kişi 7: Makbule Kırtaş 1955 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 8: Kıymet Kırtaş, 1955 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 9: Mehmet Kırtaş, 1950 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 10: Şerife Gürsoy, 1929 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 11: Ayşe Demirhan, 1946 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 12: Hacer Selek, 1964 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 13: Rıza Selek, 1958 doğumlu, Köy Enstitüsü mezunu, 2019

Kaynak Kişi 14: Immahan Akın, 1952 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 15: Gülsün Koşluk, 1950 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 16: Musa Koşluk, 1951 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 17: Hatice Coşkun, 1938 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 18: Yaşar Özkan, 1946 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 19: Ayşe Dudu eki, 1929 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 20: Ali Yardım, 1930 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 21: Ayşe Dudu Yardım, 1937 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 22: Fatma Bulun, 1949 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 23: Emine Avşar, 1958 doğumlu , ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 24: Fahri Kurt, 1971 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 25: Sultan Kurt, 1982 doğumlu, lise mezunu, 2019

Kaynak Kişi 26: Nuriye Kurt, 1949 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 27: Öznur Özbabalık, 1947 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 28: Tahsin Özbabalık, 1944 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 29: Cemile Güç, 1958 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 30: Hamza Güç, 1958 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 31: Bahriye Özdil, 1946 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 32: Münir Özel, 1948 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 33: Akkadın Özel, 1948 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 34: Kezban Gökgöz, 1945 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 35: Veli Gökgöz, 1947 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 36: Fatma İdi, 1950 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 37: Güner Serin, 1960 ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 38: Gülistan Özdil, 1968 doğumlu, lise mezunu, 2019

Kaynak Kişi 39: Sevgöl Topal, 1973 doğumlu, lise mezunu, 2019

Kaynak Kişi 40: Niyazi Kurt, 1945 doğumlu, Köy Enstitüsü mezunu, 2019

Kaynak Kişi 41: Fatma Dipi, 1935 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 42: Ahmet Bora, 1968 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 43: Raziye Ceviz, 1944 doğumlu, ilkokul mezunu, 2019

Kaynak Kişi 44: Halis Ceviz, 1942 doğumlu, Köy Enstitüsü, 2019

Kaynak Kişi 45: Ahmet Dökdök, 1944 doğumlu, Köy Enstitüsü, 2019

Kaynak Kişi 46: Afifie Demirhan, 1969 doğumlu, lise mezunu, 2019

Kaynak Kişi 47: Ayşenur Özdil, 1987 doğumlu, lise mezunu, 2019

Kaynak Kişi 48: Derviş Ünal, 1979 doğumlu, üniversite mezunu, 2019

EKLER

Fotoğraf 1: İshaklı Kervansarayı

Fotoğraf 2: Kervansaraydan görüntüler

Fotoğraf 3: Selçuklu dönemine ait şehir hamamı

Fotoğraf 4: Osmanlı döneminden kalma laleli çeşme

Fotoğraf 5: Osmanlı döneminden kalma çarşı camii

Fotoğraf 6: Kervansaray terasından cami, çeşme ve hamamın görüntüsü

Fotoğraf 7: Kiraz bahçesi

Fotoğraf 8: Sultandağı Kirazı

Fotoğraf 9: Hale götürölmek için hazırlanan kirazlar

Fotoğraf 10: Kiraz seçen kadınlar

Fotoğraf 11: Elma toplayan mevsimlik işçiler

Fotoğraf 12: Süslenmiş gelin atı

Fotoğraf 13: Ata binecek olan gelinin süslenmesi

Fotoğraf 14: Hazırlanan gelin

Fotoğraf 15: Gelini vermek istemeyen genç bahşiş alırken

Fotoğraf 16: Bahşiş alan gençlerin kapıyı açarak gelini çıkarması

Fotoğraf 17: Ata binen gelinin köyde gezdirilmesi

Fotoğraf 18: Attan inmeden önce diz dayacağı/inmelik isteyen geline kaynanası tarafından bahşış verilirken

Fotoğraf 19: Başına kına yakılmış gelin ve bahçede sergilenen çeyizleri

Fotoğraf 20: Baba evinden çıkarılan gelin

Fotoğraf 21: Kına gecesinde yöresel kıyafetlerle kaşık oyunu oynayan kadınlar

Fotoğraf 22: Kına gecelerinde oyun oynamak için kullanılan oyun kaşığı olarak geçen tahta kaşıklar

Fotoğraf 23: Çeyiz için dokunan halı

Fotoğraf 24: Düğün yemeği yemek için toplanan halk

Fotoğraf 25: Kazanlarda pişen düğün yemekleri

Fotoğraf 26: Kazanda pişen haşlama et

Fotoğraf 27: Düğün yemeğinin yenilmesi

Fotoğraf 28: İmece usulü yıkanan bulaşıklar

Fotoğraf 29: Yöresel halk mutfağından katmer

Fotoğraf 30: Yöresel lezzetlerden haşhaşlı ve mercimekli bükme

Fotoğraf 31: Kırık-çıkık ocağına gelen hastanın tedavisi

Fotoğraf 32: Demriye ocağının sağaltma işleminde kullandığı demriye kalemi

Fotoğraf 33: Ahmed-i Remzi türbesi

Fotoğraf 34: Ahmed-i Remzi türbesinin içten görünümü

Fotoğraf 35: Yarım Ağrı (Ömer Çavuş) Türbesi

Fotoğraf 36: Fadıl Bey (Fodul Baba) Türbesi

Fotoğraf 37: İshak Paşa Türbesi

Fotoğraf 38: KK17, KK18, KK19, KK41

Fotoğraf 39: KK41

Fotoğraf 40: KK10

Fotoğraf 41: Kırca Köyü'nde toprak evler

Fotoğraf 42: Kırca Köyü

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Ayşe Topal

Uyruğu: Türkiye Cumhuriyeti

Doğum Yeri ve Tarihi: Ankara/ Keçiören – 02.06.1996

E-posta: ayse.topall03@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
İlköğretim	Nevşehir Damat İbrahim Paşa İlköğretim Okulu	2010
Ortaöğretim	Balıkesir Sındırgı Lisesi	2014
Lisans	Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	2018
Yüksek Lisans	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı	2020

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2016-2017	TÜBİTAK	Bursiyer Öğrenci
2018-2019	Nevşehir Hacıbektaş Toki Cumhuriyet Ortaokulu	Türkçe Öğretmeni
2020-2021	Afyonkarahisar Özel Özaslan Eğitim Kurumları	Türkçe Öğretmeni

YAYINLAR

Topal, Ayşe (2020), Sultandağı ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Tedavi Uygulamaları, *II. Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Sempozyumu*, 2-4 Ekim, Nevşehir.